ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

A. Hilal KALKANDELEN

Ali Şîr Nevâî ve Farsça Divanının İçerik Açısından İncelenmesi

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Nimet YILDIRIM

ERZURUM-2004

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı'nın Fars Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı'nda jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman/ Jüri

Doç. Dr. Nimet YILDIRIM

Jüri

Doç. Dr. Abdusselam BİLGEN

Jüri

Doç.Dr. Turgut KARABEY

Jüri

Doç. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

Jüri

Doç. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir

Prof. Dr. Vahdettin BAŞCI
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET

DOKTORA TEZİ

Ali Şîr Nevâî ve Farsça Divanının İçerik Açısından İncelenmesi

A. Hilal KALKANDELEN

Danışman: Doç. Dr. Nimet YILDIRIM
2004 Sayfa:353 + VIII

Jüri: Doç. Dr. Nimet YILDIRIM

Doç. Dr. Abdüsselam BİLGEN Doç. Dr. Turgut KARABEY

Doç. Dr. Hasan ÇİFTÇİ Doç. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

"Ali Şîr Nevâî ve Farsça Divanının İçerik Açısından İncelenmesi" adını taşıyan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; Ali Şîr Nevâî'nin hayatı ve eserleri hakkında kısa, tanıtıcı bilgiler verilmiş, Klasik Çağatay edebiyatının Osmanlı edebiyatı sahasında da etkileri devam etmiş en büyük şairi makamında bulunmasının yanı sıra önemli bir devlet adamı olması, aynı zamanda yaşadığı çağın edebiyatçıları ve şairlerinin büyük teşvikçileri arasında yer alması, Türkçe ve Farsça iki dilde şiir söyleyen bir edip olması gibi özellikleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde; Ali Şîr Nevâî'nin Farsça Divanı'nda geçen özel isimler alfabetik sırayla açıklayıcı bilgilerle tanıtılmış, divandan alınan beyitlerle örneklendirilmiştir. Daha sonra, tarih, din, felsefe, edebiyat, mitoloji, astronomi vb. konulardaki terimler yine alfabetik olarak verildikten sonra tanıtıcı açıklamalara ve divandan örnek beyitlere, son kısımda ise; Farsça terkipler ile Arapça terkiplerin Türkçe karşılıkları ve divanda geçtikleri beyitlerden örneklere, şairin kullandığı vezinlerin oranlarına yer verilmiştir. Öte yandan divanda *Kur'ân* ayetlerine işaretler tesbit edilerek beyitlerde geçen işaretlerle ilgili ayetlerin mealleri aktarılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; Ali Şîr Nevâî'inin Farsça Divânı'ndaki gazellerin divandaki sıralanış düzeni esas alınarak çevirileri yapılmıştır.

ABSTRACT

Ph. D. THESİS

Analysis of Ali Şîr Nevâî and Persian Classical Poetry in Terms of Content

A. Hilal KALKANDELEN

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Nimet YILDIRIM

2004 PAGE: 353 + VIII

Jury.: Assoc. Prof. Dr. Nimet YILDIRIM

Assoc. Prof. Dr. Abdüsselam BİLGEN Assoc. Prof. Dr. Turgut KARABEY

Assoc. Prof. Dr. Dr. Hasan ÇİFTÇİ Assoc. Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY

The study whose name is "Analysis of Ali Şîr Nevâî and Persian Classical Poetry in Terms of Content" consist of three parts.

In the first part; short, introductory information is given about the life of Ali Şîr Nevâî. In addition to his being the greatest poet of Classical Chagatai Literature whose effect continued on Otoman literature the fact that he won an important political figure and also the fact that he was one of the greatest supporters of the man of the letters of the age, the fact that he is a poet who recited poems in both Turkish and Persian Language are among characteristics of him which are discussed in this part.

In the second part, special names cited in Nevâî classical poetry are alphabetically introduced with short explanatory information and they are illustrated by verses from the classical poetry. Then terms about history, religion, philosophy, mythology, astronomy etc. are alphabetically given and introductory explanation and sample verses from the classical poetry are cited. Moreover referances in the poetry to the verses of Quran are determined and meaning of these verses are given.

In the third part of the study abstract translations of lyric poems of Ali Şîr Nevâî in Persian Language Classical Poetry are made based on their order in the classical poetry.

145503

TRANSKRİPSİYON

Bu çalışmada *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* Transkripsiyon Sistemi uygulanmış, özellikle aşağıda belirtilen hususlara uyulmuştur:

1. Sesliler: Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde uzun sesliler aşağıdaki şekillerde gösterilmiştir:

آ ، ـَا : â   ـِى : î   ـُو : û

2. Sessizler: Sadece "ء" ve "ع" harfleri geçtikleri kelimelerde aşağıda belirtilen işaretlerle gösterilmiştir:

ء : ʼ   ع : ʻ

3. Harf-i tarifli kelimelerin başındaki şemsî ve kamerî harflerin okunuşu belirtilmiştir. (*Mecma'u'l-fusahâ, Ahsenu't-tevârîh*)

4. Arapça eser adlarında eserin ilk kelimesinin baş harfi ile, eser adı içinde geçen özel isimlerin baş harfleri büyük, diğer harfler küçük olarak yazılmıştır. (*Mecma'ul-fusahâ*')

5. Şahıs adları, coğrafî isimler, kitap, dergi ve makale adları yanında din, mezhep, tarikat adları ile ırk, dil, lehçe adları, tarihî olaylar, kurum ve yapı adları, idarî birlikler özel isim kabul edilmiştir.

6. "Ebû", kendisinden sonraki kelimeye bitiştirilmemişse "Ebû", (Sultan Ebû Saîd Mirzâ), bitiştirilmiş ise "Ebu'l-…" şeklinde yazılmıştır. (Ebu'l-Kâsım Bâbür)

7. Türkçe kitap, dergi, makale adlarındaki kelimelerin ilk harfi büyük yazılmıştır (*Türk Ansiklopedisi*). Arapça kurala göre düzenlenen kitap isimlerinde yalnız ilk kelime büyük harfle başlatılmıştır (*Kâmûsu'l-a'lâm*). Farsça kurala göre yazılan kitap isimlerinde ise her kelime büyük harfle başlatılmıştır. (*Târîh-i Edebiyyât Der Îrân*)

8. Tarihler, hicrî/milâdî şeklinde yazılmıştır. (906/1500)

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
b.	: bin
çev.	: çeviren
DİA	: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*
ed.	: Editör
İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi (Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları)
nşr.	: yayınlayan
ö.	: ölümü
s.	: sayfa
sa.	: sayı
salt:	: saltanatı
ts.	: tarihsiz
vb.	: ve benzeri
vs.	: vesair
yaz.	: yazılış tarihi
→	: yayını devam ediyor

ÖNSÖZ

Emir Ali Şîr Nevâî'nin yaşadığı çağ, genel Türk tarihinin, ilim, sanat, medeniyet açısından en parlak devirlerinden biri sayılabilir. Bu çağda Herât, Nevâî'nin okul arkadaşı ve büyük hâmisi Sultan Hüseyin Baykara'nın gayretiyle Doğu'nun en canlı kültür merkezlerinden biri halini almış, her taraftan gelen bilgin ve sanatkârlara kapılarını açmıştı. İran edebiyatının son büyük klâsik şairi sayılan Abdurrâhmân-i Câmî de bu yüksek himayeden çok yararlanmış ve eserlerinde bu iki büyük adamı daima sevgi ve saygı ile anmıştır. Herât şehrinin o zamanki parlak hayatı, sonraki tarihçiler tarafından abartılarla tasvir edilmiş ve adeta efsanevî bir mâhiyet almıştır. Baykara-Nevâî devri, Horasan ve bilhassa Herât için bir altın devir olarak kabul edilebilir.

Klasik Çağatay edebiyatının, Osmanlı edebiyatı sahasında da etkileri devam etmiş en büyük şairi olmasının yanı sıra önemli bir devlet adamı da olan Ali Şîr, hayır ve iyilik sahibi, büyük bir edip, zamanının edebiyatçıları ve şairlerinin büyük teşvikçisi idi. Türkçe ve Farsça şiirler söyleyen şair, Türkçe şiirlerinde "Nevâî"; Farsça şiirlerinde "Fânî" mahlasını kullanıyordu. Türkçe ve Farsça iki dilde şiir söylemiş olmasından, dolayı "zu'l-lisâneyn: *iki dil sahibi*" olarak tanınmıştır.

Klasik Türk edebiyatının uzun asırlardan beri yetiştirdiği binlerce sanatkar arasında Ali Şîr Nevâî'nin çok özel bir makamı vardır: O, yalnız Orta Asya Türkleri'nin, yani Çağatay edebiyatı'nın büyük şairi olmakla kalmamış, eserlerini yüzlerce yıldan beri Türk dünyasının her tarafında, Anadolu ve Rumeli'de, Âzerbaycan'da, İran'da, Irak'da, Kırım'da, Volga boylarında, Türkmenler arasında, hattâ Hindistan'daki Türk saraylarında okutmuştur. Yüzlerce Türk şairi Nevâî'nin kuvvetli tesiri altında kalmış, ondan ilham almış, ona yığın yığın nazireler söylemişlerdir.

Çalışmanın Birinci bölüm'ünde; Ali Şîr Nevâî'nin hayatı ve eserleri hakkında kısa, tanıtıcı bilgiler verilmiştir. İkinci bölüm'de; Nevâî divanında özel isimler, tarih,

din, felsefe, edebiyat, mitoloji, astronomi vb. konulardaki terimler alfabetik olarak verildikten sonra tanıtıcı açıklamalara yer verilmiştir. Daha sonra; Farsça terkipler ile Arapça terkiplerin Türkçe karşılıkları ve divanda geçtikleri beyitlerden birer örnek verilmiş, şairin şiirlerinde kullandığı vezinlerin oranları belirtilmiştir. Üçüncü bölüm'de; Ali Şîr Nevâî'inin Farsça Divânı'ndaki gazellerinin çevirileri yapılmıştır.

Bu çalışmada elimizden gelen titizliği göstermemize rağmen birtakım eksiklikler ve hatalar elbette olacaktır. Bu konuda ilgililer tarafından yöneltilecek eleştiriler daha iyi ve daha güzeli yakalamada yardımcı olacağından şimdiden saygıyla karşılanacaktır. Bütün çalışmamda sonuna kadar yardımlarını esirgemeyen sayın hocam Doç. Dr. Nimet Yıldırım'a, bölümümüzün diğer elemanlarına, sabırlarından dolayı da aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Erzurum 2004-10-07 A. Hilal KALKANDELEN

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

ALİ ŞÎR NEVÂÎ (844-906/1441-1501)

1.1. Hayatı

Timurlular devrinin büyük emirleri ve ileri gelen şahsiyetlerinden, aynı zamanda edip ve şairlerinden olan Emir Ali Şîr Nevâî, 17 Ramazan 844/9 Şubat 1441'de Herât'ta dünyaya geldi. Uygur Türklerinden olan babası Emîr Ğıyasuddîn Kiçkine Bahadır (Kiçkine Bahşı), Timurlular hanedanı sultanlarından özellikle Mîrzâ Ebu'l-Kâsım Bâbür (ö. 861/1457) ile Sultan Ebû Saîd Mîrzâ (ö. 873/1469) saraylarında önemli hizmetlerde bulunmuş emirler arasında yer almıştır. Alî Şîr, bir süre babasıyla birlikte Mîrzâ Ebu'l-Kâsım Bâbür'ün sarayında bulunmuştur. Sultan Hüseyin Baykara'yı da (ö. 911/1506) himaye eden Ebu'l-Kâsım Bâbür, Ali Şîr ile olan ilişkilerini Kiçkine Bahadır'ın ölümünden sonra da sürdürmüş, Meşhed'e giderken (860/1456) hem Hüseyin Baykara'yı hem de Ali Şîr'i beraberinde götürmüştür. Ali Şîr, bir dönem Meşhed'te kalmış, Sultan Hüseyin Baykara ile okul ve sınıf arkadaşı olmuş, Mîrzâ Ebu'l-Kâsım Bâbür'ün ölümünden (861/1457) sonra Sultan Hüseyin Meşhed'ten Merv'e gidince Ali Şîr de beraberinde bulunmuş, bir süre Herât'ta Sultan Ebû Said Mirzâ'nın (ö. 873/1469) hizmetine girmiştir. Ali Şîr, daha sonra Mâverâünnehr'e giderek orada bir süre öğrenimine devam etmiş, daha sonra Sultan Hüseyin Baykara'nın hizmetine girmiş, onunla beraber Semerkant'a geçmiştir.[1]

---

[1] Sâm Mîrzâ-yi Safevî, *Tuhfe-yi Sâmî* (nşr. Vahîd-i Destgirdî), Tahran 1314 hş, s. 334-337; Rızâ Kulî Hân Hidâyet, *Mecma'u'l-fusahâ*, Tahran 1295, I, 82-83; Sâmî, Şemseddîn, *Kâmûsu'l-a'lâm*, İstanbul 1316/1899, IV, 3195-3196; Humâyunferrûh, Ruknuddîn, *Dîvân-i Emîr Nizâmuddîn Ali Şîr Nevâî*, Tahran 1375 hş., Önsöz, s. 34; Safâ, Zebîhullâh, *Târîh-i Edebiyyât Der Îrân*, Tahran 1370 hş., IV, 383; Levend, Agâh Sırrı, *Ali Şîr Nevâî*, I, 29; Enûşe, Hasan, *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî*, Tahran 1375 hş., I, (Âsyâ-yi

Sık sık yaşadığı şehirleri değiştirmesi onun bilim ve edebiyat alanındaki çalışmalarını aksatmadı. Ali Şîr, bütün bu olumsuzluklara rağmen öğrenimini sürdürdü. Bu arada musikî öğrendi. Onun yoğun ilmî ve edebî faaliyetleri, Meşhed'te Emîr Şâhî (ö. 857/1453) ve Lütfî (ö. 900/1495) gibi şairlerle tanışması da bu devreye rastlar. Yine bu şehirde Hüseyin Baykara ile beraber, felsefe, mantık, matematik, edebiyat ve pek çok bilim dalında öğrenim gördü. 869/1464 yılında buradan ayrılarak Herât'a döndü. Fakat onun Herât'ta kalışı uzun sürmedi. Çünkü Ebû Said Mîrzâ, (ö. 873/1468) onu muhâlifleri arasında kabul ederek babasının bütün malını zapt etmiş, Ali Şîr'i de Semerkant'a sürmüştü.[2]

Ali Şîr, Semerkant'ta uzun süre kalamadı. Çünkü 874/1469 yılında yakın dostu ve önemli arkadaşı Sultan Hüseyin Baykara, Sultan Ebû Said'in ölümünden sonra Horasan'ı alarak Herât tahtına oturunca, Ali Şîr'i Herât'a çağırdı. Ali Şîr, Hüseyin Baykara'nın yakınları arasına girdi. Sultan önce ona mühürdarlık işini verdi. Bir süre sonra (877/1472 yılında kendisini vezirliğe getirdi. Fakat Ali Şîr, saraydaki karışıklık sonucunda sıkıldı, dünya işlerinden el çekti ve istifa etti. 892/1486 yılında Esterâbâd valiliğine getirildi. Bir yıl sonra yeniden Herât'a dönüp orada köşesine çekilerek yalnız yaşamaya başlayan Ali Şîr, 881/1476 yılında Mevlânâ Abdurrahmân-ı Câmî'yi kendine pîr olarak seçmiş, Nakşibendî tarîkatına girmiş, sarayla irtibatını tam olarak kesmiş, ömrünün sonuna kadar edebî ve tarihî eserlerin yazımı, tasnifi, şiir yazma ve tercüme ile meşgul olmuştur.[3] Ancak bütün bu hareketli dönemlerde bile Ali Şîr, Sultan Hüseyin Baykara için az zamanda önemli hizmetler yapmış, Sultan Hüseyin de dostunun bu hizmetlerine ona "Emîr" lakabını hediye ederek karşılık vermiştir.

Herât'ın alınışından bir ay kadar sonra buraya gelen Emir Ali Şîr, Sultan Hüseyin'e ünlü "Hilâliyye" adlı kasidesini sundu. Bu tarihten sonra devlet işleriyle de ilgilenmeye başladı ve ölünceye kadar sadakatle ona hizmet etti. Bağlılığının bir belirtisi

---

Merkezî), 620-621; Nâtıl Hânlerî-Yûsuf-i Herevî, *Eserâferînân*, Tahran 1422hş./2001, VI, 66; Ebu'l-Kâsım-i Râdfer, "Nevâî", *Mecmû'a-yi Makâlât-i Mutâla'ât-i Îrânî*, sa. 4, s. 62; A. Zeki Velidi Togan, "*Ali Şîr*" *İA*, İstanbul 1965, I, 349-350; *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1948, II, 97; Köprülü M. Fuad, *Edebiyat Araştırmaları*, İstanbul 1989, II, 431-438; Kut, Günay, "Ali Şîr Nevâî", *DİA*, II, 449.

[2] Râdfer, "Nevâî", *Mecmû'a-yi Makâlât-i Mutâla'ât-i Îrânî*, Sayı: 4, s. 60; *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, s. 32.

[3] Mustakîmzâde, Süleyman Sa'duddîn, *Tuhfe-yi Hattâtîn*, İstanbul 1928, s. 686-687; Humâyunferrûh, *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, Önsöz, s. 33; Levend, *Ali Şîr Nevâî*, I, 30; Râdfer, "Nevâî", *Mecmû'a-yi Makâlât-i Mutâla'ât-i Îrânî*, sa. 4, s. 62.

olarak *Mecâlisu'n-nefâis* adlı tezkiresinin sekizinci bölümünü bütünüyle ona ayırdı. Diğer yapıtlarında da Hüseyin Baykara'dan bahseden Ali Şîr, eserlerinin bir kısmını onun adına yazmıştır.[4]

Hüseyin Baykara eski arkadaşını kendine "nişancı" olarak tayin etmişse de, devlet işlerinden pek hoşlanmayan Emir Ali Şîr bir süre sonra bu görevi Nizâmeddîn Süheylî'ye bırakmıştır. O, devlet idaresinde Hüseyin Baykara'nın yanında sahip olduğu mevki ve nüfuza rağmen idarî işlerden uzak kalmak istiyordu. Kendisini çekemeyen bazı kimselerin aleyhinde çalışmalarına bakmayıp yine de çeşitli görevlerde bulundu. Kardeşi Derviş Ali'nin isyanı ile çok sevdiği Seyyid Hasan Erdeşîr'in ölümüne (894/1489) çok üzüldü. Bunun üzerine 895/1490 yılında divan beyliği görevinden ayrıldıktan sonra sadece sultanın nedimi olarak hizmetini sürdürmeye başladı. Emir Ali Şîr'e büyük bir saygı duyan Hüseyin Baykara bir fermanla herkesin şaire hürmet etmesini emretti (895/1490). Birkaç yıl sonra yakın dostu mutasavvıf-şair Câmî'nin ölümü de (898/1492) onu derinden etkileyen bir başka gelişme oldu. *Hamsetu'l-mütehayyirîn* adlı eseri bu yıllardaki duygularının ürünüdür.[5]

Bazı saray entrikaları sonucunda Hüseyin Baykara'nın oğlu Bedîüzzamân ile arasının açılması ve bundan olma torunu Mîrzâ Mehmed Mü'min'in yanlış bir fermanla öldürülmesi, daha sonra bu olayı hazırlayan o çağın en ünlü devlet adamlarından vezir Nizâmülmülk'ün idam edilmesi, hem hükümdarı, hem de Ali Şîr'i çok sarstı. Bu gibi olaylarda problemlerin çözümü hep ona düşmüştü. Fakat o olağanüstü yoğunluklu bu saltanat mücadeleleri arasında bile *Lisânu't-tayr* (yaz. 903/1498), *Muhâkemetu'l-lugateyn* (yaz. 904/1499), *Sırâcu'l-Muslimîn* (yaz. 904/1499) ve *Mahbûbu'l-kulûb* (yaz. 905/1500) adlı eserlerini kaleme almaktan geri kalmadı. Bu sırada sağlığı bozuldu. 31 Aralık 1500'de Hüseyin Baykara'yı Esterâbâd dönüşünde karşılarken el öptüğü sırada yere yıkıldı. Herât'a getirildikten üç gün sonra 13 Cemâziyelâhir 906'da (3 Ocak 1501) öldü. Kudsiyye Camii yanında kendisinin yaptırdığı türbeye defnedildi.[6]

Hükümdarlığının başından beri Hüseyin Baykara, Ali Şîr'in dostluğundan faydalanmıştı. Ali Şîr, Herât'ta çıkan karışıklığı kendi tedbirleriyle bastırdı ve insanları sıkıntıya sokan ağır vergi yükünü kaldırdı. Sultan Hüseyin, Ali Şîr'i önce divan beyi, daha

---

[4] Kut, Günay, "Ali Şîr Nevâî", *DİA*, II, 449.

[5] Kut, Günay, "Ali Şîr Nevâî", *a. g. e.*, II, 450.

[6] Levend, *Ali Şîr Nevâî*, I, 46; Kut, Günay, "Ali Şîr Nevâî", *a. g. e.*, II, 450.

sonra veziri olarak seçti. Emir Ali Şîr, Herât'ta birçok medrese, birkaç kütüphane, han, kervansaray, hastane, hamam, köprü yaptırdı. Edip ve ilim sever bir kişiydi. Becerikli ve gayretliydi. Hayatının sonuna kadar bekar yaşadı, hayatını meclislerde, şairler, sanatkarlar ve kitaplarla geçirdi. Hattat, müzehhib ve ressamların çoğu kitapların istinsah ve ciltlenmesinde onun yardımını alıyorlar, bilginler ve yazarların bir kısmı onun yardımlarıyla yeni eserler yazıyorlardı.

Klasik Çağatay edebiyatının, Osmanlı edebiyatı sahasında da etkileri devam etmiş en büyük şairi olmasının yanı sıra önemli bir devlet adamı da olan Ali Şîr, hayır ve iyilik sahibi, büyük bir edip, zamanının edebiyatçıları ve şairlerinin büyük teşvikçisi idi. Türkçe ve Farsça şiirler söyleyen şair, Türkçe şiirlerinde "Nevâî"; Farsça şiirlerinde "Fânî" mahlasını kullanıyordu.[7] Türkçe ve Farsça iki dilde şiir söylemiş olmasından, dolayı "zu'l-lisâneyn: *iki dil sahibi*" olarak tanınmıştır.[8]

Saîd-i Nefisî, onun hakkında şöyle diyor: "Ali Şîr, İran tarihinin büyük kişiliklerindendir. IX/XV. yüzyıl edebiyatının ilerlemesi de onun sayesinde olmuştur. İran tarihinde onun kadar hayır yapan az kişi vardır. 370 binayı tamir etmiş, 90 han yapmıştır. Henüz İran'da onun hayır eserlerinden bir kısmı mevcuttur. Nişabur'da Şeyh Ferîduddîn Attâr'ın mezarı, Şâh Kâsım Envâr türbesi ve diğer bir kısım eserler onun hatıralarıdır."[9]

Emir Ali Şîr, her açıdan seçkin, insancıl bir kişi, sanatçı ve güzel sanatların koruyucusu idi. Onun meclisi, bilginler ve şairlerin toplanma yeri, kütüphanesi ünlü yazarların ve bilginlerin istifade ettiği yer idi. Çağatayca ve Farsça eserler yazmış güçlü bir yazar ve şairdi.[10]

1.2. Edebî Kişiliği

Emir Ali Şîr'in önemi ve büyüklüğü, şair ve yazarlığının yanı sıra, aynı zamanda yaşadığı çağın büyük hükümdarı Sultan Hüseyin Baykara'nın yakın arkadaşı oluşu, bilim ve edebiyat alanlarındaki faaliyetleri desteklemesi ve bu konulardaki yardımcılığı

---

[7] Mustakîmzâde, *Tuhfe-yi Hattâtîn*, s. 686; Humâyunferrûh, *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, Önsöz, s. 33; Sâmî, *Kâmûsu'l-a'lâm*, İstanbul 1316/1899, IV, 3196; Safâ, *Târîh-i Edebiyyât*, IV, 382.

[8] Nâtıl Hânlerî-Yûsuf-i Hirevî, *Eserâferînân*, VI, 66.

[9] Mustakîmzâde, *Tuhfe-yi Hattâtîn*, s. 687; Divân-i Ali Şîr Nevâî, önsöz, s. 33; Râdfer, "Nevâî", *Mecmû'a-yi Makâlât-i Mutâla'ât-i İrânî*, sa. 4, s. 64.

[10] Râdfer, "Nevâî", *Mecmû'a-yi Makâlât-i Mutâla'ât-i İrânî*, sa. 4, s. 65.

bakımından, mübalağasız zamanın ve ülkesinin Maecenas'ı[11] sayılabilecek kadar açık ve ortadadır. Bu konuya dayanarak denilebilir ki, şüphesiz 876-902 yılları arasında Herât, Ali Şîr Nevâî'nin desteğinde, vezirliği zamanında otuz yıl kadar, sanatçıların ve edebiyatçıların esas merkezi olmuş, çeşitli dallarda büyük üstatların çoğu bu devrede yetişmiştir. Sultan Hüseyin Baykara ve bilge vezirinin destekleriyle bilim ve edebiyat alanlarında önemli gelişmeler sağlanmıştır.[12]

Ali Şîr Nevâî, Doğu edebiyatının klasiklerini öğrendi; ilk şiirlerini on dört yaşındayken Farsça, daha sonra ise Çağatay Türkçe'si ile kaleme aldı. 887/1483'te yazmaya başladığı *Hamse*'sinin edebiyat tarihinde önemli bir yeri olup, 46.000 beyitlik bu yapıtını iki yılda bitirmiştir. Burada işlediği konularda; dönemin toplumsal yaşamını eleştirmiş, softaları, bilgiyi küçümseyenleri yermiştir. *Hamse*'sinin beşinci mesnevisinde ise, Büyük İskender kişiliğinde, aydın kişiliği ve adaletli davranışlarıyla uyruklarının sevgisini kazandığı kadar, öbür dünyada da mutluluğu kazanan bir hükümdar idealini ortaya koymuş; böylelikle, kendisinden düş kırıklığına uğradığı Sultan Baykara'ya daha iyi bir yönetim için yol göstermiştir. Bir değişim döneminin şairi olan Ali Şîr Nevâî, düşüncelerini özellikle mesnevilerinde ortaya koymuş; feodal idareye karşı, hümanist düşünceleri derinleştirmiştir. Bu doğrultuda, Orta Asya'da edebiyatın gelişmesine derin etkilerde bulunmuş, Türk dili ve edebiyatının kendi haline bırakılmasına karşı çıkmış; Çağatay Türkçesi'ni edebî bir dil durumuna getirmiştir. Ayrıca, müzik alanında çalışmalar yapmış; Herât'ta kaligrafi ile minyatür resmin gelişimine önayak olmuştur.[13]

O, olağanüstü bir yetenek sahibi, mükemmel bir kişilik, siyaset dünyasında seçkin bir idareci, tarih alanında derin bilgi sahibi, görgülü bir mimar, becerikli bir nakkâş, asîl ve değerli her çeşit sanatın övücüsü, becerikli bir müellif, fıkıh âlimi, musikişinas, yaratıcı bir şair, Sultan Hüseyin Baykara zamanında Herât'ın gösterişli sarayındaki sanat ve ilimin güzelliğini göstermede en büyük rolü üstlenen kişilerden biridir. Bu değerli edip,

---

[11] E. Cilnius Maecenas, zengin ve önde gelen bir kişilik, şair ve edebiyatçıların hâmisi olarak bilinmektedir.

[12] Râdfer, "Nevâî", *Mecmû'a-yi Makâlât-i Mutâla'ât-i Îrânî*, sa. 4, s. 65.

[13] Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları* II, 434-435.

sanatkar, sanat teşvikçisinin insancıl ve dostane hizmetleri baştanbaşa Orta Asya medeniyet tarihine, özellikle İran, Mâverâünnehr ve Afganistan'a gölge salmıştır.[14]

Cömertlik, düşkün severliği, hayır ve ihsanıyla bilinen Emir Ali Şîr, padişahın kendisine verdiği mülkî gelirlerden bir kısmını kendi masraflarına, geri kalanını hayır ve bağış yoluna harcıyordu. Hayatının sonuna kadar yalnızdı. Sultan Hüseyin Baykara ile dost olmasına rağmen kendisine makam verilmesinden memnun değildi. Zamanının çoğunu, dünyevî işleri bir kenara bırakıp, kitap yazma, şiir kaleme alma, şair ve bilginlerle görüşmeye ayırıyordu. Türk şiirinde yüksek bir makama sahipti. Bu devirde Türkçe şiirler yazan başka şairler olmasına rağmen, Çağatay Türk şirinin temelini atan kişi olarak bilinmektedir.[15]

Klasik Türk edebiyatının uzun asırlardan beri yetiştirdiği binlerce sanatkar arasında Ali Şîr Nevâî'nin çok özel bir makamı vardır: O, yalnız Orta Asya Türkleri'nin, yani Çağatay edebiyatı'nın büyük şairi olmakla kalmamış, eserlerini yüzlerce yıldan beri Türk dünyasının her tarafında, Anadolu ve Rumeli'de, Âzerbaycan'da, İran'da, Irak'da, Kırım'da, Volga boylarında, Türkmenler arasında, hattâ Hindistan'daki Türk saraylarında okutmuştur. Fuzûlî ile, bir dereceye kadar Nesîmî'yi aradan çıkarırsak, ruhunun sesini Akdeniz kıyılarından Kaşgar'a, Volga boyları'ndan Macaristan içlerine kadar bu derece kuvvetle duyurmuş bir şairimiz yoktur diyebiliriz. Yüzlerce Türk şairi Ali Şîr Nevâî'nin kuvvetli tesiri altında kalmış, ondan ilham almış, ona yığın yığın nazireler söylemişlerdir.[16]

Emir Ali Şîr Nevâî'nin içinde yetiştiği devir, genel Türk tarihinin, ilim, sanat, medeniyet itibariyle en parlak dönemlerinden sayılabilir: Semerkant, Herât, Tebriz, İstanbul, muhtelif Türk sülalelerinin hâkimiyeti altında, siyasî ve medenî büyük merkezler halinde parlıyorlardı. Timur sülalesi'nin, Akkoyunlular'ın, Osmanlılar'ın o devrinden kalma tarihî kaynaklarda birçok şair, bilgin, musikişinas, nakkaş, hattat, mimar adlarına rastlarız. Onların ölmez eserleri zamanımıza kadar kalmıştır. Nevâî'nin okul arkadaşı ve büyük hâmisi Sultan Hüseyin Baykara'nın payitahtı olan Herât, bu iki sanatkar arkadaşın himmetleriyle, Doğunun en canlı bir kültür merkezi halini almış, her

---

[14] Safâ, *Târîh-i Edebiyyât*, IV, 383; Râdfer, "Nevâî", *Mecmû'a-yi Makâlât-i Mutâla'ât-i Îrânî,* sa. 4, s. 60.

[15] Safâ, *a.g.e.,* IV, 385.

[16] Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, II, 431.

taraftan gelen bilgin ve sanatkarlara kapılarını açmıştı. İran edebiyatının son büyük klasik şairi sayılan Câmî de bu yüksek himayeden çok istifade etmiş ve eserlerinde bu iki büyük adamı daima sevgi ve saygı ile anmıştır. Herât şehrinin o zamanki parlak hayatı, sonraki tarihçiler tarafından büyük bir mübalâğa ile tasvir edilmiş ve âdeta efsânevî bir mâhiyet almıştır. Bütün edebî tasvirlerin dışında tutsak bile, Hüseyin Baykara-Nevâî devrinin, Horasan ve bilhassa Herât için adeta bir altın çağı olduğunu kabul edebiliriz.[17]

Sanatkar sıfatıyla nazım şekillerinin hemen hepsinde büyük güç gösteren Nevâî, mütercim ve yazar sıfatıyla da çok önemli bir kişidir. Meselâ Câmî'nin *Nefehâtu'l-üns*'ünü Çağatayca'ya *Nesâ'imu'l-Mahabbe* adıyla tercüme ederek ona birtakım Orta Asya Türk şeyhlerinin hayatları hakkında da ilaveler yapmıştır.

"Nevâî'nin de diğer şair ve yazarlar gibi zayıf eserleri vardır. Bunları gençlik yıllarında söylediği kesindir. Bunlar, olgunluk, nicelik, mazmunlar ve manalar bakımından, hiçbir şekilde olgunluk devrindeki Arapça-Farsça eserleri takip ederek söylediği gazeller değerine ulaşamaz."[18]

Ali Şîr, herkesten çok Hâfız-ı Şîrazî'nin (ö. 717/1317 veya 726/1326) tutkunu ve aşığıdır. Onun tasavvuf ve edebî mektebinde doyurulmuş, bu bakımdan şiirlerinin çoğunda onun gazellerini örnek almıştır. Hâfız'ın dizelerini en iyi şekilde anlamış, bu açıdan onu ustaca takip edebilmiştir.[19]

Hayatının sonlarına doğru yazdığı "*Muhâkemetu'l-lugateyn*" inde kelime zenginliği ve mana inceliklerini ifade kabiliyeti bakımından, Türkçe'nin Farsça'dan çok zengin olduğunu ilk defa söyleme cesaretini gösteren ve Türk şairlerini Türkçe yazmaya teşvik eden odur. Türkçe şiirler yazan dayıları Mîr Said Kâbilî ile Muhammed Ali Garîbî'nin hâmisi Ebu'l-Kâsım Bâbür'ün teşvikleri ile daha çocukluğunda millî dile karşı kuvvetli bir ilgi duyan Nevâî, bütün kudret ve kabiliyetini kullanarak Çağatayca'yı Farsça'dan geri kalmayan bir kültür dili hâline getirmeye çalıştı. Klasik nazım ve nesrin her türünde ve her şeklinde birçok eserler yazdı. Nizâmî, Ferîduddîn Attâr, Emîr Husrev-i Dihlevî, Sa'dî ve Hâfız gibi İran edebiyatının en büyük üstadlarının değişik türlerdeki yüksek sanat ürünleri ile boy ölçüşebilecek eserler ortaya koydu. Hakkında

---

[17] Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları* II, 431.

[18] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, Önsöz, s. 24.

[19] *A.g.e.*, Önsöz, s. 24.

büyük bir sevgi ve saygı beslediği Câmî'nin bazı eserlerini bazen önemli ilaveler ile Türkçe'ye çevirdi. "*Mîzânu'l-evzân*" adlı küçük risâlesi ile Türklere özgü nâzım ve musikî şekilleri hakkında bilgiler verdi. Devletşâh'a yazdırdığı şairler tezkiresini Çağatayca yazdığı *Mecâlisu'n-nefâis* ile tamamlayarak Türkçe ilk *Tezkire-i Şuarâ*'yı kaleme aldı. Seyyid Hasan ve Pehlivan Muhammed ve Câmî gibi çok takdir ettiği dostları hakkında gayet mühim edebî hatıralar yazdı. Özetle; ilk Türkçe gazellerinden *Mahbûbu'l-kulûb* ve *Muhâkemetu'l-lugateyn* gibi en son eserlerine kadar, devamlı ve müthiş bir edebî faaliyet sayesinde Çağatayca'nın sade bir klasik şiir dili değil, nazım ve nesrin her türünü ifade kudretine sahip ve Farsça ile her hususta rekabete muktedir bir kültür dili olduğunu parlak örnekler ile gösterdi.[20]

Nevâî, işte bir taraftan bu durumu, bir taraftan da Fars dil ve edebiyatının o devir Türkleri üzerindeki müthiş manevî nüfûzunu görmekle beraber, yapmak istediği işin büyüklüğünden ve zorluğundan korkmamış, her konuya, her türe ve her şekle ait zengin ve kıymetli örnekler vermek suretiyle Çağatayca'nın Farsça ile başarıyla rekabet edeceğini anlatmıştır. Nevâî, bu iki dili mukayese etmek için, kendisinin belki herkesten daha çok yetkili olduğunu söylerken, haksız bir iddiada bulunmuyordu. İran dil ve edebiyatına olan derin vukûfu nedeniyle, Câmî gibi en büyük Fars şairi tarafından takdir edilen bu Çağatay şairi, o devir edebî muhitlerinde, İran edebiyatına ait konularda en yetkili eleştirmen sayılıyordu.[21]

Hülâsa Nevâî, çok parlak ve azametli bir bütün teşkil eden eserleri ile, yalnız klasik Çağatay şiirini en yüksek derecesine çıkarmakla kalmamış, Çağatayca'nın yüksek bir kültür dili olabileceğini de, mükemmel örnekler ile ispat ederek, Çağatay edebiyatının XVI. asırdaki gelişiminde başlıca etkenlerden birisi olmuştur.[22]

1.3. Eserleri.

Ali Şîr Nevâî, eserleriyle sadece Çağatay edebiyatının değil, bütün Türk edebiyatının önde gelen simalarındandır. Daha önce de belirtildiği gibi Türkçe eserlerinde "Nevâî" ve Farsça şiirlerinde "Fânî" olmak üzere iki mahlası vardır. Nevâî'nin Orta Asya Türk dili ve edebiyatının gelişmesinde büyük etkisi olmuştur. Bundan dolayı Çağatay-

---

[20] Köprülü, "Çağatay Edebiyatı", *İA*, IV, 301.

[21] Köprülü, "Çağatay Edebiyatı", *a. g. e.*, IV, 301.

[22] Köprülü, "Çağatay Edebiyatı", *a. g. e.*, IV, 302.

ca'ya "Nevâî dili" denmiştir. Eserleri Türkistan'dan başka, Âzeri ve Anadolu sahasında da okunan Ali Şîr Nevâî'yi Osmanlı şairleri üstad olarak tanımışlar, şiirlerine IX/XV. yüzyıldan bu yana çeşitli nazireler yazmışlardır.[23]

Devrin hükümdarı ve kendisinin de çocukluk arkadaşı olan Sultan Hüseyin Baykara'yı anıp övmediği hemen hiç bir eseri yoktur. Nevaî, bir çok şair gibi, eserlerini rahmetle anılmağa vesile olmak ya da kendisinden sonra gelenlere hatıra bırakmak maksadıyle değil, konularına göre belirli amaçlarla kaleme almıştır. Örneğin *Muhakemetu'l-lugateyn* ile Türk dilini Farsça'ya karşı savunur. Dil bilincine eren, dilin yapıcı kudretinden yararlanarak millî birliği kurmağa çalışan bir milliyetçi olarak görünür. *Mahbûbu'l-kulûb*'da, zamanın ahlak anlayışı kuvvetli çizgilerle belirtilmiş, zamanını ve zamanının adamlarını doğrulukla yansıtmıştır. *Mecâlisu'n-nefâis,* devrinin şairlerini bize tanıtan ilk tezkiredir. Büyük dostu Câmî için yazdığı *Hamsetu'l-Mutehayyirîn*'de birçok eserini yazma sebeplerini anlatır. *Nesâ'imu'l-mahabbe*'de, Camî'nin *Nefehâtu'l-üns*'de eksik bıraktığı yerleri tamamlamış ve Türk ulularını da eklemiştir. *Hâlât-ı Seyyid Hasan Erdeşir* ve *Hâlât-ı Pehlevân Muhammed,* dostluğun, insanlık duygusunun birer eseridir. *Çihil Hadis, Nazmu'l-cevâhir, Sırâcu'l-Muslimîn* dinî bir heyecan ve belirli birer amaçla kaleme alınmıştır. *Lisânu't- tayr* ise Attâr'ın *Mantıku't-tayr*'ına cevap olarak kaleme alınmıştır. Tasavvuftaki düşüncesi, bu manevî yoldaki ülküsü açıkça görülür. *Mizânu'l-evzân, Risâle-i Mu'ammâ* adlı eserlerini bu konuda ilgililere yararlı olmak amacıyla meydana getirmiştir. *Târîh-i Mulûk-i 'Acem, Târîh-i Enbiya ve Hükemâ,* şairin boş kaldığı zamanlarda üzerinde durduğu birer denemesidir.[24]

1.3.1. Divanları

Daha çocuk denecek yaşta başlayıp hayatının sonuna kadar şiirler yazmış olan Ali Şîr Nevâî bunları farklı zamanlarda, farklı adlar altında bir araya toplayıp yedi divan meydana getirmiştir. Nevâî'nin bu Türkçe divanlarının yanı sıra bir de Farsça divanı vardır. Bizzat kendi tertip ettiği divanlar devrelere göre ayrılmaktadır. Nevâî ilk yazdıklarıyla önce iki divan tertip etmiş, daha sonra yeni yazdıklarını da katarak bu ilk iki di-

---

[23] Kut, Günay, "Ali Şîr Nevâî", *DİA*, II, 450; Browne, E.G., *Ez Sa'dî Tâ Câmî*, Tahran 1362 hş., s. 743.

[24] Levend, *Ali Şîr Nevâî*, I, 4-6.

vanı dört ayrı divan haline koymuş, yaşlılık çağında ise hepsini tek ad altında bir araya getirmiştir. [25]

1.3.1.1. *Bedâyi 'u'l-bidâye*

Nevâî, şiirlerini ilk defa Hüseyin Baykara'nın tahta geçmesinden sonra, yani 1470-1476 yılları arasında bizzat onun isteği üzerine tertip etmiş ve böylece ilk divanı olan *Bedâyi 'u'l-bidâye* ortaya çıkmıştır. Nevâî'nin bu divanının başına koyduğu önsöz daha sonra kendisi tarafından "Hutbe-i Devâvîn" başlığı ile *Garâ'ibu's-sığâr* adlı divanının başına da alınmıştır.

1.3.1.2. *Nevâdiru'n-nihâye*

Nevâî'nin 1476-1486 yılları arasında yazdığı şiirlerini içeren ikinci divanıdır. Sultan Ali Meşhedî hattıyla Hüseyin Baykara'nın hazinesi için yazılmış tek nüshası, Taşkent Özbekistan İlimler Akademisi, Bîrûnî Şarkşinaslık Enstitüsü'nde bulunmaktadır.[26]

1.3.1.3. *Garâ'ibu's-sıgar*

Bedâyiu'l-bidâye için yazdığı önsözü bu divana koyarak esere yirmi yaşına kadar olan şiirlerini almıştır. Divanın pek çok nüshaları bulunmaktadır.

1.3.1.4. *Nevâdiru'ş-şebâb*

Gençliğinde, yani yirmi ile otuz beş yaşları arasında yazdığı şiirlerini bir araya getiren divanıdır.

1.3.1.5. *Bedâyiu'l-vasat*

Orta yaşlarda, otuz beş ile kırk beş yaşları arasında yazmış olduğu şiirlerin yer aldığı divanın adıdır.

1.3.1.6. *Fevâidu'l-kiber*

Nevâî'nin ömrünün sonuna doğru yazdığı şiirleri ihtiva etmektedir. Bu şiirler kırk beş-altmış yaşları arasındaki devreye aittir.[27]

---

[25] Kut, Günay, "Ali Şîr Nevâî", *DİA*, II, 450.

[26] Kut, Günay, "Ali Şîr Nevâî", *a. g. e.*, II, 450.

[27] Kut, Günay, "Ali Şîr Nevâî", *a. g. e.*, II, 450.

1.3.1.7. *Hazâinu'l-meânî*

Dört divanda yer alan bütün şiirleriyle son şiirlerinin birlikte harmanlanmasından meydana gelen son divanına vermiş olduğu addır. Nevâî bu son divanı için 905/1500 yılında ötekilerden ayrı bir önsöz kaleme almıştır.[28]

1.3.1.8. *Farsça Dîvân*

Emîr Ali Şîr Nevâî'nin Farsça ve Türkçe eserleri arasında en önemlilerinden biri, "Fânî" mahlasını kullanarak kaleme almış olduğu; "kaside", "gazel", "müseddes", "terkîb-i bend", "kıtalar" ve "rubâiler"inden oluşan *Farsça Dîvânı*'dır. Emir, bu divanındaki gazellerinin çoğunu; kendinden önceki dönemlerde yaşamış başta; Sadî-yi Şîrâzî (ö. 691/1291), Emîr Husrev-i Dihlevî (ö.725/1325), Hasan Dihlevî (ö. 777/1375), Hâfız-i Şîrâzî (ö. 791/1388), Kemâl-i Hocendî, (ö. 803/1400) Selman-i Sâvecî (ö. 887/1482), Abdurrahmân-i Câmî (ö. 898/1492) olmak üzere IX/XV. yüzyılın diğer bazı şairlerinden etkilenip onları örnek alarak yazmış, birtakım şiirlerini de kendi özgün tarzıyla kaleme almıştır. Genel olarak Farsça şiirleri orta derecede şiirlerden kabul edilir.[29]

Emîr Ali Şîr-i Nevâî, Hâfız-ı Şîrâzi'ye diğerlerinden daha çok ilgi duyan bir şairdir. Öyle ki; divanında yer alan toplam 485 gazelinden 231'ini Hâfız'ın tarzında yazmış ve ondan "dünyaya huzur veren gazel şairi" diye söz etmiştir. Hâfız ile Nevâî arasındaki en önemli fark; Hâfız'ın gazelleri birden fazla anlamı içerisinde barındırırken, Nevâî tek bir anlama yönelmektedir. Nevâî'nin gazelleri iki temel bölümde değerlendirilebilir: Bir kısmı Hâfız, Kemâl-i Hocendî ve Fahruddîn-i Irâkî'de görülen Irâkî üslubunda, diğer bir kısmı ise Câmî, Vahşî-yi Bâfkî ve Baba Figânî'de göze çarpan diğer ekollerin üslubunda yazılmıştır.[30]

Alî Şîr Nevâî'nin, Ruknuddîn-i Humâyûnferruh tarafından 1342 hş./1963 yılında Tahran'da yayınlanan *Farsça Divanı* 485 Farsça gazel içermektedir. Divanın içeriği ve tertibi, örnek aldığı şairler de göz önünde bulundurularak aşağıda verildiği şekildedir.[31]

---

[28] Kut, Günay, "Ali Şîr Nevâî", *DİA*, II, 451.

[29] Safâ, *Târîh-i Edebiyyât*, IV, 386.

[30] Hodâyâr, İbrâhim, "Emîr Ali Şîr Nevâî'nin Fânî Divanındaki Farsça Gazelleri Üzerine Bir Değerlendirme", (çev: Derya Örs), *Nâme-i Âşinâ*, Ankara 2002, sa. I, s. 59.

[31] Hodâyâr, "Emîr Ali Şîr Nevâî", *Nâme-i Âşinâ*, sa. I, s. 59.

1 . Hâfız-i Şîrâzî tarzında 231 gazel.

2. Orijinal, yeni ve isimsiz 125 gazel.

3. Abdurrahmân-i Câmî tarzında 39 gazel.

4. Emîr Husrev-i Dihlevî tarzında 33 gazel.

5. Sa'dî-yi Şîrâzî tarzında 25 gazel.

6. Kemâl-i Hucendî tarzında 5 gazel.

7. Tanınmadık kişilerden, yakın dostları ve arkadaşlardan 9 gazel.

8. Mevlânâ Şâhî-yi Sebzevârî'den 3 gazel.

9. Sultan Huseyn-i Baykara'dan 2 gazel.

10. Mîr Selîmî'den 2 gazel,

11. Selmân-i Sâvecî'den 2 gazel.

12. Hâce Hasan-i Dihlevî'den 2 gazel.

13. Mîr Vefâyî'den 2 gazel.

14. Seyfî-yi Türk'ten 1 gazel.

15. Sâhib-i Belhî'den 1 gazel.

16. Mevlânâ Kâhî-yi Miyânkâlî'den 1 gazel.

17. Hâce İsmet-i Buhârâî'den 1 gazel.

18. Mevlânâ Kâtibî-yi Turşîzî'den 1 gazel.[32]

Yukarıdaki rakamlara bakıldığında Nevâî'nin şiirlerindeki karşılamalarda Hâfız'a büyük bir ilgi duyduğu görülmekte bunun yanı sıra bizzat kendisinin ifadeleriyle daha önce de belirtildiği gibi onun adını gazelleri dünyaya huzur veren bir şair olarak defalarca zikrettiği görülmektedir:

غزل گفتن مسلم شد به حافظ شاید ای فانی　　نمایی چاشنی دریوزه ز آن نظم جهان آرا[33]

"Gazel söylemek Hâfız'a özgüdür, ey Fânî ola ki dünyaya düzen veren o nazımdan bir dilenci gibi çeşni alırsın."

Yine divanında bir başka yerde Hâfız'ı ve Câmî'yi şu şekilde yücelterek anar:

فانی چو شد جرعه کش حافظ و جامی　　جمشید گدایی کند از جرعهٔ جامت[34]

---

[32] Hodâyâr, "Emîr Ali Şîr Nevâî", *a. g. e.*, sa. I, s. 60.

[33] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, s. 73.

[34] *A. g. e.*, s. 109.

"Fâni, Hâfız'ın ve Câmî''nin (kadehinden) bir damla içtin ya, Cemşîd senin kadehinden bir yudum almak için dilencilik eder."

Ali Şîr Nevâî'nin toplam 485 gazelinden yaklaşık 360'ı, 16 meşhur şairle birkaç tanınmadık şairin şiirlerinin tarzında ve onları izleyerek yazılmıştır. Bu divanda "tetebbu'"dan maksat, şairin, başka bir şaire ait bir gazelin kafiye ve redifini örnek almak ve o gazelin içeriğini göz önünde tutmak suretiyle ona benzer bir gazel söylemesi demektir. Bazen ikinci bir şair, yeni anlamlar kullanma konusundaki gücünü kullanarak kendi gazelini karşıladığı (istikbal) gazelin redifinde söyler. Nevâî'nin Fânî divanındaki "tetebbu'î" gazellerinin önemli bir bölümü, göz önünde tuttuğu şairin şiirinin zirvesine ulaşmayı başarma özelliğine sahiptir.[35]

Burada Hâfız'ın Nevâî'ye etkisini göstermesi amacıyla; Hâfız-ı Şîrâzî'nin divanından alınan beyitler ile Nevâî'nin gazelleri verilecektir:

1.Hâfız:

الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها   که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها[36]

Fânî:

رموز العشق کانت مشکلا بالکاس حللها   که آن یاقوت محلولست نماید حل مشکلها[37]

2.

Hâfız:

صبا بلطف بگو آن غزال رعنا را   که سر بکوه و بیابان تو دادهٔ ما را[38]

Fânî:

نسیم صبح بگو آن نهال رعنا را   که باغ عمر خزان از تو دیده شد ما را[39]

3.

Hâfız:

میدمد صبح و کله بست سحاب   الصبوح الصبوح یا اصحاب[40]

---

[35] Hodâyâr, "Emîr Ali Şîr Nevâî", *a. g. e.*, s. 61.

[36] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfız*, gazel 1, s. 1.

[37] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 4, s. 68.

[38] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfız*, gazel 4, s. 6.

[39] *.Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 22, s. 78.

Fânî:

مـــی کنـــد وقـــت صـــبح نعـــره ســـحاب		کـــــه زمــــــان صـــــبوح را دریـــــاب[41]

4.

Hâfız:

زاهــد ظــاهر پرســت از حــال مــا آگــاه نیســت		در حق مـا هـر چـه گویـد جـای هیچ اکراه نیست[42]

Fânî:

کــار در دیــرم بغیــر از جســتن آن مــاه نیســت		کـش ز اهـل خانقـه جستم، یکـی آگـاه نیست[43]

5.

Hâfız:

بیــا کــه قصــر امــل ســخت سســت بنیادســت		بیـــار بـــاده کـــه بنیـــاد عمـــر بـــر بادســـت[44]

Fânî:

بیــا کــه عرصــه میخانــه عشــرت آبــاد اســت		ز ســاحتش خــس انــدوه ، رفتــه بــر بــاد اســت[45]

6.

Hâfız:

بیــا کــه تــرک فلــک خــوان روزه غــارت کــرد		هـــلال عیـــد بـــدور قـــدح اشـــارت کـــرد[46]

Fânî:

بیــا کــه لشــکر دی، خیــل ســبزه غــارت کــرد		بــه ســوی بــاده ز یــخ شوشــه هــا اشــارت کــرد[47]

7.

Hâfız:

کســی کــه حســن و خــط دوســت در نظــر دارد		محققســـــت کـــــه او حاصـــــل بصـــــر دارد[48]

---

[40] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfız*, gazel13, s. 20.

[41] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 38, s. 85.

[42] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfız*, gazel 71, s. 99.

[43] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 62, s. 98.

[44] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfız*, gazel 37, s. 54

[45] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 88, s. 111.

[46] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfız*, gazel 131, s. 177.

[47] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 149, s. 141.

Fânî:

خوش آن کسی که به دیر مغان گذر دارد   نهان به مغبچهٔ ماه وش نظر دارد[49]

8.

Hâfız:

پیش ازینت بیش ازین اندیشهٔ عشاق بود   مهرورزی تو با ما شهرهٔ آفاق بود[50]

Fânî:

دوش در میخانه جانان همدم عشاق بود   تا سحر غوغای رندان را به جان مشتاق بود[51]

9

Hâfız:

بخت از دهان دوست نشانم نمیدهد   دولت خبر ز راز نهانم نمیدهد[52]

Fânî:

دوران نشان ز بخت جوانم نمی دهد   جامی ز دست پیر مغانم نمی دهد[53]

10.

Hâfız:

گر می فروش حاجت رندان روا کند   ایزد گنه ببخشد و دفع بلا کند[54]

Fânî:

آن بی وفا چه شد که نظر سوی ما کند   وعده کند وفا و به وعده وفا کند[55]

11.

Hâfız:

شاهدان گر دلبری زینسان کنند   زاهدانرا رخنه در ایمان کنند[56]

---

[48] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 116, s. 156.

[49] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 150, s. 141.

[50] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 206, s. 279.

[51] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 151, s. 142.

[52] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 229, s. 310.

[53] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 156, s. 144.

[54] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 186, s. 250.

[55] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 158, s. 145.

Fânî:

رندان که عزم سیر به کوی مغان کنند　　　دین بهر می چو مغبچه چنان کنند[57]

12.

Hâfız:

دلا بسوز که سوز تو کارها بکند　　　نیاز نیم شبی دفع صد بلا بکند[58]

Fânî:

گلی که شرح غمم پیش او صبا بکند　　　خوشست یک به یکش گر چو من ادا بکند[59]

13.

Hâfız:

عکس روی تو چو در آینهٔ جام افتاد　　　عارف از خندهٔ می در طمع خام افتاد[60]

Fânî:

از رخت عکس مگر در می گلفام افتاد　　　یا گل از گوشهٔ دستار تو در جام افتاد[61]

14.

Hâfız:

دوش در حلقهٔ ما قصهٔ گیسوی تو بود　　　تا دل شب سخن از سلسلهٔ موی تو بود[62]

Fânî:

میل سروم، ز هوای قد دلجوی تو بود　　　بودنم والهٔ گلبرگ هم از روی تو بود[63]

15.

Hâfız:

---

[56] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfız*, gazel 197, s. 267.

[57] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 160, s. 146.

[58] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfız*, gazel 187, s. 252.

[59] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 162, s. 147.

[60] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfız*, gazel 111, s. 149.

[61] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 166, s. 149.

[62] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfız*, gazel 210, s. 285.

[63] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 175, s. 154.

دست در حلقهٔ آن زلف دو تا نتوان کرد　　تکیه بر عهد تو و باد صبا نتوان کرد[64]

Fânî:

بند گیسوی تو از دست رها نتوان کرد　　گر جدا سازِیش از بند، جدا نتوان کرد[65]

16.

Hâfız:

بر سر آنم که گر ز دست بر آید　　دست بکاری زنم که غصه سر آید[66]

Fânî:

عشق و جوانی و می چو جلوه گر آید　　توبه نکو باشد ار ز دست بر آید[67]

17.

Hâfız:

بوی خوش تو هر که ز باد صبا شنید　　از یار آشنا سخن آشنا شنید[68]

Fânî:

یک نکته هر که از لب جانان ما شنید　　در گوش او کلام مسیحاست تا شنید[69]

18.

Hâfız:

دلی که غیب نمایست و جام جم دارد　　ز خاتمی که دمی گم شود، چه غم دارد[70]

Fânî:

گدای دیر ز شاه زمان چه غم دارد　　که از سفال خرابات جام جم دارد[71]

19.

Hâfız:

---

[64] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 136, s. 184.

[65] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 176, s. 155.

[66] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 232, s. 314.

[67] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 179, s. 156.

[68] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 243, s. 328.

[69] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 182, s. 158.

[70] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 119, s. 160.

[71] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 91, s. 163.

روی بنمـــای و وجـــود خـــودم از یـــاد ببـــر | خـــرمن مـــن ســـوختگانرا همـــه گـــو بـــاد ببـــر[72]

Fânî:

ســـــاقیا! بـــاده ده و توبـــه ام از یـــاد ببـــر | دفتـــر طاعـــت و تقـــوی همـــه گـــو بـــاد ببـــر[73]

20.

Hâfız:

خیـــز و در کاســـهٔ زر آب طربنـــاک انـــداز | پیشـــتر زانکـــه شـــود کاسـهٔ سـر خـاک انـداز[74]

Fânî:

نوبهـــاران بـــه قـــدح آب طربنـــاک انـــداز | ابرســـان غلغلـــه در گنبـــد افـــلاق انـــداز[75]

21.

Hâfız:

دلا رفیـــق ســـفر بخـــت نیکخواهـــت بـــس | نســـیم روضـــهٔ شـــیراز پیـــک راهـــت بـــس[76]

Fânî:

دلا ز حادثـــه دیـــر مغـــان پناهـــت بـــس | گرایـــی در میخانـــه عـــز و جاهـــت بـــس[77]

22.

Hâfız:

ســـحر ز هـــاتف غیـــبم رســـید مـــژده بگـــوش | کـــه دور شـــاه شجاعســـت، مـــی دلیـــر بنـــوش[78]

Fânî:

ســـحر ز کـــوی خرابـــات مـــژده داد ســـروش | کـه ضعف شاه، بـه صحت کشید، باده بنوش[79]

23.

Hâfız:

---

[72] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 250, s. 338.

[73] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 237, s. 185.

[74] *Dîvân-i Gazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 264, s. 357.

[75] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 254, s. 193.

[76] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 269, s. 364.

[77] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 261, s. 197.

[78] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 269, s. 364.

[79] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 277, s. 206.

طالع اگر مدد دهد، دامنش آورم بکف   گر بکشم زهی طرب ور بکشد زهی شرف [80]

Fânî:

اختر سعد جام می گر شبی افتدم به کف   مستی او زهی طرب، لمعهٔ او زهی شرف [81]

24.

Hâfız:

زبان خامه ندارد سر بیان فراق   وگرنه شرح دهم با تو داستان فراق [82]

Fânî:

مراست آتش دل ساقیا نشان فراق   بیار باده که آتش زنم به جان فراق [83]

25.

Hâfız:

اگر شراب خوری جرعهٔ فشان بر خاک   از آن گناه که نفعی رسد بغیر چه باک [84]

Fânî:

ز جام عشق اگر جرعه ای چکد بر خاک   کنند سجده هزاران مسیح در افلاک [85]

26.

Hâfız:

دیده دریا کنم و صبر بصحرا فکنم   و اندرین کار دل خویش بدریا فکنم [86]

Fânî:

عکس رخسار چو بر ساغر صهبا فکنم   گونهٔ زردوشی در می حمرا فکنم [87]

27.

Hâfız:

---

[80] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 296, s. 400.

[81] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 299, s. 217.

[82] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 297, s. 402.

[83] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 302, s. 219.

[84] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 299, s. 405.

[85] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 303, s. 220.

[86] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 348, s. 472.

[87] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 325, s. 231.

چندانکه گفتم غم با طبیبان   درمان نکردند مسکین غریبان[88]

Fânî:

آن گل که نوشد می با رقیبان   بینند و میرند مسکین غریبان[89]

28.

Hâfız:

تاب بنفشه میدهد طرهٔ مشکسای تو   پردهٔ غنچه میدرد خندهٔ دلگشای تو[90]

Fânî:

تیره شده است چشمم از فرقت غمفزای تو   وه! که خراب داردم شوق به خاکپای تو[91]

29.

Hâfız:

ایدل آندم که خراب از می گلگون باشی   بی زر و گنج بصد حشمت قارون باشی[92]

Fânî:

چه دگر گون ز غم و محنت گردون باشی   بهتر آنست که از باده دگرگون باشی[93]

1.3.1.8.1. Gazeller

Nevâî divanında iki tür gazel görülmektedir. Bunlardan birinci grupta yer alanlar; şairin divanındaki gazellerin önemli bir kısmını oluşturan "tetebbuî" gazellerdir. Bu şiirler, Alî Şîr Nevâî'nin başka şairleri örnek alıp onların vezin ve kafiyelerini kullanarak yazdığı gazelleridir. İkinci grup gazeller ise; "ihtira: *buluş*" adı verilen, başka bir şiiri örnek almadan, şairin kendi zevki ve özgün tarzıyla yazdığı gazellerdir. "İhtirâî şiirleri" nisbeten az, "tetebbuî" şiirleri daha fazladır.

---

[88] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 383, s. 522.

[89] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 405, s. 271.

[90] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 411, s. 559.

[91] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 420, s. 280.

[92] *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfiz*, gazel 458, s. 623.

[93] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, gazel 460, s. 302.

Tetebbuî Gazeller:

Alî Şîr Nevâî, gazellerinde daha çok aşağıda isimlerini verdiğimiz ünlü şairleri taklit etmiş, dizelerini onların tarzında kaleme almıştır: Sadî-yi Şîrâzî (ö. 691/1291), Emîr Husrev-i Dihlevî (ö.725/1325), Hasan Dihlevî (ö. 777/1375), Hâfız-i Şîrâzî (ö. 791/1388), Kemâl-i Hocendî, (ö. 803/1400) Mevlânâ Kâtibî (ö. 839/1435), Selman-i Sâvecî (ö. 887/1482), "Mahdûmî" diye anılan Abdurrahmân-i Câmî (ö. 898/1492).

Alî Şîr Nevâî, 231 gazelini Hâfız'ı izleyerek onun tavrında söylemiştir. Eğer bunlara, divanda Emîr Husrev'i ve Câmî'yi izleyerek yazdığı gazelleri de ekleyecek olursak, bu sayı 239'a ulaşmaktadır. Bu rakam Fânî divanındaki toplam gazel sayısının % 48'i demektir.

Aşağıda Alî Şîr Nevâî'nin Farsça gazellerini en çok kendisini örnek alarak yazdığı ünlü söz ustası Hafız-i Şîrâzî'nin divanındaki ilk gazeliyle Nevâî'nin onun tavrındaki gazelinin bir bölümü verilecektir.

Hafız-i Şîrâzî:

الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها　　که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها

بیوی نافۀ کاخر صبا زان طره بگشاید　　ز تاب جعد مشکینش چه خون افتاد در دلها

بمی سجاده رنگین کن، گرت پیر مغان گوید　　که سالك بیخبر نبود ز راه و رسم منزلها

مرا در منزل جانان چه امن عیش چون هردم　　جرس فریاد میدارد که بر بندید محملها [94]

"Saki, döndür kadehi, herkese sun, bana da ver. Çünkü aşk, önce kolay göründü ama sonradan çok zorluklar meydana geldi.

Sabah yeli, misk kokusu almak ümidiyle sevgilinin alnına dökülen saçları açınca, o güzel kokulu saçların kıvrımlarından yürekler ne kanlara boyandı!

Muğların pîri sana "seccadeyi şaraba boya" derse çekinme, dediğini yap. Çünkü yol ehli, konakların yolundan yordamından habersiz değildir.

"Bağlayın yükleri diye" çan sesi yükseldikçe, sevgiliye giden yolun konaklarında nasıl zevke dalar güvende olabilirim?!"

---

94 *Dîvân-i Ğazeliyyât-ı Hâfız*, gazel 1, s. 1.

Alî Şîr Nevâî:

رموز العشق كانت مشكلا بالكاس حللها	كه آن ياقوت محلولت نمايد حل مشكلها[95]
سوی دير مغان بخرام دو صد محفل	سراسر ز آفتاب می، فروزان شمع محفلها
دل و می هردو روشن شد، نمی دانم كه تاب می	زد آتش ها به دل، يا تاب می شد ز آتش دلها
به مقصد گر چه ره دور است اگر آتش رسد از عشق	چو برق آسا توان كردن به گامی قطع منزلها

"Aşk sırları zor oldu, onu kadehle çöz. Çünkü senin erimiş yakutun zorlukları çözer.

Meyhaneye doğru salınarak git de orada mahfillerinin mumunun şarabın güneşiyle parladığı iki yüz mahfil gör.

Gönül ve şarap, ikisi de aydınlandı. Şarabın parıltısı mı gönlü ateşe verdi, yoksa şarabın parlaklığı gönüllerin ateşinden midir? Bilmiyorum.

Maksat çok uzak olsa ve aşktan ateş de gelse salik konakların yolundan yordamından habersiz değildir."

Muasırı ve yakın arkadaşı Sultan Hüseyin Baykara'nın gazelini örnek alarak yazdığı bir gazelinden beyitler:

Sultan Hüseyin Baykara:

از من آواره در كويت فغانی مانده	بی نشانی رفته و از وی نشانی مانده
خانمان در كوی تو در يافتم بنگر كنون	خانمان گم گشته و بی خانمانی مانده
ساقيا هر می كه پيمودی به فانی در يافت	لطف فرما كاين ز ما رطل گرانی مانده[96]

"Ben şaşkından mahallende figan kaldı. Belirsizlik gitti, ondan bir nişan kaldı.
Senin mahallende ev bark sahibi oldum. Bak şimdi evim kayboldu, evsiz kaldım.
Ey saki, sunduğun her şarabı Fânî içti, lütfet, bizden bu büyük kadeh kaldı".[97]

Alî Şîr Nevâî:

---

[95] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* gazel 4, s. 68.

[96] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* gazel 4, s. 68.

[97] *A. g. e.*, Önsöz, s.13

دل به کویت رفته، جسم از وی نشانی مانده   مرغ چون کرده هوا زو آشیانی مانده

فارغ از ملک وطن، آواره در کویت منم   خانمانی رفته و بی خانمانی مانده

مرده ام در هجر و، او در قصد قتل من هنوز   رفته جانم، لیک جانان را کمانی مانده[98]

"Gönlüm mahallene gitti, ondan eser vücudum kaldı. Kuş havalanınca, yuvası kaldı.

Vatanın mülkünden rahatım, senin mahallende avareyim. Evim barkım gitti, evsiz kaldım.

Ayrılıktan öldüm, o hala beni öldürme derdinde. Canım gitti, sevgilinin kaşı kaldı".

İbtikârî Gazeller:

Fânî divanında "ihtira", "muhtera" ve "isimsiz" unvanlı 125 gazel vardır ve bunların tamamı Ali Şîr Nevâî'nin orijinal gazelleri arasında yer alır. Genel bir bakışla bu gazelleri iki bölüme ayırmak mümkündür: 1. Irak üslubunda ve aşağı yukarı Hafız-i Şîrâzî, Sa'dî-yi Şîrâzî, Kemâl-i Hocendî, Hâcû-yi Kirmânî, Selmân-i Sâvecî, Fahruddîn-i Irâkî ve genellikle VII/XIII ve VIII/XIV. yüzyıl şairleri tarzında söylenmiş gazeller. Gazellerin yaklaşık üçte birlik bölümü bu üslupta söylenmiştir. 2. Bu gazellerin bir diğer bölümü, Fars şiirinin "Horâsânî, Irâkî, Hindî ve Bâzgeşt" gibi çeşitli üslup dönemlerine ayrılması bakımından, Câmî, Vahşî-yi Bâfkî, Baba Figânî-yi Şîrâzî ve Mirzâ Şeref Cihân-i Kazvînî gibi IX/XV. yüzyıl şairlerinin gazelleri arasında yer alırken, bir bölümü de bu yüzyılda ortaya çıkan bir Fars şiiri akımı olan "Sebk-i Hindî" içinde yer alır. Bu konu, Ali Şîr-i Nevâî'nin IX/XV. yüzyılda değişime uğrayan Fars şiiri üslubundaki akımı iyice algıladığını göstermektedir.[99]

Ali Şîr Nevâî'nin başkasının şiirlerinden etkilenerek değil de, kendi özgün tarzıyla kaleme aldığı, "muhtera" veya "ihtira'" adıyla bilinen türdeki gazelleri, birkaç tanedir. Bu türdeki şiirlerinden birinin birkaç beyti:

مرا ز شدت هجران ملامت است امروز   به حال خویش نیم، وه ! چه حالت است امروز

---

[98] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* gazel 4, s. 68.

[99] Hodâyâr, "Emîr Ali Şîr Nevâî", *a. g. e.*, s. 64-65.

رسیده بس که زدیوانگیم رسوایی　　　ز روی اهل جنونم خجالت است امروز

ز روی وامق و مجنون مرا به حکمت و عقل　　　به صد نواخت، هزار استمالت است امروز[100]

"Bugün benim ayrılık şiddetinden dolayı sıkıntım var. Yazık ki iyi değilim, sen bugün nasılsın?

Divanelikle öyle çok rezil oldum, delilik ehlinden utancım var bugün.

Vâmık ve Mecnûn yüzünden benim hikmet ve akıl bakımından yüz kere okşayışım sayesinde bin tesellim var bugün".

Dîvan'da gazellerden başka, bir müseddes ve bir terkîb-i bend bulunmaktadır. Müseddes, divanda yer aldığı şekli ve başlığından anlaşıldığı kadarıyla hükümdarın emriyle Câmî'nin bir gazelinin müseddese dönüştürülmüş şeklidir. Bu şiirinde Alî Şîr Nevâî, Sultan Hüseyin Baykara'nın övgüsüne yer vermektedir. Divanın tek Terkib-i bendi ise birçok şiirinde örnek aldığı ve kendisini pir olarak kabul edip saygı gösterdiği Mollâ Abdurrahmân-i Câmî'nin ölümünden duyduğu üzüntüleri dile getirme amacıyla kaleme almış olduğu bir mersiyedir.

1.3.1.8.2. Kıtalar

Nevâî'nin *Farsça Dîvânı*'nda, 32 kıta vardır. Divanın bu kısmı, genellikle iki veya üç beyti geçmeyen kısa kıtalardan oluşmaktadır. Bu şiirleri, çeşitli konulara yer verirken daha çok ahlakî özellikleri övgüyü konu almaktadır. Yeni ve bedi nükteler, hoş ve güzel teşbihlerle doludur. Bunlar ve divandaki diğer şiirler Alî Şîr Nevâî'nin yaşadığı çağın siyasî, sosyal ve kültürel gelişmelerinin değişik yönleri ve şairin felsefesi hakkında önemli bilgiler içerir.[101]

هست عاشق به نمودار چو خاک　　　لیک معشوق بود چون آتش

این هم افتاوه بود هم پامال　　　آن هم افروخته و هم سرکش[102]

---

[100] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* gazel 258, s. 195.

[101] *A. g. e.*, Önsöz, s. 15-16.

[102] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* s. 323.

"Aşık toprak özelliğindedir, maşuk ateş. Aşık ayaklar altına düşer, maşuk da yakar".

1.3.1.8.3. Rubailer

Nevâî'nin Farsça Dîvânı'nda, 66 rubai vardır. Bu şiirler genellikle tasavvuf konulu dizelerden oluşurlar. Divanda muammalar ve beyitler de bulunmaktadır.[103]

شب تا به سحر همی کنم زا ر یها   در شدت انهایی و بیماریها

از هجر فکندیم به دشواریها   ای یار کجا شد آن همه یاریها[104]

"Gece sabahlara kadar inler dururum. Yalnızlıklar ve hastalıklarımdan. Ayrılıktan dolayıdır sıkıntılara düşmemiz. Ey sevgili, nerede kaldı o bütün dostluklar!?"

1.3.1.8.4. Kullandığı Vezinler

Bahirler/Vezinler	Kullanım Miktarı	Oranı
Remel Bahri بحر رمل	190	% 39.17
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن	44	
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلات	40	
فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فع لن	24	
فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن	22	
فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلات	21	
فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فع لات	19	
فعلاتن فعلاتن فعلاتن فع لن	5	
فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن	4	
فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلات	3	
فعلات فاعلاتن فعلات فاعلاتن	3	
فاعلاتن فعلاتن فع لات	2	
فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن	1	

---

[103] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* Önsöz, s. 17.

[104] *A. g. e.*, s. 323.

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلات	1 1	
Müctes Bahri بحر مجتث	107	%22.06
مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلات مفاعلن فعلاتن مفاعلن فع لن مفاعلن فعلاتن مفاعلن فع لات مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلاتن	28 28 26 20 5	
Hezec Bahri بحر هزج	97	% 20
مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفعول مفاعيل مفاعيل فعولن مفعول مفاعيل مفاعيل مفاعيل مفاعيلن مفاعيلن فعولن مفعول مفاعيلن مفعول مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيل مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلان	46 16 14 11 4 4 2	
Muzâri' Bahri بحر مضارع	67	% 13.81
مفعول فاعلات مفاعيل فاعلن مفعول فاعلات مفاعيل فاعلات مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن	31 30 6	
Recez Bahri بحر رجز	13	% 02.68
مفتعلن مفاعلن مفتعلن مفاعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن	8 5	
Mütekârib Bahri بحر متقارب	5	% 01.03
فعولن فعولن فعولن فعولن فع لن فعولن فع لن فعولن فعولن فعولن فعولن فعل	2 2 1	
Münserih Bahri بحر منسرح	4	% 00.8

مفتعلن فاعلات مفتعلن فع مفتعلن فاعلات مفتعلن فاعلن	3 1	
Hafîf Bahri بحر خفيف	2	% 00.41
فاعلاتن مفاعلن فعلات	2	

1.3.2. Mesneviler

Emir Ali Şîr Nevâî, *Hamse*'sinden sonra yazdığı diğer bir eseriyle birlikte altı mesnevi meydana getirmiştir. *Hamse*'deki mesneviler şunlardır:

Hayretu'l-ebrâr: Nizâmî'nin *Mahzenu'l-esrâr*'ı ile Emîr Hüsrev'in *Mata'u'l-envâr*'ı ve Câmî'nin *Tuhfetu'l-ahrâr*'ına nazîre olarak 888/1483 yılında kaleme alınmıştır. 4.000 beyit civarında olan mesnevi iki kısım halinde altmış dört bab olarak tertip edilmiştir. Yirmi makaleden meydana gelen ikinci kısım, eserin ağırlık merkezini teşkil eder.

Ferhâd u Şîrîn: Nizamî ile Emîr Husrev-i Dihlevî'nin aynı adlı eserinden ilham alınarak yazılan bu mesnevi 889/1484 yılında yazılmıştır. Mesneviyi diğer *Hüsrev u Şîrîn*'lerden ayıran özellik, ağırlık merkezinin yani hikayenin Hüsrev yerine Ferhâd üzerinde kurulmasıdır.

Leylâ vu Mecnûn: Eser *Mecnûn u Leylâ* olarak da bilinmektedir. İran edebiyatında ilk defa Nizamî tarafından ele alınan bu konu daha sonra Emîr Husrev-i Dihlevî tarafından da işlenmiştir. Nevâî bu mesneviyi yazarken her iki şairden de faydalanmıştır. 3.500 beyite yer vermektedir.

Seb'a-i Seyyare: 889/1484' de yazılan ve 5.000 beyit civarında olan bu mesnevi "elli bab" dan meydana gelir. Bu hikayeyi ilk defa Firdevsî *Şehnâme*'de işlemiş, daha sonra Nizamî *Heft Peyker*, Emîr Hüsrev de *Heşt Bihişt* adıyla kaleme almıştır. Konusu, Behrâm'ın güzel cariyesi ile olan macerasıdır.

Sedd-i İskenderî: Beyit sayısı 7.000'i aşan bu son mesnevi 890' da yazılmıştır. Buradaki konu Nevâî'den önce Firdevsî, Nizamî ve Emîr Hüsrev tarafından işlenmiş, Câmî tarafından da *Hirednâme-i İskenderî* adıyla kaleme alınmıştır. Ancak Câmî eserini. Nevâî'nin eserini tamamlamasından sonra bitirmiştir. Nevâî bu eserinde İskender'i bir Türk hükümdarı gibi tasavvur etmiş ve onun şahsında Hüseyin Baykara ile oğlu Bedîüzzamân'ı anlatmıştır.

Lisânu't-tayr: Nevâî'nin Hamse dışında kalan mesnevilerindendir. 3.553 beyitten meydana gelen eserde Nevâî Farsça şiirlerindeki Fânî mahlasını kullanmıştır. Konu Attâr'ın *Mantıku't-tayr* adlı eserinden alınmış olmakla beraber birçok değişiklik ve ilaveler yapılmıştır. Attâr'ın hikayesindeki on kuştan sekizinin alınmasına karşılık onda bulunmayan altısının daha ilavesiyle eserde rol alan kuşlar on dörde çıkar. Nevâî, eserin başında küçük yaştan beri bu eseri Türkçe'ye çevirmek istediğinden bahseder.[105]

1.3.3. Tezkireler, Hal Tercümeleri - Hatıralar

Nesâ 'imu'l- mehabbe min şemâyimi'l-futuvve: Eser Câmî'nin 883/1478 yılında yazdığı *Nefehâtu'l-üns min hazarâti'l-kuds* adlı, velîlerin hayat hikayelerine yer veren Farsça eserinin Çağatay Türkçesi'ne tercümesidir. Aslında Câmî bu eserini Nevâî'nin ricası üzerine kaleme almıştı. Eserin önemini bilen Nevâî, duyduğu İhtiyaçla 901/1495 yılında onun tercümesini yaptı. Bu mensûr eserde otuz dördü kadın olmak üzere 770 velînin hayat hikayesi yer almaktadır. Eseri zeyillerle genişletmek İsteyen Nevâî, Attâr'ın *Tezkiretu'l-evliyâ*'sında bulunan muhtelif hal tercümelerini kitaba kattıktan başka, Câmî ve Attâr'da yer almamış, Yesevî'den kendi zamanına kadar gelen çok sayıda Türk şeyhini ilave etmiştir.[106]

Mecâlisu'n-nefâis: 897/1491-1492 yılında kaleme alınan eser, Türk dilinde yazılan ilk şuarâ tezkiresi olması bakımından önemlidir. Bu kitap, Doğu Türkçesi veya Çağatayca olarak yazılmıştır.[107] *Mecâlisu'n-nefâis*'in Devletşâh'ın tezkiresinden farkı, Türkçe yazılmış olması, ondan küçük fakat muasır şairlerden özet olarak zikretmekle yetinmesidir. Nevâî, Câmî'nin *Bahâristân* ve Devletşâh'ın *Tezkiretu'ş-şu'arâ* adlı tezkirelerini örnek alarak kendi eserini de sekiz kısma ayırmış ve her kısma "meclis" adını vermiştir. Sekizinci meclis, tamamen Hüseyin Baykara'ya ayrılmıştır. Tezkirede adı geçen şairlerin büyük bir kısmı şiirlerini Farsça kaleme almış olanlardır.[108]

Hamsetu'l-mütehayyirin: Nevâî bu eserini Câmî'nin ölümünden sonra, bu yeri doldurulmaz dostu ve üstadı için yazmıştır. Bir mukaddime, üç muhavere ve bir hatimeden ibarettir. Mukaddimede; Câmî'nin nesebi ve doğumu, gördüğü tahsil ile

---

[105] Kut, Günay, "Ali Şîr Nevâî", *DİA*, II, 451.

[106] Kut, Günay, "Ali Şîr Nevâî", *a. g. e.*, II, 451.

[107] Browne, *Ez Sadi Tâ Câmî*, s. 634.

[108] Kut, Günay, "Ali Şîr Nevâî", *DİA*, II, 451.

Nevâî'nin onun yanına geldiği devre anlatılır. I. muhaverede Câmî ile Nevâî'nin dostluğu, II. muhaverede Nevâî Merv'de iken Câmî ile mektuplaşmaları, III. muhaverede ise; Nevâî'nin isteği üzerine Câmî'nin yazdığı eserlerle ilgili hatıraları söz konusu edilir. Hatimede ise ona ait son hatıraları ile Câmî'nin son anları ve ölümü, ölümünden sonraki matem merasimleri anlatılmaktadır. Nevâî'nin bir tarih kıtası ve uzun bir mersiyesiyle son bulan eser mensûrdur, içinde aralara serpiştirilmiş bazı şiirler de bulunmaktadır.[109]

Hâlât-ı Seyyid Hasan Erdeşîr Big: Nevâî'nin, babası gibi sayıp sevdiği, şahsına çok bağlılık duyduğu mürşidi Seyyid Hasan'ın ölümü üzerine onun hayatını ve meziyetlerini, kendisiyle olan hatıralarını anlattığı menşur ve manzum olarak kaleme alınmış risâlesidir.

Hâlât-ı Pehlevân Muhammed: Nevâî, çok yakın dostu, şair, bestekâr ve tabip Pehlevân Muhammed'in ölümü üzerine kaleme aldığı bu risalede onun hayatını ve kendisine dair hatıralarını anlatır; aynı zamanda sûfî yanı üzerinde de durur. Manzûm, mensur karışık olarak yazılmıştır.[110]

1.3.4. Dinî Eserleri

Çihil Hadîs: Câmî'nin aynı adlı eserinin dörder mısralık kıtalar halinde 886/1481 yılında yapılmış tercümesidir. Eser genellikle "Külliyat"larda yer almaktadır. Nevâî bu eserini Hüseyin Baykara'ya ithaf etmiştir.

Sırâcu'l-Muslimîn: (905/1500) Nevâî'nin külliyatı içinde yer alan küçük bir akaid kitabıdır. Dinî hükümleri, Allah'ın sekiz sıfatını ve İslâm'ın esaslarını manzum olarak anlatmaktadır.

Munâcât: Sinan Paşa'nın *Tazarru'nâme*'si gibi Allah'a mensûr bir yakarıştır. Münâcât'ın hangi tarihte yazıldığı bilinmemektedir.[111]

1.3.5. Diğer Eserleri

Muhâkemetu'l-lugateyn: (yaz. 905/1500) Nevâî'nin dil alanındaki millî şuurunu gösteren önemli bir eserdir. İranlılar'la bir arada yaşanan ve *Mecâlis*'te geçen pek çok şairin Farsça yazdığı bir devirde Nevâî Türkçe yazarak bu dilin ifade kuvvetini ve Fars-

---

[109] Kut, Günay, "Ali Şîr Nevâî", *DİA*, II, 452.

[110] Kut, Günay, "Ali Şîr Nevâî", *a. g. e.*, II, 452.

[111] Kut, Günay, "Ali Şîr Nevâî", *a. g. e.*, II, 452.

ça'ya göre üstünlüğünü eserinde ispat etmeye çalışmıştır. Nevâî aynı zamanda böyle zengin ve üstün ana dilleri dururken, devrin onu bir yana bırakıp Farsça yazmaya özenen edebiyat heveslisi gençlerini tenkit ederek onları uyarmak ister.

Mîzânu'l-evzân: (898/1492'den sonra) Aruz hakkında toplu bilgiler vermek üzere kaleme aldığı bu üç bölümlük küçük risalede sırasıyla teknik bir mesele olarak zihaf, bahirler ve taktî' konuları üzerinde durur. Rubai vezinlerinden sonra tuyuğ, koşuk, türkî, cenge, arazvârî, muhabbetnâme gibi millî şekilleri ele alması eserin en dikkate değer tarafıdır.

Mahbûbü'l-kulûb: (yaz. 906/1500-1501) Sa'dî'nin *Gülistân*'ı ile Câmî'nin *Bahâristân*'ını hatırlatan bu eser Nevâî'nin şahsiyetiyle ilgili bilgiler vermesi bakımından önemlidir. "Üç kısma" ayrılan eserin "kırk bölüm" lük ilk kısmında; toplumun çeşitli tabakaları, çeşitli zümreden insanlar, "on bölüm" lük ikinci kısmında; iyi işleri övme ve kötüleri yerme bahis konusu edilir. Üçüncü kısımda ise ahlakî konular üzerinde durulur.

Münşeât: (yaz. 897/ 1492'den sonra). Nevâî'nin mektuplarının toplandığı eserin adıdır. Mektupların içinde Sultan Hüseyin Baykara'ya ve (oğlu) Bedîüzzaman'a yazmış oldukları da bulunmaktadır. Bu mektuplarda Nevâî'nin devri ve hayatı ile ilgili önemli bilgiler vardır.

Vakfiyye: (yaz. 886/1481). Mensûr olarak yazılmış, arasına şiirler serpiştirilmiştir. Bu küçük eserde Nevâî uzun uzun Hüseyin Baykara'yı methettikten sonra kendinin yapmış olduğu vakıflarına geçer.

Nazmu'l-cevâhir: (yaz. 890/1485) Hz. Ali'ye atfedilen *Nesru'l-le'âlî* adlı kitabın her Arapça vecize için bir rubai yazılarak tercüme edilmiş şeklidir.

Târîh-i Enbiyâ ve Hükemâ: (yaz. 890/1485) Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gelen peygamberlerle belli başlı hakimler hakkındaki menkıbeleri ihtiva eden mensûr bir eserdir.

Târîh-i Mulûk-i 'Acem: Mensûr bir eserdir. İçinde yarı mesnevi tarzında yazılmış iki beyitlik şiirlere de rastlanır. İran'ın efsanevî tarihini anlatan bu kitabında Nevâî İran hükümdarlarını dört hanedana göre sınıflandırmıştır. Eserde Pîşdâdîler, Keyânîler, Eşkânîler ve Sâsânîler söz konusu edilmektedir. Eserin önemi, dinî ve tarihî mitoloji hakkında geniş bilgi vermesidir. Nevâî bu eseri hazırlarken İslâm dünyasının *Câmi'u't-tevârîh*, Taberî'nin *Târîh*'i, Beyzâvî'nin *Nizâmu't-tevârîh*'i gibi önemli kaynak eser-

lerinden faydalanmıştır. Osmanlı Türkçesi'ne tercümesi "*Târih-i Fenâî*" adıyla bilinir.[112]

[112] Kut, Günay, "Ali Şîr Nevâî", *DİA*, II, 453.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALİ ŞÎR NEVÂÎ'NİN FARSÇA DİVANININ TAHLİLİ

2. 1. Özel İsimler

Bu bölümde Alî Şîr Nevâî'nin *Farsça Divanı*'ndan alıntılanan örnek beyitler, şairin *Farsça Divanı*'nın Ruknuddîn-i Humâyûnferruh tarafından 1342 hş./1963 yılında Tahran'da yayınlanan baskısı esas alınarak dipnotlarda; "**sayfa/satır**" numaraları; bu beyitlerin Türkçe çevirileri de, elinizdeki çalışmanın "Üçüncü Bölümü"nü oluşturan "Alî Şîr Nevâî'nin Gazellerinin Türkçe Çevirileri" başlıklı kısmı esas alınarak; "**gazel/beyit**" numaraları şeklinde verilmiştir.

آ

آدم *Adem*

Semavî dinlere göre Allah'ın yarattığı ilk insan ve peygamber. *Kur'ân-ı Kerîm*'de Adem hakkında birçok ayet vardır. Bir çok hadiste de adı geçen Adem "Ebu'l-beşer: *insanlığın babası*" künyesiyle ve "Safiyyullâh: *Allah'ın seçkin kulu*" nitelemesiyle anılır. Kuru çamurdan şekil verilmiş bir balçıktan yaratılan Adem'in toprağı yeryüzündeki her cins topraktan alınarak oluşturulmuştur. Allah, kainatı yarattıktan sonra Adem'i en güzel yaratılış, en iyi kıvam üzere, kırk yıl bekletip sonra kalıba ruh vermiştir. Adem'e ruh üfürüldükten sonra Allah, meleklerin ona secde etmelerini istedi. İblis, ona secde etmedi. Allah da onu cennetten kovdu. Adem cennette yaşarken sol eğe kemiğinden Havva yaratıldı. Cennete giren İblis yasak meyveyi yemeleri konusunda önce Adem'e, sonra Havva'ya çeşitli hileli sözler söylemiş ve Havva'yı kandırmıştır. Sonra ikisi de cennetten çıkarılmışlardır. Nihayet Adem, Cebrail'in kılavuzluğunda Hicaz'a gelip Arafat'ta Havva ile buluşmuştur. Bundan sonra Adem'e "*Suhuf*" indirilmiş ve yirmi çiftten oluşan çocuklarına Allah'ın dinini tebliğ vazifesi verilmiştir. Onun çocukları biri erkek biri kız

olmak üzere çift çift doğmuş ve insanlar onlardan türemiştir. Rivayete göre Adem'e 1.000 yıl ömür verilmiş, o da bunun kırk yılını Davud Peygamber'e bağışlamıştır.[1]

Nevâî, Adem'in insanlığın atası olduğundan, yasak ağacın meyvesini yiyerek hata yaptıklarını anlayan Adem ile Havva'nın yanlarında bulunan ağacın yapraklarıyla örtünmeye çalıştıklarından, bu yüzden cennetten çıkarılıp yeryüzüne gönderildiklerinden bahsetmektedir.

به حسن به ز پری، آدمی گری برتر   نگشته مثل تو پیدا ز نسل **آدم** خوب[2]

ا

ابو الغازی بهادر *Ebu'l-Gâzî Bahadır*

Ebu'l-Gâzî Bahadır Han'ın (ö.1074/1663) soyu anne ve baba tarafından Cengiz Han'a dayanır. Hârizm ülkesinde cehaletin hüküm sürdüğü bir dönemde hükümdarlık yapmıştır. 1620'den önce Safevî ülkesinde, Kazak Hanlığı'nda, Buhara ve Semerkant Özbekleri yanında, Hazar ötesi Türkmenleri arasında ve İdil boyu Kalmuk hanının yanında kalan, bu münasebetle bilgi ve tecrübe sahibi olan Ebu'l-Gâzî, İran'da yaşadığı on yıl boyunca şiir yazabilecek seviyede Farsça ve Arapça'sını geliştirmiş, hatta Kalmuk hanının yanında Moğolca da öğrenmişti. Ebu'l-Gâzi Bahadır Han bu bilgilerini iki değerli eserinde toplamış, böylece tarihçi bir hükümdar olarak tanınmıştır. *Şecere-i Terâkime* ve *Şecere-i Türk* adlı eserleri bilinmektedir.[3]

به اشتر جمع کردن میل فرمود   خیال شاه **ابوالغازی بهادر**[4]

احمد *Ahmed*

Şiirde peygamberimiz Hz. Muhammed bir çok ad ve sıfatlarla anılmıştır. "Ahmed" de bunlardan biridir. Her şair onun hakkında naatlar yazmış, hayatı, savaşları ve mücadeleleri bir çok edebî esere konu olmuştur. Bir çok mucizesi bir çok beyti süslemiştir. Her müslümanın bilmesi gereken şeyleri şairler de ele almış, böylece dinî ve tasavvufî edebiyatımızı zenginleştirmiştir.[5]

---

[1] Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2000, s. 15.

[2] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 86/13; (Türkçe çeviri, 39/2).

[3] Kafalı, Mustafa, "Ebu'l-Gazî Bahadır Han", *DİA*, X, 358-360.

[4] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 339/10.

[5] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 292.

احمد که اجل به قتل او تیغ کشید   وز دهر به جز زهر شهادت نچشید[6]

ارم *İrem*

Şam veya Yemen'de Âd kavminin kralı olan Şeddâd tarafından Tanrılık iddiasıyla cennet bahçelerinin özelliklerine benzetilerek yaptırılan bahçe. Bu bahçe Allah'ın gönderdiği bir tufan ile yerin dibine geçirilmiştir. Şairler güzel bahçeyi ve sevgilinin güzel yüzü ile güzelliklerini bu bahçeye benzetirler.[7]

مرا از آتش نمرود و گلزار **ارم** کم گو   بده آن جام آتش گون که عالم گردد گلشن[8]

اسکندر *İskender*

Hayatı, İslâmî edebiyatlarda efsanevî tarzda yer almış olan İskender'i ve maceralarını konu edinen müstakil kitaplar yazılmıştır. Bir beyitte İskender söz konusu edilecekse âb-ı hayât araması, Hızır ile olan yakınlığı, zulumâta girmesi, yolculukları, ordusunun çokluğu, cihangirliği vs. yönlerden ele alınır. Rivayete göre İskender, ordusu ile zulumât ülkesine âb-ı hayâtı aramaya gitmiş ama veziri olan Hızır, suyu bulup içtiği halde ona nasip olmamıştır.[9]

Nevâî'nin şiirlerinde İskender, âyine-i İskender'e yani dünyayı gösteren aynaya sahip olması bakımından ele alınmıştır.

دارم سفال کهنۀ میخانه پر شراب   کاین آینه **سکندر** و این جام جم نداشت[10]

امیر خسرو دهلوی *Emîr Husrev-i Dihlevî*

Emîr Husrev-i Dihlevî (ö. 725/1324), Hindistan'da yaşayan Türk asıllı şair, tarihçi ve mutasavvıftır. 651/1253 yılında Delhi'nin kuzeyindeki Müminpûr kasabasında doğdu. Hayatı boyunca ilim, sanat ve tasavvufla iç içe yaşayan Emîr Husrev'in Türkçe, Arapça ve Farsça'nın yanı sıra Hint dili ve edebiyatını da çok iyi bilmesi şöhretini artırmıştır. Fars edebiyatındaki bütün gelişmiş şiir türlerinde eser veren Emîr Husrev, Hindistan'da o zamana kadar az kullanılan gazel türünün gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Türk divan şairleri onun etkisi altında kalmışlar, özellikle Leylâ vu Mecnûn konu-

---

[6] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 340/12.

[7] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 210.

[8] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 272/7; (Türkçe çeviri, 406/2).

[9] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 212.

[10] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 115/18; (Türkçe çeviri, 96/3). Diğer beyitler: 148/13, 190/10, 255/4.

sunu işleyen mesnevilerde onun yolunu takip etmişlerdir. *Tuhfetu's-sığar, Vasatu'l-hayât, Ğurretu'l-kemâl, Bakiyye-i Nakiyye,* eserlerinden bazılarıdır.[11]

فانی، اگرچه جامی و شیرازیت خوش است   نتوان ز دست داد هم آیین **دهلوی**[12]

اهریمن *Ehrîmen*

"*Şeytan, dev*". Zerdüştlerin inandıkları "*kötülük ve karanlık tanrısı*". Edebiyatta daha çok yüzüğünü dev çaldığı için Süleyman Peygamber ile birlikte anılır. Şeytanlar ordusunu yönettiğine inanılan Ehrimen aynı zamanda bir çirkinlik sembolüdür. Kelimenin "Ehremen" şekli de kullanılır.[13]

Nevâî, Ehrimen'i Süleyman ile birlikte kullanarak, Süleyman Peygamber'in cinlerle olan münasebetine ve çalınan yüzüğüne telmihte bulunmuştur.

لب نهان کن ز رقیبان که نهان اولی تر   خاتم ملک سلیمان ز بر **اهرمنان**[14]

ایاز *Ayâz*

Sultan Mahmûd Sebuktekin'in yakınlarından olup; akıllı, sadık bir kişidir. Padişahın kendisine son derece itimadı vardır. Bazı şairler "Mahmûd ve Ayâz" ünvanıyla manzumeler yazmışlardır.[15]

بنگر به حباب می گلرنگ، که در دور   چون دیده محمود به دیدار **ایاز** است[16]

ایزد *Îzed* → ربّ

ب

بابل *Bâbil*

Eski Mezopotamya'nın en büyük ve en ünlü şehridir. Akkadca "*tanrının kapısı*" anlamına gelen Bâbil adı, İbrânîce'de Bâbel/Bâvel, Persçe'de Babiruş ve Grekçe'de Babylon şekillerinde kullanılmıştır. Şehrin adına ilk defa milattan önce III. bin yılın sonlarına ait Akkad vesikalarında rastlanır; ancak kuruluşunun çok daha önce olduğu

---

[11] Kurtuluş Rıza, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", *DİA*, XI, 135-136.

[12] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 311/6; (Türkçe çeviri, 475/5).

[13] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 125.

[14] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 261/4; (Türkçe çeviri, 382/5).

[15] *Kâmûsu'l-a'lâm*, II, 1113.

[16] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 120/3; (Türkçe çeviri, 105/3).

tahmin edilmektedir.Tarihi boyunca Mezopotamya'nın en önemli astronomi ve astroloji-kehanet merkezlerinden olan Bâbil'in özellikle Keldânîler ve Ahâmenişler döneminde büyücülüğün de merkezi haline geldiği bilinmektedir. Edebiyatta genellikle Çâh-ı Bâbil: *Bâbil Kuyusu* ve Hârut ile Mârut nedeniyle kullanılır.[17]

چشمت که طریق سحر از او یافت رواج   از **بابل** و کشمیر همی گیرد باج[18]

بدخشان *Bedehşân*

Klasik Türk ve İran edebiyatlarında altından sonra adına en çok rastlanan kıymetli madenlerden biri olan lâlin en meşhur cinsi, çıktığı Bedehşan şehrine nispetle edebî eserlerde daha çok "lâl-i Bedehşân" şeklinde geçer. Rengi itibariyle mecazen "*şarap*" manasına kullanılmasının yanı sıra erimiş lâl şaraba benzetilir ve bir cins iyi şarabın adı olarak da geçer. Az da olsa "*kan*" manasında kullanıldığı görülen bedehşan, bölgede çıkan bir cins taşın ezilmesiyle elde edilen lâcivert rengin adıdır.[19]

میخانه بین ز می چو **بدخشان** مکان لعل   هر خم در او ز بادهٔ چون لعل، کان لعل[20]

بدر *Bedr*

Bedir, Medine'nin 160 km. kadar güneybatısında, Kızıldeniz sahiline 30 km. uzaklıkta, Medine-Mekke yolunun Suriye kervan yoluyla birleştiği yerde bulunan küçük bir kasaba. İslâm devletinin Medine'de kurulmasından sonra Müslümanlarla müşrikler arasında meydana gelen ilk savaş Bedir'de olmuştur.[21]

قاف تا قاف ار کشند اعدای ملك او سپه   هست در پیش نبی چون غزوهٔ **بدر** و حنین[22]

برمك *Bermek*

Abbâsiler zamanında birbiri ardınca vezirlik makamını idare eden, zenginlik ve bağışları ile ünlü Bermekîlerin atası olup, bunların birincisi olan Halid-i Bermekî'nin babasıdır ki asıl adı Cafer'dir. Arap tarihçileri ailenin atası olan Bermek'in Belh civarında Nevbahar (Nâva Vihara) Budist tapınağının rahibi olduğunu, buna karşılık İranlı

---

[17] Erdem Sargon, "Bâbil", *DİA*, IV, 392-394.

[18] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 331/9.

[19] Uzun, Mustafa, "Bedahşan", *DİA*, V, 292-293.

[20] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 222/16; (Türkçe çeviri, 308/1).

[21] Ağırakça Ahmed, "Bedir", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, I, 217.

[22] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 261/14; (Türkçe çeviri, 383/5).

tarihçiler ile bazı Arap tarihçileri ise bir Zerdüştî tapınağına mensup bulunduğunu ifade ederler. Abbasiler devrinde başta vezirlik olmak üzere çeşitli makamlarda bulunan bir ailedir. Ailenin en ünlü fertleri, Halit, Yahya, Fazıl ve Cafer adında dört kardeştir. İran asıllı olup, siyasî gücün yanında, büyük bir malî güce de sahiptirler. Devlet ve halife üzerindeki nüfuzlarının artması, zenginliklerinin herkesi kıskandıracak seviyeye gelmesi üzerine bertaraf edilmişlerdir. Şiirde cömertlik örneği olarak gösterilirler.[23]

همان بهتر که ننهی باده از دست   بساط **برمک** و حاتم کنی طی[24]

برهمن *Berehmen*

Berehmen, Bırahmâ denilen Hind mabuduna mensup olan Mecusîlerin ruhanîlerine verilen unvandır. “Berhemen” şeklinde de soyu sopu belli , akıllı, tecrübeli, otoriter kişilere lakap olmak üzere kullanılmıştır.[25]

بندۀ پیر مغانم که گه اهل نشاط   هست دردی کش جام کرمش **برهمنان**[26]

بهمن *Behmen*

İran mitolojisine göre İsfendiyar’ın oğlu olan Erdeşir’in lakabıdır. Kelime sıfat olarak “*zekî, anlayışlı*” anlamlarına gelir. *Şâhnâme’de* de Zerdüşt’e inen meleğin adı da Behmen olarak kayıtlıdır. *Avesta’*da adı “Vohumena” olarak geçer. Behmen, güneş takviminin on birinci ayı olarak da bilinir.[27]

Nevâî’nin şiirinde Behmen, Rüstem’in babası Zâl ile birlikte anılmıştır.

دارم به ناز وصل جوانان باغ را   یاد از چه رو ز **بهمن** واز زال وی کنم[28]

بيت الحزن *Beytu-l-hazen*

“*Hüzünler evi*”. “beyt-i ahzân”, “beytü’l-hüzn” veya “kulbe-i ahzân” şeklinde de kullanılır. Yakup Peygamber, oğlu Yusuf’u kaybettikten sonra yıllarca bu evde ağlamış ve ıstırap içinde yaşadığı bu evine “Beytü’l-hazen: *üzüntü evi*” denilmiştir.[29]

---

[23] Yıldız, Hakkı Dursun, “Bermekîler”, *DİA*, V, 517-519.

[24] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 314/8; (Türkçe çeviri, 482/4).

[25] Onay, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Ankara 2000, s.123.

[26] *Dîvân-i Alî Şîr Nevâî*, 261/5; (Türkçe çeviri, 382/6). Diğer beyitler: 173/13.

[27] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 63.

[28] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 255/2; (Türkçe çeviri, 369/3).

[29] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 69.

بدان کاز جمله غم های جهان وارستی ای فانی به روی اهل عالم چون، در **بیت الحزن** بستی[30]

بیستون ***Bîsutûn***

Şîrîn'in emriyle Ferhad'ın deldiği dağ. Bugün Bağdat-Hemedan arasında Kirman Şâh'ın 30 km. kadar doğusunda kalır. Dik, kayalık ve sarp bir dağdır. Edebiyatta daha çok Ferhad ile Şîrîn kıssasından dolayı anılır. Hikayeye göre Ferhad, Şîrîn'e aşıktır. Şîrîn, aşkının ispatı için dağı delmesini ister. Böylece bu dağın içinden geçen kanal vasıtasıyla Şîrîn taze süt içebilecektir. Ferhat kazmasını vurup dağı deler. İşte bu dağ, "Bîsutûn" dur.[31]

به کوهکن نگر و **بیستون** که آن گویی دل تپنده و این یک، غم گران من است[32]

پ

پرویز ***Pervîz***

Husrev Pervîz, Nûşirevân'ın torunu ve dördüncü Hürmüz'ün oğlu olan İran hükümdarı Husrev'in (sal. 590-628) lakabıdır. Enûşirvân'dan sonra en ünlü Sâsânî hükümdarıdır. Yaptırmış olduğu Kasr-ı Şîrîn adlı ünlü sarayla efsaneleşmiştir. Oğlu tarafından öldürülmüştür.[33]

تاج **پرویز** است، لاله، کش دهد بر باد چرخ تا نماید تاجداران را ز بهر اعتبار[34]

ت

ترکستان ***Türkistan***

Türk yurdu olarak ele alınır ve göz ile birlikte anılır.[35]

Nevâî, Türkistan'ı güzelleriyle meşhur bir yer olarak ele almaktadır.

وادی کعبۀ اسلام چه پویم ای شیخ که بت کافر من جانب **ترکستانست**[36]

---

[30] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 300/19; (Türkçe çeviri, 456/6).Diğer beyitler: 202/12, 229/8.

[31] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 71-72.

[32] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 97/9; (Türkçe çeviri, 60/4).Diğer beyitler: 266/1.

[33] Tökel, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Ankara 2000, s.176-181.

[34] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 187/2; (Türkçe çeviri, 239/4).

[35] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 402.

ج

جامی Câmî → عبدالرحمن جامی.

جم Cem

İran'da hüküm süren ilk sülâlelerden Pîşdâdiyân'ın dördüncü ve en büyük hükümdarıdır. İran mitolojisine göre insanlar ilk defa Cem döneminde sınıflara ayrılmış, bir çok meslek de onun zamanında ortaya çıkmıştır. 700 yıl hüküm süren Cem, yine Pişdâdiyan soyundan gelen Dahhâk tarafından tahtından indirildikten sonra 100 yıl daha yaşamıştır. Yine mitolojiye göre Cem, güneşin Koç burcuna girdiği 21 Mart günü Azerbaycan'a gelmiş, doğu yönünde yüksekçe bir yere tahtını kurdurarak oturmuş, güneş doğunca Cem'in taht ve tacında bulunan mücevherlerin parlaması ve gece ile gündüzün eşit olması sonucu bu güne "nevrûz: *yeni gün*" denilmiştir. Nevrûzu bayram olarak ilân eden Cem'e halk "Şîd" unvanını vermiştir. Efsaneye göre bir gün havada ayaklarına yılan sarılmış bir kuş gören Cem, okçularına kuşu yaralamadan yılanı öldürmelerini emreder. Okçular kuşu kurtarırlar, kuş da bu iyiliğine karşılık Cem'e birkaç tohum getirir. Cem, bu tohumlardan yetişen asmalardan üzüm, üzümden de şarap elde eder; yedi köşeli bir kadeh yaptırarak kabiliyetlerine göre çevresindekilere bu kadehin birer köşesinden şarap sunar. "Câm-ı Cem", "câm-ı Cemşîd", "câm-ı cihânnumâ", "câm-ı gîtînumâ" gibi adlar verilen Cem'in bu kadehinin özelliği sadece onunla içki sunulmasıdır. Kâinatta olup biten her şeyin görüldüğü, aynı adlarla anılan kadeh şeklindeki aynayı ise Keyhusrev yapmıştır. Edebiyatta Cem genellikle kadehiyle birlikte ve şarabın mûcidi olarak anılmıştır.[37]

Nevâî'nin şiirlerinde Cem, şarabı bulan kişi kabul edilerek "Câm-ı Cem" tamlamasıyla çokca kullanılırken, Cemşid adıyla da anılmıştır. Hükümdar olması bakımından da bazen tacından ve tahtından söz edilmiştir.

در جام **جم** بریز شراب مغانه را در وی نگر حقیقت این کارخانه را[38]

[36] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 128/5; (Türkçe çeviri, 122/5).

[37] Albayrak, Nurettin, "Cem", *DİA*, VII, 279-280.

[38] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 81/17; (Türkçe çeviri, 29/1). Diğer beyitler: 76/16, 80/7, 98/10, 96/9, 109/9, 125/16.

جهود Cehûd

"*Yahudi*". Tevrat'ta M.Ö. X. asırda Şeria nehrinin batısında kurulmuş olan Yuda Devletine mensup kişi anlamındadır. Kelimenin ayrıca Yakup'un dördüncü oğlu Yuda (Yahuda)'ya mensup anlamına geldiği de rivayet edilir. Yahudi'nin Yahuda'nın Arapçalaştırılmış şekli olduğu da kaydedilmiştir. Yahudi kelimesi Yuda bölgesinde yerleşmiş bulunan eski İsrail halkının yeni nesilleri için kullanılmıştır.[39]

از کفر عشق در دین شد رخنه ها که کردند — صد گونه سرزنشها گبر و **جهود** ما را[40]

جمشید Cemşîd → جم

جنت Cennet → بهشت

جنت فردوس Cennet-i Firdevs → بهشت

جیحون Ceyhûn

Amuderya adıyla da bilinen, Orta Asya'nın en büyük iki nehrinden biridir. Pamir ve Hindukuş dağlarının birleştiği yerde, 4950 m. yükseklikteki kaynağından Aksu (Penç Irmağı) adı altında doğup batıya doğru ilerler ve kuzeyden, başlıca Pamir Vahan suyu, Kızılsu, Kâfirnihân ve Surhân, güneyden de Kökçesu kollarını alarak Kunduz-Belh hizasında kuzeybatıya döner. Bu dönüşten sonra kuzeybatı yönünde ilerler, sonunda muhtelif kollara ayrılarak Aral gölüne dökülür. 2540 km. uzunluğundaki nehrin kıyılarında önemli yerleşim merkezleri yer alır. Edebiyatta aşığın gözyaşları nehirler gibi akar.[41]

از فراقش که کنی اشك چو **جیحون** ای دل — نیست سودت اگر این جانب جیحون باشی[42]

چ

چاه کنعان Çâh-ı Ken'ân

"*Ken'ân kuyusu*". Yusuf Peygamber'in kardeşleri tarafından içine atıldığı kuyu. Yusuf'un kendisinden büyük on bir kardeşi onu yok etmeye karar verdiklerinde babala-

---

[39] İA, "Cehûd", *İA*, XIII, 339-342.

[40] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 70/1; (Türkçe çeviri, 6/7).

[41] Esin Emel, "Amuderya", *DİA*, III, 98-99.

[42] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 302/12; (Türkçe çeviri, 460/5). Diğer beyitler: 252/13.

rından, Yusuf'u gezmeye götürmek bahanesiyle izin aldılar ve sahrada bir kuyuya attılar. İşte Yusuf'un bir süre içinde kaldığı kuyu budur.[43]

دل ز شوق روی و اندوه فراقت روز غم   سورهٔ یوسف به رنج **چاه کنعان** کرد حفظ[44]

چگل *Çigil*

Türkistan'da eski bir şehir veya bir Türk kabilesi. İnsanlarının güzelliği ile bilinir. Bu nedenle şairler güzelleri överken bu şehrin adını da anarlar. Çigil ayrıca çinicilikle de ünlüdür.[45]

Nevâî, Çigil'i güzelleri bakımından ele almıştır.

زان سان درون چشم ودل،جاکرده آن شوخ **چگل**   کاو رو نماید متصل، خواهم چو هر جا بنگرم[46]

چین *Çin*

Asya'nın doğusunda dünyanın en kalabalık ülkesi, Mani dininin en çok yayıldığı yerdir. Mani'nin bir ressam olduğu ve kutsal kitabının da pek güzel minyatürlerle süslü olması dolayısıyla güzel yüz, daima Çin'e nispet edilmiştir. Edebiyatta Çin, adeta resim sanatının merkezi olarak işlenir. Çin kelimesiyle birlikte, "but", "nigâr", "nakş", "suret" vs. resimle ilgili kelimeler sık sık bir araya getirilir. Eskiden Çin ülkesinde Türkler ve özellikle Hıtâ, Huten, Maçin diyarının halkıyla Çigil güzellerinin de bulunuşu, kelimeye geniş kullanım sahası sağlamıştır. Bu ilişkiden yola çıkılarak sevgilinin misk kokulu saçı anılır. Çünkü misk orada bulunur. Çin kelimesinin "*kıvrım, büklüm*" anlamı da bu ilişkiyi kuvvetlendirir.[47]

Nevâî, şiirlerinde Çin ressamı ve Çin sürahisinden bahsederken Çin'in edebiyat ve sanat merkezi olduğunu anlatmaya çalışmaktadır.

چو عکس صورتت در باده ظاهر گشت نتواند   بدینسان آب و رنگی ساختن نقاش **چین** او را[48]

---

[43] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 91-92.

[44] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 215/11; (Türkçe çeviri, 294/3).

[45] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 96.

[46] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 240/13; (Türkçe çeviri, 341/2).

[47] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 97.

[48] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 72/4; (Türkçe çeviri, 11/4). Diğer beyitler: 249/ , 256/ , 311/1, 337/3.

ح

حاتم *Hâtem*

Arap kabileleri arasında tanınmış "Tay" kabilesine mensup ve cömertliğiyle meşhur olan İbn-i Abdullah b. Sa'd'ın lakabıdır. Arapların ünü şairlerinden olup, kahramanlığıyla da daha hayattayken darb-ı mesel haline gelmiştir. Hz. Peygamber zamanına yetişmiş ise de, hicretten evvel vefat etmiştir. Ünlü bir şairdir. Misafirperverlikte ve cömertlikte kendini düşünmeyecek kadar ileri giden bir şahsiyettir.[49]

همان بهتر که نهی باده از دست   بساط برمک و حاتم کنی طی[50]

حافظ شیرازی *Hâfız-ı Şîrâzî*

Şiraz'da dünyaya geldi, doğumu için verilen tarihler 717/1317 ile 726/1326 arasında değişmektedir. Hocaları arasında Kıvâmuddin Ebu'l-Bekâ b. Mahmûd-i İsfahânî-yi Şîrâzî gibi tanınmış kıraat ve fıkıh bilginleri vardır. Öğrenimi sırasında *Kur'ân'ı* ezberlediği için "Hâfız" lakâbını almıştır. Dinî ilimlerin yanı sıra başta Arap edebiyatı olmak üzere çok iyi bir edebiyat kültürü de aldığı şiirlerinden anlaşılmaktadır. Bunun dışında eserlerinde, döneminin musikisi ve çeşitli sanatları hakkında bilgi edindiğine ve iyi satranç oynadığına dair bilgilere de rastlanmaktadır. Hâfız 791/1389 veya 792/1390 yılında Şiraz'da ölmüş ve bugün türbesinin bulunduğu Hâfızıyye semtine gömülmüştür. Kaside, rubâi ve kıtalar da yazmış olmasına rağmen Hâfız şöhrete gazelleriyle ulaşmıştır. Gazelleri Fars edebiyatında türünün en gelişmiş örnekleri sayılır. Birçok şair gibi Hâfız da kendinden önceki veya dönemindeki bazı şairlerin etkisi altında kalmıştır. Bunların başında, Hâcû-yi Kirmânî gelir. Onu yine bu dönemin şairlerinden Selmân-ı Sâvecî takip eder. Hâfız'da Hayyâm'ın etkisi de görülür. Bu şairlerin dışında Mevlânâ Celâluddîn-i Rûmî, Sa'dî-yi Şîrâzî ve Kemâleddîn-i İsfahânî gibi şairlerden de alıntılarda bulunmuştur. Hâfız'ın divanı İran dışında Ortadoğu, Hindistan, Türkiye ve bazı Avrupa ülkelerinde de tanınmış, fal kitabı olarak da kullanılmıştır.[51]

فانی، چو شدی جرعه کش **حافظ** و جامی   جمشید گدایی کند از جرعۀ جامت[52]

---

[49] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, s.454-456.

[50] *Dîvân*-i *Ali Şîr Nevâî*, 314/8; (Türkçe çeviri, 482/4).

[51] Yazıcı, Tahsin, "Hâfız-ı Şîrâzî", *DİA*, XV, 103-106.

[52] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 109/8; (Türkçe çeviri, 83/9). Diğer beyitler: 73/2, 77/8, 148/15.

حرم *Harem*

"Mekke ile Medine'nin çevresi", *"yasak bölge, mukaddes olan şey"*, *"kişinin namusunu koruduğu yakınları"*.Yabancıların girmesi yasak olan daireye ve bu dairede oturan kadınlara da "harem" veya "harîm" denir. İki kutsal şehir Mekke ve Medine'nin çevresinde belirli alana kadar olan yerlere, *"iki harem bölgesi"* anlamında "harameyn" veya "haremân" denilmiştir. İlk olarak Yavuz Sultan Selim'in kullandığı "Hâdimü'l-Haremeyn" ünvânı *"İki harem bölgesinin hizmetkârı"* demektir. Yeryüzünde, insanların ibadet etmesi için ilk inşa edilen mabed "Kâbe" dir. Buna "Beyt-i Harâm" veya "Beytullâh : *Allah'ın evi*" de denir.[53]

جسم چو خسم شد به سراپردۀ آن گل   ای باده نرانی ز حریم **حرم** او را[54]

حسين بيقره *Hüseyin Baykara*

IX./XV. yüzyılın ikinci yarısında, Türkistan'ın Horasan bölgesinde hüküm süren büyük Türk hükümdarıdır. 842/1438 de Herât'ta doğdu. Timur soyundandır. Otuz yedi yıl saltanat sürdüğü Horasan ve civarında sanata ve sanatçılara büyük önem vermiştir. Himaye ettiği âlimlerin başında Ali Şîr Nevâî ile Abdurrahmân-ı Câmî ve Hüseyn Vâiz-i Kâşifî gelmektedir. Hüseyin Baykara "Hüseynî" mahlasıyla Farsça şiirler yazmış, mûsikî ve hat sanatıyla da meşgul olmuş, hattatlar arasında yer almıştır. Çağatayca ve Farsça şiirlerini ihtiva eden *Dîvân, Risâle-i Huseyn-i Baykara, Gul u Mul* önemli eserlerindendir.[55]

فانیا، تا حشر بادا بهر رندان جهان   شاه ابو الغازی معز ملک و دین **سلطان حسین**[56]

حنين *Huneyn*

Hz. Peygamber ile Hevâzinliler arasında yapılan savaşın adıdır. Hevâzin Gazvesi de denir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de adına yer verilen iki gazveden biridir. Adını meydana geldiği yerden alır. Çöllerle kaplı bir vadi olan Huneyn'in Mekke'den 10 mil uzaklıkta bulunduğu aktarılır.[57]

---

[53] Döndüren Hamdi, "Harem", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, II, 337-338.

[54] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 83/18; (Türkçe çeviri, 33/6).

[55] Algar Hamid, "Hüseyin Baykara", *DİA*, XVIII, 530-531.

[56] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 261/10; (Türkçe çeviri, 383/1).

[57] DİA, "Huneyn", *DİA*, XVIII, 376-377.

قـاف تـا قـاف ار کشـند اعـدای ملـک او سـپه　　　　هسـت در پیش نبـی چـون غـزوهٔ بـدر و **حنـین**[58]

خ

ختا *Hıtâ* → ختن

ختن *Huten*

Çin'in kuzeyi ile Türkistan topraklarına verilen ad. Bugünkü sınırları Moğolistan ve Mançurya ile Sibirya topraklarının bir bölümünde kalır. M.S. X. asırdan itibaren Moğolların "Hatâ" adlı kabilesi bu bölgede yaşadığından "Hatâ" adıyla anılmıştır. "Hıtâ" şekliyle de kullanılan bu kelime özellikle ahû ve misk ile birlikte anılır. Misk ahûlarının bu bölgede çok oluşu ve miskin diğer ülkelere buradan nakledilişi, buranın değerini artırır.[59]

Nevâî de Huten'i ahusundan dolayı ele almıştır.

شـه شـکار ار افکنـد، شـاید کـه از چشـم بتـان　　　　گشته اینـک پـر ز آهـوی **ختـن** صـحرای دل[60]

خدا *Hudâ* → رب

خراسان *Horasan*

Kuzeydoğu İran'da bir eyalet. Horasan ismi "hûr: *güneş*" ve "âsân:/âyân: *gelen, doğan*" kelimelerinden meydana gelmiştir ve "*güneşin doğduğu yer, güneş ülkesi, doğu bölgesi*" anlamını taşımaktadır. İran tarihinde önemli bir yeri olan Horasan, sadece ilk bağımsız İran devletlerinin kurulduğu bölge değil, aynı zamanda İran edebiyatının da en parlak döneminin yaşandığı yerdir ve yüzyıllar boyunca önemini kaybetmeyen şaheserlerin sahibi büyük şairleri yetiştirmiştir. Bunlar arasında Rûdekî (ö. 329/940), Firdevsî (ö. 411/1020), Ferruhî-yi Sîstânî (ö. 429/1037), Unsurî (ö. 431/1039) ve Ömer Hayyâm (ö. 517/1123)'ı saymak gerekir.[61]

در **خراسان**، نتـوان گفـت کـه کـس خـرم نیسـت　　　　کـس کـه در روی زمـین یافـت شـود خـرم کـو[62]

---

[58] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 261/14; (Türkçe çeviri, 383/5).

[59] Pala, İskender, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s.178.

[60] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 226/3; (Türkçe çeviri, 315/3).Diğer beyitler: 72/11, 249/2.

[61] Çetin, Osman, "Horasan", *DİA*, XVIII, 234-241.

[62] *Dîvân-*i *Ali Şîr Nevâî*, 321/21.

خسرو *Husrev*

Husrev ü Şîrîn adlı mesnevilerdeki erkek kahramanlardan biridir. Nûşîrevân'ın torunudur. Sâsâniler sülâlesinden bir padişah olup "Pervîz" lakabıyla bilinir. 590 yılında tahta geçmiş olan Husrev'in Ermeni prensesi Şîrîn'e aşkı dillere destan olmuş ve artık gerçek kişiliği etrafında bir çok rivayetler uydurularak efsanevî kişiliğe bürünmüştür. Edebiyatta tarihî kişiliğinden çok efsanevî kişiliği söz konusu edilir, *Husrev u Şîrîn* veya *Ferhâd ile Şîrîn* adlı mesnevîlerde vuslata eren bir aşık olarak ele alınır.[63]

ای شه صف شکنان، **خسرو** ناوک فکنان   صد شکست از صف مژگان تو بر صف شکنان[64]

خضر *Hızr*

Âb-ı hayât içip ölmezliğe kavuşan kişi. Peygamber veya velî olduğu hususunda rivayetler vardır. "Âb-ı hayât", "İskender" ve "zulumât" imajlarının kopmaz bir parçasıdır. Sevgilinin bir çok özelliği Hızır'ı andırır. Kelimenin "*yeşillik, boz, gökçül, mora yakın*" anlamlarına gelmesi dolayısıyla çeşitli unsur ve düşüncelerin konusunu oluşturur. Bütün tasavvurlarda hareket noktası tazelik, yeşillik, bereket, hayat vericilik ve ölümsüzlüktür.[65]

Nevâî, Hızır'ı, hayat suyunu içerek ebedîliğe ermesi ve âb-ı hayâta sahip olması yönüyle zikreder.

مردن به وصل بایدم ای **خضر** منکرم   آب حیات و زندگی جاودانه را[66]

خلیل *Halil*

İbrahim Peygamber'in lakabıdır. Adı bereket ile anılır, birçok mucizesi vardır. Yüz yetmiş beş yaşında vefat etmiştir, kabri Habrûn'dadır. Edebiyatta bütün yönleriyle söz konusu edilmiş, hakkında *Halîlnâme* adlı bir mesnevi de yazılmıştır. Hakkında efsanevî bir çok bilgi mevcuttur. Göklerin ona açılması, arşı görmesi, yerin tabakalarını seyretmesi, günah işleyenlere beddua etmesi vs. bunlardandır.[67]

Nevâî, İbrahim Peygamber'in Nemrut tarafından ateşe atılışına, ateşin gül bahçesine dönüşüne telmihte bulunmaktadır.

---

[63] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 197.

[64] *Dîvân-*i *Ali Şîr Nevâî*, 260/16; (Türkçe çeviri, 382/1). Diğer beyitler: 136/16, 285/3, 267/2.

[65] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 183-184.

[66] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 82/3; (Türkçe çeviri, 29/5). Diğer beyitler: 89/1, 126/4, 145/8, 166/18.

[67] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 167,202-203.

تا بسوزم همگی هستی خود رو واکن   زان گلستان **خلیل**، آتش گلنار بیار[68]

د

دارالسلام ***Dâru's-selâm***

"*Selamet yurdu*". Bağdat şehri hakkında eskiden kullanılan nitelemelerden biridir. Ayrıca *Kur'ân-ı Kerîm*'de "*Cennet*" anlamında geçer. Bağdat'a ilk defa Dâru's-selâm adını kullanan kişi Abbasî halifesi Mansûr'dur.[69]

فانی بنوش جام فنا تا نمایمت   در کنج دیر روضهٔ **دارالسلام** را[70]

داود ***Davud***

Yehûda kabilesi ile İsrailoğullarının peygamberi. Kudüs'ü fethedip ilk defa başşehir yapan O'dur. *Zebûr* ona indirilmiştir. *Kur'ân*'da adı on dört yerde anılan Davud, sesinin güzelliği ile meşhurdur. Gür ve kalın sese, "Davudî ses" denilmesinin nedeni budur. "Mizmâr" adlı çalgıyı çok güzel çaldığı söylenir. Edebiyatta çok zaman güzel ses ve bazen de *Zebûr* ile birlikte anılan Davud, demiri yumuşatma mucizesine sahiptir. Davud Peygamber 70 yaşındayken 40 yıllık sultan olarak vefat edince yerine yine sultan ve peygamber olan oğlu Hz. Süleyman geçmiştir.[71]

Nevâî, Davud Peygamber'in sesinin güzelliği ve etkisine telmihte bulunmaktadır.

لیکن اندر خاطر آن ناقلان کج روش   لحن **داود** ار بود آید همه خارج سرود[72]

ر

رب ***Rab***

Allah'ın güzel isimlerinden biri. Sözlükte "Rabb" kelimesi: "*mâlik*", "*yaratıcı*", "*sâhip*", "*bir şeyi ıslâh eden*", "*terbiye eden*", "*efendi*" anlamlarını ifade etmektedir. Rabb kelimesi Allah için kullanılmaktadır. *Kur'ân*'da ise "rabbim, rabbin, rabbimiz, rabbiniz..." gibi iyelik zamirlerine bitişik olarak da kullanılmıştır. Rabb, "Allah" demek-

---

[68] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 192/15; (Türkçe çeviri, 252/3). Diğer beyitler: 276/18.

[69] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 100.

[70] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 80/9; (Türkçe çeviri, 25/9).

[71] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 101.

[72] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 326/8.

tir. O, her şeyin rabbi, mâliki, sâhibi, efendisi, ıslâh edeni, varlıkların ihtiyaçlarını tekeffül edeni yani görüp gözeteni, ihtiyaçlarını karşılayanıdır. İşte bu anlamlarda "Rabb", Allah'tan başkası için kullanılmaz. Allah'ın güzel isimlerinin en fazla anlam ifade edenlerinden biridir.[73]

ز تب مباد صداعی بدان جوان **یارب**   که صدقهٔ سرش، این پیر ناتوان یارب[74]

رخش *Rahş*

"*Gösterişli, yörük at*". "*Zaloğlu Rüstem'in atı*" na da denir.[75]

اثر نعل سم **رخش** تو و پای سگت   در شب تیرهٔ هجران، مه و پروین من است[76]

رستم *Rüstem*

İran'ın ünlü kahramanı. Adı *Şâhnâme'de* övgüyle anılır. "Rüstem-i Dâstân", "Rüstem-i Zâl", "Pûr-i Zâl", "Pûr-i Zâl-i Zer", "Pûr-i Destân", "Tehemten" gibi sıfatlar hep onundur. Şiirde kahramanlık, acı kuvvet ve yenilmezlik sembolü olarak özellikle kasidelerde anılan Rüstem, Cemşîd soyundan gelen Nerimân'ın torunu ve Sam'ın oğlu olan Sicistan hükümdarı Zâl'in oğludur. Daha delikanlılığında birçok devleri öldürmüş ve olağanüstü başarılar göstermiştir. M.Ö. IV. asırda Keykavûs zamanında yaşadığı sanılmaktadır. Turan hükümdarlarıyla ve Efrasyâb ile olan savaşları yanında Siyavuş'u öldürmesi ve Güştâb'ı esaretten kurtarmasıyla ünlüdür. Zâl, saçı, kaşı ve kirpikleri beyaz olarak doğduğu için bu lakabı almıştır. "Zâl-ı zer" de yine bu beyazlıktan dolayı ona verilen lakaptır. Bu hali uğursuzluk sayan babası Sam, "Bu benim oğlum değildir" diyerek onu Elburz dağına atmış. Zâl, orada sîmurg denen kuş tarafından beslenip büyütülmüştür. Bu nedenle Rüstem'in adı zülf, kaş, göz, gamze gibi öldürücü ve hîlekâr özelliklerle birlikte çok kullanılır.[77]

بین سوی پیره زن عشوه گر دهر که چون   **رستمانند** زبونش چه عجایب زالیست[78]

---

[73] Tunç, Cihad, "Rab", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, V, 210-211.

[74] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 91/1; (Türkçe çeviri, 48/1). Diğer beyitler: 72/14, 80/6, 144/1, 160/16, 211/15, 293/6.

[75] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s.327.

[76] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 124/7; (Türkçe çeviri, 114/2). Diğer beyitler: 127/7.

[77] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 334.

[78] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 109/15; (Türkçe çeviri, 84/6).

رضوان *Rıdvân*

Cennetin kapıcısı olan büyük meleğin adı. “Ravza-yi Rıdvân” tamlaması ise “Cennet” yerine kullanılır.[79]

کلمات شیخ نادان، همه طوبیست و **رضوان**   سر ما و پای سروی، رخ ما و خاک کویی[80]

روح الامین *Rûhu'l-emîn*

Edebiyatta Cebrail, “Rûhu'l-emîn” ismiyle de anılır. Allah ile peygamberleri arasında elçilik yapan, Allah'ın emir ve vahiylerini tebliğe memur dört melekten biridir. Allah'ın vahiylerini Peygamberimizin kalbine indiren ve bazen insan suretinde görünen Cebrail, minyatürlerde iki kanatlı olarak tasvir olunur. Şiirlerde melekler içinde en çok onun adına rastlanır. Miraç'ta Peygamberimizi Arş'a dek götürmesi, kanatları vasıtasıyla uçması, Sidre'de makam edinmesi, vahiy getirmesi, Hz. İbrahim'e ateşe atılacağı zaman yardım teklif etmesi, Meryem'i nefesiyle gebe bırakması ve cennet varlığı oluşu gibi özellikleriyle ele alınır.[81]

غلام آنم ای روح الله از جان   که دستش را دهد **روح الامین** بوس[82]

روح الله *Rûhullah*

Hz. İsa hakkında kullanılan bir nitelemedir. Babasız olarak dünyaya geldiği için bu adla anılır.[83]

غلام آنم ای **روح الله** از جان   که دستش را دهد روح الامین بوس[84]

روضه *Ravza*

“*Yeşilliği bol olan ve içi ferahlatan bahçe, bağ*“. Bu nedenle uluların mezarı ve cennet bahçeleri için “ravza” tabiri kullanılır. Sevgiliye ait güzelliklerin bir çoğu bağlarda, bahçelerde olan güzelliklerdir. Şair sevgilinin güzelliğini, özellikle yüzünü ve ya-

---

[79] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 329.

[80] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 305/1; (Türkçe çeviri, 465/4).

[81] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 332, 80.

[82] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 199/12; (Türkçe çeviri, 265/6).

[83] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 332.

[84] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 199/12; (Türkçe çeviri, 265/6).

nağını bahçeye benzetir. "Bağ", "bostan", "riyâz" gibi eş anlamlılarıyla da kullanılan ravza, çok zaman cennet ile birlikte anılır ve cennet bahçelerini hatırlatır.[85]

Nevâî, şiirlerinde ravzayı "huri" ve "kevser" gibi kelimelerle birlikte kullanmıştır.

هر وصف که از کوثر و از **روضه** شنیدی   اندر حق می آمد و در شأن خرابات[86]

روضهٔ دارالسلام *Ravza-yi Dâru's-selâm* → **بهشت**

روضهٔ فردوس *Ravza-yi Firdevs* → **بهشت**

ز

زال *Zâl*

Şâhnâme kahramanlarındandır, Rüstem'in babası, Sam'ın oğlu, Neriman'ın torunudur. Bembeyaz bir çocuk olarak dünyaya gelince, "Sîmurg" un yuvasının bulunduğu, güneşe yakın, insanlara uzak Elburz Dağına bırakılmış, orada "Sîmurg" tarafından büyütülmüştür. Ünlü bir yiğit olunca babası oğlunu alıp götürmüş, kendisine "*Zâl-i Zer*" adını vermiştir. Zâl, Zabul şehrinin hükümdarı , insanların da her konuda önemli bir danışmanı olmuştur. "Sîmurg" tarafından büyütülmüş olması kendisine bazı esrârengiz özellikler kazandırmıştır. Dara düştüğü zaman, kendisine "Sîmurg" tarafından verilen tüyleri yakar ve "Sîmurg" bütün haşmetiyle yardımına koşarmış. Ok atması ve taşıdığı oklarla da bilinir. Kâbil hükümdarı Mihrab'ın kızı Rudâbe ile evlenmiş ve oğlu Rüstem doğmuştur.[87]

دارم به ناز وصل جوانان باغ را   یاد از چه رو ز بهمن و از **زال** وی کنم[88]

زلیخا *Züleyhâ*

Yusuf u Züleyhâ hikayesinin kadın kahramanıdır. Mısır azîzi ile evli iken Hz. Yusuf'a aşık olmuş, kendisinden kaçmak isteyen Yusuf'un gömleğini yırtmış, ona iftira atmış, zindana atılmasına sebep olmuştur. Dul kalınca Yusuf'a olan aşkı derin bir ıstı-

---

[85] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 328, 55.

[86] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 117/1; (Türkçe çeviri, 98/7). Diğer beyitler: 125/6, 155/13, 171/9, 245/18.

[87] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, s. 267-272.

[88] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, , 255/2; (Türkçe çeviri, 369/3). Diğer beyitler: 109/15.

raba dönüşmüş, Yusuf'un resmine bakıp yıllarca ağlamış, gözleri görmez olmuş, varını yoğunu ondan haber getirenlere bağışlamış. Yıllar sonra yaşlılık günlerinde Yusuf'la karşılaşmış, Yusuf'un isteği üzerine gençliği, gözleri ve güzelliğine kavuşmuş, evlenmişler ve Efrâyim, Menşâ adında iki oğlu ile Rahme adında kızı olmuş. Edebiyatta çok zaman "Yusuf", "Mısır" vs. kelimelerle anılır.[89]

عارض یوسف نموده لمعۀ رویت　　　زو شده معشوف و زار عشق **زلیخا**[90]

س

سعدی *Sa'dî*

Sa'dî-yi Şîrazî, VII/XIII. asrın başlarında Şîraz'da doğmuştur. İran edebiyatının ünlü şairlerinden biridir. Baba ve dedeleri de dinî ilimlerde derinlikli bilgin kişilerdendir. Şîraz'da öğrenimine başlamış, otuz-kırk yıl kadar Bağdat, Suriye, Mekke ve Afrika'yı gezerek değişik şehirler ve farklı milletler tanımıştır. Ebûbekir b. Sa'd b. Zengî'nin (ö. 458/1065) hüküm sürdüğü tarihlerde Şîraz'a dönmüş, şiirlerini biraraya toplamış, *Bostan* ve *Gülistan*'ı yazmıştır.[91]

چو **سعدی** ار حرم وصل خواهی ای فانی　　　زبان ببند و قدم نه، سخن زیاده مگوی[92]

سلیمان *Süleyman*

Davud Peygamber'in oğlu Süleyman Peygamber, on iki yaşındayken babası yerine tahta geçmiştir. Hem padişah hem peygamberdir. Geçimini devlet hazinesinden değil, ördüğü zembiller sayesinde kazanırmış. Babasının vefatından sonra ve onun vasiyeti üzerine Kudüs'teki, yarım kalmış olan Mescid-i Aksâ'yı inşaya başlamış, yedi senede tamamlanmıştır. Daha sonra on üç sene süreyle Kudüs'te bir hükümet sarayı yaptırmıştır. Rivayete göre bu binaların yapımında cinleri çalıştırmıştır. Allah tarafından kendisine birçok mucizeler verilmiştir. Kuşlarla, hayvanlarla konuşur, onların dilini anlarmış. Cinlere ve rüzgara emretme yetkisine sahipmiş. Üzerinde İsm-i A'zam yazılı bir mühürlü yüzüğü, "Hüdhüd" adlı bir kuşu varmış. Bu kuş çok uzaklardaki şeyleri görebilir, uçsuz bucaksız çöllerde suyun yerini havadan tespit edebilirmiş. Belkıs Hz. Süleyman'ın

---

[89] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 423.

[90] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 67/12; (Türkçe çeviri, 2/5).

[91] Sâdık Rızâzâde-yi Şafak, *Târîh-i Edebiyât-ı Îrân*, Tahran 1352, II, s.6

[92] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 314/3; (Türkçe çeviri, 481/7). Diğer beyitler: 80/16.

dinine girmiş ve onun hanımı olmuştur. Süleyman Peygamber'in M.Ö. X. yüzyılda yaşadığı sanılmaktadır. Kırk yıl büyük bir ihtişam ile devlet sürmüştür. Elli iki veya altmış yaşında vefat eylemiştir. Edebiyatta Süleyman Peygamber, yukarıda anlatılan hikayeler çevresinde yoğunlaşan düşünceler içinde ele alınır. Özellikle yüzük, karınca, Hüdhüd ve Belkıs ile birlikte anılır.[93]

Nevâî de Süleyman Peygamberi saltanatı ile ele alırken, dünyaya hükmettiği yüzüğünü de şiirine konu etmiştir.

به مکنت چون **سلیمان** است پیر می فروش اینک   ز هر خم عالمی دیگر شده زیر نگین او را[94]

سمندر *Semender*

"*Ateşte yanmayan bir çeşit efsanevî, denizatına benzeyen kuyruklu bir hayvan*". Bu hayvanın ateşe girdiği zaman bir çeşit yağlı madde saçarak kendini koruduğu söylenir. Bilgilere göre semender yalnızca ateşte yaşar ve ateşten çıkınca ölürmüş. Bunun bir kuş olduğunu söyleyenler de vardır. Hindistan'daki Mecusîlerin devamlı yaktıkları ateşte ısının artmasıyla semender denilen kanatlı bir böcek ortaya çıkar. Ancak efsanevî semenderi gördüğünü söyleyen kimse yoktur.[95]

اگر سوزم به می خوردن عجب نیست   **سمندر** هم از آتش خوارگی سوخت[96]

سنجر *Sencer*

Muizziddîn Ebu'l-Hâris Ahmed b. Melikşâh, son büyük Selçuklu hükümdarıdır. Babasının bir seferi esnasında Sincâr'da doğduğu için, Sencer adı verilmiştir. Kırk yıl sultanlık yapmış, bu süre zarfında sarayında daima şairler ve âlimler bulundurmuştur. Enverî, Muizzî gibi şairler de onun zamanında yetişmiştir. Din adamları ve zâhidlerin nasihatlerini, tenkitlerini dinler, şikâyetleri dikkate alır, adaleti yerine getirirdi. Sencer'in Farsça şiirler yazdığı ve hadis râvileri arasında bulunduğu bilinmektedir. Merv'de sağlığında yaptırdığı türbesi büyük bir sanat eseri olup, devrinin medeniyet

---

[93] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 359.

[94] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 72/5; (Türkçe çeviri, 11/5).

[95] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 349.

[96] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 127/8; (Türkçe çeviri, 120/4). Diğer beyitler: 206/1, 211/5, 258/2.

mahsulleri hakkında bir fikir vermeye kâfidir. Ölümünden sonra da Melikşâh ile birlikte, örnek hükümdar olarak gösterilmiştir.[97]

وگر فتد هوس ملک **سنجوش** در سر به فرق زلف سیه، چتر سنجری داند[98]

ش

شیخ صنعان *Şeyh-i San'ân*

Adı Abdürrezzâk olan Şeyh-i San'an'ın hayatı hakkında kesin bilgi yoktur. Yemen'lidir. Gazâlî'nin *Tuhfetu'l-Mülûk* ve Feriduddîn-i Attâr'ın *Mantıku't-Tayr* adlı eserlerinde hikayesi anlatılır. Türk edebiyatında hikayeyi, Gülşehrî ve Ali Şîr Nevâî gibi şairler ele almıştır. Efsaneye göre Şeyh-i San'ân, Mekke'de 700 veya 400 mürîdi olan zühd ve takva sahibi bir şeyhtir. Bir gece rüyasında bir Hıristiyan kızı görüp aşık olur. Kızı bulmak için Rûm (Anadolu) diyarına sefere çıkar. Kız, Rûm kayserinin kızıdır ve onunla evlenmek için bazı şartlar ileri sürer. Şeyh hepsini yerine getirir. Kız kendisini istemeyince Şeyh Rûm diyarından ayrılır. Şeyh gittikten sonra kız imana gelir, şeyhi çölde bulur ve huzurunda can verir. Şeyh-i San'ân, Mekke'ye döner. Kâbe'yi tavaf edip Allah'a yalvarır ve sevgilisinin ardından o da can verir.[99]

در بلای عاشقی، پیرانه سر زارم چو دید شد ز یادش آنکه حال **شیخ صنعان** کرده حفظ[100]

شیرین *Şîrîn*

"*Husrev ile Şîrîn*" yahut "*Ferhâd ile Şîrîn*" hikayesinin kadın kahramanıdır. Şâhnâme'ye göre; Ermen melikesi Mehin Banû'nun yeğeni olup, yaşadıkları lirik ve dramatik aşktan sonra Husrev'in mezarı başında canına kıymıştır. Edebiyatta müstakil mesnevîlere konu olduğu gibi münferit beyitlerde de adından bahsedilir. Kelime "*tatlı, sevimli*" anlamı ile de genellikle tevriyelere kaynak teşkil eder.[101]

Nevâî, şiirinde Ferhad ile Şirin hikayesine telmihte bulunmaktadır.

---

[97] Kâmûsu'l-a'lâm, IV, 2654.

[98] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 148/9; (Türkçe çeviri, 163/5). Diğer beyitler: 151/6.

[99] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 375.

[100] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 215/13; (Türkçe çeviri, 294/5).

[101] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 378.

نبود اندر عشق بافرهاد و **شیرین** نسبتم   ز آنکه با اهل خرد دیوانگان را کار نیست[102]

ص

صمد ***Samed***

"*Her şeyin kendine muhtaç olup, kendisi hiç kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah*". "*Pek yüksek, ulu ve içi dolu şey*". "*Kavmin ulusu*".[103]

زاهد به **صمد** سجده نکرد و به صنم کرد   در دیر به می خرقهٔ زهدش مکر آلود[104]

ط

Tûbâ

Sözlükte; "tayyib" kelimesinden türemiş, "*en güzel*", "*en hoş*", "*en iyi*" gibi anlamlarında bir üstünlük nitelemesidir. Araplar "tûbâ leke: "ne mutlu sana" derler. Tûbâ, Cennet'te Sidre'de bulunan ve dalları bütün Cenneti gölgeleyen ilâhî ağaçtır.[105]

عاشقان را هیچ جنت نیست چون گلزار وصل   کوثر و **طوبی** مثال لعل و قد یار نیست[106]

ع

عبدالرحمان جامی ***Abdurrahmân-ı Câmî***

Nûru'd-dîn Abdurrahmân b. Nizâmuddîn Ahmed b. Muhammed-i Câmî, 23 Şâban 817'de (7 Kasım 1414) Horasan'ın Câm şehrinin Harcird kasabasında doğdu. Daha çok "Molla Câmî" unvanıyla tanınır. 18 Muharrem 898 (9 Kasım 1492) Cuma günü Herat'ta vefat etti. Ali Şîr Nevâî, Câmî'nin vefatından sonra terkîb-i bend tarzında uzun bir mersiye yazmış, ayrıca hayatına dair *Hamsetu'l-mutehayyirîn* adlı bir eser kaleme almıştır. Nevâî, onun müridleri arasında bulunuyordu. Câmî, Nevâî'yi sevip takdir ettiğini her vesile ile açıklamış; *Hırednâme-yi İskenderî* adlı mesnevisinin hâtimesinde onu övmüş, Nevâî de mesnevilerinde Câmî'yi saygıyla anmıştır. "*Heft Evreng*", "*Hadîs-i Erba'în*",

---

[102] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 126/18; (Türkçe çeviri, 119/4). Diğer beyitler: 127/14, 139/4, 192/7, 197/17.

[103] Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 2001, s. 918.

[104] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 178/5; (Türkçe çeviri, 220/6).

[105] Turan Abdulbaki, "Tûbâ", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 226.

[106] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 122/10; (Türkçe çeviri, 110/2). Diğer beyitler: 198/9, 305/1, 317/6.

"*Risâle-i Tercume-i Kelimât-ı Kudsiyye*", "*Risâle-i Sağîr der Mu'ammâ*", "*Nefehâtu'l-üns*" onun ünlü eserlerindendir.[107]

سرو چمن حیات **عبدالرحمان**   کاو رفت ازین دیر فنا سوی جنان[108]

عجم *Acem*

Araplar'ın Arap olmayanlara ve özellikle İranlılar'a verdikleri isimdir. İlk İslâmî fetihler sırasında özel manada İranlılar için kullanılmıştır. Acem kelimesi, III./IX. yüzyıldan itibaren Arap olmayan toplumların, özellikle İranlılar'ın sosyal, kültürel ve politik alanda güç kazanmalarıyla birlikte sadece etnik ve coğrafî bir ayırımı ifade eder olmuştur. Selçuklular devrinden itibaren İsfahan, Hemedan ve Tahran arasında kalan merkezî İran için "Irak-ı Acem", Irak olarak bilinen Mezopotamya bölgesi için de "Irak-ı Arab" tâbiri kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonraki dönemlerde Acem kelimesi İran'ın bütünü için kullanıldığı gibi, Farsça'da ve Türkçe'de "İranlı" ve "İranlılar" manasına da kullanılmıştır.[109]

نباشد در عجم و اندر عرب چون ماه من شاهی   که چون ماه عرب طالع شود، ملک **عجم** گیرد[110]

عنقا *Ankâ*

"Kaf" dağında yaşadığı varsayılan, tüyleri renkli, yüzü insana benzer, asla yere konmayıp daima yükseklerde uçan ve kendisinde her kuştan bir alamet bulunduran, adı var kendi yok bir kuştur. Boynu uzun olduğu için "ankâ" adıyla; avlarını kapıp uzaklara doğru uçtuğu için de "muğrib" sıfatıyla anılır. Efsâneye göre ankâ dişi bir kuşmuş. Allah bu kuş için bir erkek yaratmış ve çoğalmışlar. Sonra Necid ve Hicaz taraflarına yayılmışlar. Ankâ o yöredeki hayvanları birer birer alıp götürürmüş. Sonra sıra çocuklara gelmiş. O zaman Ashab-ı Ress onu, peygamberleri Hanzala b. Safvan'a şikâyet etmişler. O da dua etmiş ve ankâ kuşu nesli ile birlikte yıldırım çarpması sonucu ölmüş. Yine başka bir rivayete göre ankâ, cennet kuşuna benzer yeşil bir kusmuş. Bu yüzden ona "Zümrüdüankâ" denilirmiş. İranlıların ankâya üzerinden otuz kuştan birer renk ve alâmet bulundurduğu için" sîmurg" veya "sîreng" dedikleri ankâ kelimesinin de eski Oğuzcada anmak (an-) kökünden "*birşey hatırlatan resim*" anlamına geldiği düşünülür-

---

[107] Okumuş, Ömer, "Câmî", *DİA*, VII, 94-99.

[108] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 339/3. Diğer beyitler: 75/8, 109/8, 148/16, 201/20.

[109] Karaismailoğlu, Adnan, "Acem", *DİA*, I, 321.

[110] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 176/14; (Türkçe çeviri, 217/5).

se, Zümrüdü ankâ'nın "sîmurga benzeyen, sîmurgu andıran" anlamında "sîmurg-ı ankâ" tamlamasından bozularak dilimize yerleştiği düşünülebilir. Ankâ, halk arasında devlet kuşu olarak bilinen "Hümâ" ve musikî kuşu olan "Kaknûs" ile çok karıştırılmıştır. Hatta bu yüzden el sanatları ürünlerinde ve halılarda, çok eski dönemlerden beri ankâ, devlet kuşu olarak stilize edilmiştir.

Şiirde ankâ kuşuyla ilgili efsâne ve rivayetlere sıkça rastlanır. Beyitlerde "sîmurg veya sîreng" adı altında da zikredilen ankânın en büyük özelliği olarak Kaf Dağı'nda yaşaması, asla yere konmayışı, avlanmayışı ve ele geçirilemeyişi göze çarpar. Bu özellikleriyle çeşitli teşbih ve mecazlara konu olur. Bazen bir cennet kuşu olarak yeşil rengiyle ele alınır.

Ankânın en yaygın kullanımı, sanatkârlığı temsil etmesinden kaynaklanır. Bunun yanında sevgiliden beklenen yardım için de ele alınır. Bu iki kullanım dolayısıyla "ankâ-meşreb", "ankâ-tabiat", "sîmurg-ı çerh", "ankâ-yı himmet" gibi birleşik kelimeler kurar. Dünyayı çevrelediğine inanılan Kaf Dağı ile birlikte tenasüplere konu olur. *Şâhnâme*'ye göre Zaloğlu Rüstem'i ankâ beslemiş olduğundan bazan Rüstem ile birlikte de anılır. Bazen de sevgili, adının bilinip kendisinin asla görünmemesi nedeniyle ankâya teşbih olunur. Aşık, sevgilisinden ankâ olarak söze derken, ondan bir yakınlık ve yardım ummaktadır, aynı sıfatı kendisine yakıştırmışsa kanâat ve alçak gönüllülüğünü övünerek söylemektedir. Avlanamayışı ve ele geçmeyişi nedeniyle de ulaşılması zor durumlar için söz konusu edilir.

Ankâ, halk hikaye ve masallarında da önemli bir yer tutar. Bu tür söyleyişlerde yine Kaf Dağı ile birlikte gördüğümüz ankâ, masal ve hikaye kahramanlarına yardım eden, onları istedikleri uzak diyarlara götüren bir yardım kuşudur.[111]

من که و، وصل تو هیهات که خواهم که رسم   به نشیمنگه **عنقا** به جناح مگسی[112]

Îsâ عیسی

Îsâ, İsrailoğullarının son peygamberidir. Edebiyatta bir çok yönleriyle ele alınır. Meryem'in İsa'ya gebe kalışı, doğumu esnasında ve bebekken gerçekleşen olağanüstü haller, peygamberlik mucizeleri, özellikle elle dokunması ve nefesi ile körlerin gözlerini açıp, hastaları iyi etmesi, ölüleri diriltmesi, dünyaya değer vermemesi, bir merkep sır-

---

[111] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 30.

[112] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 305/11; (Türkçe çeviri, 466/4).

açıp, hastaları iyi etmesi, ölüleri diriltmesi, dünyaya değer vermemesi, bir merkep sırtında gezmesi, kendi söküğünü kendisi dikmesi, ölmeyip göğe çekilmesi, dördüncü kat gökte bulunması, maddeden arınmış olması ve hiç evlenmemiş olması vs. birçok yönlerden eski şiirimizde çeşitli hayal ve sembollere konu olmuştur. "Mesîh" lakabıyla bilinir ve kendisine "Rûhu'l-Kudüs" denir. "Mesîh", Hz. İsa'nın lakabıdır. Elini sürdüğü hastaları derhal iyi etmesinden dolayı bu lakabı almıştır.[113]

Nevâî, İsa'yı ölüleri dirilten özelliğe sahip nefesi "Dem-i Îsâ" ve kendi söküğünü dikmesi yönüyle ele alır.

ز جام عشق اگر جرعه ای چکد بر خاک   کنند سجده هزاران **مسیح** در افلاک[114]

ف

فردوس *Firdevs*

Cennetin tamamı veya bir bölümü için kullanılan isimlerden biridir. Sözlükte, "*içinde her türlü ağacın, özellikle üzüm bağlarının bulunduğu büyük bahçe*" anlamına gelen firdevs, edebiyatta üzüm ve asmaların çoğunlukta olduğu sık ağaçlarla kaplı yemyeşil bahçeleri ifade için kullanılmıştır. *Kur'ân*'da firdevs, biri "cennâtü'l-firdevs", diğeri sadece "firdevs" şeklinde olmak üzere iki yerde geçer. Edebiyatta esas anlamının yanında "firdevs-i berîn, firdevs-i a'lâ, bâğ-ı firdevs, gülşen-i firdevs" gibi tamlamalarla birlikte sevgilinin bulunduğu yeri, yüzünü ve çeşitli güzelliklerini ifade etmek için teşbih, mecaz, istiâre, tenâsüp ve kinaye yoluyla kullanılır. Irmak ve pınarların kaynadığı, güzelliklerin, hûrilerin, muhteşem köşk ve sarayların bulunduğu mekan olarak tasvir edilen firdevs; "cennet", "adn", "behişt", "ravza" gibi kelimelerle ve bunların çağrıştırdığı "hûri", "gılman", "hulle", "bağ", "tûbâ", "arş", "ferş" gibi unsurlarla birlikte bulunur. Fars edebiyatında daha çok "firdevs-rû, firdevs-likâ, firdevs kirdâr, firdevs-mânend" gibi birleşik sıfatlar halinde kullanılmıştır.[115]

فراغ یافت ز **فردوس** کوثرش فانی   چو شد به کوی خرابات جزعه خوار شراب[116]

---

[113] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 211-212.

[114] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 220/7; (Türkçe çeviri, 303/1). Diğer beyitler: 96/19, 230/4, 311/4, 134/11, 149/6, 181/16.

[115] Özervarlı Said, Uzun Mustafa, "Firdevs", *DİA*, XIII, 123-125.

[116] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 94/15; (Türkçe çeviri, 55/7). Diğer beyitler: 120/1, 162/2, 228/1, 229/8.

فرهاد *Ferhâd*

Ferhâd ile Şîrîn adlı hikayede geçen kahramanlardan biri. Ferhâd, Husrev adlı İran padişahının sevgilisi olan Şîrîn'e aşıktır. Şîrîn'in arzusu üzerine Bîsutûn adlı bir dağı delmesi istenir. Elinde küngüyle bu dağı delmesi, taşlar üzerine Şîrîn'in suretini kazıması, yine bu dağda ölümü tercih etmesi vs. hadiseleriyle birlikte anılır. Şiirde, sevgilisine kavuşmak için zorlu, gerçekleşmesi güç işleri göze alan aşığı sembolize eder. Muradına eremeyen aşık tipini simgeler.[117]

گاه چشم آید گران در کفهٔ عشقم ز غم   کوه **فرهادش** اگر یکسو نهی، یکسو مرا[118]

فریدون *Ferîdûn*

Pişdâdiyân sülâlesinden altıncı hükümdar olan İran'lı ünlü padişah. Cemşîd'in sülalesinden olup Dahhak'ın öldürülmesinden sonra tahta geçmiştir. Feridun ihtiyarlayınca ülkeyi üç oğlu arasında payetmiş, Turan'ı Tur'a, Arap ülkesini Selm'e, İran'ı da Îrec'e vermiştir. Tur ile Selm Îrec'i kıskanıp onu öldürünce Feridun da Îrec'in torunu Minûçehr'i kendisine veliaht tayin etmiştir. Feridun'un lakâbı Ferruh'tur. Feridun kelimesi bir Hint'li mabut veya melek olarak bilinen Teriton'dan bozmadır. Edebiyatta Feridun bir adalet sembolü olarak anılır.[119]

Nevâî şiirlerinde Feridun'u hazinesi ile ele almıştır.

من آن رند خراباتم که پیش همتم در دیر   عوض یک جرعه می را گنج **افریدون** نخواهد[120]

ق

قارون *Kârûn*

Bir rivayete göre Firavun'ın nâzırı, bir rivayete göre ise Hz.Musa'nın kavminden ve hatta akrabalarından olup çok zengin, ama cimri ve zalim bir kişi. Sonunda Hz. Musa'nın duası vasıtasıyla, servetiyle birlikte yere geçmiştir. Hakkında pek çok rivayet vardır. Bunlardan biri hazinelerinin yalnızca anahtarlarını kırk iki kişinin taşıdığıdır. Edebiyatta zenginlik ve cimrilik sembolü olarak kullanılır.[121]

---

[117] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 138-139.

[118] *Dîvân-ı Ali Şîr Nevâî*, 83/6; (Türkçe çeviri, 32/2). Diğer beyitler: 126/8, 192/7, 256/16.

[119] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 140.

[120] *Dîvân-ı Ali Şîr Nevâî*, 133/1; (Türkçe çeviri, 132/6).

[121] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 230.

نقـــد جـــان شـــد یـــک درم وابســـتگان ســـیم را　　　　نیست یـک جـو گـنج **قـارون** گـر کنـد آزاده خـرج[122]

قرآن *Kur'ân*

Son vahiy dini olan İslâm'ın kutsal kitabı. *Kur'ân,* tercih edilen görüşe göre, "karae" fiilinden elde edilen bir mastar olup, Allah'ın son kitabına özel ad olmuştur. Kök anlamı; "*okumak*", "*toplamak*", "*bir araya getirmek*" demektir. *Kur'ân*'ın özlü tarifi şöyledir: "*Allah tarafından Hz. Muhammed'e Arapça olarak indirilmiş, bize kadar tevatür yoluyla nakledilmiş, mushaflarda yazılı, Fatiha Sûresi ile başlayıp Nâs Sûresi ile sona eren kelâmdır. Yüz on dört sûre, altı bin altı yüz altmış altı ayetten müteşekkildir*". *Kur'an* sûreleri bazen bir bütün olarak bazen de bölümler halinde indirildi. Bazı sûreleri Mekke'de inmesi dolayısıyla "Mekkî", bazıları Medine'de indirildiklerinden "Medenî" diye nitelendirilmiştir. On üç yıl kadar süren Mekke döneminde inen ayet ve sureler daha çok İslâm inanç ve ahlâkı ile ilgili konuları kapsar. Allah'ın birliğine, meleklere, peygambere, kitaplara ve ahiret gününe iman gibi.[123]

تـا دلـم عاشـق شـده، الفـاظ جانـان کـرده حفـظ　　　　هسـت همچـون نومسـلمانی کـه **قـرآن** کـرده حفـظ[124]

قیصر *Kayser*

Eski Roma ve Bizans imparatorlarının lakabı. "Kayser-i Rûm" sözü Anadolu'ya hakim olan Bizans imparatorlarını anlatmada kullanılır.[125]

بنـــدۀ پیـــر مغـــانم کـــه گـــدایان درش　　　　هـر یـک از وسـعت دل **قیصـر** و خاقـان آمـد[126]

ک

کربلا *Kerbelâ*

Bağdat'ın yaklaşık 100 km. güneybatısında yer alan bir bölge. Günümüzde aynı adı taşıyan Kerbelâ şehri modern bir yerleşme merkezidir. Peygamberimizin torunu. Hüseyin burada şehit olmuştur, türbesi de etrafı eyvanlar ve hücrelerle çevrilmiş bir avlunun içindedir. Hüseyin'in şehit edilmesini anlatan manzûm ve mensûr eserlerle bu

---

[122] *Dîvân-ı Ali Şîr Nevâî*, 133/1; (Türkçe çeviri, 132/6).

[123] Döndüren Hamdi, Yengin Naci, "Kur'ân-ı Kerîm", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, III, 405-411.

[124] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 77/8; (Türkçe çeviri, 20/8). Diğer beyitler: 215/9.

[125] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 234.

[126] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 152/9; (Türkçe çeviri, 170/3).

konuda yazılmış mersiyeler başta olmak üzere Kerbelâ adı önemli bir motif olarak yer alır. Hüseyin ile ailesinin ve yakınlarının topluca şehid edildiği bir yerin adı olmanın dışında dramatik bir konunun da adıdır.[127]

هست در دشت فنا، مردان شهید تیغ عشق　　　فانیا، دشت فنا بودست دشت **کربلا**[128]

کسری *Kisrâ*

Eski İran hükümdarlarından Nûşirevân'ın lakabıdır. M.S. 531-579 yılları arasında hükümdarlık yapan, İran'ın Sâsâni sülalesinden, adaletiyle ün salmış bir hükümdardır. "Kisrâ" lakabı ilk defa Nûşirevân'a verilmiştir. 48 yıl padişahlık yapmış ve adaletiyle bütün dünyaya nam salmıştır. Sa'dî'nin *Gülistan*'ı ve diğer birtakım eserlerde Nûşirevân'ın adalet, cömertlik ve merhametine örnek olarak gösterilen pek çok hikaye vardır. Onun Medayin şehrine yaptırdığı "Tâk-ı Kisrâ" ve "Eyvân-ı Kisrâ" adlarını taşıyan sarayları dillere destan olmuştur.[129]

من آن زمان که شوم از قدح سرانداز ان　　　چه جای خاتم **کسری** و افسر پرویز[130]

کشمیر *Keşmîr*

Himalaya eteklerinde kuzey-batı doğrultusunda bir bölge olup, tarihin çeşitli dönemlerinde burada şehirler, devletler, idareler kurulmuştur. Edebiyatın coğrafyası içinde çeşitli yönlerden anılmıştır.[131]

چشمت که طریق سحر از او یافت رواج　　　از بابل و **کشمیر** همی گیرد باج[132]

کعبه *Ka'be*

Mekke şehrinde Mescid-i Haram'ın ortasında yaklaşık 13 m. yüksekliğinde, 12 m. boyunda ve 11 m. genişliğinde taştan yapılmış dört köşe bir bina. Haccın sebebi ve bütün müslümanların kıblegâhı olan Kâbe, yeryüzünde yapılmış olan ilk mukaddes mabettir. Buna "Beytullah" , "Beytu'l-harem" ve "Ka'betullah" da denir. *Kur'ân*'da Kâbe'yi inşa edenin Hz. İbrahim ile oğlu İsmail olduğu bildirilir. Ebû Kubeys dağından getirilen

---

[127] Öz, Mustafa, "Kerbelâ", *DİA*, XXV, 271-274.

[128] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 316/6; (Türkçe çeviri, 485/6).

[129] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, s.242-247.

[130] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 194/10; (Türkçe çeviri, 255/7).

[131] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 238.

[132] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 331/9.

ve "Hacer-i Esved: *siyah taş*" adı verilen taş da, tavafa başlama yerine işaret olmak üzere, halen bulunduğu köşeye yerleştirilmiştir. Kâbe'yi ilk inşa edenin Hz. Adem olduğu, Hz. İbrahim'in ise oğlu İsmail ile birlikte Nuh tufanından sonra aynı temeller üzerinde onu ikinci defa inşa ettikleri de nakledilmiştir.[133]

کعبه و دیر تفاوت نکند چون همه جا   دیده بر روی تو و میل دلم سوی تو بود[134]

کلیم *Kelîm*

Tûr-i Sinâ'da Allah ile konuşmasından dolayı Musa Peygamber'e verilen unvandır. Hz. Musa Mısır'a dönmek üzere ailesi ve iki çocuğuyla yola çıktığında Tûr-i Sinâ'ya yaklaştığı zaman şiddetli bir rüzgar ve yağmurla karşılaştı, yolunu şaşırdı, ateş yakmak istediyse de çakmağı ateş almadı. O sırada bir ateş gözüne ilişti. Ateşin ağaç tepesinde olduğunu görünce geri dönmek istedi. O zaman ağaçtan "Yâ Musa! Ben alemlerin Rabbi olan Allah'ım" diye bir nidâ geldi, Musa secdeye vardı. İkinci bir nidâ ile "Yâ Musa! Ben senin Rabbinim. Nalınlarını çıkar, sen Tûvâ denilen kutsanmış vadidesin." O zaman Musa "Yâ Rabbi! Bana zatını göster sana bakayım" dedi. Allah da "Sen beni göremezsin", "Fakat dağa bak. Eğer benim tecellime tahammül edip durursa beni görürsün." Allah dağa tecelli etti, dağ parçalandı, Musa bayılıp düştü. Bu konuşmadan sonra Hz. Musa'ya "Kelîmullah" denildi.[135]

بنگر به سقف میکده عکس فروغ می   کاز آتش **کلیم** ندیدی زبانه را[136]

کنعان *Ken'ân*

Yakup Peygamber'in memleketi. Bugün Filistin'de Sayda, Sur dolayları ile Suriye'nin bir bölümünü içine alır. Nuh Peygamber'in oğullarından veya torunlarından olan "Ken'ân" adına izafeten bu ismi almıştır. Mâh-ı Ken'ân (Yusuf Peygamber)" ve "Pîr-i Ken'ân (Yakûb Peygamber)" tamlamalarını kurar, edebiyatta bu iki peygamber dolayısıyla anılır.[137]

---

[133] Şâmil İslam Ansiklopedisi, "Kâbe", *Şâmil İslam Ansiklopedisi,* 111, 251.

[134] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 154/7; (Türkçe çeviri, 174/3). Diğer beyitler: 194/17, 218/13, 235/2, 253/13, 128/5.

[135] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 295.

[136] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 82/4; (Türkçe çeviri, 29/5). Diğer beyitler: 82/4.

[137] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 237.

زهی، صد پیر کنعانی مریدت   دو صد یوسف غلام زرخریدت[138]

کیخسرو *Keyhusrev*

İran'ın Keyâniyân sülâlesinden olup, Keykâvus'un torunu ve Siyâvuş'un oğludur. İslâmî kaynaklarda adından ve şöhretinden çokça söz edilen efsanevî kahraman tiplemelerinden birisidir. Olağanüstü özellikleri olan bir kişidir. Keyhusrev'in babasının ölmeden önce kendisine bıraktığı meşhur atı "Behzad" da dillere destandır. Keyhusrev'in özelliklerinden biri, insanın içinden geçen sırlara vâkıf olmasıdır. Diğer bir özelliği de Şâhnâme'ye göre; "Câm-i cihânnümâ" olarak geçen, kendisinde bütün cihanın seyredildiği sihirli küreye sahip olması ve bununla, olup biteni seyretmesidir.[139]

تا که بستم کمر بندگی پیر مغان   به مه مغبچه بخشم، کمر کیخسرو[140]

ل

لیلا *Leylâ*

Leylâ ile Mecnûn mesnevîsinin kadın kahramanı. "Leylî" diye de bilinir. Âmiroğulları kabilesinden olup Kays'ın (Mecnun) akrabalarından biri imiş. Adı, Leylâ binti Mehdî b. Sa'du'l-Âmiriyye'dir.[141]

Nevâî, *Leylâ ile Mecnûn* aşkına telmihte bulunarak, aşk, aşık ve sevgiliyi anlatmaktadır.

عاشق بیدل ز شوق روی تو مجنون   کرده بهانه ولی محبت لیلا[142]

م

مازندران *Mâzenderân*

İran'ın kuzey eyaletlerinden olup, Hazar denizinin Geylan'a kadar güney kısımlarını kapsar. İsmi defalarca eski efsaneler ve şâhnâmelere konu olmuştur.[143]

---

[138] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 120/11; (Türkçe çeviri, 106/1). Diğer beyitler: 215/11.

[139] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, s. 209-221.

[140] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 282/4; (Türkçe çeviri, 421/8).

[141] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 255.

[142] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 67/11; (Türkçe çeviri, 2/4). Diğer beyitler: 69/2, 83/16, 161/7.

[143] Eren, H., "Lahit", *Türk Ansiklopedisi*, XXII, 454.

نهصد از هجرت گذشته از سوی **مازندران**   ز افتضای چرخ بس امر غریبی رو نمود[144]

مانی Mânî

Meşhur Çinli bir nakkaş ve ressamın adıdır. Sâsânîler zamanında, Şâpur devrinde İran'a gelmiştir. Burada Zerdüştlük ile Hıristiyanlığı incelemiş ve bunların ikisini birleştirerek yeni bir din kurmuştur. Buna Mânî dini (Maniheizm) denilir. Manî dini en çok Çin'de yayılmış olup kutsal saydıkları kitapları resimlerle süslü imiş. Yaptığı resimler çok güzel olduğu için bu özelliğini müritlerine gökten inen bir mucize olarak göstermiştir. Şâpur'un hekimi iken kızını iyileştiremediği için bir aralık İran'a sürülmüş ve Hürmüz zamanında geri dönmüştür. Hürmüz'ün oğlu Behrâm koyu bir Zerdüşt olduğu için onu, derisini yüzdürerek öldürtmüştür. *Nigâristan, Erteng* veya *Erjeng* adlı resim mecmuası ile ünlüdür. Edebiyatta daima bu mecmuası ile birlikte anılır. Sevgilinin güzelliği bahsinde, çok sözü edilen bir imajdır. Behzâd ile birlikte anıldığı da olur. Sevgilinin saçı ve aşığın kendisi Mânî'ye benzer.[145]

دل در نگارخانهٔ چینی مبند از آنک   **مانی** گه شدن همه این نقش مانوی[146]

مجنون Mecnûn

Leylâ ile Mecnûn hikayesinin erkek kahramanı olarak bilinir. Âmiroğulları kabilesinden şair Kays b. el-Mülevvahü'l-Âmirî'nin lakabıdır. Bir başka rivayete göre Emevîler devrinde yaşamış Kays adlı bir beyzâdenin lakabıdır. Edebiyatta aşık timsalidir.[147]

دل **مجنون** که در آن زلف شد ای باد صبا   گو که در حلقهٔ آن سلسله چون است دگر[148]

محمد Muhammed

İslâm peygamberi Hz. Muhammed. M. 571 senesinde babasının ölümünden sonra dünyaya gelmiş, altı yaşına gelince de annesi vefat etmiştir. Dedesi Abdulmuttalib ve daha sonra amcası Ebû Tâlib, yetişmesine büyük özen göstermişlerdir. Yirmi üç senelik peygamberlik hayatında, durmadan çalışmış, insanlara örnek olmuş, sevdirmiş, kolay-

---

[144] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 340/16.

[145] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 262.

[146] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 311/1; (Türkçe çeviri, 475/5).

[147] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 265.

[148] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 188/16; (Türkçe çeviri, 243/2). Diğer beyitler: 184/14, 186/4, 195/16.

laştırmış, zorlaştırmamıştır. "Emîn: *güvenilir*" nitelemesiyle anılmıştır. İnsanların efendisi, dünya güzelliğinin tecellisidir. Birçok mucizeler göstermiştir. Edebiyatta bütün özellikleriyle şiirlere konu edilir. M. 632 senesinde vefat etmiştir.[149]

محمد پهلوان هفت کشور   که در دهرش نبود اقران و امثال[150]

محمود *Mahmûd*

Gazneliler devletinin büyük hükümdarıdır. Adı, Nizâmüddin Ebu'l-Kâsım Gâzi Mahmud (ö. 970-1031), lakabı Seyfuddîn'dir. Gazneli bir kumandanın çocuğudur. "Sultan" unvanını taşıyan ilk kişi odur. Putperestlere karşı İslâm'ı müdafaa etmiştir. Şair ve şiire büyük itibar göstermiştir. Hediyeyi ilk icat eden odur. Sarayında 400 şair bulunduğu söylenir. Edebiyatta cömertliği, şairleri koruması ve kölesi Ayaz ile birlikte çok anılır.[151]

بنگر به حباب می گلرنگ، که در دور   چون دیده **محمود** به دیدار ایاز است[152]

مریم *Meryem*

Hz. İsa'nın annesi, Davud Peygamber'in soyundan İmran adlı bir zatın kızıdır. Meryem'in anne-babasının çocuğu yokmuş, çocukları olursa mabede bağışlamayı adamışlar. Kızları doğunca, oranın imamı Zekeriyya Peygamber'e teslim etmişler. Meryem Cebrail'in üfürmesiyle gebe kalmış, Yahudiler'in eziyetine uğramış, nişanlısı onu alıp Nâsıra'ya götürmüş. Filistin kralı Herod, doğacak çocuğun öldürülmesini emredince de Mısır'a veya Anadolu'ya gitmişler. Hz. İsa'nın hayatı boyunca annesi Meryem de hayatta imiş. Hz. İsa'nın göğe çekilmesinden bir müddet sonra vefat etmiştir. Şiirde Hz. İsa'yı doğurması, Cebrâil tarafından üfürme yoluyla gebe bırakılması gibi özellikleriyle ele alınır.[153]

کشی به خوبی و جانبخشی از سخن که چو تو   نبوده، الله الله مسیح **مریم** خوب[154]

---

[149] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 291-292.

[150] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 340/3.

[151] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 260.

[152] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 120/3; (Türkçe çeviri, 105/3).

[153] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 271.

[154] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 86/14; (Türkçe çeviri, 39/3).

مسلمان *Müslüman*

"*İslâm dinini kabul eden, Allah'a teslim olmuş kişi*". "İslâm" ile aynı kökten gelir. İslâm sözlükte "*itaat etmek*", "*boyun eğmek*", "*bağlanmak*", "*bir şeye teslim olmak*", "*kendini Allah'a vermek*", "*ihlaslı davranmak*", "*samimiyetle ve içten gelerek yönelmek*", "*müslüman olmak*", "*İslâm'a girmek*" tir. "islâm" ile "müslim" veya "müslüman" kelimeleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu sebeple, "islâm" kelimesinin sözlük ve teknik terim manasında zikredilen özellikleri taşıyan kimseye de "müslim" veya "müsliman" denilmiştir.[155]

ای **مسلمانان** چه خوانیدم به مسجد چون به دیر   رخنه در دینم فکنده تا مسلمانی بود[156]

مسیح *Mesîh* → **عیسی**

مسیح مریم *Mesîh-i Meryem* → **عیسی**

مشتری *Müşteri*

"Mars, Bircis, Jüpiter, Hürmüz, Erendiz, Sakıt". "*Altıncı felekte bir gezegen*" dir. Bu yıldızın etkisi altında doğmuş olanlar, terbiyeli, utangaç, iyi ve yumuşak huylu, alçak gönüllü, cömert olurlar. Düzgün ve güzel söz söylerler. Feleğin kadısı ve hatibi olarak bilinir. Sa'd-ı ekber (büyük kutluluk) olarak kabul edilmiştir. Pazartesi gecesi ile Perşembe gündüzlerine hakimdir. Mavi renk, Müşteri yıldızına aittir. Merih (Mirrih) ile Ay (Kamer) dost yıldızlar; Zühre ile Utarid ise düşman yıldızlarıdır, özellikle methiyelerde bahsedilen kişiler düşüncelerinde ve işlerindeki isabetten dolayı Müşteri yıldızına benzetilirler.[157]

مه نگویم آفتابی را، مگر کرده قران   از کمال حسن یک سو زهره یک سو **مشتری**[158]

موسی *Mûsâ*

Hz. Musa, mucize ve kıssaları ile bilinir. Edebiyata da bu yönleriyle girmiş ve yaygın biçimde kullanılmıştır. Suları kan şeklinde akıtmak, kurbağa yağdırmak, büyük sinek ve çekirgeler sürüsü ortaya çıkarmak gibi mucizeleri vardır. Edebiyatta Allah ile

---

[155] Güç Ahmed, "Müslim, Müslüman", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, IV, 380-383.

[156] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 144/11; (Türkçe çeviri, 155/3).

[157] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 303.

[158] *Dîvân-ı Ali Şîr Nevâî*, 298/8; (Türkçe çeviri, 452/2).

konuşması, ejderha olabilen asası, yed-i beyzâsı, Fir'avn'u suda boğması vs. yönlerden ele alınır.[159]

Nevâî, şiirlerinde Musa'yı Allah ile konuşması, asası ve yed-i beyzâ mucizesi ile ele almıştır.

در کفش جام هلالی به شفقگون باده   گویبا معجز **موسی** ز ید بیضا بود[160]

ن

نخشب ***Nahşeb***

"Nesef" ve "Kârşı" isimleri ile de bilinir. Buhârâ'da Kârşı nehri üzerinde, Buhârâ'nın güney doğusundan yüz otuz kilometre uzaklıkta veya Taşkent ile Semerkant arasında kırk bin nüfusu olan bir şehir ve ticaret merkezidir. Büyük ve güzel bir şehir olup, etrafında suru ve kalesi vardır. Özbek hanlarından biri tarafından kurulmuş güzel bir sarayı ve on kilometre batısında Timurlulardan kalma harâbeleri bulunmaktadır.[161]

چشمۀ زندگی آمد دهن آن مه **نخشب**   بهر سیراب شدن سبزۀ خط رسته به آن لب[162]

نمرود ***Nemrûd***

Bâbil ülkesinin kurucusu sayılan ve Bâbil Kulesi'ni yaptıran kral. İbrahim Peygamber'i ateşe attırmasıyla ünlüdür. Yaşadığı dönem M.Ö. 2640 yıllarına rastlar. Kelimenin Bâbil hükümdarlarına verilen unvan olduğu da sanılmaktadır. Nemrûd İbrahim Peygamber'i ateşe attırdıktan sonra da iman etmemiştir. Rivayete göre burnundan giren bir sinek beynini kemirmiş. Bundan rahatsız olduğu için etrafı pamukla çevrili bir tokmak ile başını yavaş yavaş tokmaklatırmış. Bir gün tokmakçı, pamuğun içine bir gürz koyup başına vurmuş ve öldürmüştür. Edebiyatta daha çok Hz. İbrahim ile ilişkisi anılır ve sevgilinin yanağı, yüzü, aşkı, aşığa çektirdiği acılar için söz konusu edilir.[163]

Nevâî, şiirinde Nemrud'u İbrahim Peygamber'i ateşe attırması sebebiyle ateşle birlikte ele alır.

---

159 Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 295-296.

160 *Dîvân-ı Ali Şîr Nevâî*, 153/1; (Türkçe çeviri, 171/5).

161 *Kâmûsu'l-a'lâm*, V, 3510.

162 *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 87/9; (Türkçe çeviri, 41/1).

163 Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 313.

مرا از آتش **نمرود** و گلزار ارم کم گو　　　بده آن جام آتش گون که عالم گردد گلشن[164]

نوح *Nûh*

Kur'ân'daki kronolojik sıraya göre yirmi beş peygamberin üçüncüsüdür. Uzun yıllar kavmini imana davet etmiş, "Sam, Ham, Yafes" adlı oğulları ve hanımları iman etmiştir. "Gemi yap" diye Allah tarafından vahiy gelmiş, geminin inşası bitince, tufan her yeri kaplamış, yeryüzündeki insanlar ve hayvanlar yok olmuştur. Nûh'un gemisi ise bir rivayete göre Cûdi dağının üzerine oturmuş, gemidekiler kurtulmuştur. Ondan sonra insanlar, Hz. Nûh'un üç oğlundan türemiş, bu sebeple Nûh'a "İkinci Adem" denilmiştir. Nûh peygamber 1.000 veya 950 yıl yaşamıştır. *Kur'ân*'da hakkında birçok ayet vardır. Şiirde gemi ve tufan birlikte anılır.[165]

Nevâî, Nuh Peygamber'in uzun yaşamış olmasına işarette bulunmuştur.

گر عمر **نوح** یابی: از آن یک نفس چو ماند　　　وقت شدن، به یک نفس افتد شمار عمر[166]

و

وامق *Vâmık*

Vâmık-u Azrâ hikayesinin erkek kahramanıdır. Vâmık da Mecnûn ve Ferhad'da olduğu gibi şairler için aşık sembolü şahıslardan biridir. Şairler aşığın simgesel örneği olarak Vâmık'ı şiirlerinde sık sık kullanmışlardır.[167]

ز روی **وامق** و مجنون مرا به حکمت و عقل　　　به صد نواخت، هزار استمالت است امروز[168]

ه

هرات *Herât*

Afganistan'ın batısında bulunan Herîrûd ırmağının kenarında, çok eski dönemlerde kurulmuş tarihî bir şehir ve bu şehrin merkez olduğu eyalettir. Kültür ve sanat açısından en önemli dönemini Timurlu yönetiminde yaşamıştır. Ali Şîr Nevâî'nin

---

[164] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 272/7; (Türkçe çeviri, 406/2). Diğer beyitler: 272/7.

[165] Tellioğlu Ömer, "Nuh", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, V, 117, 120.

[166] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 185/4; (Türkçe çeviri, 235/6).

[167] Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, s. 448-450.

[168] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 195/16; (Türkçe çeviri, 258/3). Diğer beyitler: 256/16, 260/6.

"*Hilâliyye*" kasidesini Sultan Hüseyin Baykara'ya Herat'ta takdim ettiği bilinmektedir.[169]

شهراه سوی جنت فردوس که جویند فانی به یقین ران که خیابان **هرات** است[170]

هند *Hind*

"Hindû" şeklinde de kullanılan kelime Hindistan ahalisini anlatır. Hintlilerin siyahi ırktan olmaları nedeniyle şiirde bir çok güzellik unsurları hindûya benzetilmiştir. Bu bakımdan, "*köle*", "*asker*", "*tüccar*", "*perdedâr*", "*çapulcu*", "*hırsız*" vs. anlamlar yüklenmiştir. Zühal yıldızı yedi iklime hâkimdir ve siyah rengi temsil eder. Şiirde sevgilinin beni ve saçları çok zaman bir hindûya benzetilir. Kirpikler, hind askerleri; dudak üzerine dökülen zülüfler, yakutla oynayan Hindû; sabâ yeli, hintli bir tüccardır. Hindistan'ın sıcak olması nedeniyle yüz güneşe, gözler de güneş altında yatan hintlilere benzetilir. Gecenin rengi kara olduğundan ve hırsızlar gece faaliyet gösterdiklerinden birer "hindû" durlar.[171]

هندوی دو زلف تو چه هندوست که در فال صد بار مبارك ترم از قدر و برات است[172]

ى

يعقوب *Yâkub*

İbrahim Peygamber'in torunu ve İshak Peygamber'in oğludur. Eyyub Peygamber onun yeğenidir. Dayısının iki kızıyla evlenmiş ve bunlardan on iki oğlu dünyaya gelmiştir. Oğulları içinde Yusuf ile Bünyamin aynı anneden doğmuşlardır. Babası İshak'ın vefatından sonra Ken'an ilinde kalıp yerine geçti. Allah ona peygamberlik verdi. Kardeşlerinin Yusuf'u kuyuya atmalarından sonra onun hasretiyle "Beytü'l-ahzân: *hüzünler evi*" denilen kulübesinde yıllarca ağlamış ve ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Yıllar sonra oğlu Yusuf, Bünyamin ile ona gömleğini göndermiş ve gözleri açılmıştır. Ömrünün sonunda Yusuf'un yanında rahat bir hayat sürmüştür.Yakub Peygamber'in lakâbı İsrail'dir. Onun soyundan gelenler "Benî İsrail: *İsrailoğulları*" diye anılmıştır. Ede-

---

[169] Uslu, Recep, "Herat", *DİA*, XVII, 215-219.

[170] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 122/8; (Türkçe çeviri, 109/7).

[171] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 188.

[172] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 122/5; (Türkçe çeviri, 109/5). Diğer beyitler: 119/7, 191/9, 230/8.

biyatta daima Yusuf ile ilgili olarak anılır. Gözlerinin görmez oluşu, yıllarca ağlaması, kulbe-i ahzân'ı, gözlerinin açılışı vs. telmîh konuları ile ele alınır.[173]

در غم یوسف رخی چون گریهٔ من خود نبود   گرچه اشک خونفشان **یعقوب** هم یکچند ریخت[174]

یوسف ***Yusuf***

Kur'an'da zikri geçen ve hikayesi uzun bir şekilde anlatılan, İsrailoğulları peygamberlerinden, Yakup Peygamber'in oğludur. Yusuf Peygamber'in hayat ve kıssası *Kur'ân*'da anlatılan en ayrıntılı kıssadır. Şiirde adı en çok geçen peygamberlerdendir. Eşsiz güzelliğinden dolayı sevgili Yusuf'a benzetilir. Hatta sevgili "Yusuf-ı Sânî: *ikinci Yusuf*" tur. Yusuf'un güzelliği, kardeşlerinin onu kıskanması, kuyuya atılması, yok pahasına atılması, daha sonra Mısır'da ağırlığınca altın değerinde alıcı bulması, Zeliha'yla olan ilişkileri, zindana atılması ve orada yıllarca kalması, rüya tabirini bilmesi, Mısır'a sultan olması vesileleriyle konu edilir. Adı bazen "Mâh-ı Kenân: *Ken'an'ın ayı*" olarak zikredilir. Babası Yakub Peygamber de Yusuf'un hasretiyle bir kulübeye çekilerek ağladığından bu kulübenin adı da *Kulbe-i Ahzân* olarak geçer. Yakub şiirlerde çok zaman Yusuf'la beraber yer alır. Ağlamaktan kör oluşu, Yusuf'un gömleğiyle görür hale gelmesi sürekli zikredilen konulardandır.[175]

Nevâî, Yusuf Peygamber'i güzelliği, satılması, kuyuya atılması, Yakup Peygamber'in Yusuf için ağlaması konularıyla ele almıştır.

بر سر بازار حسنش خود فروشی را گذشت   **یوسف** و، پیش رخش بر بندگی اقرار کرد[176]

2. 2. Terimler

آ

آب حیات ***Âb-ı Hayât***

"*Ölmezlik suyu*", "*damlaları sonsuz hayat bağışlayan tatlı ve lezzetli su*", "*bengi-su*". Doğu edebiyat ve efsanelerinde bu hikayenin varyantlarına çok rastlanmakla birlikte Batı'da da âb-ı hayât inancı vardır. *Kur' ân*'da Zulkarneyn, Hızr ve İlyas dolayısıyla

---

[173] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 414.

[174] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 127/16; (Türkçe çeviri, 121/4).

[175] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 418-419.

[176] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 160/10; (Türkçe çeviri, 185/7).Diğer beyitler: 67/12, 89/14, 90/3.

bu sudan bahsedilir. Âb-ı hayât efsanesi halk hikayelerine ve folklorumuza da girmiştir. İlahî aşk anlamında tasavvufî bir sembol olarak kullanılan âb-ı hayât, ledün ilminden kinayedir. Edebiyatta geniş bir kullanım alanı bulan bu mazmûn, manevî neşeyi, aşk ve irfanı karşılar. Şiirlerde, "*ince ve saf söz*" olarak kullanıldığı gibi sevgilinin dudağında da âb-ı hayât özelliği vardır. Dudakları çevreleyen ayva tüyleri ise "*zulumât ülkesi*"dir. Genellikle Hızr ve İskender ile telmîh ve tenasüp yoluyla kullanılır. Bazen şairin, kendi şiirini de âb-ı hayâta benzettiği olur. "Çeşme-i hayât", "çeşme-i cihân", "çeşme-i hayvân", "aynu'l-hayât" şekilleriyle de kullanılan âb-ı hayât, *İskendernâme*'lerde geniş şekilde ele alınmıştır. Bu tamlama yerine "âb-ı bekâ", "âb-ı câvîd", "âb-ı câvîdânî", "âb-ı cevân", "âb-ı hayvân", "âb-ı Hızr", "âb-ı İskender", "âb-ı zindegî" ve "âb-ı zindegânî" tamlamaları da kullanılır.[177]

گرد سان خیزد زمین ز آن رو که در وقت خرام　　　جان دهد رفتار چون **آب حیات** خاك را[178]

آب حیات → ***Âb-ı Hayvân*** آب حیات

آب حیات → ***Âb-ı Hızr*** آب خضر

آب حیات → ***Âb-ı Zindegî*** آب زندگی

آب کوثر *Âb-ı Kevser*

"*Kevser suyu*". Cennette bir suyun adı. *Kur'ân* tefsirlerinde Kevser hakkında çok çeşitli izahlar yer alır. Akarsu veya göl olduğu, boyunun Mekke ile Yemen; eninin de Safâ ile Aden arası kadar olduğu, etrafında birçok kıymetli kâseler bulunduğu, oradan bir kez içenin bir daha susamadığı vs. bunlardandır. Kevser suyunun sütten beyaz, baldan tatlı, kardan soğuk, kaymaktan yumuşak olduğu söylenir. Kevser'i, Cennet'te Peygamberimize verilmiş özel bir havuz olarak yorumlayanlar da vardır. Edebiyatta sevgilinin dudağı için benzeyen olarak kullanılır. Şarâb-ı Kevser: *Kevser şarabı* tamlamasıyla da kullanılır.[179]

خواب دیدم **کاب کوثر** می خورم از دست حور　　　فیض می از دست ساقی ده دو صد چندان مرا[180]

---

[177] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 12-13.

[178] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 74/11; (Türkçe çeviri, 95/3). Diğer beyitler: 70/14 ,78/9, 82/3, 87/9, 89/1, 118/7, 134/13, 225/3, 161/16, 90/5, 123/3, 123/5, 137/4, 161/16, 175/9, 79/4, 82/3, 128/9, 135/6, 244/5.

[179] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 238-239.

[180] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 79/4 ; (Türkçe çeviri, 23/8).

دوزخ آتش دوزخ Âteş-i Dûzah → دوزخ

کلیم آتش Âteş-i Kelîm → کلیم

نمرود آتش Âteş-i Nemrûd → نمرود

آتشکده Âteşkede

"*Ateşe tapanların, Mecusîlerin ibadethanesi*". "Âteşhâne" de denir. Muğların tapınakları ve ateşperestlerin ateş yaktıkları yer olan Âteşkede; "beytu'n-nâr", "beytu'n-nîrân", "âteşlâh", "âteşhâne", "âteşzâr" ve "âteşgâh" isimleriyle de bilinmektedir. Farsça "âteşkede" kelimesi her zaman övülen ve saygı duyulan bir nesne olan "âteş" kelimesinin "kede: *yer*" ekiyle birleşmesi yoluyla türetilmiştir. Bu şekilde "hâne-yi âteş/âteşhâne: *ateş evi*" ve teknik terim olarak da Zerdüşt dini bağlılarının kutsadıkları ateşi içerisinde koruyup sakladıkları yerlerin özel adı olarak kullanılmıştır.

Zerdüşt inanışının kutsal mekanları ve tapınakları olarak bilinen âteşkedelerde hiç söndürülmeden yakılan ateş, bu inanç sisteminde tanrısal gücün simgesidir. Âteşkedelerin yapılış tarzları, şekilleri ve iç bölümleri hemen her yerde aynı olarak tasarlanmıştır. Genellikle her âteşkede sekiz kapılıdır ve sekiz köşeli birkaç odadan oluşmaktadır. İçerisinde kutsal ateşin hiç söndürülmeden yakıldığı "âteşdân: *ateşlik*" söz konusu kompleks yapının ortasında yer almaktadır. Zerdüşt geleneğinde ateş, üzerine güneş doğmaması için açık havada yakılmamış, onun için âteşkede kompleksi içerisinde tam ortada bir oda yapılarak "âteşdân" onun içerisine konulmuştur. Âteşkedelerin sayısı oldukça fazladır, ancak büyük âteşkedeler üç tanedir. Zerdüşt inanışı bağlıları âteşkedeye "*şefkat kapısı*" adını da vermektedirler. [181]

سوز عشق تو به حدیست که از حرقت آن چون گریزم بود **آتشکده** غم پنهم [182]

آفتاب Âftâb

Âftâb anlamında "Güneş", "hûrşîd", "mihr" ve "şems" de kullanılır. Şiirde daha çok ışığı, parlaklığı, ısısı ve ısıtması ile ele alınır. Hem benzeyen hem de benzetilen durumundadır. Işık ve parlaklık daima onunla birlikte bulunur ve bu nedenle birçok tamlamalar kurar. Yüzüne bakılamayışı ve gözleri yaşartması da sanatlara yol açar. Güneş, renk bakımından sarıdır. Bu yüzden korkmak ve kıskanmak fiillerini beraberinde getirir.

---

[181] Oşîderî, Cihângîr, *Dânişnâme-yi Mezdiyesnâ,* Tahran 1371 hş., s.62.

[182] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 258/3; (Türkçe çeviri, 375/3).

Canlıların hayat kaynaklarından biri olduğu gibi, akik gibi taşların oluşmasında da büyük rol sahibidir. Bu nedenle o "cevher-feşân"dır, "zerefşân"dır ve sultana benzer. Yine güneş, gök cisimlerinin sultanıdır. Işıklarını bolca her yere dağıttığı için cömertlik sembolüdür. Bütün bu özellikleriyle sevgili denen sultanı temsil eder. Bazen güneş "sevgili" ye; bazen de sevgili "güneş" e benzer. Devamlı dönüşüyle ve rengiyle "kadeh" ; sevgili karşısındaki acziyle ve her kapıyı dolaşması ile "köle" ; doğuş ve batışı anındaki görünümüyle "külah"; daima dönüp dolaşmasıyla "divâne" ve "dilenci"; yuvarlaklığıyla bir "davul"; dünyanın etrafında dönmesiyle "pervane"; gökte uçması ile "altın kanatlı bir tavus"; yine yuvarlaklığı nedeniyle "top"; "sergerdân" ve "sergeşte" dir. Kısacası güneş şiirin vazgeçilmez unsurlarından biri olarak birçok yönden ele alınmıştır.[183]

ای ز رویت، ماه را صد گونه تاب   مه مگو، باشد سخن در **آفتاب**[184]

آفرینش *Âferîniş*

"*Yaratma*", "*yaratılış*" ve "*bütün mahlûkat*" anlamındadır. Yoktan var etme anlamında yaratma yalnız Allah hakkında kullanılır. Allah, insanı yaratıp, onu sınamak için halden hale geçirerek işiten, gören mükemmel bir varlık yapmış, ona akıl vererek peygamber göndererek doğru yolu göstermiştir. İnsanın yaratılışı, gerçekte basit değil, bir mucizedir. O, yeryüzündeki yaratıkların en üstünü olarak yaratılmıştır.[185]

ز آه و اشکم نی زمین بلکه آسمان شد هم ز جا   **آفرینش** را چها بنگر ز طوفانم رسید[186]

آمرزش *Âmurziş*

"*Allah'ın bağışlaması*", "*kötülük ve haksızlık edeni, suç veya günah işleyeni bağışlama, cezalandırmaktan vazgeçme*" anlamlarında kullanılır. *Kur'ân*'da Allah'ın affediciliği ve mağfireti çeşitli vesilelerle ifade edilerek affın ilâhî bir sıfat ve yüksek bir ahlâkî meziyet olduğu kesin olarak ortaya konmuştur. Bir kötülüğün karşılığı ona denk bir cezadır ve bu adaletin gereğidir.[187]

---

[183] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 159-160.

[184] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 87/1; (Türkçe çeviri, 40/1). Diğer beyitler: 313/15.

[185] Ateş, Süleyman, *Kur'ân Ansiklopedisi*, XXII, 395-405.

[186] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 150/17; (Türkçe çeviri, 168/4).

[187] Ateş, Kur'ân Ansiklopedisi, I, 162-169.

دعــای شــیخ بــه آمرزشــم نمــی بایــد   چـرا کشـم چـو بـود لطـف دوسـت منـت او[188]

آیت *Ayet*

"*Alâmet*", "*nişan*", "*eser*", "*ibret*", "*yüksek bina*". Ayet Arapça bir kelimedir. Çoğulu "Âyât"tır. Türkçe'de "bellik", Farsça'da "nişâne" kelimeleriyle ifade edilir. Alâmet; zahir ve açık demek olunca, ayet onun daha zahiri demek olur. Meselâ; dağ alâmet ise, zirvesi onun ayeti olur. Güneş, bir gündüz ayeti: ay, bir gece ayetidir. Câmi bir alamet ise, minare onun ayetidir. Ayet'in teknik terim olarak anlamı; *Kur'ân* sureleri içinde yer almış olan, başı ve sonu belli cümlelerdir.[189]

بنمــود آیــت مــی کــوثر ز لعــل حــور   فـالی کـه مـا ز مصـحف آن رو گشـاده ایـم[190]

آیین *Âyîn*

"*Tören*", "*adet*", "*tarz*", "*usûl*". Âyin yapmak tabiri İslâmî bir tabir değildir. Zira İslâm'da böyle bir ibadet şekli ve merasimi söz konusu değildir. İslâm'da ibadetlerin kendilerine has şekilleri olup, bunların her birinin adı vardır. Âyin daha çok Batı dinî kültür ve literatüründen dilimize geçmiş bir terimdir. Hıristiyan âyini, Yahudi âyini gibi.[191]

کـافر عشـقم و سـودای بتـان دیـن مـن اسـت   خـاک بتخانـه شـدن شیوه و آیـین مـن اسـت[192]

آینه *Âyîne*

Aynanın edebiyatta kullanılış sebeplerinin başında bir süs malzemesi oluşu gelir. Güzeller, aynaya bakarak kendi güzelliklerinin farkına varırlar, yine ona bakarak süslenirler. Aynanın karşısındakini gösterme ve yansıtma özelliği, gerçekte aslı olmayan bir şeyin bir hayal misali ortaya çıkmasıdır. Ayna aydınlık, parlak, lekesiz ve pas tutmamış olduğu zaman iyi gösterir. Sevgilinin yüz aynasında bütün bu özellikler vardır. Buna rağmen aynanın bir yüzü karadır. Yani ayna iki yüzlüdür. Sevgili ayna karşısına geçince kendisini seyretmeye doyamaz ve uzun müddet aynanın karşısından kalkamaz. Ayna, cepte taşınması dolayısıyla da ele alınır. Cep aynasının eksik edilmesi bir hatadır. Ba-

---

[188] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 285/16; (Türkçe çeviri, 429/5).

[189] Yağcı Cengiz, "Ayet", *Şâmil İslam Ansiklopedisi,* I, 179-180.

[190] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 240/6; (Türkçe çeviri, 340/3).

[191] "Ayin", *Şâmil İslam Ansiklopedisi,* I, 183.

[192] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 124/6; (Türkçe çeviri, 114/1).

kılmaya bakılmaya pas tutması; hem sevgili hem de aşık için tahammül edilmez bir durumdur. Bütün bunların yanında sevgilinin yüzü, yanağı, umumî hali, aşığın canı ve gönlü de aynaya benzetilir. Su, güneş, ay, cihan ve felek de birer ayna hükmünde ele alınabilir. "Âyînedâr" ise "*süslenenlere ayna tutan kişi veya berber*"dir. Halk edebiyatında da buna yakın kullanımlar içinde ve insana yaşlandığını hissettiren, bir eşya olarak bahsedilen ayna anlamdaşları olan "gözgü" ve "mir'at" kelimeleriyle de karşılanabilir.[193]

گر عکس روی شاهد مقصود بایدت　　　جز جام باده **آیینه** بی حجاب چیست[194]

آینه ساغر *Âyine sâğer* → **جام جم**

آینهٔ سکندر *Âyine-i Sikender*

İskender'in aynası. "Âyine-i alemnümâ: *Cihanı gösteren ayna*" olarak da bilinen bu ayna hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bunların birçoğu efsane niteliği taşır. Bu ayna İskenderiye şehri kurulduğu zaman hekîmler tarafından yapılmış ve yüksek bir yere konulmuş ve oraya gelmekte olan gemiler bir aylık yolda iken görülebiliyormuş. İskender tarafından Aristo'ya yaptırıldığı da rivayetler arasındadır. Yuvarlak ve düz olduğu hakkında ihtilaf bulunan bu ayna iki tarafı da gösterirmiş. Arka yüzüne yalancılar baktığı zaman görüntü vermezmiş ve İskender de kimin yalan söylediğini bu ayna vasıtasıyla anlarmış. Doğu edebiyatlarında efsanevî yönleriyle, sık sık ele alınan Âyine-i İskender, tasavvufta da: "kâmil insanın Allah'tan başka şeylerden arınmış olan kalbini" ifade eder. Bu kalpte ancak hakikatler akseder.[195]

دارم سفال کهنهٔ میخانه پر شراب　　　کاین **آینه سکندر** و این جام جم نداشت[196]

ا

اجل *Ecel*

"*Belli bir zaman parçası ve bu parçanın sonu*"; "*vakit ve son*". Bir şey için belirlenmiş zaman dilimine ecel denir. İnsanın veya herhangi bir canlının eceli, kendisine tâ-

---

[193] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 49-50.

[194] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 128/14 ; (Türkçe çeviri, 123/6).

[195] Pala, *a.g.e.*, s. 50-51.

[196] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 115/18; (Türkçe çeviri, 96/3). Diğer beyitler: 190/10, 255/4, 271/1.

yin edilen ömürdür. “Ecelin gelmesi” ise, “*tâyin edilmiş bulunan ömrün son* bulması”, yani ölümdür. Allah katında her canlı için belirlenmiş bir ecel vardır. Eceli geldiğinde dünya hayatı son bulur.[197]

می نماید سعی دور از وی هلاکم را **اجل**　　　گوییا از کشتن بیدار هجرش غافل است[198]

اخلاص *İhlâs*

“*Bir şeyi saf temiz ve arıtılmış hale getirmek*”, “*kalbi saf etmek, çıkar ve şöhret amacı güdülmeyen, içten, riyasız, samimi sevgi ve bağlılık*”. Yapılan ibadet ve işlerde gösterişe yer vermeme, ibadette riyadan uzaklaşma hali. Sırf Allah rızasını düşünmek, ona göre hareket etmek ve sadece Allah için ibadet etmek. İhlâs; bir kalp hareketi ve ruhanî bir davranıştır. Kalp temizliğinin ve sağlamlığının bir delilidir. Yalnız Allah’ın rızasını arayan bir niyettir. Kişinin bütün varlığı ve benliği ile Allah’a kulluk etmesi ve bu kulluğun da ondan başkasını düşünmemesidir.[199]

شرابم باعث **اخلاص** رندان خراباتست　　　بلی آمیزش یاران بود از قرب مشربها[200]

ازل *Ezel*

“*Başlangıcı olmayan*”. Ezelî ve ebedî olan yalnız Allah’tır. Allah’a iman, O’nun zâtına, kemal sıfatlarına inanmayı ve vasfedilmekten münezzeh bulunduğu noksan sıfatlarını icmâli ve tafsîli olarak bilmeyi gerektirir. Allah’ın sıfatları ezelîdir, zâtı ile kâimdir, ne ayrıdır ne gayrıdır.[201]

جانب خانقهم دل نکشد، ای زاهد　　　کاز **ازل** دیر خرابات مغان شد وطنش[202]

استغفار *İstiğfâr*

“*Allah’tan günah ve hatalarının bağışlanmasını isteme, mağfiret dileme*”. İstiğfar lafzını veya manasını içeren her duaya istiğfar denir. Gerek *Kur’ân-ı Kerîm*’de ve ge-

---

[197] Şimşek, M. Sait, “Ecel”, *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, II, 33.

[198] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 102/18; (Türkçe çeviri, 70/6).

[199] Şâmil İslam Ansiklopedisi, “İhlas”, *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, III, 100-101.

[200] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 70/17; (Türkçe çeviri, 8/5).

[201] Şâmil İslam Ansiklopedisi, “Ezelî”, *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, III, 134-135.

[202] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 202/9; (Türkçe çeviri, 270/2).Diğer beyitler: 180/7.

rekse hadîs-i şeriflerde istiğfar teşvik edilmiştir. Sadece dili ile istiğfarda bulunmak yeterli değildir. Niyeti ve eylemleri de dilini doğrulamalıdır.[203]

عمر ضایع شد به لایعنی پی آخر نفس یک نفس هم صرفه می کن بهر استغفاررا[204]

اسلام İslâm

"*Teslim olmak*", "*müslüman olmak*", "*İslâm dinine girmek*", "*sulh yapmak*". Yedinci milâdî yüzyılın başlarında, Mekke'de Hz. Muhammed'in kendisine davet ettiği semavî tevhîd dininin adı. İslâm; "*sulh*", "*selâmet ve huzur bulma*", "*Allah ve Peygamberinin bildirdiklerine uyma ve teslim olma*" anlamı sebebiyle bu adı almıştır. İslâm'ı kabul edene, "*Müslim*" veya Arapça-Farsça karışımı bir ifade ile "*Müslüman*" denir.[205]

گرنه آن مغبچه از دیر برون آمد مست چیست این آفت و یغما که در اسلام افتاد[206]

اعتقاد İtikâd

"*İnanç, gönülden bağlanma, kati kanaat, yakîn*". Belli bir düşüncenin, dinin ya da felsefî ekolün prensipleri inanç esasları. Dinî hükümler iki kısıma ayrılır; fer'î, amelî olanlar ve aslî, îtikâdi olanlar. İkinci kısım dinî hükümler inanç esasları ile ilgilidir. Bu grup dinî inanışları isimleri anlatan itikat sonraları bu inançların bütününe ad olan "akâid" ile eş anlamlı kullanır olmuştur.[207]

از خرقهٔ می آلود غم نیست در خرابات گر در طریق رندی پاک است اعتقادات[208]

الست Elest → عهد الست

امساک İmsâk

"*Tutmak*", "*yakalamak*", "*Yemeyi, içmeyi terketmek, oruç tutmak*". Zıddı iftar olup, bu terim; "*hiç oruç tutmamak, güneşin batmasını müteakip orucu açmak*" veya "*o-*

---

[203] Şâmil İslam Ansiklopedisi, "İstiğfâr", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, III, 214-215.

[204] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 76/6; (Türkçe çeviri, 18/7). Diğer beyitler: 257/16.

[205] Döndüren Hamdi, "İslâm", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, 179-190.

[206] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 149/18; (Türkçe çeviri, 166/3). Diğer beyitler: 128/5, 165/5, 245/10.

[207] Şâmil İslam Ansiklopedisi, "İtikâd", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, III, 245-246.

[208] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 125/1; (Türkçe çeviri, 115/5).

ruç sırasında, orucu bozacak bir şeyin yapılması" anlamlarına gelir. Bu duruma göre, oruç ibadeti imsakla başlar, iftarla sona erer.[209]

بندهٔ پیر خراباتم که جام جود او   سوزد از یک برق می صد خرمن **امساک** را[210]

ایمان *Îmân*

"*Güvenme*", "*verilen bir habere kalpten inanma*", "*haberi getireni tasdik etme*"; "*bir şeye tereddüde düşmeksizin inanma*"; "*Allah'a, ondan başka îlâh olmadığına, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna, Allah'ın meleklerine, kitaplarına, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah tarafından yaratıldığına inanma*".[211]

حلقه های زلفت از عارض، همی تابند سر   مثل اهل کفر کاز **ایمان** نمایند اجتناب[212]

ب

باده *Bâde*

"*Şarap*", "*içki*". Bazen "câm", "sâger", "ayak", "kadeh", "piyale", "peymâne", "ratl" gibi unsurlarla da mecâz-ı mürsel yoluyla bâdeden bahsedilir. Rengi dolayısıyla dudağa, kana, gözyaşına, yanağa benzetilir. Lezzeti ve sarhoş edici özelliği ile de teşbihlere konu olur. Bezm ve meclislerin vazgeçilmez unsurudur. Gazellerde bâdeden bahsetmek gelenek olmuştur. Bu bakımdan "bâdefurûş", "bâdehor" gibi bileşik isimlerle de karşımıza çok çıkar. "Gülgûn, gülfâm, gülrenk, sadsâle, mest, nûşin"gibi sıfatlar da bâdeye aittir.[213]

روم به میکده گاه خمار چون فانی   که **باده** دافع این حالت تباه من است[214]

باری *Bârî*

Allah'ın isimlerinden biri. "*Bir örnek ve benzere ihtiyaç duymadan yaratan zât*" anlamındadır. Aynı zamanda Allah'ın âletsiz, zamansız ve mekânsız icat etmesi anlamında kullanılır.[215]

---

209 Döndüren Hamdi, "İmsâk", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, III, 152.

210 *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 74/16; (Türkçe çeviri, 95/8).

211 Aydın Ali Arslan, "İman", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, III, 145-151.

212 *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 89/16; (Türkçe çeviri, 45/6).

213 Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 53-54.

214 *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 112/16; (Türkçe çeviri, 89/7). Diğer beyitler: 146/9, 146/17, 198/8.

شکر **باری** که از آن باده نماندم محروم   که در آن انجمن آن زمرۀ فرزانه زدند[216]

باطن *Bâtın*

"*Bir şeyin içi, gözle görülemeyen tarafı*", Allah'ın isimlerinden biri. Bâtın kelimesi *Kur'an*'da değişik anlamlarda kullanılmıştır. Bâtın, her şeyden önce "Esmâu'l-Hüsnâ" dan biridir. Allah'ın "evvel" sıfatı "âhir" sıfatıyla beraber kullanıldığı gibi, "bâtın" sıfatı da "zâhir" sıfatıyla beraber kullanılır. Ayrı olarak kullanılmazlar. Allah "bâtındır", zâtı ve mahiyeti kavranamaz, niceliği ve nasıllığı bilinemez. Allah zâtı itibariyle gizlidir. Zâtının hakikati duyu organlarıyla bilinemez. İlmin de ameller gibi zâhirî olanı ve bâtınî olanı vardır. Zâhirî amellere ve görünen şeylere ait açık bilgiye "zâhir ilmi"; kalp, gönül ve keşfle ilgili bulunan ilme "bâtın ilmi" denir.[217]

فانیا گر قطع صحرای فنا را طالبی   بایدت از **باطن** پیر مغان شد مکتسب[218]

بت پرستی *Butperestî*

"*Puta tapma*", "*putçuluk*". Sevgilinin "ben"i ile kâkülü putperest olarak bilinir. "Küfür" kelimesinin "siyah" anlamı ve "kâfir" kelimesiyle olan ilişkisi böyle bir teşbihe sebep olur. Tasavvufta butperest: "*aşık*", "*gerçek tevhid ehli*", "*aşka ve vahdete mazhar olan*" demektir.[219]

حدیث بستن زنار و **بت پرستی** من   به خلق، عاقبت آن شوخ نامسلمان گفت[220]

بسم الله *Bismillâh*

"*Allah'ın adıyla başlarım*". Besmele olarak bilinir. *Kur'ân*'da bir ayet içinde geçer. Bir de sure başlarında yazılan müstakil besmeleler vardır. Besmelenin tamamı "*Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlarım*" meâlindedir. Herhangi bir işe başlarken söylenir. Edebiyatta çeşitli yazılış şekilleriyle ve içinde geçen harfler dolayısıyla

---

[215] Şâmil İslam Ansiklopedisi, "Bârî", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, I, 201.

[216] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 175/2; (Türkçe çeviri, 214/5).

[217] Yılmaz, H. Kâmil, "Bâtın", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, I, 209-210.

[218] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 91/16; (Türkçe çeviri, 49/7).

[219] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.82.

[220] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 119/1; (Türkçe çeviri, 102/7).

da anılır. Eskiden kitapların başına besmele yazılırdı. Hatta divanların başına besmele manzumeleri konulurdu.[221]

زاهد اندر سجده دور از حق فتاده رند را   دست بردن سوی ساغر، جز **بسم الله** نیست[222]

بقا *Bekâ*

"*Devam, evvelki hal üzerinde kalma*". Fenâ (yokluk) zıddı olarak kullanılır. Allah'ın zâtî sıfatlarındandır. Edebiyatta varlığın geçiciliğini anlatmak için fenâ ile birlikte kullanılır.[223]

فانی اگر **بقا** طلبی بایدت نخست   بوی گل تعب ز نسیم فنا شنید[224]

بهشت *Bihişt*

"*Gölgelik bahçe*" anlamına olup ahirette müminlerin gidecekleri yerdir. İnanışa göre cennet Arş'ın sağ yanındadır. Sekiz kapısı bulunmaktadır. Edebiyatta çok zaman "bihişt" olarak karşımıza çıkan cennet, bazen kelimenin çoğulu olan "cinân" şeklinde de kullanılır. Cennet, sevgilinin sarayı, bahçesi, mahallesi, yurdu, kısaca onun bulunduğu yerdir. Ayrıca ilkbaharda tabiat da cennetten bir kesittir. Güzel yerler de cennete teşbîh edilir, Cennet ile birlikte "Kevser", "hûrî", "gılmân", "tavus" gibi unsurlar da beyitlerde yer edinir. Cennetin bağlık-bahçelik ve yeşillik özelliği şiirlerde görülür. Cennetin her yeri kıymetli taşlardan yapılmadır. Orada mücevherden yapılma saraylar ve köşkler vardır. Her yer güzel kokar. Havası çok güzeldir. Hafif bir meltem rüzgarı esmektedir. Gül, cennetin demirbaş çiçeğidir. Bu bakımdan orası bir gülşen veya gülistandır. İnanmayanlar asla cennete giremezler. Adnan adlı bekçi onları içeriye bırakmaz.[225]

ز کوی او که روی ای ملك به سوی **بهشت**   چرا ز دست دهی این چنین تماشا را[226]

---

[221] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 71.

[222] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 98/4; (Türkçe çeviri, 61/8).

[223] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 63.

[224] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 159/4; (Türkçe çeviri, 182/11).

[225] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 84.

[226] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 80/13; (Türkçe çeviri, 26/4). Diğer beyitler: 80/9, 152/19, 87/2, 124/1, 204/16, 317/5, 122/7.

بيت الله *Beytullâh*

"*Mekke'de Harem-i Şerif'in içinde bulunan kutsal bina*". "Beytü'l-Harem", "Ka'betullâh" adlarıyla da bilinir. Ka'be, Mekke civarındaki dağlardan alınan siyah taşlarla yapılmıştır. İbrahim Peygamber ile oğlu İsmâil Peygamber tarafından bugünkü yerine inşa edilmiş olup cahiliye devrinde tamir görmüştür. "Hacerü'l-Esved"i Peygamberimiz bugünkü yerine koymuştur. Hicretin ikinci yılında Müslümanların kıblesi olarak belirlenmiştir. Kâbe'nin "altın oluk" denen saçağı, "kara örtü"sü, "zemzem" suyu, "hac" vs. şiirde geniş çağrışımlara yol açan konulardan olmuştur. Edebiyatta sevgilinin yüzü ve mahallesi Kâbe'ye benzetilir. Aşık orada dolaşmakla Kâbe'yi tavaf etmiş olur.[227]

نیست جز دوست مرا قبلهٔ جان، ای زاهد   ساکن دیر، وگر عازم **بیت اللهم**[228]

پ

پاکباز *Pâkbâz* → **زاهد**

پری *Perî*

Cinlerin dişilerine verilen ad. Çok güzel ve çekici olduklarına inanılır. Çeşme, pınar ve hamam gibi yerler perilerin yurdu sayılır. İnsanlardan kaçar ve göze görünmezler. Bazı insanları kendilerine aşık etmeleri ve çeşitli görünüşler alabilmeleri, bir görünüp bir kayboluşları vs. özellikleriyle sevgilinin özelliklerini taşırlar. Perileri sihir ile çağıran efsunculara "perihân" denilir.[229]

فانیا در هجر آن رشک **پری** معذور دار   کاین چنین دیوانگی ناکردن امکانم نبود[230]

پير *Pîr*

"*Yaşlı, ihtiyar*"; "*bir tarîkatın ilk kurucusu*". Arapçası "Şeyh"tir. Pîrin türbesinin bulunduğu dergâha "pîr evi," pîr makamı", "huzûr", "huzûr-u pîr" denilir.[231]

پیری و زهد و عافیت هر سه به وقت خود حوشند   دار غنیمت این سه را، عَشق و می شباب را[232]

---

[227] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 219.

[228] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 237/4; (Türkçe çeviri, 334/9).

[229] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 324.

[230] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 153/15; (Türkçe çeviri, 172/7). Diğer beyitler: 206/16.

[231] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 325.

[232] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 85/5; (Türkçe çeviri, 36/5). Diğer beyitler: 72/5, 87/6, 180/18.

ت

تجلی *Tecellî*

"*Bir şeyin açıkça belirmesi*". Allah'ın Tûr dağında Musa Peygamber'e tecellîsi gibi. Tasavvufta bütün varlıkların değişik ölçülerde tecellî ettiği düşünülür. Sûfî "vahdet-i vücûd"a erebilmek için önce "tevhîd-i ef'âl" sonra "tevhîd-i sıfat"ve en son olarak da "tevhîd-i zât" tecellilerine uğrar. İlk durakta her işi yapanın Allah olduğunu, ikincide bütün sıfatların Allah sıfatı olduğunu, sonuncuda da her şeyin, Allah'ın zuhurundan ibaret olduğunu anlar.[233]

لاله و گل از **تجلی** تو به خوبی　　　قمری و بلبل ز شوق تو به علالا[234]

ترسا *Tersâ*

"*Puta tapan, Hıristiyan*". Tasavvufta "mürşid-i kâmil" için kullanılır. Kelime "*çok korkak*" anlamına gelir. Müridler, Allah'tan korkmaları gerektiği için bu adla anılmışlardır. "Tersâbeççe" kelimesi de aynı anlamda kullanılır. Şiirde genç ve güzel sevgili için" but-i tersâ" ve "tersâbeççe" tamlamalarına daha çok rastlanır.[235]

به غیر دیر، دلم چون هوا کند جایی　　　مرا که بست به زنجیر زلف **ترسایی**[236]

ترک *Türk*

Şiirde sarhoşluk, zalimlik, cesurluk, kavgacılık gibi özellikler içinde ele alınan Türk, özellikle göz ile birlikte ve daha çok Tâcik ve Tatarlardan kinaye olarak kullanılır. Türklerin, usta avcı, at binici ve ok atıcı oldukları da zaman zaman göz ile birlikte söz konusu edilir. Beyaz ırktan ve güzelleriyle ünlü oluşu ise onun ayrı bir yönüdür. Edebiyatta Türk ismi genellikle sıfat olmak üzere kullanılmış ve sevgililer hakkında söylenmiştir. Osmanlı toplumunda "Türk" denilince "Tatar" ırkı akla gelirdi. Çoğunlukla "Hıta" ve "Kıpçak" çölünün insanları hakkında kullanılır ve Hülâgu orduları kinaye edilirdi.[237]

---

[233] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 387.

[234] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 67/9; (Türkçe çeviri, 2/2). Diğer beyitler: 220/18.

[235] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 392.

[236] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 312/5; (Türkçe çeviri, 478/1). Diğer beyitler: 161/12, 311/4.

[237] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*,s. 402.

نگار ترك تاجيكم كند صد خانه ويرانه　　　بدان مژگان تاجيكانه و چشمان تركانه[238]

ترك → Türk-i Tatâr ترك تاتار ترك → Türk-i Hıtâyî ترك ختايى

تسبيح *Tesbîh*

"*Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih etme, ululama, Allah'a seri bir şekilde ibadet ve "sübhânallâh" deme*". İsim olarak tesbih, Allah'ın sıfatlarını tesbih ederken, "*sayı saymak için kullanılan ve otuz üç veya katları kadar tanenin ipe dizilmesiyle meydana gelen halka*" demektir. Tesbih, subbûh ve subhan gibi kelimelerle aynı kökten gelmektedir.. Namazdan sonra 33 defa sübhânellah, 33 defa elhamdülillah ve 33 defa Allahuekber dualarını okumaya da tesbih denir. Bunların ilki subhânellah olduğu için, hepsine birden bu isim verilmiştir. Tesbîh kelimesinin kökünden gelen ve Allah'ı tesbih eden, ululayan kelimeler *Kur'an*'da yüze yakın yerde geçmektedir. Tesbih ederken, sayı saymak için kullanılan ipe dizili bulunan halka halindeki tesbihe gelince, ya doksan dokuz ya da otuz üç taneden oluşur.[239]

شد مصلى به دو جام گرو اى باده فروش　　　جام ديگر كه رود پيش مصلى **تسبيح**[240]

تقوى *Takvâ*

"*Korkma, sakınma*", "*Allah korkusuyla günahtan kaçınmakta, Allah'ın emir ve yasaklarına uymakta titizlik gösterme*". Allah'ın himâyesine girmek, emrini tutup azabından korunma anlamında bir terim. Bu şekilde titiz davranan insana, "muttaki" denir. İnsanlar, Hz. Adem ve Havva'dan çoğalmaları veya her biri bir anne ve babadan doğmaları itibariyle yaratılışta eşittirler. Bu açıdan soylarıyla övünmeleri yersizdir. Çünkü gerçek ve yegâne üstünlük takva üstünlüğüdür.[241]

رند و رسوا شو و آنگه سوى رندان بخرام　　　كه به **تقوى** طرف ميكده نتوان آمد[242]

---

[238] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 287/1; (Türkçe çeviri, 432/1). Diğer beyitler: 72/11, 287/1, 294/17.

[239] Turgay, Nurettin, "Tesbih", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 192-194.

[240] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 134/12; (Türkçe çeviri, 136/2). Diğer beyitler: 92/14, 143/4, 161/10.

[241] Turgay, Nurettin, "Takva", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 100-102.

[242] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 152/12; (Türkçe çeviri, 170/6). Diğer beyitler: 110/14, 185/17, 189/1.

توبه *Tövbe*

"*Rücu etmek, geri dönmek, pişman olmak, nedâmet duymak, yaptığı günahı bırakıp Cenab-ı Hakk'a yönelmek*". Asıl anlamı geri dönmek olup, tövbe kelimesinin türemişi olan "tevvâb" kelimesi tövbe işini çok çok yapan anlamında aşırılık ifade eden etken ortaçtır. Allah'ın bir ismi, bir sıfatı olarak "et-Tevvâb" ise itaata yönelerek Allah'a dönen kişinin istediği bağışlanmayı kabul edip, o tövbekâr kulunu huzuruna alan ve onu affeden anlamındadır. Bu itibarla tövbe, kul hakkında günahlardan dönmeyi ifade eder. Yani kul Rabbine döner, Rabbi de onun bu yönelişini kabul eder ve onu cezalandırmaktan vazgeçer.[243]

پیر کامل باش، گو چون باشدم عشق جوان　　　**توبه** نتوان داد در فصل بهارم از شراب[244]

توحید *Tevhîd*

"*Birlik, birlemek*", "*Allah'ın varlığını, birliğini, tüm yetkin nitelikleri kendisinde toplandığını, eşi ve benzeri bulunmadığını bilmek ve buna inanmak*". Bu bilgi ve inanç en özlü biçimde "Lâ İlâhe İllallah: *Allah'tan başka ilah yoktur*" cümlesiyle ifade edilir. Bu nedenle bu cümleye tevhid kelimesi (kelime-i tevhîd) denir. Tevhîd kelimesini söyleyen ve buna inanan kişi "mümin" adını alır. Tevhid konularını inceleyen ilme de "tevhîd ilmi: ilm-i tevhîd" adı verilir.[245]

سر **توحید** چو خواهی، ببر از درد دلت　　　جز خرابات مغان، محرم اسرار کجاست[246]

ج

جام جم *Câm-ı Cem*

Cem'in kadehi. Kadehi bulan kişi Cem (Cemşîd) dir. Bu bakımdan "Câm-ı Cem" şeklinde, veya ayrı olarak aynı beyitte çok kullanılır. Cem (Cemşîd)'in üzerinde yedi hat bulunan kadehi. Rivayete göre Cem, maiyeti ile birlikte bir kır gezisindeyken, gökte bir kuş görür. Kuşun ayaklarına bir yılan sımsıkı sarılmıştır. Okçularına kuşa zarar getirmeden yılanı vurmalarını söyler. Kuş kurtulunca Cem'in yanına gelir ve gagasından çıkardığı birkaç taneyi bırakır. Bu taneler toprağa ekilince üzüm ve asma elde edilir. Ü-

---

[243] Tunç, Cihat, "Tevbe", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 205-207.

[244] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 85/14; (Türkçe çeviri, 37/8).Diğer beyitler: 72/10, 110/14, 243/18, 301/7.

[245] Özalp, Ahmet, "Tevhid", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 211-213.

[246] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 111/3; (Türkçe çeviri, 86/4).

zümün suyunu içmek adet haline gelir. Ayrıca çok bekleyen üzüm sularının zehirli olduğu inancı yaygınlaşır. Bir gün Cem'in cariyelerinden birisi intihar etmek ister. Bunun için de bir köşede unutulmuş ve köpürmüş olan üzüm şırasını içer. Daha sonra kendisinde değişik ruh halleri belirir. Kendisine geldiğinde Cem'e anlatır. O da şırayı uzun müddet bekletip içmeyi adet haline getirir. Bu şıra, şaraptır. Bu nedenle şarap, Cem ile birlikte çok anılır. Cem'in kadehi ise, üzerinde yedi hikmeti bildiren yazıların bulunduğu bir kadeh olarak bilinir. Edebiyatta şarabın önemi bu yedi hikmet ile ilgili gösterilir ve "Câm-ı Cem" tamlamasıyla şarabın ibret verici hali de anlatılmak istenir.[247]

بگو کارند **جام جم** ز مخزن ای شه خوبان　　　که بنمایم به شاهان بیوفاییهای دنیا را[248]

جام جمشید ***Câm-ı Cemşîd*** **→ جام جم**

جام جهان نما ***Câm-ı Cihânnumâ***

Cem'in kadehidir. Yedi feleğin sırrını taşıyan bu kadeh temsilî yedi madenden yapılmıştır, Efsâneye göre bu kadehte bütün cihan seyredilebilirmiş. Şarabın verdiği sarhoşluktan dolayı böyle bir inanış yerleşmiş olmalıdır. "Câm-ı gîtînumâ" diye de anılır ve "gönül" yerine de kullanılır.[249]

کهنه سفال میکده کایینهٔ صفاست این　　　پر می صافی ار شود **جام جهان نما**ست این[250]

جرعه ***Cur'a***

"*Yudum*", "*su, şarap gibi şeylerin içildikten sonra kadeh dibinde kalan artığı*" demektir. Eskiden içki kadehinin dibinde kalan son yudumunun yere dökülmesi adetti. Aslında iri kadehler için bu durum, dibe çöken tortunun tabiî olarak dökülmesidir. Ancak şairler bunu yaparken, aslında şarabın bulucusu olan Cem'in ruhunu tazim ettiklerini söylerlerdi. Yani kadehteki içkinin bir yudumu Cem'in hakkıdır derlerdi. O son yudumun yere dökülmesi ile Cem'in ruhu şad olacaktır.[251]

---

[247] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 79.

[248] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 73/1; (Türkçe çeviri, 12/8). Diğer beyitler: 71/11,76/17, 81/17, 98/10, 101/3, 96/ 9, 143/12.

[249] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 79-80.

[250] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 270/18; (Türkçe çeviri, 403/1). Diğer beyitler:139/15, 281/12.

[251] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 89.

جرعۀ پیر مغانم ده به دست ای مغبچه   رغم آنانی که وصف حور و کوثر می کنند[252]

جغد *Coğd*

"*Baykuş*". Edebiyatta çok az sözü edilen kuşlardan biri olan baykuş, uğursuz sayılması, gündüz hareketsiz kalışı, gözlerinin gece karanlığında iyi görmesi ve başının büyüklüğü sebebiyle şiirlerde yer alır.[253]

وصل خاصان را بود کنج غم و مرغ دلم   تا بود ویران، مقام **جغد** در گلزار نیست[254]

جنت *Cennet* → بهشت

بهشت → جنت فردوس

چ

چشمۀ حیوان *Çeşme-yi Hayvân* → آب حیات

چشمۀ خورشید *Çeşme-yi Hurşîd* → آفتاب

چشمۀ زندگی *Çeşme-yi Zindegî* → آب حیات

چلیپا *Çelîpâ*

"*Haç*", "*put*". Şiirde kadınların zülfünü tasvir için de kullanılır. Sevgililerin birer "kâfir" olduğu düşünülürse saçlarının da "çelîpâ" olması gerekir. Tasavvufta çelîpa; "*tabiat*", "*maddî alem*"dir.[255]

رفت فانی طرف دیر به سجاده سحر   شام تبدیل به زنار و **چلیپا** می کرد[256]

---

[252] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 182/6; (Türkçe çeviri, 229/6). Diğer beyitler: 76/5, 94/16, 175/1, 234/10 .

[253] Sefercioğlu, Mustafa Nejat, *Nev'î Divanının Tahlili*, Ankara 1990, s. 382.

[254] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 126/17; (Türkçe çeviri, 119/3).

[255] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 93.

[256] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 182/19; (Türkçe çeviri, 230/8). Diğer beyitler: 173/13, 246/10.

ح

حاجب *Hâcib*

Başlangıçta saray teşkilâtındaki mabeyinci manasında kullanılan, ancak daha sonra çeşitli bölgelerde farklı anlamlar kazanan bir terimdir. Sözlükte "*araya girmek, mani olmak, birinin bir yere girmesini engellemek; örtmek, gizlemek*" manalarına gelen hacb mastarından türetilmiş olup, "*bir kişinin bir yere girmesine engel olan kimse, kapıcı*" demektir.[257]

بــر در میکــده عشــق، ملــک راه نیافــت　　　**حــاجبش** دســت چــو بــر ســینهٔ نــامحرم زد[258]

حج *Hac*

İslâm'ın temel ibadetlerinden biri. Arafat'ta belirli vakitte bir süre durmaktan, daha sonra Kâbe'yi usulüne göre ziyaret etmekten ibaret olan ve İslâm'ın şartlarından birisini teşkil eden ibadet. *Kur'ân*'ın 22. suresinin adı da "Hac Sûresi"dir.[259]

چــو ســر بــه کــوه و بیابــان نهــی دلــی دریــاب　　　که یافـت **حــج** قبـول، آنکـه ایـن زیـارت کـرد[260]

حرام *Haram*

"*İslâm dininde kesin olarak yapılmaması istenilen şey*". Bir şeyin haram kılınmasının esası, o şeyin zararlı olmasıdır. Yasaklanan bir şeyin zararlı yönü fazladır. Helal kılınanların ise faydalı yönü üstündür. Bir haramdaki zarar, ya bizzat yasaklanan fiilin kendisinden kaynaklanır ya da dolaylı yoldan bir sebebe dayanır. İslâm inanışında haram veya helalleri belirleme hakkı Allah ve Resûlüne aittir.[261]

مـی آینـه گـون صـاف و قـدح آینـه فـام اسـت　　　جز عکس رخ یـار درو دان کـه **حــرام** اسـت[262]

---

[257] Köprülü, M. Fuad, "Hâcib", *İA*, V, 30-36.

[258] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 170/1; (Türkçe çeviri, 204/6). Diğer beyitler: 74/2.

[259] Döndüren Hamdi, "Hac", *Şâmil İslam Ansiklopedisi,* II, 254-267.

[260] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 141/14; (Türkçe çeviri, 149/8).

[261] Döndüren Hamdi, "Haram", *Şâmil İslam Ansiklopedisi,* II, 334-337.

[262] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 100/8; (Türkçe çeviri, 66/1).

حریم *Harîm*

"*Yasaklanan, korunan, dokunulmayan, mukaddes olan ve saygı duyulan şey*" anlamına gelir. Kadınlar için harîm kelimesi kullanıldığı gibi bir evin haremlik denilen hanımlara özgü iç kısmına ya da harem dairesine harîm adı verilmektedir.

ز بهر وصل مطلوبی که باشد در **حریم** دل   نباشد غیر سرگردانیت قطع بیابانها[263]

حشر *Haşr*

Haşr; "*bir topluluğu bulunduğu yerden çıkarmak*", "*meskenlerinden koparıp başka bir yere sevketmek*", "*sürgün etmek*" ve "*bir yere toplamak*" demektir. Terim olarak "haşr; insanların öldükten sonra dirilip dünyada iken yaptıkları işlerden ve söyledikleri sözlerden dolayı sorguya çekilmek üzere mahşer denilen yere sürülmeleri, burada toplanmaları"dır. Nitekim kıyamet gününe "yevmü'l-ba's; tekrar dirilme günü" ve "yevmü'n-neşr" denildiği gibi, "yevmü'l-haşr: *toplanma günü*" de denir.[264]

ز روضه دیر مغان آرزو کنم در **حشر**   غریب را دل محزون سوی وطن باشد[265]

حلال *Helâl*

"*Mübah ve câiz olmak*". Allah tarafından yapılmasına müsaade edilen mübah şeyler. Allah tarafından kesin emirle yasaklanan şeylerdir. Hakkında bir hüküm gelmemiş olan şeyler helâldir. Ayetlerden yerde ve gökte olanların insanların yararlanması için yaratıldığı açıkça anlaşılmaktadır. Yenilmesi, içilmesi veya kullanılması ayet veya hadislerle yasaklanmamış olan herşey caiz ve helâldir. Bunlar insan için yararlı şeylerdir. Haramlar ise zararlı olanlardır.[266]

فانی چو کشی جام فنا باد **حلالت**   ور شربت کوثر خوری از زهد حرام است[267]

---

[263] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*,71/8, 220/11.

[264] Erboğa Halid, "Haşr", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, II, 361-362.

[265] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 171/9; (Türkçe çeviri, 207/5).Diğer beyitler: 68/7, 105/2, 105/3, 256/2, 288/10.

[266] Döndüren Hamdi, "Helâl", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, II, 390-391.

[267] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 100/14; (Türkçe çeviri, 66/7).

حمد و ثنا *Hamd-u Senâ*

"*Medih*", "*övmek*". "*Nimetini, lutfunu ve yüce vasıflarını dile getirerek yapılan övgü*". Allah'a karşı kulların memnuniyet ve sevinçlerini, hamd ve medihlerini bildirmeleri, övgüde bulunmaları.[268]

ای بیحد و عدد هر نفست **حمد و ثنا** وز صد چندین حمد و ثنات استغنا[269]

حور *Hûr*

"*Gözleri iri, gözlerinin siyahı çok siyah, beyaz kısmı da çok beyaz kızlar*". Arapça'da "hûr" kelimesi "havrâ"nın çoğuludur. Türkçe'de teklik gibi ve çok kere bu ifadeyi taşıyan nisbet "î" si ile "hurî" şeklinde kullanılır. "Hurîleri" ifade edene *Kur'ân* ayetlerinde geçen "îyn", "ayn; göz" den türemiş bir kelime olup "iri gözlü kadınlara" atfen kullanılır. "Hurî", Allah'ın, cennetliklere vadetmiş olduğu güzel kızlardan her biridir. Hurîlerin yaratılışları, vücut yapıları ve güzellikleriyle ahlâkî yapıları hakkındaki bilgileri, *Kur'ân* ayetlerinde anlatılır. Hûrilerin safran, misk, amber ve kâfur gibi güzel kokulu maddelerden yaratıldığına dair rivayetler vardır. Hurilerin gül yanaklı, inci dişli, mercan dudaklı, selvi boylu, güzel huylu, gülden daha taze, temiz kızlar oluşu, şiirdeki sevgililerin hûriye benzetilmesine neden olmuştur. Aşığın aklını başından alan sevgilisi "hulleler" içinde bir huridir. Bu durumda sevgilinin mahallesi de cennet olur.[270]

اندهم بی تو چنان است که سودی نکند گر همه جنت و **حورا** پی تسکین من است[271]

حور عین*Hûr-i îyn* → حور

خ

خاتم *Hâtem*

"*Mühür*", "*yüzük*", "*yüzük şeklinde mühür*". Bir süs eşyası olması dolayısıyla anılır. Genellikle sevgilinin dudağı yerine kullanılır. Bu yüzük aslında inci ve yakuttan ya-

---

[268] Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2001, s.157.

[269] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 329/1. Diğer beyitler: 77/8.

[270] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 191.

[271] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 124/1; (Türkçe çeviri, 113/4). Diğer beyitler: 79/4, 125/6, 130/10, 152/19, 106/1.

pılmış olarak gösterilir. Bazen sevgilinin vuslatı ve aşığın gönlü de hâtem olabilir. Süleymen Peygamber'in hâtemi de şiirlerde en çok kullanılan imajlardan biridir.[272]

Nevâî, şiirlerinde Süleyman Peygamber'in yüzüğünü cin ile birlikte anarak çalınan yüzüğe işarette bulunuyor.

لب نهان کن ز رقیبان که نهان اولی تر　　　**خاتم** ملک سلیمان ز بر اهرمنان[273]

خالق *Hâlik* → رب

خانقاه *Hângâh*

"*Büyük tekke*", "*merkez dergâh*", tarikatlarda "*pîr makâmı*", misafirleri minnet altında bırakmamak şartı ile "*fakir, derviş ve öğrencilere yemek verilen ve misafir edilen yer*". Çoğunlukla pîr makamı olur.[274]

ز شیخ هیچکس چون جانب دیر مغان رفتم　　　کنون در **خانقه** دیگر نبیند هیچ کس ما را[275]

ختا *Hıtâ* → ختن

خرابات *Harâbât*

"*Harâbeler*", "*virâneler*". Şairler kelimeyi "*meyhane*" anlamıyla kullanırlar. Sevgilinin kırmızı şarabı andıran dudakları harâbâttır. Meyhanenin toprağı aşığın gözüne sürme olur. Orada sırlar ortaya dökülür. Şair mest olduğu için meyhane üzerinde çok durmuştur. Hayatın zorluklarını, gamlarını ve kederlerini unutturmak için meyhane bir sığınaktır. Mutasavvıflar harâbâtı bir tekke olarak ele alırlar ve orada ilâhî aşk şarabının içilip sarhoş olunduğunu söylerler. Böylece harâbât bir neşe ve feyiz kaynağı, gerçeğe ulaşılan yer olur ki tekke mukabili kullanılır.[276]

فانی بود وجام می وعشق و **خرابات**　　　کاز دهر مراد این شد و بیهوده دگرها[277]

---

[272] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 178.

[273] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 261/4; (Türkçe çeviri, 382/5).

[274] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 172.

[275] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 71/12; (Türkçe çeviri, 10/2).

[276] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 173.

[277] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 81/5; (Türkçe çeviri, 27/6). Diğer beyitler: 94/16, 95/1, 109/7, 112/9.

خرقه *Hırka*

"*Dervişlerin giydiği yakasız ve kollu cübbe*". Kalın kumaştan yapılır ve yaz kış giyilir. Bazen dervişlerin bez parçalarından diktikleri hırkalar giydikleri de olurdu. Şeyh tarafından mürîde dua ile giydirilen hırka o şeyhe bir bağlılık ifadesi taşır. Her tarîkata göre değişik şekilde ve değişik törenlerle giyilir. Dervişlerin hırka giydikten sonra dünya nimetlerinden el çekmeleri dolayısıyla bu hırkalara, "hırka-i tecrîd: *soyutlanmışlık hırkası*" denilir.[278]

رندیش بادا حلال، آن کاو به عشق مغبچه　　　**خرقه** و سجاده رهن کلبۀ خمار کرد[279]

خلوت *Halvet*

"*Yalnız, tenha kalma*"; "*hamamın en sıcak bölmesi*", "*yalnız kalınan yer*". Tasavvufta; dünyadan el çekip, maddî alakalardan sıyrılarak Allah'la başbaşa kalmaktır. Halvete giren kişi ibadet ve riyazetle meşgul olur. Halvet'in anlamı kalbi arındırmaktır. "Çile" yerine de kullanılan halvette derviş dar bir yerde kırk gün kalır. Az yer, az uyur, çok ibadet ve zikir yapar. Şiirde ise aşık halvete girince sevgilinin yanağı ve kaşlarının zikrini yapar, yalnızca onları düşünür.[280]

عرش پروازند رندان همسایفر ز عشق　　　شیخ در **خلوت** فرورفته چو مرغ خانگی است[281]

خمخانه *Humhâne*

"*Şarap küplerinin konulduğu yer*", "*meyhane*". Tasavvufta; "*tekke*", "*feyiz kaynağı*" ve "*kalpteki tecellîler alemi*" olarak kullanılır.[282]

دست قضا، که ساغر و پیمانه ساخته　　　خاک وجودم از گل **خمخانه** ساخته[283]

خیر *Hayr*

Dilimize Arapça'dan geçmiş olan bu kelime; "*herkesin beğendiği, rağbet ettiği şeyler*", "*şeref*", "*meşrû iş*", "*faydalı ve sevabı gerektiren amel*", "*iyilik*", "*ibadet*" ve "*mal*" gibi anlamlara gelir. Aynı kelimeden türemiş olan "hayrât; *beğenilen ve öğülen*

---

[278] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 183.

[279] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 160/8; (Türkçe çeviri, 185/5). Diğer beyitler: 76/2, 109/7, 125/1, 132/14.

[280] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 168.

[281] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 99/14; (Türkçe çeviri, 64/6).

[282] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 190.

[283] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 291/13; (Türkçe çeviri, 439/1).

hasletler, sevap kazanmak için Allah rızası yolunda yapılan iyilikler"e denir. Başkalarına maddî ve manevî yönden yararlı olan kimselere de, "*hayır sahibi*" anlamına gelen "ehl-i hayr" denir. Arapça'da "hayr" kelimesi, sadece iyiliği ifade etmez, mal ve servet için de kullanılır. Allah rızası gözetilerek kullanılırsa hayır sayılır. Mal ve servet ne kadar çok olursa olsun, Rabb'ın rızası olmayan yerlere harcanırsa "hayır" yerine "şer" olur.[284]

به عزم توبه نباید ز شیخم استمداد   به کار **خیر** چه حاجت که استخاره کنم[285]

د

دشت کربلا *Deşt-i Kerbelâ* → **کربلا**

دلق *Delk*

"*Eski elbise*", "*yamalı dilenci hırkası*" anlamına gelir. Dervişlerin giydiği eski "*abâ*" ve "*yırtık cübbe*"ye de denir. Genellikle kılık ve kıyafetlerine önem vermeyen dervişlerin üstleri başları toz toprak içinde, elbiseleri kirli, saç ve sakalları uzun ve bakımsızdır. İç yüzlerinin iyi olması için dış yüzlerinin çirkin görünmesi gerektiğine inanır, bazen de halkın tepkisini çeken bu tür görünümü gerçek kişiliklerini gizlemenin bir aracı sayarlar.

کی به چشم آرم لباس و مسند شاهانه را   من که خواهم **دلق** فقر و گوشهٔ میخانه را[286]

دم عیسی *Dem-i Îsâ*

"*İsa nefesi*". Sevgilinin dudağı can bağışlamakta İsa' ya benzer. Bazen şairin şiiri, sevgiliden gelen seher yeli de diriltici özellikleriyle İsa'ya benzerler, İsa, Cebrail'in Meryem'e üfürdüğü ruhtur. Bu nedenle neye dokunsa ona can verir, ölüleri diriltir. Körlerin gözünü açmak, çamurdan kuşlar yapıp can vererek uçurmak, bebekken konuşmak, su üstünde yürümek gibi mucizeler göstermiştir.[287]

بی تو دمی گر زنم که مردن از آن به   گر **دم عیسی** است هست جای ندامت[288]

---

[284] Erboğa Halid, "Hayır", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, II, 381-382.

[285] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 259/3.

[286] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 73/4; (Türkçe çeviri, 13/1).

[287] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 211-212.

[288] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 96/19; (Türkçe çeviri, 59/3).

دوزخ Dûzeh

"*Ahiretteki azap yurdu*". *Kur'ân*'ın birçok yerinde "cennet" ve "cehennem" hakkında canlı tasvirler yer alır. Cehennem, imansız ölenler ile suçları bağışlanmayan günahkârların uğrağıdır. *Kur'ân'da* bazen "nâr", "lâzâ", "sa'îr", "sakar", "hutâme", "hâviye" kelimeleriyle de karşılanan cehennemin birçok sıfatı ateşe ait nitelemelerdir. Bazı müfessirler en üstte cehennem, en altta da hâviye olmak üzere birbiri üstüne kurulan yedi tabakadan müteşekkil yedi cehennem olduğunu söyler. Cehennemin üzerinde "Sırat" bulunur, insanlar buradan geçerken derecelerine göre bu yedi cehennemden birine düşecektir. Efsâneye göre Allah cehennemi yaratınca bin yıl kırmızı yakut, sonra bin yıl beyaz yakut, sonra da kara yakut oldu. Şimdi karadır. Işığında alev yoktur. Ateşi hiç sönmez. Cehennemden bir iğne deliği kadar yer açılsa bütün dünya, içindekilerle birlikte yanardı. Cehennemin bir zinciri bir yüce dağa konulsa dağ yedi kat yere kadar erirmiş. Cehennemin yedi kapısı vardır. Her kapıdan yetmiş bin şehre girilir. Her şehirde yetmiş bin mahalle, her mahallede alevden yetmiş bin bahçe, her bahçede yetmiş bin kuyu olduğuna inanılır.[289]

ز هر فراق می کشم، وه. چه عذاب باشد این — در تـه **دوزخ** غمـت چنـد کشـم عـذاب را[290]

دی Dey

Güneş yılının onuncu ayı, yılın 8., 5. ve 23. günleridir. 21 Aralık - 21 Ocak tarihlerine rastlar, soğuğu ile bilinen kış mevsimi olarak da kullanılır.[291]

بیـا کـه لشـکر **دی**، خیـل سـبزه غـارت کـرد — بـه سـوی بـاده ز یـخ شوشـه هـا اشـارت کـرد[292]

دیر Deyr

"*Manastır*", "*kilise*", "*dünya*". Mecazî anlamda "*meyhane*" yerinde kullanılır. Tasavvufta "*insanlar alemi*" anlamına gelir. Edebiyatta Hıristiyanlığın çeşitli unsurlarından biri olan deyr, güzel resimler ve desenlerle süslenmiş olmasından dolayı sevgili için

---

[289] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 81.

[290] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 85/4; (Türkçe çeviri, 36/4). Diğer beyitler: 115/1, 150/10, 181/19, 189/7, 285/15.

[291] Develioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s.182.

[292] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 141/7; (Türkçe çeviri, 149/1). Diğer beyitler: 124/9, 181/1.

kendisine benzetilen olur. Kilisenin güzel resimler ve mozaik güzelliği için ve daha çok, "çelîpâ", "but", "tersâ", gibi kelimelerle olan ilgisiyle çok kullanılmıştır.[293]

گرچه در **دیر** گداییم ولی گاه نشاط ره نیابند شهان بر طرف محفل ما[294]

دیر مغ *Deyr-i muğ*

"*Ateşe tapan*", "*meyhaneye sürekli giden*" anlamındadır, çoğulu "deyr-i muğân" olarak kullanılır. İran'da halk İslâmiyetten evvel ateşe taparlardı. Mecûsî dini denilen bu inanışın ulularına "muğ" denilirdi. Dinî törenler "muğlar" tarafından yönetilirdi. İslâm dininin yayılmasıyla da "muğ" kelimesi "*meyhaneci*" anlamıyla yerleşti. "Muğ" veya "muğan" tasavvufta "*tarikatın ulusu*", "*mürşîd*" yerine kullanılmıştır, bu nedenle bazı şairler kelimeyi tevriyeli olarak da kullanmışlardır.[295]

سوی **دیر مغان** بخرام تا بینی دو صد محفل سراسر زآفتاب می، فروزان شمع محفل ها[296]

دیر مغان *Deyr-i muğân* → دیر مغ

دین *Dîn*

Istılah Olarak Dinin Anlamı: "*Yüce Allah'ın, kullarının kendisi vasıtası ile hakka ulaşmaları için peygamberleri aracılığı ile akıl sahibi insanlara tebliğ ettiği, onları dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşturan sistem, Allah'ın koyduğu hükümler.*" anlamındadır. Bu anlamıyla din hem inanç konularını hem de amelî konuları kapsamaktadır.[297]

اجتناب افتاد اهل دیر را از وحشتش اهل **دین** نبود عجب گشتن ز شیطان محتسب[298]

---

[293] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 108.

[294] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 70/8; (Türkçe çeviri, 7/4). Diğer beyitler: 78/1, 97/7, 111/2, 147/10.

[295] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 290.

[296] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 68/14; (Türkçe çeviri, 4/2). Diğer beyitler: 253/371/7, 71/12, 74/5, 75/15, 95/8.

[297] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 290.

[298] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 91/10; (Türkçe çeviri, 49/2).

ر

رستاخیز *Restâhîz* → **قیامت**

رند *Rind*

"*Dünya işlerini hoş gören kişi*". Rind acıyı-tatlıyı, iyiyi-kötüyü hoş görür. Üzüntü ve neşe onun katında aynıdır. Hayat felsefesi böyle olan kişilere rind denilir ve rindlik şiirde bir mazmûn olarak ele alınır. Rindlik asla kalenderlik değildir. Belki kısmen bohemliktir. Şair, kendini rind olarak değerlendirir. Ona göre dünyanın bir pul kadar değeri yoktur. Hayatında hiç içki içmeyen şairlerin dahi çok zaman meyhaneden, içkiden, sakiden bahsetmeleri çok zaman rindâne bir hayat yaşadıklarını empoze etmek istemelerindendir.[299]

بهر عمر جاودان شد هر که را چیزی سبب　　　خضر را آب حیات و **رند** را آب عنب[300]

روح *Rûh*

"*İnsana hayat veren ve onu, düşünen, anlayan, idrak eden bir kişi haline sokan maddî olmayan, ölümsüz varlık*". "Can", "nefes", "öz", "nefis", "ilham", "vahiy", "Cebrail" vb. anlamları vardır. Ruh, bedene girmeden önce belirli bir şekle sahip değildir ve o durumu hakkında insanoğlunun hiç bir bilgisi yoktur. Anne karnında oluşan insan bedenine üfürüldükten sonra bir kişiliğe sahip olur. Ancak, ruh bedenle birlikte gelişir, olgunlaşır ve bir kişilik kazanır. Zaman, bedeni yıpratır fakat ruh, zamanın yıpratıcılığından etkilenmez. Kişinin iyi işleri, ibadetleri ruhu güzelleştirir, kuvvetlendirir ve olgunlaştırır. Kötü ameller ise ruhu çirkinleştirir.[301]

فانی صفتم **روح** کند سوی تو پرواز　　　ای از شکرستان تو قوت مگس ما[302]

---

[299] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 330.

[300] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 89/1; (Türkçe çeviri, 44/1). Diğer beyitler: 143/14, 146/1, 152/12.

[301] Tellioğlu, Ömer, "Ruh", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, V, 271-275.

[302] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 67/6; (Türkçe çeviri, 1/6). Diğer beyitler: 126/2.

روز الست *Rûz-i Elest* → **عهد الست**

روز ازل *Rûz-i Ezel* → **ازل**

روز حشر *Rûz-i Haşr* → **حشر**

روز قيامت *Rûz-i Kıyâmet* → **قيامت**

روز رستاخيز *Rûz-i Restâhîz* → **قيامت**

ز

زاهد *Zâhid*

"*Dünyadan el-etek çekerek Allah'a yönelen, kendini O'na ibadete veren kişi*". Zühd ve takva ile tanınan ilk mutasavvıflar "zâhid" olarak anılırdı. Hz. Muhammed ile ashâbının hayatını örnek edinen zâhidler, tasavvuf anlayışının oluşmasında önemli bir rol oynadılar. Tasavvufun sistemleşmesinden sonra, zâhidlerin temsil ettiği zühd anlayışı, tasavvufun bir parçası olarak varlığını sürdürdü. Zâhidler, hakikat yolunun başındaki kişilerdir, gıdaları açlıktır, zâhidlerin duâsı fiil ve davranışla olur, zâhid için tövbe gereklidir.[303]

ز دست مغبچه، می نوش سازم ای **زاهد**   که هست کوثر و حور این دو در جهان گر هست[304]

زاويه *Zâviye*

"*Köşe, bucak, evin bir odası*", "*Tarîkat faaliyetlerinin yürütüldüğü küçük yapı*". Zâviyelerde görev yapan şeyhlere "zâviyedâr", buralarda oturan dervişlere de "zâviyenişîn" denirdi. Tarikatların yayılmasına paralel olarak, merkezî yapılar da yayıldı: Bu yapılar "tekke, "dergâh", "asitane", "hankâh", "zaviye" gibi çeşitli isimlerle anıldı. Tarîkatların merkez tekkelerine genellikle "âsitâne" ya da "hankâh" deniyordu. Tekkelere göre daha küçük olan tarikat yapılarına zâviye adı verildi. Zâviyeler, büyük yerleşim alanları dışında, küçük köy ve kasabalarla yollar üzerinde açılıyordu. Çevredeki dervişle-

[303] Özalp, Ahmet, "Zahid", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 418.

[304] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*,130/12; (Türkçe çeviri, 128/1). Diğer beyitler: 72/8, 133/8, 143/4, 144/1, 149/2.

rin toplanma yeri olmasının da ötesinde kimi görevleri vardı. Zâviyelere gelen derviş ve yolcular, buralarda konaklıyor, dinlendikten sonra yoluna devam ediyordu.[305]

گر خرقه رهن باده کنی خیز و سوی دیر   رخت فنا ز **زاویهٔ** خرقه پوش بر[306]

زکات *Zekat*

"*Temizlik, artma, bereket*", "*bir malın belli bir miktarını, Allah'ın Kur' ân-ı* Kerim'de saydığı sekiz sınıftan birisine veya bir kaçına Allah rızası için vermek". Terim olarak zekât; "İslâm'ın beş şartından birisi olan malî ibadetin adı" dır. Fakirin hakkı çıkarılarak malı, cimrilik kirinden arındırarak da şahsı temizlediği ve malda berekete sebep olduğu için bu malî ibadete zekât denilmiştir. Zekâta "sadaka" da denilir. Bu ismin verilmesinin sebebi zekâtın malı temizleyip sıhhat ve kemaline sebep olması, zekât verenin de imânındaki sadakat ve olgunluğuna delalet etmesidir. Ancak sadaka; hem farz hem de nafile olan malî ibadetler için kullanıldığı halde zekât sadece farz olanına mahsustur.[307]

گدایم و تو غنی ای جوان باده فروش   **زکاتی** از همه خمها که در خزانهٔ توست[308]

زمزم *Zemzem*

"*Mekke'de bulunan bir kuyu ve bu kuyudan çıkan suya verilen ad*". Hz. İbrahim, Hacer ile evlendikten ve İsmail doğduktan sonra diğer hanımı Sâre'den onları korumak için Mekke'ye gelmiştir. Burada susuz kalınca Hacer, su bulmak için Safâ ve Merve tepeleri arasında yedi kez geliş gidiş yapmıştır. Hacıların sa'y etmeleri bu olayın hatırasınadır. Nihayet Merve üzerine son çıkışında çocuğun bulunduğu yerde bir melek görmüştür, bu melek Cebrail'dir ve kanadıyla yeri kazmaktadır. Sonunda su gözükür. İşte zemzem suyu budur. Bu suyun çocuğun topuk vuruşlarıyla ortaya çıktığı da rivayet edilir.[309]

به آب **زمزم** و کوثر اگر بشویم پای   هنوز می نتوانم به خاک دیر نهاد[310]

---

[305] Şâmil İslam Ansiklopedisi, "Zâviye", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 436-437.

[306] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 188/3; (Türkçe çeviri, 241/4).

[307] Şâmil İslam Ansiklopedisi, "Zekat", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 440-443.

[308] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 101/17; (Türkçe çeviri, 68/3). Diğer beyitler: 133/10.

[309] Turgay, Nurettin, "Zemzem", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI; 447-448.

[310] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 177/7; (Türkçe çeviri, 218/7).

زلال خضر Zulâl-i Hızr → آب حیات

زنار Zünnâr

Rumca'da "*kuşak*". Vaktiyle "*Hıristiyan papazların çıplak tenleri üzerine kuşandıkları kıldan kaba, kalın ve sert kumaş*". Bir başka sözlük açıklamasına göre, "*papazların bellerine bağladıkları, uçları sarkık, ipten örme kuşak*". Mintaka'dan farklı olan Zünnâr, Süryanice'de "Ephraem", Arapça'da "Zünnâre" şeklinde yazılmakla beraber, kelimenin Grekçe Zone kökünden çıktığı kabul edilmektedir. Klasik Arap dilinde zünnâr, herhangi bir kemer ise de, özellikle Hıristiyan, Yahudi, Mecusî ve Zımnîlerin bellerine taktıkları kemerdir. Modern Arapça'da bu kelime Yahudilerin, alınlarının iki yanlarına uzattıkları saç buklelerini ifade için kullanılır. Farsça'da Zünnâr, Brahmanların mukaddes iplerini, sûfî şiirlerinde ise dinin zahiri davranışlarını anlatmak için kullanılır. Genellikle kalın kumaş veya ipten yapılan Zünnâr, aslında bir kemer olduğu ve elbise üzerine kuşanıldığı halde, "Giyâr" kelimesi de Zünnâr ile aynı anlamda kullanılmıştır.[311]

چون ز آن بت آشفته خو آرم به سوی قبله رو　　　بسته چو از هر تار مو بر گردنم **زنارها**[312]

زهد Zuhd

"*İsteksizlik, rağbetsizlik, aza kanaat*". Terim olarak, "dünyaya ve maddî menfaate değer vermemek, çıkarcı, menfaatperest ve bencil olmamak, kalpte dünya ve çıkar kaygısı taşımamak, kanaatkâr olmak" demektir. "*Elde olan dünyalığa sevinmemek ve elden çıkana üzülmemek, elde bulunmayan şeyin gönülde de bulunmamasıdır*" şeklinde de tarif edilir. Zuhd sahibi olanlara; "zâhid" denilir. Zuhd, dünyayı tamamen terk edip çalışmayı bırakmak, dünya nimetlerine sırt çevirip, kuru ekmek yiyerek aba giymek değil, lezzet verici şeyleri azaltmak, onlara dalmamaktır. Başka bir ifadeyle: "*Ahireti unutup, dünyaya esir olmamaktır*".[313]

ترك دین و **زهد** چون فرمودیم ای مغبچه　　　باز کن خشت خم و بگشا گره زنار را[314]

---

[311] Cilacı, Osman, "Zünnar", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 493-494.

[312] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 75/5; (Türkçe çeviri, 16/5). Diğer beyitler: 76/3, 97/7, 98/13, 110/14.

[313] Şâmil İslam Ansiklopedisi, "Zühd", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 489-490.

[314] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 76/3; (Türkçe çeviri, 18/4). Diğer beyitler: 85/5, 94/12, 111/1, 143/8.

زهره Zuhre

"*Nâhid*", "*Çobanyıldızı*", "*Venüs*". Bu yıldızın tesiri altındaki burçlarda doğanlar güzel, zarif, zevk sahibi, zeki, maharetli ve sanatkâr olurlar. Fazla hissidirler. Üçüncü felek Zuhre'ye aittir. Cuma günü ve Salı gecesi onun tesirindedir. Yeşil ve parlak renkler de ona aittir. Felek'in çalgıcısı olarak bilinir. Efsâneye göre Zuhre İran'lı, çok alımlı ve güzel bir kadın imiş. "Hârût" ve "Mârût" adlı meleklerden göğe yükselmenin yolunu öğrenip oraya çıkmıştır. Yunan mitolojisine göre aşık ve müzik tanrıçası "Afrodit" veya "Venüs" işte budur. Gök ile gündüzün kızıdır. Şiirde çok zaman şarkı, aşk, güzellik ve çalgı ile birlikte anılır.[315]

زهره را آورده بود او از سر مستان به رقص   کان صدا اندر خم این گنبد نه طاق بود[316]

س

ساغر Sâğer

"*Sırça, cam, şarap kadehi, kâse, içki bardağı*" anlamlarında kullanılan kelimedir. Birçok eşanlamlısı vardır: "âbgine", "at kulağı", "çanak", "deve tabanı", "fıçı", "fincan", "ibrik", "minâ", "kadeh", "kap", "kâse", "peymâne", "piyâle", "rıtl", "sebû", "sürahi", "tas", "tulum" vs. Kadeh, sevgilinin dudağıdır, ağzıdır. Çünkü içi dolu olan bir sırça kadeh tıpkı dudak renginde görünür. Sevgilinin ağzı acı sözlerle doludur. Nitekim şarap da acıdır. Kadeh aynı zamanda bir gonca veya güldür. Kırmızılığı yönünden ve çekiciliği nedeni ile bu ilişki kurulur. Bazen de laledir. Çünkü lale, renk ve şekil yönünden ona çok benzer. Bazen da bir güneştir. Çünkü pırıltılı ve kızıl renklidir. Ayrıca durmadan döner. Sevgilinin güzelliği de baştanbaşa bir kadehi andırır. Çünkü aşığın kendinden geçmesine yol açar. Zaman zaman göz olarak karşımıza çıkar. Çünkü aşığın gözü kızıl kan ağlayarak bir kadehe dönüşür. Göz, sevgilinin hayali ile işlenip süslenmiştir. Tıpkı kadehlerin süslenmesi gibi.[317]

شراب تلخ بسی خورده ام ز **ساغر** دوران   ولیک جام می هجر مهلک است بغایت[318]

---

[315] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 427.

[316] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 142/11; (Türkçe çeviri, 151/2). Diğer beyitler: 146/14, 298/8.

[317] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 78.

[318] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 100/3; (Türkçe çeviri, 65/4). Diğer beyitler: 76/4, 76/11, 116/5.

سالك Sâlik

"*Bir yola giren ve o yolda giden*", "*bir tarikatın âdâbını yerine getiren*". Sâlik, gerçek yolcusudur. Cezbeyle Allah'ın kudretini, hikmetini, sıfatlarını vs. anlayabilen odur.[319]

ای دل اسرار خدا، **سالک** فانی دانست   گر تو فانی شوی، این راز توانی دانست[320]

سبحه Subha → تسبیح

سجاده Seccâde

"*Üzerinde namaz kılınan, secdeye varılan yaygı*". Kumaş, halı, hayvan postu, hasır vb. şeylerden yapılır. Genellikle bir kişinin rahatça namaz kılabileceği büyüklüktedir. İslâm'ın ilk dönemlerinde bu isme rastlanmaz. Ancak, kelimenin karşıladığı anlamda namaz kılmak için değişik şeylerin kullanıldığı bilinmektedir.[321]

بی وجد می ار شیخ در آمد به خرابات   گو خرقه و **سجاده** گرو کن به غرامت[322]

سجده Secde

"*Baş eğme, itaat etme, üstün bir varlığın önünde yere kapanma*"; "*namazda veya Allah'a ibadet niyeti taşıyarak alın ve burun yere değecek şekilde yere kapanma ve dua etme*" anlamında bir fıkıh terimi. Secde, Allah'ın buyrukları dışına çıkmamak anlamına gelirken; namazda yapılan secde ise Allah'a itaatin bir sembolü, bir göstergesidir.[323]

گر لب و زلفت بود زنار می ای مغبچه   **سجده** پیش ابرویت هیچم کنون اکراه نیست[324]

سروش Surûş

Surûş ya da *Avestâ*'daki şekliyle "Sraosha: *itaat etme, emirleri yerine getirme*" anlamında kullanılmaktadır. Mezdiyesnâ inancının temel tanrılarından biri olarak "*kutsal*", "*iyi, ödüllendiren*", "*güçlü, galip*" ve "*cesaretli*" sıfatlarıyla nitelenmektedir. Bu tanrının temel görevi, insanlara kulluğu nasıl yapmaları gerektiğini öğretmek, tanrıya

---

319 Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 341.

320 *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 125/15; (Türkçe çeviri, 117/1). Diğer beyitler: 120/6, 170/4, 320/9.

321 Tellioğlu, Ömer, "Seccade", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, V, 357-358.

322 *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 109/7; (Türkçe çeviri, 83/8). Diğer beyitler: 132/14, 143/4, 166/3, 175/16.

323 Döndüren, Hamdi, "Secde", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, V, 358-362.

324 *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 98/13; (Türkçe çeviri, 62/7). Diğer beyitler: 124/11, 155/6.

karşı görevlerini yerine getirmelerini sağlamaktır. "Hâtif-i ğaybî: *gaipten seslenen*" nitelemesiyle de bilinen Surûş, Zerdüşt inanışında Ahura Mazda'nın emirlerini, kutsal mesajlarını taşıyan bir sembol olarak kabulu edilir. *Şâhnâme*'nin bazı bölümlerinde tanrının mesajlarını insanlara ulaştıran bir ulak, *Şâhnâme*'nin mitolojik çağ olarak nitelenen bölümünde Surûş, Siyâmek ve Keyûmers gibi emirlere Ahura Mazda'nın emirlerini ilettiği gibi, onların aleyhinde planlar kuran Ehrîmen ve yandaşlarının hile ve düzenlerinden de haberler getirmektedir. Ferîdûn ile Dahhâk arasındaki çetin savaşta Ferîdûn'un yanında yer alarak ona destekte bulunmaktadır. [325]

مباش منکر رندان دردکش فانی　　　که جام عشق ننوشند بی پیام **سروش**[326]

سقر *Sakar* → **دوزخ**

سلوک *Sülûk*

"*Bir yola girme, özel bir gruba dahil olma, bir tarîkata katılma*". Sülûk, mânevî bir yolculuk sayılır. Sûfîler kötü huylarından arınmak ve vahdet sırrına, hakikate erişmek için bir şeyhe tabi olarak muayyen bir tarzda mücâhedeye girişirler ki buna "sülûk" denir. Sülûk esnasında okunan duâlara "vird" veya "evrâd" denir. Bu yola girenler önce yalnız halkı görürler. Hakk'ı göremezler, buna "Fark" denir. Yolculuğun sonunda halkın olmadığı ve her şeyin, Hakk'ın zuhûrundan ibaret olduğu anlaşılır. Artık sadece Hakk'ı gördüğü makama "Cem" denir.[327]

سالکان را که کمال از تو رسیدی به **سلوک**　　　عجز ها در روش و، نقص در اطوار بماند[328]

سوره *Sûre*

"*Yüksek rütbe, derece, mevki, şan, şeref, yapısı güzel ve yüksek bina*" veya "*binanın bir kısmı veya bir katı, duvarın yapısında kullanılan taş, kerpiç, veya tuğla gibi malzemenin her bir sırası*", "*nişane ve alâmet*" anlamında bir kelime. Küçük veya büyük, uzun veya kısa *Kur'ân*'ın yüz on dört bağımsız bölümünden her birine verilen ad.[329]

---

[325] Rezmcû, Huseyn, *Kalemrov-i Edebiyyât-i Hamâsi-yi Îrân*, Tahran 1381 hş., II, 351-352.

[326] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 205/10; (Türkçe çeviri, 275/9). Diğer beyitler: 267/12.

[327] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 362.

[328] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 320/9.

[329] Çetiner, Bedrettin, "Sûre", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, V, 451-453.

دل ز شـــوق روی و انـــدوه فراقـــت روز غـــم   **سورهٔ** یوسف بـه رنـج چـاه کنعان کـرده حفـظ[330]

ش

شب قدر *Şeb-i kadr*

Kur'ân'ın inmeye başladığı Ramazan ayının muhtemelen yirmi yedinci gecesi "Leyle-i Kadr: *kadir gecesi*" olduğundan müslümanlarca uğurlu ve kutlu bir gece sayılır.[331]

بسالی گرشب **قـدری** است دریک مـه دو شام قـدر   بـــود از گیســـوان عنبـــرین روی چـــو ماهـــت را[332]

شکر *Şükr*

"*Verilen herhangi bir nimetten dolayı, bu nimeti verene karşı söz, fiil veya kalb ile gösterilen saygı ve karşılık*". "*İyiliğin kıymetini bilme ve iyilik yapana bu hissi gösterme, nimet ve iyiliği anıp sahibini övme*". Türkçe'de kullanılan "teşekkür" ve "şükran" kelimeleri de aynı köktendir.[333]

شـــکر بـــاری کـــه از آن بـــاده نمانـــدم محـــروم   کـــه در آن انجمـــن آن زمـــرهٔ فرزانـــه زدنـــد[334]

شیخ *Şeyh*

"*Yaşlı, ihtiyar, pîr, bey, önder, kabile reisi*". Tasavvufta; "*kendisine bağlanan insanları (mürid) tarikat kuralları içinde eğiten mutasavvıf*". "Ata", "mürşîd", "mukaddem" gibi adlarla da anılan şeyh, bir tarikatın kurucusu "pîr" olabileceği gibi, ölümünden sonra onun yerine geçen halifelerinden biri de olabilir. Tasavvuf anlayışına göre şeyhin hem vuslata ulaşmış bir veli, hem de eğiticilik, yol göstericilik niteliklerine sahip bir mürşîd olması gerekir.[335]

چـرخ پـر انجـم شـود از مکـر **شـیخ** انـدر سـماع   چـــون بپوشـــد بخیـــه کـــرده خرقـــهٔ پنـــدار را[336]

---

[330] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 215/11; (Türkçe çeviri, 294/3).

[331] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s.221.

[332] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 68/6; (Türkçe çeviri, 3/2).

[333] Turgay, Nurettin, "Şükr", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 62-63.

[334] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 175/2; (Türkçe çeviri, 214/5). Diğer beyitler: 78/1.

[335] Özalp, Ahmet, "Şeyh", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 35-36.

[336] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 76/2; (Türkçe çeviri, 18/3).

شیطان *Şeytan*

Kötü ruhun, kötü birinin, kötülüğe teşvik edenin, kötülüğün temsilcisinin, karanlığın, Allah'ı seven, herkesin büyük düşmanının müşahhaslaştırılmış şekli veya kötülüğün sembolü olmuş varlık. Şeytan (Satan) İbranice asıllı bir kelime olup, rakip, muhalif gibi anlamlara gelir. Şeytan, Arapça "şetane" kökünden "*rahmetten uzaklaştı*", "*Hakk'dan uzak oldu*"; "Şâta" kökünden ise, "*öfkeden tutuştu*", "*helak olacak hale geldi*" gibi manalara gelip insanlardan, cinlerden ve hayvanlardan isyan eden ve zarar veren her şeyin adı olmuştur. Bu manada bir canavar veya yılana da şeytan denilir. Aynı şekilde haset, öfke gibi insana özgü olan her kötü huy ve davranış da şeytan diye isimlendirilmiştir.[337]

اجتناب افتاد اهل دیر را از وحشتش   اهل دین نبود عجب گشتن ز **شیطان** محتسب[338]

ص

صنم *Sanem*

"*Put, büt*". Edebiyatta sevgiliye istiare yoluyla "but" ve "sanem" denilir. Buradaki put daha çok kilise duvarlarındaki mozaik işlemeli tasvirler yerine kullanılır ve sevgilinin o tasvirler kadar güzel olduğu anlatılmak istenir. Sevgilinin "beni" ile "kâkülü" putperest olarak bilinir. Küfür kelimesinin siyah anlamı ve kâfir kelimesiyle olan ilişkisi böyle bir teşbihe sebep olur. Bu küfür karşısında yanak aydınlık şekliyle imanı simgeler. Yine sevgilisinin güzelliği bir "puthâne" gibidir. Aşık, sevgilisinin güzelliği karşısında kendini bir puthânedeki kadar dinden imandan çıkmış olarak gösterir. Çünkü o güzellik aklını başından almış ve onu, ne yaptığını bilmez hale getirmiştir. But kelimesi Çin ile birlikle kullanıldığında ortak yön resim olur. Çünkü resmin Çin'den çıktığı ve en güzel resimlerin orada yapıldığı görüşü yaygındır. Puthâne ile daha çok "Mushaf", "mescid", "Kâbe", "Harem", "kıble", "ayet", "kilise" kelimeleri bir arada bulunur ve sanat (tezat, tenâsüp) yapılır. Bazan put yerine "nigâr" da kullanılır.[339]

نقد بقا ز آب حیات ای خضر مجوی   از درد جام آن **صنم** باده نوش بر[340]

---

[337] Güç, Ahmet, "Şeytan", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 38-42.

[338] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 91/10; (Türkçe çeviri, 49/2).

[339] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 76.

[340] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 188/4; (Türkçe çeviri, 241/5). Diğer beyitler: 178/5.

صوفی *Sûfî*

"*Allah için kalbini saflaştıran kişi*". Sûfî, pislikten arınan, tefekkür ile dolan, beşeriyetten Allah'a yönelen, yanında altın ile çamur eşit olan kişidir. Sûfî, kalbini Allah'ın saflaştırdığı, böylece kalbi nurla dolan kimsedir. Klâsik kaynakların bir çoğuna göre sûfi ismiyle anılan ilk zât Ebû Hâşim el-Kûfî'dir. İlk tekkenin de bu zat tarafından kurulduğu rivayet edilmektedir. Tasavvufu gerçekleştirme çabasını veren kişileri gösteren bir terimdir.[341]

صوفی ز می ام واقف اسرار نهان کرد   من نیز چه نوشم، بکنم آنچه توان کرد[342]

صومعه *Savmaa*

"*Mabed, ibadethane, rahiblerin ve keşişlerin ibadet ettikleri zâviyeler*", "*Sûfîlerin ibadet için çekildikleri köşe, zâviye, ibadet için özel olarak ayrılan küçük yer*"dir. "*Mescid*" anlamına da gelir. Kalbin bütünüyle Allah'a yönelmesi makamıdır. Hıristiyan manastırlarına da savmaa denir.[343]

جانب اهل ریا **صومعه** را طوف مکن   ز آنکه هر کس که شد آن سوی پشیمان آمد[344]

ط

طاعت *Tâat*

"*İtâat, boyun eğmek*", özellikle "*ilâhi emirlere uymak*", "*takvâ*", "*ibadet*" ve "*zühd*" gibi anlamlara gelen bir terim. Ehl-i tâat: *tâat sahibi* demektir.[345]

ساقیا! باده ده و توبه ام از یاد ببر   دفتر **طاعت** و تقوی همه گو باد ببر[346]

طریقت*Tarîkat*

"*Yol, yollar*". Tasavvufta, "*Allah'a ulaşmak için tutulan yol*". Bu yol boyunca yapılan yolculuk bir şeyhin öncülüğünde gerçekleşir. Her yolun, kurucusu, öncüsü tarafın-

---

[341] Sevim, Seyfullah, "Sûfî", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, V, 444-446.

[342] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 180/15; (Türkçe çeviri, 226/1). Diğer beyitler: 183/13, 195/10.

[343] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.303.

[344] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 152/13; (Türkçe çeviri, 170/7). Diğer beyitler: 122/3, 154/1, 166/8, 231/8.

[345] Yusufoğlu, Hamdi, "Tâat", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 69.

[346] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 185/17; (Türkçe çeviri, 237/1). Diğer beyitler: 297/6.

dan belirlenen birtakım kuralları, töreleri vardır. VI/XII. yüzyıldan başlayarak çok sayıda tarikat kurulmuş, bunlar şubelere, kollara ayrılarak bütün İslam dünyasına yayılmış ve günümüze kadar gelmişlerdir. Kuralları, yöntemleri farklı olsa da bütün tarikatlarda ortak olan öğeler vardır. "Zikir: *Allah'ın isimlerinin anılması*", "çile" ve "seyr-u süluk: *mutasavvıfın Allah'a doğru yaptığı mânevi yolculuk*" bunların başında gelir. "Pîr", "pîr-i sâni", "şeyh", "halife", "derviş", "mürîd", "inâbe: *tövbe ederek Allah'a yönelme*", "bi-at: *şeyhe bağlanma*", "silsile", "rabıta", "kollara, şubelere ayrılma", "istigase: *şeyhten yardım isteme*", "tevessül: *şeyhi aracı kılma*", "vakıf", "tekke", "dergah", "özel giysiler", "tarikat ve tarikatlara özgü kimi eşya ve ortak dil gibi maddi öğeler" de tüm tarikatlarda gözlenen ortak özelliklerdir. Her tarikatta kurucu şeyh "pîr" olarak anılır. Tarikat etkinlikleri "tekke", "zâviye", "dergâh", "hânkâh", "âsitâne" gibi adlarla anılan yerlerde yürütülür.[347]

سجدۀ پیر مغان پیش بت و جام صبوح　　　در مقامات **طریقت** همه تلقین من است[348]

طهارت *Tahâret*

"*Temizlik, (manevi pislikten) ve necasetten temizlenmek*" anlamında bir fıkıh terimi. Allah'a kulluk edebilmek ve O'nun rızasını kazanmak için, temizlik ilk şarttır. Gerek hakiki pisliği (necaseti), gerek hades denilen manevi pisliği temizlemeden namaz kılınamaz.[349]

فانی نشده غرقه به می، بت چه پرستی　　　در میکده ناکرده **طهارت**، چه نماز است[350]

ظ

ظل الله *Zıllullâh*

"*Yeryüzünde Allah'ın gölgesi olan kişi*", "halîfe", "sultân". Bu düşünce "Padişah, yeryüzünde Allah'ın gölgesidir, her zulüm gören ona sığınır" meâlindeki hadîs-i şerîfe dayanır. Bu nedenle halife, padişahlar için "Zıll-i Hak", "Zıll-i Yezdân" vs.sıfatlar kul-

---

[347] Özalp, Ahmet, "Tarîkat", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 120-122.

[348] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 124/11; (Türkçe çeviri, 114/6).

[349] Kerimoğlu, Yusuf, "Tahâret", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 88.

[350] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 120/10; (Türkçe çeviri, 105/9). Diğer beyitler: 293/5.

lanılır. Özellikle padişah medhinde olan kasidelerde çok kullanılır ve bir yandan onu överken, bir yandan da görevi hatırlatılmış olur.[351]

ابـر سـان، گریـه کنـان، نعـره زنـان سـایه فکنـد   بـر سـر نعـش تـو خورشـید کـرم **ظـل الله**[352]

ع

عالم کبری *Âlem-i Kübrâ*

Allah, "alem-i kübrâ: *büyük alem*" olarak nitelendirilir. Kâinat "büyük alem", insan "küçük alem"dir. Kâinat insanın büyük nüshasıdır. Hatta insanın iç aleminin dış alemden daha geniş olduğunu dikkate alan sûfiler ona büyük alem, kâinata ise küçük alem derler. Bazen alem-i kübrâ'ya insan denildiği de olmaktadır.[353]

منم چـو **عـالم کبـری** چـه ضـم زجـرم قـدح   کـه روز حشـر نگنجـد بـه دوزخ ایـن بـدنم[354]

عبادت *İbâdet*

"*Tapmak*", "*kulluk yapmak*", "*itaat etmek*", "*boyun eğmek*". Niyete bağlı olarak yapılmasında sevap olan, Allah'a yakınlık ifade eden ve özel bir şekilde yapılan fiillerden ibarettir. İbadet, Allah'a karşı gösterilen saygı ve hürmetin en yüksek derecesini ifade eder. En geniş anlamda ibadet, Allah'ın hoşnut ve razı olduğu bütün fiil ve davranışları kapsamına alır.[355]

در هرچـه قسـمت توسـت راه رضـا نپـویی   در حیـرتم کـه آیـا بـا کیسـت ایـن **عبـادت**[356]

عذاب *Azâb*

Otorite sahibi bir kimse tarafından yapılan "*işkence*", "*ezâ*", "*cefâ*"; "*beden ve ruha tesir eden eziyet*". Bir terim olarak, "*Allah'ın günahkârlara dünya veya ahirette vereceği ceza, sıkıntı ve eziyet*" demektir.[357]

---

[351] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 426.

[352] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 320/16.

[353] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 24.

[354] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 256/2; (Türkçe çeviri, 371/5).

[355] Döndüren, Hamdi, "İbadet", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, III, 53-55.

[356] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 125/2; (Türkçe çeviri, 115/6).

[357] Döndüren Hamdi, "Azâb", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, I, 183-184.

غیـــــر در کویـــــت عــــذابم مـــــی کنــــد هـــیچ کـــس نشـــنیده در جنـــت **عــــذاب**[358]

عرش *Arş*

"*Tavan*", "çatı", "*dam*", "*çardak*". Bir eve nispetle tavanı; tavanına nispetle üstündeki çatısı, kubbesi, tepesindeki köşkü. Çadır ve çardak gibi yükselen, gölge veren her şeye arş denir. İfade ettiği kelimelerden anlaşıldığı gibi "ulviyet: *yükseklik*" manasını içerir. Bu münasebetle hükümdarların üzerine oturdukları "taht" manasında da kullanılmıştır. Hükümdarların tahtı, mülk ve saltanatın remzi olduğundan arş kelimesi, kinayeli olarak "*mülk*" ve "*saltanat*" manasını da taşır. Ayrıca, "*bir işi ayakta tutan şey*"; "*bir şeyin temeli*"; "*bir cemaatin reisi*"; "*tabut*"; "*kuyunun dibinden adam boyu kadar taşla örüldükten sonra ağzına kadar yukarısına yapılan ahşap bölme*"; "*ayağın parmak tarafına doğru yüzündeki yumruca tümsek*"; "*kuşun yuvası*" gibi manalar da arş kelimesi ile ifade edilmiştir. Arş, İslâm'a göre; "*bütün alemi kuşatan, sınırlandırılması ve takdir edilmesi beşer aklının dışında kalan ve gerçeğini Allah'ın bildiği yüce bir makamdır.*" "Yedi kat gök", "Cennet", "Sidre", "Kürsî" Arş'ın altında tasavvur edilir.[359]

عــــرش اعظـم کـه بـود بـال ملـک جـاروبش قبــه بارگـــه حشـــمت درویشـــان اســـت[360]

عرش اعظم *Arş-ı a'zam* → عرش

عشرت *İşret*

"*Keyif veren içki kullanma*". Edebiyatta yeme içme ve eğlenme ile birlikte (îş-u işret) kullanılır. Tasavvufî anlamı ile bâde, ilâhî aşk, muhabbet olunca; "Bezm-i elest" bir işrethâne olarak geçer. "İşretgede", "işrethâne", "işretgâh" meyhane anlamında kullanılmaktadır. Edebiyatta sevgili ile birlikte en çok kullanılan unsurlarından biridir.[361]

ســــبزه و آبســـت بهــــر **عشـــــرتم** از وی نشـــتر و تیغـــی کـــه بـــر دل و جگـــر آیـــد[362]

---

[358] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 87/2; (Türkçe çeviri, 40/2). Diğer beyitler: 189/7.

[359] Yağcı Cengiz, "Arş", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, I, 154.

[360] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 96/ 11; (Türkçe çeviri, 58/5). Diğer beyitler: 68/8, 96/10.

[361] Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 195.

[362] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 156/17; (Türkçe çeviri, 179/3).

عصا *Asâ*

"*Değnek*", "*sopa*", "*baston*". *Kur'ân*'da Hz. Musa'ya ait bir asa olduğundan bahsedilmektedir. Musa Peygamber bu asa ile kayadan su çıkarmak, denizi ikiye yarmak, gökten kudret helvası indirmek , asayı yılan şekline sokup canlandırmak ve ağaç olup yaprak açmasını sağlamak gibi mucizeler göstermiştir. Edebiyatta en çok yılan veya ejderha şekline girdiği mucizesi ile anılır. Yine denge unsuru oluşu ve uzunluğu dolayısıyla anılır. Aşık için içki kadehi asa olur. Dervişlerin asa taşıdıkları da söz konusudur. Yılan olması dolayısıyla da sevgilinin saçına benzetilir. "Sihir", "yılan", "saç", "Musa", "derviş" ve "hırka" kelimeleri ile tenâsüp yoluyla kullanılır.[363]

ردای سرخ ز می بر سر **عصا** بندم   گدا که غرقه به می شد، چنین علم دارد[364]

عقبا *Ukbâ*

"*Son ikâmet yeri, öbür dünya*". Allah bütün varlıkları geçici olarak yaratmıştır. *Kur'ân*'ın birçok ayetinde ahiretten bahsedilir. Kuyamet koptuğu zaman her varlık dünya hayatını terkedecek ve ahiret hayatı başlayacaktır. Bu hayat dünyadaki iyi yahut kötü amellere göre cennet veya cehennemde sürecektir. Edebiyatta "dâr-ı bekâ" adıyla, "dâr-ı fenâ"nın; "ukbâ "adıyla da "dünya"nın zıddı olarak ve çoğunlukla dünya ile birlikte kullanılır. "Dünya", "kıyâmet", "âhir-zaman", "arasât", "azâb", "cennet" ve "cehennem" gibi kelimelerle tenâsüp veya tezat sanatı kurar.[365]

خوش آنکه شد ز دنیی و **عقبی** به میکده   دامن کشان از این و از آن آستین فشان[366]

علم *Alem*

"*Bir şeyi belirli işaretler koymak suretiyle belirli bir hale getirmek*". Bu, bir birliği altında toplayan "bayrak" olabileceği gibi, "sancak" ve özel isim manalarına da gelebilir. *Kur'an*'da "a'lam; *uzun dağ sıraları*" olarak geçmektedir. Kendisine benzetilen olarak mana kazanmıştır.[367]

---

[363] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 37.

[364] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 163/3; (Türkçe çeviri, 191/3).

[365] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 20.

[366] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 268/16; (Türkçe çeviri, 398/3).

[367] Şâmil İslam Ansiklopedisi, "Alem", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, I, 99.

ردای سرخ زمی بر سر عصا بندم   گدا که غرقه به می شد، چنین **علم** دارد[368]

عهد الست *Ahd-i Elest*

Allah, ruhlar alemini yarattığı zaman bütün ruhlara hitaben “Elestü bi Rabbiküm: *Ben sizin Rabbiniz değil miyim*?” buyurunca ruhlar, “belâ: *Evet, Sen bizim Rabbimizsin*” dediler. İşte o zaman ikrâr vermiş olan insanoğlu, dünyaya geldiği zaman bu verdiği söze sadık kalmalıdır. Çünkü Allah, sözünden dönen olmasın diye ruhları birbirine şahit tutmuştur. Tasavvufta ve İslâm edebiyatlarında en eski zaman, en eski meclis olarak değişik biçimlerde çokça kullanılmıştır.[369]

مده به رند خرابات، عهد می ای شیخ   که قسمش این شده از ساقیان **عهد الست**[370]

عیسوی *Îsevî*

“*İsa Peygamber'in dininden olan*” anlamındadır. İsa'nın getirdiği dine, “Hıristiyanlık” ve “Nasrâniyet” de denir.[371]

آب خضر چه جویم و انفاس **عیسوی**   آن لب به دستم ار فتد این هر دو حاصل لست[372]

عين اليقين*Ayne'l-yakîn*

“*Göz ile görür derecede müşâhede ederek bilmek*”. Tasavvufta müşâhede ve keşif ile oluşan bilgiye denir. Bilginin ikinci ve en olgun şeklidir. Bundan aşağıda “ilme'l-yakîn”, üstte ise “hakka'l-yakîn” dereceleri vardır. Kalbin müşâhede yoluyla hakîki vahdeti görmesidir. Bu haldeki sûfiye göre, bu sözleri söyleyen kendisi değil, kudret dilidir.[373]

ای نور چشم، سرمهٔ **عین الیقین** ماست   آرد صبا چو تحفه ای از خاک راه تو[374]

---

[368] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 163/3; (Türkçe çeviri, 191/3).

[369] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 70.

[370] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 125/11; (Türkçe çeviri, 116/7). Diğer beyitler: 114/8 , 195/11.

[371] Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s.450.

[372] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 123/5; (Türkçe çeviri, 111/5).

[373] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 51.

[374] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 280/1; (Türkçe çeviri, 418/3). Diğer beyitler: 315/3.

ف

فر *Ferr*

"*Parlaklık*", "*aydınlık*", "*zînet*" ve "*süs*" anlamlarına gelir. "*Kuvvet*", "*nüfuz*", "*iktidar*" anlamlarında çokca kullanılır. *Avestâ*'da, "xvartersenah"; Pehlevî dilinde, "xvarreh/xorrih", Pâzend'te, "xvareh", eski Farsça'da, "farna", "fer" ve "ferre" şekillerinde yer almaktadır. Saadet, mutluluk, görkem ve aydınlık anlamlarını ifade eder. *Avestâ* ve Pehlevî edebiyatlarında ferr, "bereket" ve "ikbal", "baht" gibi kavramlarla ilintilidir. Gerçekte bereket, ikbal ve mal elde etmenin yolu ferr sahibi olmaya bağlıdır. Bu özellik çalışmayla elde edilir. Bireysel ve toplumsal görevlerini gereği gibi yerine getiren herkes bu üstün özelliği elde eder. Ancak Sâsânîler döneminde bu kelime daha geniş bir kullanımla baht ve talih sözcükleriyle eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Xorin kelimesi *Avestâ*'da "kavî" ve "airyana" kelimeleriyle bileşik bir şekil oluşturarak "Kavaênem xvarenô: *ferr-i şâhî*" ve "Airyanem Xvarenô: *ferr-i Îrânî*" şekillerini de oluşturmuştur. Xvarenô kelimesi Farsça'daki ferr kelimesinin anlamından da anlaşılacağı gibi "görkem", "büyüklük", "ululuk", "heybet", *Avestâ* teknik terimi olarak kendisini taşıyanlara hükümdarlık heybeti ve ululuğuna, kutsal makamlara ve manevi ululuklara eriştiren, güç kazandıran, kötülüklerden sakınma, üstün zeka, deha, mutluluk ve huzur sağlayan bir tanrısal gerçeklik, manevi niteliktir. Hükümdar işte bu ferr ile hükümdarlığa erişir. Ferr beraberinde bulunduğu sürece hükümdarlığını sürdürür. Ferri ayrıldığında padişahlık da sona erer. Cemşîd'in saltanatında daha belirgin bir şekilde ferr ve özellikleri görülmektedir. Bu inanış sadece *Avestâ*'da bulunan ve *Avestâ* inancı eksenli değildir. Sâsânîler döneminde de son derece yaygındır. *Kârnâme-yi Erdeşîr-i Bâbekân*'da da söz konusu edilmektedir. [375]

تا ز آفتاب زیب و **فر** عالم است، باد　　　از رخش توسن تو زیب و **فر** آفتاب[376]

فرشته *Ferişte*

"*Melek*". Nurdan yaratılmış olan melekler dişi ve erkek değildirler, yemezler, içmezler, uyumazlar. Halleri başka yaratılmışlara benzemez. İlahî emirlerin gerçekleştirilmesinden sorumludurlar. Allah bunlara kudret vermiştir. Daima tesbîh ve zikir için-

---

[375] Yâhakkî, Muhammed Cafer, *Ferheng-i Esâtîr*, Tahran 1375 hş., s. 318

[376] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 88/16; (Türkçe çeviri, 43/10).

dedirler. Bunların içinde dört tanesi (Cebrâil, Mikâil, İsrâfil, Azrâil) büyük melekler olarak bilinir. Melekler gece gündüz Allah'a ibadet edip O'nun emri ile iş görür, O'ndan önce söz söylemezler. Edebiyatta en çok sevgiliye benzetilmişlerdir.[377]

گناه آتش عشق ای **فرشته** پر منویس   که در نگیرد از این شعلهٔ بلا قلمت[378]

فروردين *Ferverdîn*

Güneş takviminin birinci ayının ve her ayın 19. gününün adıdır. Bahar mevsiminin ilk ayı olduğundan bayram olarak kabul edilmiştir.[379]

مى گلرنگ خوش آيد به رخ همچو بهار   « خاصه اكنون كه صبا مژدهٔ **فروردين** داد»[380]

فنا *Fenâ*

"*Yok olma*", "*yokluk*", "*geçip gitme*". Fenâ, ölümlülüğü ifade eder ve bekânın zıddıdır. Şiirde daha çok maddî varlık ve hayat çerçevesinde kullanılır. Varlığın geçici olması fenânın rüzgâra, sele vs. benzetilmesine neden olmuştur. Tasavvufa göre fenânın anlatımı "fenâ-fi'llâh"tır. "Dâr-ı fenâ", dünyayı; "âğûş-ı fena" da ölümü anlatır.[381]

در دو جهان عاشق تو گشت چو فانی   ساز **فنا** هم به عشق خويش او را[382]

فوت *Fevt*

"*Elden kaçırma*", "*önemli bir fırsatın elden kaçması*", "*ölüm*" anlamına gelir. Tasavvufta; sevgiliden umulan şey, sevgilisi ile birleşen âşığın ondan farklı olduğunu kavramasıdır, ölüm anlamında da kullanılır. Âlimler fevtin ölümden daha zor olduğunu, fevtin Hak'tan, mevtin (ölümün) halktan ayrı düşmek olduğunu söylerler. Ârifler en çok Hakk'ı fevt etmekten korkarlar.[383]

خيال **فوت** مكن بهر ديدنش اى دل   به روز دور به خورشيد آسمان ديدن[384]

---

[377] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 267.

[378] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 97/8; (Türkçe çeviri, 60/3).

[379] Şükun, Ziya, *Ferheng-i Ziya*, II, 1433.

[380] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 174/12; (Türkçe çeviri, 213/6).

[381] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 137.

[382] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 68/4; (Türkçe çeviri, 2/9). Diğer beyitler: 76/16, 78/2, 187/7.

[383] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 137.

[384] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 263/4; (Türkçe çeviri, 386/7).

ق

قامت *Kâmet*

"*Namaz için seslenmek*", "*kâmet getirmek*", "*îfâ ve eda etmek*". Aslı "ikâmet" olup, Türkçe'de "i" siz kullanılır. Bir terim olarak, farz namazlardan önce, tek başına namaz kılacak olan kimsenin cemaatle kılınacak farz namazdan önce ise müezzinin okuduğu ezan benzeri sözlerdir.

Sevgilinin boyu daima uzun ve düzgündür. Bazen bir gül fidanı, bazen bir nihaldir. Sevgili bu boyuyla yürüyünce fitne koparır, kıyamet olur, belalar ve kargaşa başlar.[385]

Nevâî, şiirlerinde kamet ile sevgilinin uzun ve düzgün boyundan servi, çınar, şimşâd, tûbâ gibi benzetmelerle bahseder.[386]

افتد به مردم سد خطر گوید ملایک الحذر　　　هر سو که سازی جلوه گر آن **قامت** چالاک ا [387]

قبر *Kabir*

"*Mezar, ölen kimsenin toprağa gömüldüğü yer*". Çoğulu "kubûr" dur. İnsan, ruh ve bedenden meydana gelen bir canlıdır. Ruhun yaratılışı bedenden öncedir. Buna göre insan hayatının devreleri dörde ayrılabilir. Birincisi; yaratıldığı zamandan bedene ruh üfleninceye kadar ruh devresi. İkinci safha; dünya hayatıdır. Doğumla başlar, ölümle sona erer. Dünya hayatının amacı, kimin nasıl fiil ve hareketlerde bulunacağını denemek, sonuçları tespit etmektir. Üçüncü safha; kabir hayatı olup, ölümle başlar, kıyamet gününe kadar devam eder. Dördüncü safha ise; kıyametin kopmasıyla sonsuza kadar sürecek olan ahiret hayatıdır.[388]

هست عمری تا شهید لعل جانبخش ویم　　　بوی جان یابند خلق از **قبر** و ویرانم هنوز [389]

قبله *Kıble*

Arapça'da "*yön*" ve "*yönelme*" demektir. İslam'da müslümanların namaz kılarken yöneldikleri Kâbe yönünü dile getirir. Kıbleye yönelmek namazın farzlarındandır. Her-

---

385 Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 73.

386 Yusufoğlu, Hamdi, "Kâmet", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, III, 294.

387 *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 69/7; (Türkçe çeviri, 5/3).

388 Bağçeci Muhiddin, Hızlı Mefail, "Kabir", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, 253-259.

389 *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 196/10; (Türkçe çeviri, 259/7). Diğer beyitler: 264/15.

hangi bir yöne doğru kılınan namaz geçerli değildir. Kıbleye yönelerek namaza duran kişi daha sonra yönünü değiştirirse namazı bozulur. Yalnız yüzün kıbleden çevrilmesi ise mekruh olmakla birlikte namazı bozmaz. Kıblenin kesin biçimde bilinmemesi durumunda namaz kılacak kişinin kıbleyi tespit etmek için araştırma yapması gerekir. Namaz dışındaki dua ve ibadetlerde, Hac görevinin gereklerinden olan ihrama girilmesi sırasında, şeytan taşlarken kıbleye dönülmesi gerekir. Cenazeler gömülürken sağ yanlarına yatırılarak yüzleri kıbleye çevrilir. Hayvanlar da kesilirken kıbleye doğru yatırılır. Tüm bunlar müminin ibadet ve fiillerinde Allah'a yönelişini, O'nun hoşnutluğunu arayışını simgeler.[390]

چون ز آن بت آشفته خو آرم به سوی **قبله** رو   بسته چو از هر تار مو بر گردنم زنارها[391]

قضا *Kazâ*

"*Emir, hüküm, ilan, yaratma, yerine getirme, tamamlama*". Dil bilginlerine göre biri ilahî, diğeri beşeri olmak üzere iki tür kullanımı vardır. Kelime Allah için kullanıldığında, "*emir*" ve "*hüküm*" anlamlarını, "*Allah'ın fiilini ve yaratmasını*" ifade eder. İnsan için kullanıldığında da "*yerine getirme*", "*ikmal etme*", "*hüküm verme*", "*davayı karara bağlama*" gibi anlamlar verir.[392]

دل چو از عشق و جنون رو به خرابی آورد   تو رضا ده به **قضا**، بند مگو بسیارش[393]

قلندر *Kalender*

"*İki alemden ilgisini kesen*", "*dünya ve ahiret umurunda olmayan*". Kalender örfe, ananeye, adetlere ve toplumun kurallarına karşı ilgisizdir. Hiçbir şeye aldırmaz. Hattâ gelenek ve göreneklere aykırı davranmaktan zevk alır. Zevk ve keyif ehlidir. Kalenderlerin çoğu ya hiç ibadet etmez veya canı istediği zaman ibadet eder. Orta Asya'da Melâmilikten doğan, Bağdat, Suriye, Mısır, Anadolu ve Rumeli'de yayılmış olan "Kalenderîlik" tarikatının üyelerine de denir. Bunlar yalnız farzları yerine getirirler. Bu

---

[390] Özalp, Ahmet, "Kıble", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, III, 351-352.

[391] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 75/5; (Türkçe çeviri, 16/5). Diğer beyitler: 253/9.

[392] Özalp, Ahmet, "Kaza", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, III, 318.

[393] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 208/13; (Türkçe çeviri, 281/5). Diğer beyitler: 161/2, 170/9, 211/15.

tarikat, sonraları Bektaşilik içinde erimiştir. Bu dervişlerin hayat sistemlerinden dolayı "kalender" kelimesi dilimizde hiçbir şeye aldırış etmeyen kişiler için kullanılmıştır.[394]

ز **قلندر** وشی است این سر و پا برهنگی　　　کفش و دستار به می جمله کازو شد امشب[395]

قیامت *Kıyâmet*

"*Kalkmak, dikilmek, ayaklanmak, doğrulmak ve dirilmek*". İslâm inancında, evrenin düzeninin bozulması, her şeyin altüst olarak yok olması ile ölen tüm insanların yeniden dirilerek ayağa kalkması olayını dile getirir. Kıyâmet, Allah inancından sonra İslâm'ın ikinci temel inancı olan "Ahiret" hayatının ilk aşamasını oluşturur. Genel bir yok oluş ve yeniden dirilişle birlikte gelişecek haşr, hesap, mizan, cennet ve cehennem gibi olaylar hep kıyâmete aittir.[396]

ای به گه جلوه قامست تو **قیامت**　　　آن قد رعنا، **قیامت** است نه قامت[397]

ک

کافر *Kâfir*

"*İslâm'ı inkâr eden, nimete nankörlük eden, uzak kalan, kaçınan, örten kimse*". Terim olarak, imanı olmayan kimseye verilen isimdir. Kalbinde imanı olmadığı halde, dışa karşı mü'min görünene "münâfık", müslümanlığından sonra dinden dönene "mürted" denir. İki ve daha çok ilâh olduğunu söyleyen, Allah'a başkasını ortak koşan kimseye "müşrik", Yahudilik veya Hıristiyanlık dinine bağlı olanlara "kitabî" veya "ehl-i kitap" adı verilir.[398]

باز در شهر چه غوغاست، همانا که دگر　　　مست آن **کافر** بی باك به میدان آمد[399]

---

[394] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 227.

[395] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 90/7; (Türkçe çeviri, 46/7).

[396] Özalp, Ahmet, "Kıyamet", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, III, 366-367.

[397] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 96/17; (Türkçe çeviri, 59/1). Diğer beyitler: 70/18, 102/19, 109/1, 162/4, 184/9, 246/19.

[398] Döndüren, Hamdi, "Kâfir", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, III, 282-284.

[399] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 152/11; (Türkçe çeviri, 170/5). Diğer beyitler: 72/2, 165/9.

كردگار Kirdigâr → رب

كفر Küfr

"*Örtmek veya şükrünü yerine getirmeyerek erişilen nimeti örtmek*", "*nankörlük etmek*". Bundan dolayı Arapça'da karanlığı ile her şeyi örttüğü için geceye kâfir; *örten* denmiştir. Terim olarak küfür, imanın zıddı yani "imansızlık"tır. Başka bir deyişle Allah'ın varlığını ve birliğini, peygamberliği, Hz. Muhammed'in Allah katından getirdiği kesin olarak belli olan şeyleri inkâr etmektir. İslam dininde inanılması gereken şeylere inanmayan kimseye de gerçeği örttüğü için kâfir denir. Küfür için iman edilecek şeylerin tümüne inanmamak şart değildir. Bunlardan birine veya bir kısmına inanmamak da küfürdür. Küfür kalben olduğu gibi söz ve davranışla da olabilir. Herhangi bir zorunluluk olmadığı halde diliyle insanı küfre götürecek bir söz söyleyen, inanılması gereken şeyleri küçümseyen onlarla alay eden yahut imanla bağdaşmayan işleri yapanlar da kâfir olur.[400]

در دیر اگر چه مستم زنار **کفر** بستم   باری ز خویش رستم صد شکر ازین خدا را[401]

كفن Kefen

"*Vefat eden erkek veya kadından her birinin bedenini örtmek için kullanılan kumaş parçası*". Cenazenin kefenlenmesi farz-ı kifâye'dir. Bu farz yerine getirilmezse İslâm toplumu sorumlu olur.[402]

غریق می روم از دهر، زانکه دارد امید   به عفو، آنکه ز می شد طهارت **کفنش**[403]

كونين Kevneyn

"*İki alem*" demektir. "Kevn" kelimesinin ikilidir. "Cismânî ve rûhânî alem", "dünya ve ahiret" anlamlarına gelir.[404]

بیا که حاصل **کونین** برگ کاهی نیست   به کوی میکده رندان بادپیما را[405]

---

[400] Yusufoğlu, Hamdi, "Küfür", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, III, 424.

[401] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 78/1; (Türkçe çeviri, 21/8). Diğer beyitler: 89/16, 248/14.

[402] Döndüren, Hamdi, "Kefen", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, III, 332-333.

[403] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 204/7; (Türkçe çeviri, 473/7).

[404] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 212.

[405] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 78/10; (Türkçe çeviri, 22/7).

گ

گبر Gebr

"*Ateşperest*", "*ateşe tapan taife*" demektir. Mensuplarına "Mecûsi" denir. Mecûsiler, tanrı sembolü ve en saf ateşin aslı diye güneşe ve yıldızlara taparlar. Evleri tutuşacak olsa ateşi söndürmezlermiş. Kitapları Zerdüşt'ün Avestâ'sıdır. Bugün İran ve Hindistan'ın bazı bölgelerinde Mecûsiler vardır.[406]

از گناه توبه با زنار **گبری** خویش را دست و گردن بسته، در دیر مغان آورده ام[407]

گناه Günâh

"*Allah'ın buyruklarına aykırı düşen, dinen suç sayılan davranışlar*". İslâm inanışının ve temiz insan fıtratının yapılmamasını emrettiği hususlar. Arapça'da günahın karşılığında; "İsm", "zenb", "isyan", "cürm" kelimeleri kullanılır. İslâm, insanın bir başkasının yaptığından, gücünün yetmediğinden sorumlu olmadığını kabul eder. Kişinin sorumlu olabilmesi için olgunluk yaşında ve aklının başında olmasını şart koşar. Kişi kendi hür iradesi ile, isteyerek yaptığı işlerden sorumludur. Dileme ve tercih etme insana aittir.[408]

وفا و مهر گرت نیست از فلک چه عجب تو اهل مهر و وفایی، همین **گناهت** بس[409]

گنج قارون Genc-i Kârûn

Çok zengin, cimri ve zâlim olan Kârûn'a Allah çok büyük bir servet verdiği halde zekât vermeyip servetiyle kibirlenmiş, sonunda Hz. Musa'nın duasıyla servetiyle birlikte yere geçmiştir. Kârûn'un hazinelerine "Genc-i Revân" da denilir.[410]

نقد جان شد یک درم وابستگان سیم را نیست یک جو **گنج قارون** گر کند آزاده خرج[411]

---

[406] Çebi, İsmail, "Mecûsilik", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, IV, 87-89.

[407] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 233/10; (Türkçe çeviri, 329/2). Diğer beyitler: 70/1.

[408] Tekeşin Zübeyr, "Günah", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, II, 241-243.

[409] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî* 197/12; (Türkçe çeviri, 261/7). Diğer beyitler: 141/10, 258/6.

[410] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 230.

[411] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî* 133/1; (Türkçe çeviri, 132/6).

ل

لحد *Lahd*

Duvarları taş veya tuğladan örülerek üstü taş veya tonozla örtülen mezarlara verilen ad. Türklerde lahitler toprak içine taş veya tuğla ile örülerek yapılırdı. Putperest veya Hıristiyanların lahitleri üzerine kabartma resim ve şekiller yapılırdı. Eski çağlarda yakılan ölülerin külleri lahitlerde saklanırdı, sonradan lahitler mezar olarak kullanılmıştır.[412]

چشم دارم که دهد پیر مغان از سر خم　　چون به زندان **لحد** زیر سرم باید خشت[413]

م

مؤزن *Müezzin*

"*Namaz vakitlerinde ezanı âdâbına uygun bir şekilde okumakla görevli kimse*". Ezan; sözlükte "*ilan*", "*duyuru*" anlamındadır. İslâm fıkhında ise, namaz vakitlerini Peygamber'den gelen belli sözlerle ilân etmeye denir.[414]

بس کن خدای را تو **مؤذن** فغان خویش　　کس شام نامرادی مارا سحر ندید[415]

محراب *Mihrâb*

"*Oda, köşk, baş köşe, yüksek yer*". "*Camide imamın namaz kılarken cemaatin önünde durduğu, kıble tarafındaki duvarın ortasında bulunan, oyuk, girintili yer*" anlamında bir terim. Bu bölüm, savaş aletine benzetilerek mihrap denilmesi, şeytan ve kötü düşünce ve arzularla savaş yeri kabul edilmesindendir. Mihrap, günümüzde genellikle caminin kıble duvarı oyuk şekilde inşa edilerek ve çevresi de yazı veya diğer süs unsurları ile süslenerek yapılır. Çini, mermer veya ahşaptan yapılan ve sanat değeri oldukça yüksek mihraplar vardır.[416]

وز آنها پاره ای دیگر به سان جامۀ کعبه　　ببین کش دوخته بر روی **محراب** مصلا شد[417]

---

[412] Eren, H., "Lahit", *Türk Ansiklopedisi*, XXII, 454.

[413] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 119/14; (Türkçe çeviri, 104/2). Diğer beyitler: 255/16.

[414] Ünalan, Abdülkerim, "Müezzin", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, IV, 329-330.

[415] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*,167/4; (Türkçe çeviri, 199/4).

[416] Şâmil İslam Ansiklopedisi, "Mihrab", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, IV, 187-189.

[417] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 143/2; (Türkçe çeviri, 152/2). Diğer beyitler: 74/6, 190/4, 230/1.

محرم *Mahrem*

"*Gizli*", "*dince müsaade olunmayan*", "*birisinin özel hallerine ait gizli sır*", "*nikah düşmeyen, evlenilmesi haram olan yakın akraba*". Baba, dede, anne, nine, erkek ve kız kardeş, amca, dayı, hala ve teyze ile kişi arasında bir nesep yakınlığı, bir edebî mahremiyet vardır. Bunlarla evlenmek câiz değildir.[418]

درون پـــرده ســـرایت چگونـــه یـــابم بـــار   گهـی کـه بـاد صـبا نیسـت **محـــرم** حرمـت[419]

محشر *Mahşer*

"*Bir araya gelinip toplanılan yer*", "*toplanma yeri*", "*bütün canlı varlıkların ölümden sonra Allah'ın emriyle dirilip toplanacakları yer*". "Rûz-i mahşer" "*kıyâmet günü*" yerine kullanılır. Şiirde canlıların dirilip toplanması, amel defterinin açılması, hesap görülmesi vs. yönlerden ele alınır. Mahşerin kalabalığı da "Bin bir ayak bir ayak üstünde" diye anlatılır.[420]

عجب نبـود اگـر غـش کـرده تـا **محشـر** فتـد آن کـاو   ز دسـت سـاقی مهـوش دو جـام صـاف بـیغش زد[421]

مرشد کامل *Mürşid-i Kâmil*

"*İrşâd eden*", "*doğru yolu gösteren*", "*rehber*" anlamındadır. Tasavvuf terimi olarak; "*seyr-u sülûkunu tamamlamış, irşâda yetkili kılınmış, hilâfet-icâzet almış mutasavvıf*" demektir ve çoğunlukla şeyhle aynı anlamda kullanılır. Mürşid-i kâmil, olgunluğa ermiş tasavvuf öncüsüdür. Hakk'a kavuşmak, "fenâfillah" mertebesine erişmek için Hak'tan başka her şeyden yüz çevirmek, kalp ve fikri ona yöneltmek gerekir. Bu da ancak mücâhede, riyâzet ve bir mürşid-i kâmile intisap ile olur.[422]

اهـل توحیـد، کـه بـی **مرشـــد کامـــل** گشـتند   صـد شـان مشـکل حـل ناشـده در کـار بمانـد[423]

مسجد *Mescid*

"*Secde edilen yer*", "*namazgâh*", "*cami yerine kullanılan namaz yeri*". "*Aşırı saygı göstermek*", "*alnını yere koymak*", "*baş eğmek*", "*eğilmek*" anlamlarına gelen

---

[418] Şâmil İslam Ansiklopedisi, "Mahrem", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, IV, 44-45.

[419] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî*, 97/19; (Türkçe çeviri, 61/4).

[420] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 261.

[421] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 168/1; (Türkçe çeviri, 201/2). Diğer beyitler: 243/8.

[422] Levend, Agâh Sırı, *Divan Edebiyatı*, İstanbul, 1980, s. 23.

[423] *Dîvân-i Ali Şîr Nevâî,* 320/8.

"sücûd" masdarından yer ismi. Çoğulu "mesâcid" mescitlerin büyüğüne "câmi" denir. Çoğulu "cevâmi'"dir. Câmi; "*toplayan*", "*toplayıcı*" demektir. Beş vakit namazda cuma ve bayram namazlarında müminleri bir araya topladığı için bu isim verilmiştir. "*İbadet edilen yer*", "*tapınak*" anlamında "mabed" ve çoğulu "meâbid" de kullanılır. Türkler Anadolu'da, ibadethanelerin büyük yapıda olanlarına "câmi" küçüklerine ise "mescit" adını vermişlerdir. Yeryüzünde kurulan ilk mescit Kâbe'dir.[424]

بـاده ده ز آنکـه ز هـر خانـه سـوی حـق راه اسـت　　اگـر از گوشـهٔ **مسـجد** و گـر از کـنج کنشـت[425]

مشرب *Meşreb*

"*İçmek, içecek yer, çeşme*", "*tabiat, fıtrat*". Tasavvufta "tasavvuf veya melâmet aslında bir meşrebtir". Sözü bir hayat tarzı, bir duyuş ve tutum biçimidir, anlamına gelir. Sûfilerin ve melâmet ehlinin kendine özgü bazı inanış ve fikirleri, bunların sonucu olan belli bir takım tutum ve davranışları vardır. Onların meşrebini bu anlayış oluşturur.[426]

شـــرابم باعـــث اخـــلاص رنـــدان خراباتســـت　　بلـی آمیـزش یـاران بـود از قـرب **مشـــربها**[427]

مشاطه *Meşşâte*

"*Gelin süsleyen, kadın tuvaleti yapan kadın*". Şiirde rüzgâr, sevgilinin saçı üzerindeki tasarrufuyla bir meşşâtayı andırır. Ayrıca meşşâta yüz ve yüzdeki ben ile meşgul olur.[428]

بـه جـای خـال، چـه باشـد کـه مـردم چشـم　　نهـد رخـش را **مشـــاطه** ای کـه آرایـد[429]

مصحف *Mushaf*

İslâm'ın mukaddes kitabı *Kur'ân*'ın isimlerinden biri; iki kapak arasında toplanan sayfalardan oluşan kitap. *Kur'ân*'a, Hz. Peygamber hayatta iken vahyin nüzûlü devam ettiği ve iki kapak arasında toplanmış tam bir kitap haline gelmediği için Mushaf adı ve-

---

[424] Hızlı, Mefâil, "Mescid", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, IV, 147-149.

[425] *Divân-i Ali Şîr Nevâî*, 108/1; (Türkçe çeviri, 81/3). Diğer beyitler: 111/2, 122/2, 181/13.

[426] Uludağ, , *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.243.

[427] *Divân-iAli Şîr Nevâî*, 70/17; (Türkçe çeviri, 8/5). Diğer beyitler: 75/14, 90/10, 296/1.

[428] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 274.

[429] *Divân-i Ali Şîr Nevâî*, 179/2; (Türkçe çeviri, 222/4).Diğer beyitler: 80/15, 169/16.

rilmemişti. Bu ad ona ancak, Hz. Ebû Bekir'in halifeliği sırasında *Kur'ân* bir kitap halinde toplandıktan sonra verilmiştir. [430]

به طرف **مصحف** عارض نمود حلقهٔ زلف   نشانه را پر طاووس در کتاب افکند [431]

مصلا *Musallâ*

"*Namaz kılmak için tahsis edilen yer*"; "*bir belde halkının cuma, bayram ve cenaze namazlarını bir arada kılmaları için hazırlanan alan*" anlamında bir terim. Halk arasında daha çok, cami avlusunda cenaze namazının kılındığı yer için kullanılır. Cenazenin konduğu taşa da "musalla taşı" denir. İslâm'ın ilk asırlarında genellikle şehirlerin kenar kısımlarında toplu namazlar için musallâlar hazırlanır ve bayram, cuma namazları gibi toplu namazlar bugünki gibi muhtelif camilerde değil, sadece "namazgâh" denilen bu musallâlarda kılınır, böylece bütün şehir halkının haftada bir defa bir araya gelmesi sağlanırdı.[432]

نگر به میکده راکع سبوی باده به دوش   ز دوش آنکه نه انداختی **مصلا** را [433]

مطرب *Mutrib*

"*Çalgı çalan, çalgıcı; şarkı okuyan, şarkıcı*". Tasavvufta mevlevî semahanelerinin giriş kapısı üstünde bulunan kısma "Mutribhâne" denir. Camilerdeki müezzin mahfelini andırır. Şiirde, Bezm'in vazgeçilmez unsurlarından biri de mutribdir.[434]

ز درس، علم و زبانم چه نکته بگشاید   که غیر **مطرب** و می در دلم نمی آید [435]

معجز موسی *Mu'ciz-i Mûsâ*

"*Musa'nın mucizesi*" anlamındadır. Allah, Tûr-i Sînâ'ya yaklaştığı zaman Musa'ya hitap ederek, elindeki asayı yere bırakmasını emretmiş, Hz.Musa asayı yere bırakınca, asa büyük bir yılan olup harekete başlamış, Musa korkup kaçmış, Allah "*onu al ve korkma*" demiş, bu mucize sihirbazları şaşırtmıştır. Allah, Musa'ya ikinci bir mucize daha vermiş; O'na "*elini koynuna sok, elin beyaz olarak çıkar* " demiş, işte "Yed-i

---

[430] Çetiner, Bedrettin, "Mushaf", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, IV, 290-292.

[431] *Divân-i Ali Şîr Nevâî,* 161/14; (Türkçe çeviri, 188/2). Diğer beyitler: 165/6.

[432] Ünalan, Abdulcelil, "Musallâ", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, IV, 289-290.

[433] *Divân-i Ali Şîr Nevâî,* 80/14; (Türkçe çeviri, 26/5). Diğer beyitler: 143/2, 161/10.

[434] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 298.

[435] *Divân-i Ali Şîr Nevâî,* 178/16; (Türkçe çeviri, 222/1).

beyzâ" da buna işarettir. Musa Peygamber'in bir mucizesi de taştan su çıkarmasıdır. İsrailoğulları, kırk sene müddetle çölde kaldıkları sırada suya muhtaç olmuşlar ve Musa'dan su istemişler, O da Allah'a yalvarmış, Allah'tan "*Asayı taşa çal*; *su çıksın*" diye emir gelince, Musa taşa asası ile vurmuş, taşın on iki yerinden on iki pınar akmaya başlamıştır.[436]

در کفش جام هلالی به شفقگون باده　　　گویا **معجز موسی** ز ید بیضا بود[437]

معجزه *Mu'cize*

"*Dini kuvvetlendirmek amacıyla ve Allah'ın emri ve izniyle peygamberler tarafından gerçekleştirilen halkı hayrette bırakan olağanüstü haller*". Mucize olaylarını adet, akıl ve ilim izah edemez. Allah tarafından yalnızca peygamberlerine verilmiş bir özelliktir. Her peygamberin mucizesi vardır. Kerâmet ile karıştırılmamalıdır. Şiirde Peygamberimiz başta olmak üzere Musa, İsa, İbrahim, Yusuf v.s birçok peygamberin mucizelerinden telmîh yoluyla bahsedilir.[438]

پیش لب عیسی نفست چون بدهم جان　　　کآن **معجزه** از لعل سخنگوی تو یابم[439]

معصیت *Ma'siyet*

"*Baş kaldırmak, isyan etme, haddi aşma, sınırları çiğneme*", "*Allah'a ve Resûlüne karşı gelme*", "*günahlara dalma, helâl ve haram sınırlarını çiğneme*", "*Allah ve Resûlünün hükümlerini uygulayan emir ve yetki sahiplerine karşı gelme*". Masiyetin türemiş olduğu "asa" fiili Kur'an'da birçok yerde kullanılır. Bu fiilin bütün kullanılışları isyan edenleri, haddi aşanları, sınırları çiğneyenleri işaret eder. Bunlar korkutulur, tehdit edilir ve masiyetlerinden vazgeçmeleri istenir. *Kur'an*'da "fasık", "facir", "zalim", "mütekebbir", "zenb", "tekzib", "haraç", "mücrim", "ism", "seyyie" ve "hatie" gibi kelimeler hep bir masiyete işaret eder. Bu kelimeler arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Bunların işlevi, dinen kötü fiilleri işleyen, ahlâkî ve ilahî hukuku ihlal eden ve netice olarak da, gerek bu

---

[436] Levend, *Divan Edebiyatı*, s. 140-141.

[437] *Divân-i Ali Şîr Nevâî*, 153/1; (Türkçe çeviri, 171/5).

[438] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 289.

[439] *Divân-i Ali Şîr Nevâî*, 230/4; (Türkçe çeviri, 323/4).

dünyada, gerekse ahirette ağır bir ceza ile cezalandırılmaya müstehak olanların farklı yanlarını ortaya koymaktır.[440]

ز آتش می چه سان شود سرخ عذابم ای رفیق　　　چون که ز دود **معصیت** آمده روسیاهیم[441]

مغ *Muğ*

"*Ateşe tapan*", "*meyhaneye sürekli giden*". Çoğulu "muğan"dır. İran'da halk İslâmiyetten evvel ateşe taparlardı. "Mecusî dini" denilen bu inanışın ulularına "muğ" denilirdi. Dinî törenler "muğlar" tarafından yönetilirdi. İslâm dininin yayılmasıyla da "muğ" kelimesi "*meyhaneci*" anlamıyla yerleşti. "Pîr-i muğân" ise; "*en yaşlı din ulusu*" anlamında meyhaneciye ad oldu. Meyhanenin gediklisine de bu adın verildiği olmuştur. "Muğ" veya "muğan", tasavvufta tarikatın ulusu, mürşid yerine de kullanılmıştır.[442]

اهل دین توبه دهندم ز می، ای دل چه عجب　　　خویش را گر به میان **مغ** و ترسا فکنم[443]

مغبچه *Muğbeççe*

"*Muğun çocuğu*", "*gençe muğ*", "meyhane çırağı" veya "sâkî" yerine kullanılır.[444]

لب لعل و دهن آن **مغبچه** کاز باده آلود　　　اسیرش غنچهٔ دلها فدایش جوهر جانها[445]

ملك *Melek*

Melekler; "*erkeklik ve dişilik özelliği olmayan, yemeyen, içmeyen, evlenmeyen, doğmayan, doğurmayan, normal gözle görülmeyen, Allah'ın emirlerine itaat eden yaratıklar*"dır. Kur'ân'ın birçok ayetinde meleklerin, evrendeki bütün varlıklar gibi bağımsız olarak yaratılan, fakat insanlara ve diğer canlı ve maddî yaratıklara mahsus olan yeme, içme, uyuma ve evlenme gibi sıfatlardan; erkeklik ve dişilik gibi cinsiyetten ve her çeşit günah işlemekten uzak, daima Allah'ı tenzih ve tesbih eden nuranî varlıklar olduğu bildirilmiştir. Bu özellikleri sebebiyle, Allah tarafından kendilerine verilen her türlü işleri yapmaya, en kısa zamanda en uzak yerlere süratle gitmeye, diledikleri şekil ve surette görülmeye muktedir olan, Allah'ın üstün kulları, şerefli ve kutsal yaratıklarıdır.

---

[440] Özalp, Ömer H. , Ertuğrul, "Ma'siyet", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, IV, 67.

[441] *Divân-i Ali Şîr Nevâî*, 254/5; (Türkçe çeviri, 367/5).

[442] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 290.

[443] *Divân-i Ali Şîr Nevâî*, 231/10; (Türkçe çeviri, 325/4). Diğer beyitler: 69/10, 257/6.

[444] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 290.

[445] *Divân-i Ali Şîr Nevâî*, 71/6; (Türkçe çeviri, 9/6). Diğer beyitler: 234/4.

Kur'ân'da geçen pekçok ayette meleklerin çeşitli görevleri belirtilmiş, yaptıkları işlerin önemine ve özelliğine göre aldıkları özel isimler belirtilmiştir. Bütün meleklerin çok çeşitli olan görevlerine ve yaptıkları işlerin mahiyetine göre tanzim edip bunları yöneten dört büyük melek, meleklerin başları ve amirleridir. Bu görevlerin en başta geleni ve en önemlisi; peygamberlere Allah'ın vahyini ulaştırmak, yani Allah'ın emirlerini tebliğ etmektir. Bu bakımdan, melek denilince akla her şeyden önce, "Cebrâil" adıyla tanınan vahiy meleği gelir. Sonra diğer görev gruplarının başları olan "Azrâil", "Mikâil" ve "İsrâfil" gelir.[446]

زهی بنشانده آب ابر رحمت گرد راهت را   **ملایک** رفته از بال پر خود جلوه گاهت را[447]

مناجات *Münâcât*

"*Fısıldamak, Tanrı'ya yakarmak*". Edebiyatta "*konusu Tanrı'ya yakarış olan şiir*". İslâmiyetin etkisiyle Arap edebiyatında ortaya çıkan münâcaât türü X-XI. yüzyıllarda Fars edebiyatında; XII. yüzyılda Anadolu'da Divan edebiyatının başlaması ile birlikte Türk şiirinde kullanılmaya başlanmıştır. Divân şairleri mürettеb divan oluştururken münâcaât yazmayı bir çeşit kural haline getirmişler ve eserlerinin baş kısmında münâcaâta yer ayırmışlardır. Münâcaâtta dinî konular daha fazla ele alınır. Allah'a yakarışta bulunan şairler öncelikle kulun âcizliği ve Allah'a muhtaç oluşundan bahsederler ve bu fikirlerini ayet ve hadisler iktibâs ederek kuvvetlendirirler. Manzum münâcaâtlar dînî Türk mûsikîsinin özel bir formu ile ve dînî törenlerde okunmak üzere bestelenirler.[448]

شیخان **مناجاتی**، رندان خراباتی   جویند تو را جانا، در کعبه و بتخانه[449]

منکر *Münkir*

"*İnkâr eden, Allah'ın varlığını, birliğini; tek ilahlığını kabul ve tasdik etmeyen imansız kimse*". İnkâr, sözlükte; "*nehy etmek*", "*hoş görmemek*", "*reddetmek*", "*bilmemek*" manalarına gelir. Münkir müslüman olmadan inkâr ediyorsa, genelde ona "kâfir"

---

[446] Aydın, Ali Arslan, "Melek", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, IV, 126-132.

[447] *Divân-i Ali Şîr Nevâî*, 68/5; (Türkçe çeviri, 3/1). Diğer beyitler: 206/16, 212/6.

[448] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 300.

[449] *Divân-i Ali Şîr Nevâî*, 291/6; (Türkçe çeviri, 438/2).

denir. Müslüman olduktan sonra İslâm'ın tümünü veya bir kısmını kabul etmiyor, inkâr ediyorsa, ona da "münkir-mürted" denir.[450]

مردن به وصل بایدم ای خضر **منکرم**   آب حیات و زندگی جاودانه را[451]

میکده *Meykede*

"*İçki içilen yer*" anlamındadır. Tasavvufta; "*tekke*" anlamında kullanılır. Burası ilâhî aşk şarabının sunulduğu yerdir. Edebiyatta; gerek mecâzî, gerek gerçek anlamda çok kullanılan bir unsurdur. "Şarap", "bâde", "câm", "kadeh", "bezm", "sâkî" gibi "meyhane" ile birlikte anılan unsurlar eski şiirin adeta bel kemiğini oluştururlar. Sevgili ise bu alemin merkezidir. Hayatın zorluklarını, gamlarını, ve kederlerini unutturmak için de meykede bir sığınaktır.[452]

مستی آرد بوی خاک **میکده** ای پیر دیر   گویی اندودی به لای باده این کاشانه را[453]

ن

نبی *Nebî*

"*Allahın kendisine vahyettiği sözleri olduğu gibi en ince ayrıntısına kadar belleyip aynen toplumuna aktaran kişi*". Batılı araştırıcılar, nebi kelimesinin İbranice "nabbi" kelimesinden geldiğini kabul ederler. Oysa "nebi" kelimesi hem şekil hem de kök anlamı itibarıyla tamamen Arapça bir kelimedir. "Ne.be.e" kökü, Arapça'da "*haber vermek*", "*duyurmak*", "*hafifçe seslenmek*" anlamıyla da semitik döneme kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Nebi kelimesi, *Kur'an*'da peygamberleri ifade etmek için kullanılmıştır. Diğer taraftan "Nebi" kelimesi, "Resul" kelimesi ile de eş anlamlıdır.[454]

قاف تا قاف ار کشند اعدای ملک او سپه   هست در پیش **نبی** چون غروهٔ بدرو حنین[455]

---

[450] Ünalan Abdullah, "Münkir", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, IV, 364-365.

[451] *Divân-i Ali Şîr Nevâî*, 82/3; (Türkçe çeviri, 29/5).

[452] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 173.

[453] *Divân-i Ali Şîr Nevâî*, 73/8; (Türkçe çeviri, 13/5). Diğer beyitler: 78/10, 94/1, 95/7, 100/1, 116/5.

[454] "Nebî", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, V, 64.

[455] *Divân-i Ali Şîr Nevâî*, 261/14; (Türkçe çeviri, 383/5).

نقاش *Nakkâş*

"*Resim yapan kişi, yağlı boya ile duvar süsleyen ressam, minyatürist*". Şiirde göz ve kirpik aşığın gönlünde açtığı yaralarla birer nakkaş olarak nitelenir. Sevgilinin saçı da yüz üzerinde gösterdiği değişik şekiller ile nakkaşı andırır. Bu haliyle sevgilinin yüzü bir nakıştır. Ayrıca nakkaş kelimesi Allah'ın sıfatı yerine kullanılır. "Nakkâş-ı Ezel" ve "Nakkâş-ı Sun'"gibi tamlamalar ile bu anlam kastedilir. Aşığın kanlı gözleri ve gözyaşlarına boyanmış kirpikleri de birer nakkaş sayılır.[456]

چون صورت او نیست به موضع یکی از صد   **نقاش** نماید چو دو صد موضع تصویر[457]

نماز *Namâz*

"*Dua, hayırla dua*"; "*müslümanların yaptıkları, bazı hareketleri de kapsayan bir ibadet türü*". Arapçası "salât" olup, çoğulu "salavât"tır. Namaz, tekbir ile başlayıp selâm ile son bulan, belli fiil ve sözleri içine alan bir ibadettir. Allah'a karşı tesbih, ta'zîm ve şükrün ifadesidir. Namaz, *Kur'an*'da doksandan fazla ayette zikredilir. Önceki şeriatlarda beş vakit namaz yoktu. Ancak vakitleri belirsiz genel anlamda namaz vardı. Namaz, hicretten bir buçuk yıl kadar önce Miraç gecesinde farz kılınmıştır.[458]

سجده در پیش بتان فوت نمودن نتوان   زاهدا! این نه **نمازُ**ست، قضا نتوان کرد[459]

نوروز *Nevrûz*

"*Yeni gün*". Güneşin hamel (koç) burcuna girdiği gün olup eski Mart'ın dokuzu (şimdiki 21 Mart) olarak bilinir. İran'da eskiden beri iki ayrı güne bu ad verilir. Bunlardan biri, güneş takviminin ilk ayı olan "Ferverdîn" ayının ilk günüdür nevrûz-ı âmme olarak bilinir. Bu günde güneş, koç burcuna girer. Efsâneye göre Allah kâinatı ve insanları bu günde yaratmış ve bütün yıldızlar bugün dönmeye başlayıp koç burcundan geçmişlerdir. Başka bir söylentiye şöre Cem, bütün dünyayı dolaştıktan sonra Azerbaycan'a gelmiş ve burasını beğenip taht kurdurmuştur. Gerek taht, gerekse mücevherlerle süslü elbise ve tacı, doğan güneşle birlikte etrafı ışığa boğmuştur. Bu hali görenler "*Bu günde bir başkalık var, bu diğer günlere benzemiyor, yeni bir gün*" demişler. Bu güne

---

[456] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 306.

[457] *Divân-i Ali Şîr Nevâî,* 191/2; (Türkçe çeviri, 248/3).

[458] Döndüren Hamdi, "Namaz", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, V, 17.

[459] *Divân-i Ali Şîr Nevâî*, 155/6; (Türkçe çeviri, 176/6). Diğer beyitler: 120/10, 163/11, 170/9

"Nevruz" Cem'e de "şîd (ışık)" kelimesini ekleyerek "Cemşîd" demişler. Nevruz adıyla anılan diğer gün ise yine Ferverdîn ayının yedinci günüdür. Buna da "nevrûz-ı hasse" denir. Yine efsâneye göre Cemşîd, bu günde halkı toplamış ve onu, Tanrı'ya şükür ve ibadet günü olarak ilan etmiş. Eski İran şahları nevrûz-ı âmme ile nevrûz-ı hâssa arasındaki altı günde ihtiyaç sahiplerinin bütün ihtiyaçlarını gidermek üzere tahta oturur ve herkese yardım ederlermiş. Mahpusları serbest bırakır, içki ve eğlence ile vakit geçirirlermiş. Bu günlerde macunlar yenir, kırlara çıkılırmış. Bütün bu inanışlar Zerdüşt dininden geçmedir. 21 Mart günü gece ile gündüz eşittir. "Nevrûz-ı sultanî" deyimi Sultan Celaluddin Melikşâh tarafından hazırlatılan takvimin yılbaşı gününe verilen addır. Şiirde nevruz baharla ilgili özellikler içinde verilir ve bir bayram olarak kabul edilir. Hatta "nevrûziyye" yazmak da bir gelenek halini almıştır.[460]

یا بر آمد دود آتش های لاله بر سپهر　　ابر **نوروزی** که بینی بر فراز کوهسار[461]

و

وحدت *Vahdet*

"*Birlik*". Tasavvufta "*her şeyi bir olarak ve bir içinde, nesneleri Allah ile görmek*". Mutasavvıfın gerçekliği tam olarak kavradıktan sonra ulaşabileceği bir haldir. Tasavvuf anlayışına göre vahdete ulaşılabilmesi için dört engelin ortadan kaldırılması gerekir. Bu eylem, dört kirlilik halinden arınmayı dile getirir. İlk engel, bedenin ve giysilerin kirli oluşudur. Beden ve giysilerin kirden arındırılması vahdete doğru atılan ilk adımdır. İkinci engel, gönülde yerleşen günah ve vesveselerin oluşturduğu kirliliktir. Gönül, günah ve vesvese kirinden arındırılarak Allah için hazırlanmalıdır. Üçüncü engel, kötü huyların oluşturduğu ahlakî kirliliktir. Kötü huylar insanı hayvanlar düzeyine indirir. Ahlâkı kötü huylardan kurtararak hayvanlık düzeyinden çıkılmalıdır. Dördüncü engel, Allah dışındaki varlıkların oluşturduğu sırdaki kirliliktir. Sırrı Allah dışındaki varlıklardan arındırarak orada yalnız Allah'a yer vermelidir. Bu dört arınmadan sonra mutasavvıf, vahdet sırlarına ulaşabilir.[462]

---

[460] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 315.

[461] *Divân-i Ali Şîr Nevâî*, 186/17; (Türkçe çeviri, 239/2).

[462] Özalp Ahmet, "Vahdet", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 286.

ز سر **وحدتم** در دیر جو رمزی، نه در مسجد   نمی خواهم که این راز نهان در هر زبان افتد[463]

واحد *Vâhid*

Bir, tek olması itibariyle Allah'ın adı.

اگرچه هیچ ندارد مشابهت نه بس است   به **واحدی** که مسلم به اوست یکتایی[464]

واعظ *Vâiz*

"*Dînî öğütlerde bulunan kişi*". Şiirde vâiz, şairlerin hoşlanmadığı bir kişilik sergiler. O'nun zâhitten hiçbir farkı yok gibidir. Çünkü o dinin dış kabuğunda oyalanmaktadır.[465]

ساده دل **واعظ** که گوید هرچه آید بر زبانش   ساده تر آنان که این افسانه باور می کنند[466]

وحی *Vahy*

"*Gizli konuşma, işaret etme, emretme, ilham etme, ima etme, fısıldama, mektup yazma, elçi gönderme, acele etme, seslenme*". Yüce Allah'ın vasıtasız olarak veya değişik vasıtalarla emirlerini peygamberlerine bildirmesi anlamında bir terim.[467]

نفس قدسیت از کس نتوان یافت دگر   **وحی** را بعد نبی زانکه نشد کس ممتاز[468]

ورع *Vera'*

"*Takvâ, sakınma, korunma, günahtan hassasiyetle kaçma ve korkma, haramlar bir tarafa, şüpheli olan şeylerden, boş şeylerden uzak kalma*". Vera', kısaca "dînî hükümlere riayette titizlik" manasına gelir. Vera', hayırlı ve övgüye değer amellere sarılıp, geçici dünya hevesi peşinde koşmayı terketmeyi gerektirir. Yine vera', emredilen ve nehyedilen bütün dinî hükümleri teferruatı ve incelikleriyle tatbik etmeyi gerektirir.[469]

---

[463] *Divân-i Ali Şîr Nevâî,* 165/15; (Türkçe çeviri, 196/6).

[464] *Divân-i Ali ŞîrNevâî,* 323/2.

[465] Cilacı, Osman, "Vaiz", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, VI, 292.

[466] *Divân-i Ali Şîr Nevâî,* 182/7; (Türkçe çeviri, 229/7). Diğer beyitler: 73/9, 189/7, 291/9.

[467] Yağcı Cengiz, "Vahy", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, 289-290.

[468] *Divân-i Ali Şîr Nevâî,* 322/7.

[469] Emiroğlu İbrahim, "Vera'",*İslam Ansiklopedisi.*

زهاد اگر گشاد ندیدند در **ورع**　　　فانی صفت، عزیمت دیر فنا کنند[470]

ه

هادی ***Hâdî***

Allah'ın Esma-i Hüsnâ'sından biri olan Hâdî, "*doğru yolu gösteren*" anlamındadır. Allah'ın, kendisini tanıma yollarını kullarına gösterip tanıtması, yaratıklarına hayatlarını devam ettirme yollarını öğretmesi ve onları buna yöneltmesi anlamına gelir. O, bu yönüyle insanlara kurtuluş yolunu; dünya ve ahiret mutluluğunun yollarını gösterir.[471]

خسرو و حافظ تو را، فانی اگر **هادی** اند .　　　پیروی جامی ات هست به وجه حسن[472]

هفت آسمان ***Heft âsmân***

"*Yedi kat gök*" anlamındadır. "Heft eyvân", "heft bâm", "heft benâ", "heft pergâr", "heft çetr", "heft hazrâ", "heft sakf", "heft gerdûn", "heft günbed" vb isimlerle de anılan heft âsuman, yedi gezegenden her biridir. Dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Birinci felekte ay olmak üzere sırasıyla; Utarid, Zühre, Güneş, Merîh, Müşterî ve Zuhal gezegenleri bulunur.[473]

سرخوش چو بهر عیش کله گوشه بشکنند　　　نقل طرب ز انجم **هفت آسمان** کنند[474]

هند ***Hind***

"Hindû" şeklinde de kullanılan kelime Hindistan ahalisini anlatır. Hintlilerin siyahi ırktan olmaları nedeniyle şiirde bir çok güzellik unsurları hindûya benzetilmiştir. Bu bakımdan, köle, asker, tüccar, perdedâr, çapulcu, hırsız vs. anlamlar yüklenmiştir. Zühal yıldızı yedi iklime hâkimdir ve siyah rengi temsil eder. Şiirde sevgilinin beni ve saçları çok zaman bir hindûya benzetilir. Kirpikler, hind askerleri, dudak üzerine dökülen zülüfler, yakutla oynayan hindû, sabâ yeli, hintli bir tüccardır. Hindistan'ın sıcak olması nedeniyle yüz güneşe, gözler de güneş altında yatan hintlilere benzetilir. Gecenin

---

[470] *Divân-i Ali Şîr Nevâî,* 164/4; (Türkçe çeviri, 193/7). Diğer beyitler: 165/18, 169/6, 254/4.

[471] Şimşek M. Sait, "Hâdî", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, II, 284.

[472] *Divân-i Ali Şîr Nevâî,* 266/2; (Türkçe çeviri, 391/7). Diğer beyitler: 200/13.

[473] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 136.

[474] *Divân-i Ali Şîr Nevâî,* 147/2; (Türkçe çeviri, 160/3).

rengi kara olduğundan ve hırsızlar gece faaliyet gösterdiklerinden birer "hindû"durlar.[475]

هندوی دو زلف تو چه هندوست که در فال — صد بار مبارك ترم از قدر و برات است[476]

ی

يد بيضا *Yed-i beyzâ*

"*Beyaz el*". Hz. Musa'ya verilen mucizelerden biridir. Musa, Allah'ın emri ile elini koynuna sokar ve çıkarır, böylece eli güneş gibi pırıl pırıl parlardı. Firavun'a karşı gösterilen bu mucize edebiyatta sıkça anılır. Tasavvufta "Yed-i Beyzâ", ilâhî gücün gerçekleşip ortaya çıkmasına bir semboldür.[477]

به دل بردن چو مالی دست، بنمای **يد بيضا** — ولی بهر دل ما به که اندر آستین داری[478]

---

[475] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 188.

[476] *Divân-i Ali Şîr Nevâî*, 122/5; (Türkçe çeviri, 109/5). Diğer beyitler: 119/7, 191/9, 230/8.

[477] Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 416.

[478] *Divân-i Ali Şîr Nevâî*, 309/17; (Türkçe çeviri, 474/3). Diğer beyitler: 153/1.

2.3. Farsça Terkipler

Divanda geçen Farsça terkipler aşağıda divandaki sayfa/satır numaralarıyla verilmiştir.

آب آتش رنگ : *kırmızı şarap*. 78/5, 127/10

آب عنب : *üzüm suyu, şarap*. 89/1

آهوی چین : *Çin'in misk karacası, güneş*. 257/1

آهوی ختن : *Çin Türkistan'ı âhusu*. 226/3

آینهٔ دل : *gönül aynası, saf düşünce*. 148/13

آینهٔ ادراک : *idrak aynası*. 74/13

ابر نودوزی : *bahar bulutu*. 186/17

اهل عرش : *arş ehli*. 147/12

اهل جنون : *deliler*. 89/8, 251/17

اهل درد : *dert sahibi*. 149/3

اهل درد عشق : *aşık*. 91/14

اهل دیر : *meyhane halkı*. 91/10

اهل دین : *dindarlar*. 91/10, 205/11

اهل فنا : *faniler*. 89/10, 101/3

اهل خانقه : *tekke ehli* 115/11, 257/6

اهل خرابات : *meyhane adamları*. 81/18

اهل کفر : *kâfirler*. 89/16

اهل معنی : *mana ehli*. 89/20

اهل نظر : *gönül ehli, aşık*. 78/8, 251/14

اهل روضه : *cennetlikler*. 163/12

اهل راز : *sırra vâkıf olanlar*. 163/8

اهل ریا : *ikiyüzlüler*. 152/13

اهل طلب : *istekliler*. 89/6

اهل توحید : *inançlılar*. 320/8

اهل زهد : *dindarlar*. 91/5, 121/2, 163/9, 251/7, 255/5

انفاس عیسوی : *Hz. İsa'nın ölüleri dirilten nefesleri*. 123/5

انفاس مسیحا : *Hz. İsa'nın ölüleri dirilten nefesleri*. 169/14

انوار تجلی : *tecellî nurları*. 230/1

ایوان مسیحا : *dördüncü gök. Güneşin ve Hz.İsa'nın makamı*. 231/9

بادۀ دوران : *dönen şarap.*146/13

بادۀ گلرنگ : *gül renkli (kırmızı) şarap.* 134/3

بادۀ عشق : *aşk şarabı.* 142/7, 155/7

بادۀ کهن : *eski, yıllanmış şarap.* 129/10

بادۀ لعل : *kırmızı şarap.* 127/17

بادۀ ناب : *hâlis, duru şarap.* 86/6

باد نوروزی : *bahar rüzgarı.* 71/4

باد صبا : *doğudan esen hafif, hoş rüzgâr.* 97/ 19, 117/14, 158/14

باد شرطه : *uygun rüzgar.* 133/11

باغ بهشت : *cennet.* 107/16

بحر فنا : *yokluk denizi.*133/17, 171/2

بحر عصیان : *isyan denizi* 79/2

باقی مطلق : *ebedîlik, kalıcılığı olan.*143/17

بندۀ پیر خرابات : *meyhanecinin kölesi. 74/1*

بنی آدم : *Âdemoğulları, insanlar.* 129/3

برق تجلی : *tecellî şimşeği.* 220/18

بیابان فنا : *yokluk çölü.* 178/14, 226/17

بزمگاه رندان : *rindler meclisi.* 161/1

بزم عشق : *aşk meclisi.* 158/17

بیماری هجران : *ayrılık hastalığı.* 87/12

پردۀ اسرار : *gizlilikler perdesi.* 76/7

پر طاووس : *tavus tüyü.* 161/14

پیرانه دم : *ihtiyarlık, yaşlılık günleri.* 189/1

پیران طریقت : *tarikat şeyhleri.* 180/4

پیر دیر : *yaşlı râhib, papaz* 71/14, 73/7, 76/12, 79/3, 87/6, 92/9

پیر دیر مغان : *meyhaneci.* 145/18, 170/4

پیر خرابات : *meyhânede şarap satan ihtiyar; mürşid-i kâmil.* 148/4

پیر خرد : *bilge ve akıllı kişi.* 75/6

پیر کامل : *olgun kişi.* 85/14

پیر کنعانی : *Yakup Peygamber.*120/11

پیر می فروش : *şarap satan ihtiyar.* 72/5, 250/19

پیر میخانه : *şarap satan ihtiyar*. 117/10
پیر میکده : *şarap satan ihtiyar*.147/9
پیر میکدۀ عشق : *aşk meyhanesi*. 81/3
پیر مغان : *meyhâneci, Mecûsilerin öncüsü*. 91/16, 100/1, 104/1, 113/18, 125/5
پیر طریق : *tarikat önderi*. 70/6, 219/10
توفیق خداداد : *Allah'ın kuluna yaptığı yardım*. 172/19
تیغ ظلم : *zulüm kılıcı*. 149/12
جامۀ کعبه : *Kâbe örtüsü*. 143/2
جام عدل : *adalet kadehi*. 129/14
جام باده : *şarap kadehi*. 128/13
جام جامی : *Câmî'nin kadehi*. 148/16
جام جود : cömertlik kadehi. 74/16
جام فنا : *ölüm*. 100/14, 152/5
جام گلناری : *kırmızı kadeh*.164/10
جام لعل آتشین : *sevgilinin ağzı, dudağı*. 152/1
جام می : *şarap kadehi*. 142/13
جام مغانه : *muğların kadehi*. 276/13
جام صهبا : *kırmızı şarap içilen kadeh*. 72/11,78/11
جام صبوحی : *sabah içkisi içilen kadeh*. 79/11, 124/11
چاک گریبان : *yaka yırtığı*. 71/1
چاک پیرهن : *gömlek yırtığı*. 150/15
چرخ برین : *gökyüzü*. 125/7
چرخ کهن : *gökyüzü*. 75/7
چرخ ستمگر : *zalim felek, gökyüzü*. 147/5
چشم فتان : *büyüleyici ve çekici bakış*.150/2
حور جنت : *cennet kızı*.160/4
حلقۀ زنار : *zünnar halkası*.139/5
حیات جاویدان : *sonsuz hayat*. 304/4
حور بهشتی : *cennet kızı*. 115/1
خانۀ دل : *gönül evi, Kâbe*. 78/15

خاک پای : *ayak toprağı, tozu*. 89/20

خرابات فنا : *yokluk harâbâtı, meyhane*. 72/9

خرابات مغان : *Mecûsilerin kilisesi; meyhâne*. 76/5, 111/3

خرگاه ماه : *hâle, ay ağılı*.145/13

خرقهٔ ورع : *dindarlık giysisi*. 239/4

خرقهٔ زهد : *zahidlik hırkası*.301/2

خرقهٔ می آلود : *şarap bulaşmış hırka*.125/1

خودپرست : *kendine tapan, kendini beğenmiş*. 98/9

خورشید روی : *güzel yüz*. 172/2

خوی رخسار : yanak teri.146/11

دل صد چاک : *paramparça olmuş gönül.*

دختر رز : *şarap*. 166/12

دردآشام : *şarabın tortusunu içen, kalender*. 131/8

دردکش : *şarabın tortusunu içen*. 123/14, 177/6

دریای اخضر : *yeşil deniz, semâ, gökyüzü*. 294/5

دشت فنا : *fânilik çölü*; *dünyâ*. 69/3, 146/8, 171/3, 178/6, 179/16

دشت فراق : *ayrılık çölü*.156/7

دشت حرمان : *mahrumiyet bölgesi*. 166/17

دیر الم : *sıkıntı yeri*. 69/11

دیر فنا : *dünya*. 76/19, 91/8, 115/2, 124/17, 142/6

دیر خراب : *dünya*. 89/18

دیر خرابات آباد : *dünya*. 227/14

دیر کهن : *dünya*. 72/15, 114/12, 165/12, 234/8

ذات حق : *Allah*. 270/5

رضوان بهشت : *cennet'in kapıcısı*. 119/16

ردای شیخ : *şeyhin giysisi*. 143/14

رندان خرابات : *meyhanedeki kayıtsız, lâubâlî kişiler, meyhane kalenderleri*. 70/17, 152/18

رندان مست : sarhoş rindler. 147/12

رند میکده : *saf, temiz ve gösterişsiz kişi*.162/14

رشتهٔ تسبیح : *tesbih ipi*. 160/5

رخسار گلفام : *gül renkli, kırmızı yanak.* 167/9

روی آتشناک : *güzel ve gül renkli yüz.* 74/9

روز الست : *Allah'ın ruhları yaratıp bir araya topladığı gün.* 114/8

روز ازل : *yaratılış günü.* 180/7

روز حشر : *kıyâmet günü.* 105/3, 288/10

روز قیامت : *kıyâmet günü* 109/1, 162/4

روز وصال : *kavuşma günü.* 89/5

رطل گران : *büyük, ağır ve dolu kadeh.* 77/1, 113/8, 122/16, 145/3, 147/1

روضهٔ دارالسلام : *cennet bahçesi.* 80/9

روضهٔ فردوس : cennet bahçesi. 285/15

زهد ریایی : *riyakarlık zühdü.* 142/192

زنار کفر : *küfür zünnarı.* 78/1

زنار زلف : *zünnar gibi zülüf.*147/1

زاغ چشمان : *karga gözlü, mavi gözlüler.* 68/10

زاهد خلوت نشین : *halvette yaşayan zahid.* 72/8

زرجام : *altın kadeh.* 134/2

ساغر آفتاب : *güneş.* 85/1

ساغر جم : *Cem'in kadehi.* 304/1

ساقی عیار : *çevik şarap sunucu.* 111/1

ساقی گلزار : *güzel yüzlü şarap sunucu.* 85/3

ساقی گلرخ : *güzel yüzlü saki.* 164/10, 165/17, 242/3

ساقی خورشیدوش : *güzel yüzlü saiî.* 166/11

ساقی مهوش : *ay yüzlü saki.* 70/15

ساقی ترسا : Hıristiyan saki. 161/12

سلاسل مشگین : *sevgilinin saçı.*172/5

سنگ ملامت : *birini kınarken sözle atılan taş.* 81/12

سرچشمهٔ حیوان : *hayat suyu.* 126/4, 214/14

سرو گل اندام : *sevgili.* 165/3, 167/10

سرو خرامان : *nazlı sallanan servi.* 153/9

سرو رعنا : *güzel, uzun boylu sevgili.* 72/11

سرو روان : *yürüyen servi, uzun boylu sevgili.* 186/11

سرو سرفراز : *başı yüksek, baş çeken servi*. 163/12
سرو سيم اندام : *sevgili*. 215/11
سيمين بدن : *gümüş gibi beyaz vücutlu*. 69/8
سلطان حسن : *güzellik sultanı*.149/13
شحنۀ عشق : *aşk bekçisi*. 149/13
شام تنهايى : *yalnızlık akşamı*. 74/3
شب فراق : *ayrılık gecesi*. 91/3
شب زنده دار : *geceleri işle, ibâdetle meşgul olan*.156/2
شهيد عشق : *aşk şehidi*. 171/8
شراب فنا : *yokluk şarabı*. 100/7
شراب ناب : *katkısız şarap*. 74/1
صفحۀ گل : *sevgilinin yüzü*. 72/11
صحراى فنا : *yokluk çölü*. 91/15, 179/18
صبح ازل : *yaratılış günü*. 96/7
صبح صادق : *tan yerinin ağarması*. 131/7
طاق فلك : *gökyüzü*. 110/19
طريق فنا : *yokluk meşrebi*.148/3
غنچه لب : *dudakları gonca gibi olan, gonca dudaklı*. 71/3
غم هجر : *ayrılık acısı*.148/2
غم هجران : *ayrılık acısı*.164/7
فصل دى : *kış mevsimi*. 124/9
فلك اخضر : *mavi gök*. 88/12
فيض قدسى : *kutsal feyiz*. 154/18
قتلگاه عشاق : *aşıkların ölüm yeri*. 154/8
كاروان غم : *sıkıntı kervanı*. 151/3
كنج ميكده : *meyhâne köşesi*.76/12
كلام مسيحا : *Mesîh'e ait söz*.158/11
قسمت ازل : *ezelde yapılan taksimat*. 112/17
كلبۀ غم : *gam, tasa evi*.75/3
كرشمۀ ساقى : *saki'nin nazı ve gamzesi*. 206/7
كشور عشق : *aşk ülkesi*. 146/15

کوچهٔمغان : *muğların sokağı*. 91/6

کهنه دیر : *dünya*. 90/12

کوی خرابات : *meyhânenin bulunduğu yer*. 72/16, 169/13, 172/4

کوی عشق : *aşk mahallesi*. 154/8

کوی مغان : muğların *mahallesi*. 72/14, 78/14, 135/8, 146/19

گدای دیر : *meyhane dilencisi*. 74/14

گدای میکد ه : *meyhane dilencisi*. 148/13

گیسوان عنبرین : *anber saçan, güzel kokulu saç*. 68/6

گوشهٔ محراب : *mihrap köşesi*.74/6

گلرنگ باده : *kırmızı şarap*. 147/9

گلزار جنان : *cennet bahçeleri*. 198/8

گلزار ارم : *cennet bahçesi*. 272/7

گنبد نه طاق : *dokuz kat gök*. 142/11

لعل جانپرور : *hayat veren dudak*.72/14

لب عیسی : *İsa dudağı*. 230/4

لب لعل : *kırmızı dudak, sevgilinin dudağı*. 71/6, 126/4

لعبت چین : *güzel yüzlü*. 337/3

لعل لب : *kırmızı dudaklı*. 71/3

مجلس فنا : *yokluk meclisi*. 172/11

منزل امن : emniyetli yer. 155/13

مسیح مریم : *Meryem oğlu İsa*. 86/14

می احمر : *kırmızı şarap*. 88/10

می گلفام : *kırmızı şarap*. 149/16, 164/16

می گلگون : *gül renkli şarap*. 184/9

می گلرنگ : *gül renkli şarap*. 72/1, 167/9

می کوثر : *saf şarap*. 107/16, 115/1

می لعل فام : *kırmızı renkli şarap*. 148/12

می ناب : *hâlis şarap*. 155/13

می صبوح : *sabah içilen şarap*. 145/10

می پرستان : *sürekli olarak şarap içenler, içkiciler*. 98/9

معجز موسی : *Musa'nın mucizesi*. 153/1

مغبچهٔ باده فروش : *meyhaneci çırağı*. 70/9, 153/4

مرغ چمن : *bülbül*. 76/11

مرغ سحر : *bülbül*. 134/1, 162/5, 285/7, 307/5

مرغ وصل : *vuslat kuşu*. 128/10

ملک بقا : *öteki dünya, âhiret*. 146/7

مشکین کلاله : *güzelin siyah saçları*. 129/9

نعل رخش : *Rüstem'in atı Rahş'ın nalı*. 127/7

نقد ابد : *ebedî hayat sermayesi*. 96/7

نقاش چین : *Çin ressamı*. 72/4

نقاش ازل : *Allah*. 76/4

نماز عشق : *aşka secde etme*. 143/16

نار سقر : *cehennem ateşi*. 181/19

نرگس شهلا : *şehlâ* göz. 67/8

نرگس شوخ : *güzel ve baygın bakışlı* göz.146/10

نسیم فیض : *feyiz rüzgarı*. 143/13

نسیم صبا : *gün doğusundan esen hafif rüzgar*. 170/8

نگارخانهٔ چینی : *Çin'de resim ve heykellerle dolu, güzelleriyle ünlü yer*. 311/1

نه گنبد دوار : *dokuz kat gök*. 160/7

نه سپهر : *dokuz gök*. 170/6

وادی هجرت : *ayrılma vadisi*. 151/3

وادی عشق : *aşk vadisi*. 70/11, 143/9

وادیهای عشق : *aşk vadileri*. 87/7

وادی فقر : *yokluk vadisi*. 83/3

هفت اژدها : *yedi gezegen*. 77/14

2.4. Arapça Terkipler, Cümleler, İfadeler, İktibaslar

Divanda geçen Arapça terkipler ve cümleler aşağıda; divandaki sayfa/satır numaralarıyla verilmiştir.

الله معک : *Allah seninledir*. 221/9

القاص لا یحب القاص : *Kıssacı (vaiz) kıssacıyı sevmez*. 214/11

الحمدلله : *Allah'a hamd olsun*. 292/1

اذهب عن الحزن : *Üzüntüyü gider*. 265/13

الامان : *Aman*. 278/10

بوالهوس : *Hevesli, istekli kişi*. 285/8

بسم الله : *Bismillah*. 98/14

بلعجب : *Çok tuhaf, şaşılacak şey, hayretle*. 138/3

بيت الحزن : *Hüzünler evi*. 202/12

بيت الله : *Allah'ın evi, Ka'be*. 237/4

بحمد الله : *Allah'a şükür olsun*. 242/5

دار الحوادث : *Hadiseler evi*. 273/3

دار الامان : *Sığınılacak yer*. 145/4

دار العداله : *Adalet evi*. 180/14

رموز العشق كانت مشكلا بالكاس حللها : *Aşk sırları zordu, onu içkiyle çöz*. 68/13

رشتهٔ حبل المتين : *Güçlü olan Allah'ın ipi*. 220/15

سبحانک لا علم لنا : *Seni tesbih ederim, bizim ilmimiz yoktur*.329/2

طرفهٔ العينی : *Bir kere göz açıp kapama anı*. 146/10

ظل الله : *Allah'ın gölgesi*. 320/16

عفاالله : *Allah affetsin*. 289/9

على الاطلاق : *Mutlaka, umumiyetle, genel olarak*. 142/17

على الصباح : *Sabahleyin, erkenden*. 163/8

علم الاسما : *İsimleri öğretti*. 220/8

عين اليقين : *Gözle görmüş gibi, kesin*. 280/1

فى المثل : *Mesela*. 191/17

من عرف : *Kim bilirse*. 218/7

معاذالله : *Allah korusun*. 163/9

مافيها : *İçindekiler*. 153/3

مفتح الابواب : *Kapıları açan*. 86/11

مايحتاج : *Muhtaç olmaz*. 133/5

نبود بر رسول الا بلاغ : *Elçiye zeval olmaz*. 217/11

والله بالله : *Allah'a yemin olsun*. 292/8

لا يعقل : *Akıl etmez, dalgın*. 224/10

لا تخف : *Korkma*. 218/4

يارب : *Ey Rabbim!, ey Allah'ım*. 173/16

يا دواء الجرح قلبى اين مطلوبى سواک : *Kalbimdeki yaranın devası olarak senden başka kimse yoktur*. 221/5

2.5. *Kur'ân* Ayetlerine Telmîhlerden Örnekler

Ali Şîr Nevâî'nin Farsça divanında *Kur'ân* ayetlerine yapılan telmîhlerin yer aldığı beyitler ile ilgili ayetlerin Türkçe anlamları, sûre adları ve ayet numaralarıyla aşağıda verilmiştir:

می ستایی واغظا کوثر ز دست حور و عین   خود ز دست ساقی گلرخ شراب ناب را[1]

"Ey vaiz, hurinin elindeki kevser'i övüyorsun. Sence gül yanaklı sakinin elindeki şarap saf değil mi?"

"(Yâ Muhammed!) Biz sana "kevseri" verdik. Onun için Rabbine kulluk et ve kurban kes. Asıl sonu kesik olan, şüphesiz seni kötüleyendir" Kevser (108), 1.

"Onlara, "Yaptıklarınıza karşılık sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanarak afiyetle yiyin, için" (denilir.) Ayrıca biz onları , ceylan gözlü hurilerle evlendirdik" Tûr (52), 19, 20.

تا بسوزم همگی هستِی خود روا واکن   زان گلستان خلیل، آتش گلنار بیار[2]

"Varlığımı yakmam için yüzünü aç. Halil'in gül bahçesinden narçiçeği renkli ateş getir."

"Ey "ateş" ' İbrahim için serinlik ve esenlik ol!' dedik". Enbiyâ (21), 69.

چون مسیحا روح بخشان باشد آنجا از نفس   پا به عزت در بساطش نه، نفس را دار پاس[3]

"Onun sofrasına şerefle adım at, nefesini tut, orada nefesin ruh veren İsa nefesli olur."

"Onu İsrailoğulları'na Peygamber olarak gönderecek; onlara diyecek ki: "Ben, size Rabbinizden bir mucize ile geldim. Ben, size çamurdan kuş biçiminde bir yaratık yaparım, "içine üflerim; Allah'ın izniyle hemen bir kuş olur". Yine Allah'ın izniyle, andan doğma körü ve abraşı iyi eder, ölüleri diriltirim ve size evlerinizde yediklerinizi ve biriktirdiklerinizi haber veririm.

---

[1] *Divân-ı Ali Şîr Nevâî*, s.106.
[2] *Divân-ı Ali Şîr Nevâî*, s.192.
[3] *Divân-ı Ali Şîr Nevâî*, s.200.

Eğer iman edecekseniz, şüphesiz bunda size bir delil vardır.", Âl-i İmrân (3), 49.

کسی که یافت به آن جرعه طینتش تخمیر   امین علم الاسماش کرد ایزد پاک[4]

"Yapısı o bir yudum şarap hamurundan olan kişiyi Yüce Allah "isimlerini öğretmek" için emin olarak yarattı"

"Allah Adem'e "bütün isimleri, (eşyanın adlarını ve ne işe yaradıklarını) öğretti". Sonra onları önce meleklere arz edip, "Eğer siz sözünüzde sadık iseniz; şunların isimlerini bana bildirin" dedi. Bakara (2), 31.

چو رو گشاد، ز فانی اثر نماند دگر   چنان کاز آتش برق تجلی از خاشاک[5]

"Yüzünü açınca, tecelli şimşeğinin ateşiyle çerçöpün kalmaması gibi, "Fânî""den eser kalmadı".

"Musa, bizimle sözleştiği yere gelip Rabbi de kendisiyle konuşunca şöyle konuştu: "Rabbim, göster bana kendini, göreyim seni." Dedi: "Asla göremezsin beni. Ama şu dağa bak. Eğer o yerinde durabilirse, sen de beni görebileceksin." Rabbi dağa "tecelli" edince onu parça parça etti. Ve Musa baygın vaziyette yere yığıldı. Kendine gelince şöyle yakardı: "Tesbih ederim o yüce varlığını, tövbe edip sana yöneldim. İman edenlerin ilkiyim ben." Allah buyurdu: "Ey Musa! Ben, gönderdiğim vahiylerle, konuşmamla seni seçip yücelttim. Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol." A'râf (7), 143-144.

چه نوع یوسف معنی کشم ز چاه جفا   مگر ز رشتهٔ اندیشه افکنی رسنی[6]

"Yusuf'u cefa kuyusundan nasıl çıkarırım, yoksa düşünce ipini atıp mı çıksın".

"Onlardan bir sözcü, "Yusuf""u öldürmeyin onu "kuyu"nun dibine atın da geçen kervanlardan biri onu alsın (götürsün)" dedi. Yusuf (12).10.

[4] *Divân-i Ali Şîr Nevâî,* s.220.
[5] *Divân-i Ali Şîr Nevâî,* s.220.
[6] *Divân-i Ali Şîr Nevâî,* s.297.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ALİ ŞÎR NEVÂÎ'NİN FARSÇA GAZELLERİNİN TÜRKÇE ÇEVİRİLERİ

Ali Şîr Nevâî'nin Ruknuddîn-i Humâyûnferruh tarafından 1342 hş./1963 yılında Tahran'da yayınlanmış olan *Farsça Divan*'ı 485 Farsça gazel içermektedir. Bu bölümde söz konusu baskısı esas alınarak divanındaki sırasına göre şairin bütün gazellerinin çevirileri verilmektedir.

1

Ey, mahallesinin toprağında gezmek bizim için zevk, köpeğinin ayağını öpmek dua aracımız olan!

Nefes alıyorsak, senin sabah gibi şefkatindendir. Yüz karanlık gece nefesimizle aydınlanır.

Aşk çölünde yola koyulduğumuzda, bizim çanımızın sesiyle mülk zikre başlar.

Üzüntü ve zayıf vücudun iğnelemesiyle ah çekelim, belki bu rüzgar çöpümüzü sana doğru götürür.

Çaresizliğimiz çare bulanları heveslendirdi. Biz kime gidelim, kimsemiz sadece sensin.

"Fânî" sıfatlıyım, ruhum sana uçar. Ey sevgili! senin şekeristanından sineğimizin azığı.

2

Ey, gül bahçesinde binlerce şehla gözün gül gibi yüzünü seyrettiği güzel!

Lale ve gül, sen görününce güzellik kazanıyor; kumru ve bülbül senin aşkınla kavgaya tutuşmuş.

Gündüzün yanağında senin yüzünden aydınlık ışıltısı, gecenin kalbinde senin üzüntünle karanlığın mayası.

Gönlünü kaybetmiş aşık senin yüzünün aşkından Mecnûn'a dönmüş, ancak Leylâ'nın sevgisini bahane etmiş.

Yusuf'un yanağı senin yüzünün parlaklığını göstermiş, o yüzden Züleyha tutkun ve sımsıkı aşık olmuş.

Bazen aşık tarzında ortaya çıkmış da kendi güzelliğine hayran ve aşık olmuş.

Aşık, maşûk ve aşk hepsi sensin, o kadar. Her nefis bir tek elbiseden çıkmış ortaya.

Her iki cihanda "Fânî" aşığın oldu ya senin, aşkınla da onu sen yokluğa eriştir.

3

Ne güzel, rahmet bulutunun suyu, yolunun tozunu dindirdi. Melekler kendi kanadıyla senin tecellî yerini süpürdü.

Bir yılda bir kadir gecesi varsa da, senin ay yüzündeki amber saçlarınla bir ayda iki kadir gecesi olur.

Sen gölgesizsin ama, bir alem kıyamet güneşinin altında senin gölgene sığınır.

Kendi otağını büyük arşın üzerinde kurduğun için; felek senin şadırvanının düğmesi oldu.

Her tarafa fetih ve zafer ordusu çekince, ordunun tozunu parlak sürme olarak götürdüler.

O yüzle Hakkı gördün. İlahî nur, sürmemizle senin siyah gözlerinin karasını aydınlattı.

Her tarafa merhametle göz attın, "Fânî"yi de gör. Onun da senin bir bakışında gözü var.

4

Aşk sırları zor oldu, içkiyle onu çöz. Çünkü senin erimiş yakutun zorlukları çözer.

Meyhaneye doğru salınarak git de, orada mahfillerin mumunun şarabın güneşiyle parladığı iki yüz mahfil gör.

Gönül ve şarap, ikisi de aydınlandı. Şarabın parıltısı mı gönlü ateşe verdi, yoksa gönül ateşiyle mi yanıyor, bilmiyorum.

Maksada ulaşmak zor olsa da, ateş aşka ulaşırsa, menzilleri katetmek şimşek hızıyla olur.

Benim ilim ve zühddeki verimsizliğime birebir sevgili ve şarap sebep oldu.

Leylâ'nın devesi bulut gibi toktur. Çünkü vadide gamdan dolayı Mecnûn'un gönlü figan etmekte, mahmillerin zili değil.

Yokluk çölünde bir gün konakladığın zaman ey "Fânî", hayat veren kalıntıları bul ve yok et.

5

Benim ay yüzlüm o ateşli yüzüne perde çekerse, ah ateşiyle dokuz kat feleğin perdesini yakarım.

Ey gururlu, birini öldürmek istersen, kılıca lüzum yok. Gururunu kırman yeter!

O çevik endamını gösterdiğin her yerde; insanlar tehlikeye düşer, melekler aman der.

Ey gümüş gibi beyaz tenli, herkese yüzünü gösterme, böyle saf güzelliğe benimki gibi göz gerek!

Saki, dünyanın adaletsizliğinden dolayı gönlümde yüz gizli sıkıntı var. Kadehi ver ve beni o sıkıntılardan kurtar.

Eğer idrak aynasını parlatman gerekirse, sarhoşluğu sanat edinmen, meyhaneyi mesken tutman gerekir.

"Fânî", bu elem meyhanesi sıkıntılardan dolayı tehlikeli olunca, zamanın can veren mürşidi gibi esrar iç.

6

Aşk ateşi önceleri kolay göründüyse de, bizim yanık gönlümüzden bir kıvılcım yükseldi.

Ey arkadaşlar, bizde rahatlık ve uyku aramayın, bizi dinlendiren göz kaybolup gitti!

Kavuşma akşamında ay, ayrılıktan güneş gibi olur. Kıskanç felek günümüzü karartır.

Sevgilinin eğlence meclisi geç kurulduysa da, felek bizi oradan erken kovar.

Nitekim yokluk vuslatı, varlık ayrılığında ortaya çıktı. Ey gönül, yokluk bizim var olmamızdan yüz kere daha iyidir.

Gece sabahlara kadar uyanık kalmamı öven, bugün delilik taşı atarak beni öldürmeye çalışıyor.

Aşk küfrüyle dinde yanıklar oluştu, Mecûsîler ve Yahudiler yüz çeşit serzenişte

bulundular.

Saki, çok fazla şarap ver, dünya gönlümüze her an başka türlü sıkıntı ekliyor.

"Fânî", ayrılık bizi yokluk yoluna itince varlık şehrinde nasıl kalınabilir ki?!

7

Canımız ve gönlümüzde kanlı gözyaşından başka bir şey bulunmaz. Sanki aşk, toprağımızı kanla yoğurmuş.

Ey mürşit, menzilimiz muğlar meyhanesinin mahallesi olunca, aşk yolundan geçmek mümkün olmaz!

Ey saki, müşkülümüz sarhoşluktan, bunu büyük bir kadehten başkası çözemez!

Meyhanede dilenciysek de, eğlence zamanı şahlar mahfilimizin yolunu bulamazlar.

Ey şarap satan genç, ömrün mahsulü şarap parası oldu. Belki senin kabulün tlauan biz ha, ne dersin?

Ey sarhoş katil, her gönüle can yakan ok atıyorsun, birkaç ok da bizim için ayır!

"Fânî", ümidimiz, aşk vadisinde mahfilimizin kafile komutanının meskeni olması.

8

Benim ay yüzlü sevgilim hareket edince, içki kadehinde şafakta yıldız dökülmüş kabarcıklı şarap gibi gözükür.

Nadir olması bakımından ağzın âb-ı hayât, senin gönül çeken dudağın o çeşmenin dudakları oldu.

Ey güzel yüzlü saki, gel, ateş gibi kadehi ver, kadehin yokluğunda ateşin beni yaktığı gibi dinimi yak!

O güzel baskın yaparsa, binlerce ay ve yıldız atlarının nal izinden ayağını öpmek için yere kapanır.

Şarabım harâbât rindlerinin kurtuluşuna sebeptir. Evet, dostların samimiyeti meşreplerin yakınlaşmasındandır.

Her gece aşıklar, sensizlikten kıyamet günü gibi öyle ayaklanırlar ki; ruhaniler, o ah ve yarab sesleriyle figan eder.

Eğer "Fânî" meyhaneye bu şekilde susuz gelirse, çok şarap içer, bütün testileri boşaltırlar.

9

Senin yüzünün gamıyla yaka yırtan güllere aferin; yırtıkları eteklerine kadar ulaşmış.

Bahçede çimen pazarına bak ki; gül ve fesleğenle dükkanların ihsan eli seni görmek için ayine durmuş.

Gül yaprağı gonca dudağını ve jaleden dolayı dişlerini gösterse de, senin inci dişli, yakut dudaklı ağzın gibisi yoktur.

Çimen, senin gelişinde ilkbahar rüzgarından bulduğu gibi can bulmuş, ağaçlar hareket etmiş, çiçekler ve fesleğenler baş kaldırmış.

Ey saki, bir süre böyle mutlu ver kadehi. Çünkü zamâne gibi anlaşmayı bozmak istiyorum!

O sakinin yakut dudağına ve şarap bulaşmış ağzına gönül goncası esir, canlar cevheri feda olsun.

Ben meyhaneden yüz çeşit rezillikle kurtuldum. Oraya gittim ve onlar birer birer yanıma geldi.

Gönül hareminde olan sevgiliye kavuşmak için çölleri katetmiş sen avareden başka çölleri kateden olmaz.

Eğer "Fânî", vuslat aşkı taşırsa niçin şaşılsın? Çünkü bulut gibi ateş saçan ahı, gözyaşı döken figanları vardır.

10

Feleğin durumunun bilinmesinde isteğimiz Cem'in kadehi değil, sakinin yeter diye bizden çevirdiği kadehtir.

Meyhaneye gidince, hangahta artık şeyhten başka kimse bizi görmez.

Şarap kabının etrafında rahatça oturmuşuz sinek gibi. Kimse bizi buradan uzaklaştıramaz.

Benim ahlaksız meyhane pirimin mahmur feryadına karşı, imdadımıza yetişen ya sen olacaksın, ya şarap satan genç.

Şahın davulunun sesi, sarhoşluk uykusundan uyandırmaz. Ey kervan, zil sesi bizi nasıl uyandırır?

İsteğimiz bir yudum şarap dilenmekti, padişahın yakut renkli tacı bizim dua aracımız olmayacaktı.

Bizi rindlikte ve gece ibâdetinde bekçiden kaçan sarhoşlar gibi olan rindlerden

say.

"Fânî" gibi boğuluyorduk. Fakat denizin kenarındakiler sonunda bizim çöpümüzü buldular.

11

Yasemin rengini veren gül yüzün ne olur gül renkli içkiyle yanağını ateşlendirse!

Senin kafir gözünün kırmızılığı içkiden mi, yoksa kırmızı elbise mi giydin bilmiyorum.

Şebnemin teri alın bahçesine oturduğunda açılan ağız gibi, keşke gönül goncam da açılsa!

Senin yüzünün gölgesi şaraba öyle düşmüş ki, Çin ressamı bile böylesini yapamaz.

Şarap satan pir, Süleyman Peygamber gibi güçlüdür: yüzüğünün altında her küpte başka bir âlem oluşmuş.

Yüksekliğinin zirvesi gökyüzünü geçince, yeryüzündeki şahlar dilenci oldular.

İlkbahardaki güle karşı, sonbahar rüzgarının pusuda olmayacağına nasıl teminat verirsin?

Halvette oturan zahid, ona mekan tayin ettiğinden kavuşmak için ondan uzaklaşır.

Ey gönül, "Fânî" artık "fenâ" harâbâtına girdi, bundan sonra ona: "tövbe ve takvâ ehlindendir" diyemezsin!

12

Eğer o güzel sevgili kırmızı şarap kadehinden içerse, önce bize doğru hücum eder.

Yanağını nazikçe gül yaprağı için rüzgara, boyunu o güzel servi için çabucak toprağa verdi.

Kirpiğindeki iki yüz ok engeline karşı, o dudağı öpme düşüncesini kim aklına getirebilir ki?!

Yanağının baharında acaba taze güller mi açtı. Allah için bir an seyre mani olma.

Ben, muğlar mahallesi ve o şarapçı genç; hayat veren şarapla Mesîh'i bu eski kiliseden gizlice dışarı çıkarmışız.

Harâbât köşesinde bir kadeh tutmazlarsa, zühd ve takvayı bu elbiseyle ateşe atarım.

Saf şarap, gizli sırrımız olan aşk ateşini göğsümüzün yanığından ortaya çıkarınca,

insanlardan nasıl saklarım?

Ey iyiler şahı, mahzenden Cem'in kadehini getirmelerini söyle ki, şahlara dünyanın vefasızlıklarını gösterelim!

Gazel söylemek Hâfız'a özgüdür, ey "Fânî" ola ki dünyaya düzen veren o nazımdan bir dilenci gibi çeşni alırsın.

13

Derviş giysisi ve meyhane köşesi isteyen ben, elbise ve güzel mekâna nasıl göz dikerim?

Hayatın mutlu kuşu, mezeye ve şaraba boyun eğer. Onu avlamak için böyle su ve yem döküyorum.

Meyhaneci bize toprak kaptan ve küpten kadeh yaptığı için çok içen gerekli.

Ey doktor, bana şifa verdiğin için kendimi öldürdüm. Aklı olan nasıl verir deliye?!

Ey meyhaneci, meyhanenin toprağının kokusu sarhoşluk verir ve zannedersin ki, bu evi şarap tortusu kaplamış!

Ey vaiz, senin ardı ardına konuşman gönle gaflet salar, yoksa bu sözleri uyku getirmek için mi ettin?!

Bir an aklıma ne dost gelir, ne rakip. Tanıdık ortaya çıktığı zaman yabancı nasıl yol bulur?

Felek olaylar taşıyla kulübemde yüz yarık oluşturdu. Sanki bu viraneyi başıma yıkacak.

Ey "Fânî", ölüm zamanı beni bir an sevgiliyle yalnız bırakırsan, canımı sana feda ederim!

14

Bulutun denizden getiremeyeceği su kadar çok şarap içtim.

Gönlüm ve gözümden rahatı ve uykuyu götürdüklerinden beri, o göz zulümde, uyku eziyette.

Kıyamete kadar gözde uyku olarak akşam yalnızlığı vardı, dostlarla sohbet edildiği için sabah şarabını ganimet bil.

Eğer zaman ehlinde vefa bulursan, yakut renkli şarap iç, çünkü bu nadir cevheri asla kimse görmedi.

Ey gençlikte şarap iç diyen şu meyhaneye düşmüş genç, yaşlı sarhoşlara bak!

O kan döken gözün ölüsüyüm ki dine kasdetmek için sarhoş gözünün etrafına mihrabı yerleştirmiş.

Cihan ehlinin kapısında murat aramak fakirlikten değildir. Ey "Fânî" ulaşmak istiyorsan, bu kapıyı kapat.

15

Ateşli yüzünü aydınlatmak için yanıyoruz, bu çöpü o alevi tutuşturmak için yak.

Göğsümün yanığından yüz parça gönlü görsen, goncanın yanığından gül ortaya çıktı sanırsın.

Salınma esnasında yerden öyle toz kalkar ki; o hareket, hayat suyun gibi toprağa can verir.

Senin sarayının kapıcısının beni uzaklaştırmasına şaşılmaz. Çünkü korkusuz delinin şâhın önünde kalması adet değildir.

Ey saki, dünyanın sıkıntısıyla yüzüm karardı. İdrak aynasını cilalamak için şarap ver.

Kilisenin dilencisi şarap içtiği zaman, onun eski testisine göklerin kadehi yüz çeşit kıskançlık besler.

Eğer onun maksadı gül renkli şarap değilse, ihsan eli neden asmanın yakut renkli salkımlarını topluyor?

Harâbat pirinin kulu kölesiyim ki, onun bağış kadehi şarabın bir şimşeğiyle yüzlerce cimrilik harmanını yakar.

Ey "Fânî", dünyanın sıkıntıdan başka işi olmayınca, bir an mutlu olmak istersen, sıkıntı hatırına şarap iç!

16

Ey, güzelliğinin baharıyla yüzümde gül bahçeleri, göğsümde o gül bahçelerini inciten dikenler olan!

Ayrılık ona iğneyle bitişik, o iğne ve bu ipliklerle gönül yarığı dikilemeyince, canımın ipliğini çözmesini söyle.

Sıkıntı kulübesinde eğer yanıma gelirsen, bedenimi bulamazsın. Hepsi duvardan başıma düşen toprak gibi oldu. Horlandım.

Yanaklarımız bizim kanla, onun şarapla renklenince, kızıllık bakımından onunla nasıl aynı renkte olunabilir?

O sert mizaçlı sevgiliden yönümü kıbleye dönünce, saçın her telinden zünnâr bağladım.

Delilikten önce; akıllı, bilgili, sözü dinlenir biriydim. Şimdi çocuklar sokakta, pazarda koşturuyorlar beni.

Eski feleğin bu yeni nazmına hiç şaşırma.Çünkü "Fânî", Câmî'den defalarca söz eğitimi görmüştür.

17

Senin yüzün olmayınca, geceler göz yaşımla karardı. Geceler ay olmadan yıldızlarla aydınlanmaz.

Ayrılığının karanlığıyla günüm gecem eşitlendi; gündüzüm geceden kara, geceler gündüzden kara.

Senin ayrılığından dolayı hayatla ilişiğini kesmiş olan aşıklar, senin can veren dudağınla tekrar yaşamaya başladılar.

Bahçede senin kıymetini bilmeyen yapraklı her dal, bana göre akrepler asılmış yılandır.

Ey saki, bir damla şarap bana yetecek ama, senin dudaklarının okşadığı o şaraptan olsun!

Ey gönül, şarapla sarhoş olan ben, zahidler ve kevser gamından meşreplerinin uzaklığından dolayı uzaktım.

"Fânî", meyhanede bir kadeh içti. Şimdi ağlayarak Allah için diyerek başka kadeh istiyor.

18

Gözünde kirpikten nice dikeni olan ben, içki satanın kapısını süpürmezsem, hepsi gözüme girsin!

Meyhaneci lutfetse; arkadaşlar, az şarap içmenin ve çok sarhoş olmanın çaresi nedir?

Felek gökyüzünde şeyhin hileleriyle dolu yıldızlar gibidir, dikilmiş düşünce hırkasını nasıl giysin?

Ey saki, bana din ve zühdü terk etmemi buyurdun; küpün kerpicini aç, zünnârın düğümünü çöz.

Şarap kadehini ganimet bil. Zira Allah, bu dokuz gezegeni anlaşılmaz sırlarla dol-

durdu.

Harâbatta rindler bir yudum şarap için işlemeli feleği cömertçe verirler.

Ömür önemsiz bir nefesle ziyan oldu, bir nefes de istiğfar için kullan.

Ben nasıl günahkar olabilirim? Çünkü dünyanın temiz insanlarının yüzüne sırlar perdesini tekrar açtılar.

Ey "Fânî", fenâ yolu kendini beğenme ve bencillikle alınamaz. Bu yükü üzerinden atmalısın!

19

Kara buluttan dağlara doğru bir şimşek sıçradı, bahar çiçeklerinin ışığı her tarafı aydınlattı.

Nergis altın kadeh, lale yakut kadeh tutunca; bülbül, sofuları şaraba davet etti.

Sen ey meyhane piri, böyle bir mevsimde sarhoş olarak şarap içenleri meyhane köşesinden çimene doğru çek.

Ey saki, insanları yıkan kadehi at, gece sabaha kadar uyumayanları oynat.

Yaşam, bilindiği gibi sabahları arkadaşlarla içki içme değildir ki, ertesi gece seni dostlarla beraberken bulabilsinler.

Bu çölde rüzgarla her tarafa dağılan lale gibi, başarılının gurur tacının da toprağa düştüğünü gör.

Ümitsizlik dikeni yokluk yolunda Cem'in tacından ve tahtından düşkünleri kurtarır.

Eski çömleği şarapla doldurup adını Cem'in kadehi koy ve onda zamanın durumuna bak.

Ey "Fânî", sonu yokluktan başka bir şey olmayacak bu fenâ kilisesinde içki içenleri ayıplama!

20

Aşk kadehiyle kendinden geçenlerin kadehleri, o büyük kadehten dolayı solgun olanların da sarhoşluğu ne güzel!

İz yokken seni bulması, her tarafta işaretsiz olanlar için işaret olan o sıkıntı ateşinden dolayıdır.

Senin üzüntü sahranda avare ve evsiz kaldım, o avarelikler, bu evsiz kalmanın mutluluğu.

Eğer talihim, köpeklerinin meclis halkasında bulunmamı sağlarsa, sarhoşluktan aslan avcılarıyla birlikte olurum.

Senin gamında acizlik gösterebilen kişinin hakiri olurlar acizliklerinden dolayı güçlü kişiler.

Başkalarından levhasını temizlemiş olan kişi aşk dersinde nükteci oldu. Bu yolda temiz yürekliler kılı kırk yaranlardan daha iyidir.

Hayatım ayrılıktan dolayı büsbütün perişan oldu. Sana ulaşmaktan dolayı canlı kalanlara ne mutlu!

Sen "Fânî"nin Hâfız'ı olursan, hata ile sana hamdde söz ikliminde sahipkıranlıklar gösteririm.

Kendi hamd hikayelerimle dilimi konuşturursam, belki Hüsrev ve Câmî'yle arkadaşlık yaparım.

21

Ey sevgili, bana: "*gönlün için canım da feda olsun*" diyorsun, ben de: "*gönlün olmayınca nasıl bize veriyorsun*" diyorum.

Gönül gitti, can da eğlence ve şarap peşinde. İşte ikisi, ama sensiz meclisimize gelmesin söyle.

Ey laubali rind, belayla sıkıntı çekmeden önce aşık, belasız kalınca bela çekmeli!

Gizli hazine sendedir. Onun için yıkıntı özlemindesin. Bu yedi ejderhayı kendi etrafında dolaştır.

Nasıl eğlenip neşelenebilirim ki bu fütüvvetsiz felek hem mürüvvetsiz, hem de mudarasız.

Ey gönül, dosta yönel. Canı ona feda et. Aşk derdine alış. Fakat deva arama.

'Felek ömrünü uzun etsin', muğların piri daima yoksul rindleri memnun ediyor.

Meyhanede sarhoşsam da, küfür zünnârı bağladım. Kendimden kurtuldum. Allah'a yüz kere şükür olsun.

"Fânî", vefa yolunu, rıza menzilini, onun aşkıyla fenâyı ara, fenâyı ganimet bil.

22

Sabah rüzgarı, hazan bahçesinde seninle gözüken o güzel fidana,

Ateş renkli sudan bir kadeh içerek çılgın aşıkları nasıl tutuşturduğunu söyle.

Kuvvetli zühde aldandım ve aşkın gücünün beni nasıl aciz bıraktığını bilemedim.

Sen ey aşıklık ordusuna karşı sabırlı olan genç, bu sabırsız ihtiyara merhamet et.

Güzellik meşalesinin parıltısı aşk ateşindendir, seyretmek isteyenlerden esirgeme.

Dudağın âb-ı hayâttır. Çünkü onun yanında konuşma anında Mesîh'in konuşmasına izin yoktur.

Gel ki; iki dünyanın ürünü, meyhanede boşuna uğraşan rindler için sarı yaprak değildir.

Her ne kadar aşkı ve şarap kadehini yasaklıyorsa da şeyhin her dediğini canla kabul ederim.

Harâbâttakilerin meclisindeki rezilliği görünce, evsiz barksız "Fânî" rezilliğe düştü.

23

Meyhanede bir afet her an canıma kastediyor. Benim meyhanenin olduğu yerde canlı kalmam mümkün değil.

Gönül evi takvayla bayındır idi. Sakinin işveleri ve kadeh seli beni viraneye çevirdi.

Zühd perdesi beni nasıl giydirdi ki, yırtık yakamdan eteğime kadar indi?!

Sevgilinin ayrılığında hırka şaraba rehin oldu, şarap ve aşkın afiyet elbisesinden beni nasıl soyduğuna bak.

Eğer şarap girdabına düşersem benim günahım yok. Bu sarhoşluk, dünyanın dönmesindendir.

İsyan denizi beni yüksekten aşağı itti, çünkü bu tufanın her dalgası beni gökten yere vurmuştu.

Ey meyhane piri, ikiyüzlülük kirliliğinden dolayı gusül alıyorum. Fakih meyhaneye girdiğinde beni gizlersin.

Rüyamda hurinin eliyle kevser suyu içtiğimi gördüm, bana sakinin eliyle bol şarap ver.

Ey "Fânî", fenâ yolunun zorlukları varsa da, onu katetmek, benlik yükünü atmaktan kolaydır.

24

Beni meyhane arzusu evden çıkardı. Şarap olmayınca, benim evde bulunmam mümkün olmaz.

Sarhoşluk, delilik ve rezillikte beni ara, meyhanenin olduğu mahallede beni bu işaretle bulursun.

Dosttan taleb ehli vuslat müjdesi buldu. O ortamda bana ağlayarak ayrılmak düştü.

Zaman zaman bana kadeh ver, çünkü bir süre şarap içmeyince zaman gamı beni incitir.

Ey saki, bir iki sabah şarabıyla kurtulurum. Beni gece şarabının sarhoşluğu harap etti.

Ey "Fânî", ölünce köpekler beni yesin, eşiğinin toprağına atsınlar!

25

Saki, yakut renkli şarap kadehini getir, yakut renkli kadehin şeklini yap.

Gökyüzü kadehse, kadehe dökülenin tamamını içeyim.

Ey gönül, sakinin kırmızı renkli kadehinden dolayı meyhaneyi hayat kaynağı olarak ganimet bil!

Vefa kokusu feleğin gül bahçesinde kimseye ulaşmadığı için, şarap kokusuyla burunlara koku sal.

Görkemli kişilerin aşk ayini uzun bir hikayedir. Feleğin müflislerinin ihtişamı aşktır.

Zahid bizde afiyet arama, çünkü sürahinin ve şarabın başında kötü adlı olarak kalmışız.

Cem, hayat kadehinden her zaman vuslat şarabını bulamadı. Kafandan ham istekleri uzak tut.

"Fânî", meyhane köşesinde cennet bahçesini sana göstersin diye fenâ kadehinden iç.

26

Şahın yatağının üzerinde bazen bizi gör. Altımızda diken, başımızın altında ipek.

Gönüle el koyarsam, nasıl işveyle dudak ısırırsın, sabırsız gönle karşı ne çarem var söyle.

Sana ulaşma sözünü dile getirmesem de bu düşünceyi aklımdan nasıl çıkarırım.

Ey melek, onun mahallesinden cennete doğru gidiyorsun. Böyle bir seyri niye bırakıyorsun ki?!

Meyhanede şarap testisi omzunda rüku edene bak; omzundan namazı nasıl atmıyor.

Senin güzelliğin için süsleyicinin zahidliğini isteyince, süslemek için güneşte zahmet çeker.

"Fânî", Sadi ile birlikte adım atmıştır. Çünkü ikisi olmadan bilgenin düşüncesi anlaşılmaz.

27

Gönlümde aşk yüzünden yüz bin yük var ama, hâlâ bu yüke şükrediyorum.

Benim gül yanaklı sakide gül renkli şarabım varsa, ey zahid, huri ve kevserle ne işim var!

Verdiğin ve sunduğun öpücüğe minnet etme. Beni beklemekteyken sana niçin minnet edeyim?

Aşk ve şarap suçunda zabıta bana kefil olursa, aşk meyhanesinin pirine benden teşekkür ilet.

Şarapla sarhoş olup sarhoşlukla şarap içiyorum. Bu devamlı böyle sürüp gidiyor.

Bana: "meyhaneye gitme" deme, ne yazık ki sakiler isteğimle değil, saçımdan çekerek beni götürüyorlar.

Şarap suçumdan dolayı korkum yok, dün gece gaipten bir ses beni ümitlendirdi.

Artık bana: "seni sarhoş edince öleyim" deme, bu sözün ne faydası var ki!

28

Ey şarabın ateşiyle gül yüzüne iz, o ateşimden de gönlüne kıvılcımlar düşen sen!

Irmak kıyısında bir taşsın. Öldürdüklerinin kanıyla dolu ırmak. Ola ki kıyıya vurmuş olsun bir takım başlar.

Gül renkli elbisede, kederlerle gelişip büyümüş senin servi gibi güzel boyun var.

Senin aşkınla dikilmiş her temenni ağacı, hep kınama taşıyla meyveler vermiş.

Meyhanede meyhaneci çırağının aşkıyla dost, şarap yudumu için kapıya yönelmiş.

Fenâ çölü rehbersiz kat edilemez, çünkü onda çok fazla tehlike var.

Dünyadan maksat; kadeh, aşk ve harâbâttır, diğerleri boştur.

29

Cem'in kadehine meyhane şarabı dök, onda bu dünyanın hakikatine bak.

Ey kilise piri, harâbât ehli bu sırdan mahrumdur. Sırrı söyle ve bahaneyi bırak.

Bu sözü uygulamada halkıma orta halli davranmazsam, boş yere şarap dök.

Şarap kaynağı zaman zaman dünya hayatını ve sıkıntısını hafızamdan siler.

Ey Hızır, âb-ı hayât ve ebedî hayata ulaşınca ölmeyelim.

Meyhanenin tavanına, şarabın parlaklığının aksine, gölgesine bak, kilimin ateşinden alevi görmedin.

"Fânî" bu meclise layık olmayınca ey rakip, bari eşiği öpmek için kal!

30

Havanın güller ve yaseminlere döktüğü şebnem çimen çocuklarının yanağındaki su kabarcığı gibi oldu.

Çimenin gülleri ayrılık şehitleri değilse, lale gibi neden kefenler kana bulandı?

O güzel kokulu saçın kıvrımı yoksa, sümbül gibi kaküle kıvrımlar nereden düştü?

Böyle mevsimde, şarap ve bir sevgili edin, meyhanede yalnız içilmez.

O güzele doğru koşmam. Çünkü saf altın, canın boynunda öldürmek için ip olmuş.

Hakikat sırrında söze gerek yok. Çok söz söylense de bir yere ulaşılamaz.

"Fânî", yokluk yoluna gir, çok söz söyleme. Eğer yol adamıysan, bu sanatları ortaya çok koyma.

31

Yüz bin tanesi senin için inilti olan o dikenli kirpiğe, iki yüz bini senin için olan iki gül yanağının esirine yazık !

Güzellik baharında hazanın sıkıntısı olmasın, çünkü gül bahçesi yanağını temizledi.

Ey gönül, tahammül davasında inleme. Dost cilve yapınca senin neye hakkın var?!

Sarhoşluk kulübesinde ilaç gül renkli kadehtir, bazen yonca senin sarhoşluğunu sıkıntı eder.

Ömür geçince, şarap kadehini bırakma. Çünkü seni zamanın sıkıntısından o kurtarır.

Yolun vefa ehlinin toprağına düşünce, eteğin diken doldu diye kaçma.

Ey "Fânî", fakirlik vadisine "benlik" yüküyle gitme, çünkü orada böyle yükün

olmaz.

32

Feleğin beni onun mahallesine attığı ömrümün sonunda, mutluluk gözyaşlarının seli varsın beni oradan götürsün.

Bazen göz, aşk kefesinde bir tarafa Ferhat'ın dağını bir tarafa da beni koysan, çektiği gamdan dolayı ağır gelir.

Yoluna o kadar yüz sürdüm ki, iki gözüm kanlandı. Ne yazık ki sana ulaşmak için rehberim yok!

Senin kakülünün kokusu burnuma ulaşınca, bazen o koku halsiz bırakır, bazen de kendime getirir.

O kötü huylu o kadar kılıç salladı ki, bu aşırılıkla beni de kendi gibi kötü huylu yaptı.

Meyhanecinin şansından şarap içinde boğuldum. Artık bekçi beni aramakla bulamaz.

Ey "Fânî", onun aşkının beni gamdan ve mutluluktan arındırması şükürlüktür.

33

Senin gamınla huzurlu olmayan gönlü, ne zamana kadar senin mahallene götürüp getireyim.

Delilik anında oturmaya heveslenen karganın lokması başımın yarasındadır.

Ona göre vücudum gölgemden ağır değilse de, senin mahallenden zorluğu ortadan kaldırmak isterim.

Leylâ ve Mecnûn ortadan kalktı, ben aşkıma safayı layık görmeyince, onun gönlünü çalıyorum.

Ayağını öpme iddiasında bulunmak benim haddim değil. Ey aşk, onun kapısının toprağı olmam bana yetmez mi?

O gülün otağında vücut yaralanınca, ey bade, onu hareminden kovmuyor musun?

Onun köpeği benim çanağımın artığı için geldi. Ama divane benim kadehime iç çekiyor.

Şeyh, tesbih tanesini riya saysa da, ben "Fânî" gibi bir arpa tanesi bile saymam onu.

34

Yazık ki, gül zamanında o gül yanaklıdan ayrıyım. Gül ayrı, ateşim de dikeni ayırıyor.

Benim sevgiliden ayrılığımda baharın etkisiyle bulut bana ağlıyor. Bulut ayrı, sevgili ayrı.

Sevgilinin benden ayrı olması nasıl ayrılık ki? Gönül candan ayrıldı. Can vücuttan ayrı.

O güzel tenli, hasta vücuttan ayrılan can gibi bu yorgundan ayrılmayı istedi.

O mahallenin kapısına ve duvarına o kadar uğradım ki, kapı ve duvar birbirinden ayrıldı.

Ey saki, akılsızlığımın ilacını şaraba at, sevgiliden ayrı olunca gönlüme akıl gerekmez!

Ey "Fânî", o mahmur güzelden ayrılmaj istersen, bu meyhanede fenâ kadehini iç.

35

Her an ateşten onun gül yanağını sararmış, baharını hazana dönmüş görüyorum.

Onun güçsüz vücuduna bakınca, ter içinde kalmış, zayıf canının bela denizine batmış olduğunu görüyorum.

Hararetten onun nazik vücudu ıstırap içinde kalınca, ağlayan gözü nasıl kapatabilirim.

Keşke onun kırmızı renkli dudağının uçuğunu dişlerimle söksem de, sevgilimin dudağını eziyetten kurtarsam.

Ey felek, ömrümü onun ömrüne karşı çoğaltsan da sevgilime hayatımı ve canımı feda etsem!

O ay yüzlünün eziyetiyle hayatım karardı. Artık zamanımı biraz safa içinde görsem.

Ey "Fânî", karşılama töreninde ondan memnun kalırsan, onun ayağına candan hediyeler saç.

36

Ay yüzlü saki eğer saf şarap kadehini verirse, güneş kadehi olarak iyi ki feleğim var.

Meyhanede ne zamana kadar baygın olurum ve arkadaşlar çeke çeke beni eve götürürler!

Gül yanaklı sakim, eğer yanağından ter damlarsa, şarap kokusu bana yeter, gül suyu saçma!

Ayrılık zehri içiyorum, cehennemin dibinde senin gamını ne kadar azap olarak çekerim.

Yaşlılık zühd ve afiyet, üçü de zamanında hoştur. Aşk, şarap ve gençliği ganimet bil.

"Fânî", eğer gül mevsimi şarabı bırakırsan, korku ve pişmanlığın sana engel olması gerekir.

37

Dünyam yüz kere şaraptan dolayı viran olduysa da, bir defa da sarhoşluğumu defetmesinden mutluyum.

Bekçi şarabı döküp meyhaneye dönünce, benim de şaraptan başımı kaldırmamam ayıp olmaz.

Ey, hırkamda şaraptan kaynaklanan bu yaralar nedir diyen! Haberin yok ki senin bu yaradan yüzlercesi var sinemde şaraptan.

Başım döndüğü için başımı önüme eğmedim, belki kötü sarhoşluktan, şaraptan utandığım için.

Meyhanede olmam, şaraptan dolayı divane olmam, hem peri yüzlünün sevdasından, hem ayrılıktan oldu.

Sevgilinin yanında mahcubum. Ey arkadaş, divaneliğe de elimden bir şey gelmiyor!

Olgun pir ol. Genç aşık olunca, bahar mevsiminde şaraptan dolayı tövbe edilemez de.

Ey "Fânî", hırkada gizlenmenin ne faydası var? Yüz gizli ayıp, şaraptan dolayı açığa çıktı.

38

Sabah vakti bulut, sabahı anla diye nara atar.

Gül bahçesinde kuş ıslık çaldı, bulut yatağında inledi.

Bu figanlarla dostlar her taraftan bir bir başlarını kaldırdılar.

Yarısı mahmur, yarısı sarhoştu. Sabah meclisine koş.

Saki, dün gece dostlarla şarap kadehinin etrafında meclis kurmuştu.

Ölmediysen gözünü aç, arkadaşlarının yanına gel.

Bir iki anlık vakti ganimet bil, dostlarla saf şarap iç.

Feleğin altın renkli güneş kadehi çıkıncaya kadar sarhoş ol.

Uyanığın etrafında sarhoş gezersen, bir daha sarhoş olursun rüyanda.

Uyku uzak, uzun, önünde. Kalk bir an uykudan yüz çevir.

Ey "Fânî", kapıların anahtarı gözünün kapısını uykudan ayırsın.

39

Sen güzelsin, yaratılışın güzel, sohbetin de güzel. Dünyada senin gibi güzel kimse yok.

Güzellikte peri gibi güzel olan senden daha iyisi, Adem'in neslinden senin gibisi ortaya çıkmamıştır.

Güzelliğinle öldürüyor, sözünle can katıyorsun. Meryem oğlu İsa da senin gibi güzel değil.

Gönülde muhabbetin her an artıyor, her an göze daha güzel görünüyorsun.

Dost ve arkadaş güzelse daha iyi. Çünkü güzel dost ve arkadaş dünyaya gelmedi.

Dünyaya iyiler çok geldi, fakat senin gibi güzel, güvenilir olmadı.

İyilerin kabile ve meclisinden aşık Fâni'ye vefa ve şefkat de, zulüm ve kin de iyi olur.

40

Ey, yüzünde ayın yüz çeşit parlaklığı olan ay! Konuşma! Söz güneşte.

Senin mahallende başkası bana azap ediyor, oysa cennette azap olduğunu hiç kimse işitmemiş.

Gözyaşımdan dolayı gözümde uyku görmediğim için, gözü şimdi rüyamda bile göremiyorum.

Toprak renkli vücutta senin yakut renkli dudağından dolayı ıstırap var, toprağı da şarap coşturuyor.

Senin yüzünü görmeyi hayal edince, gönle ıstıraptan çok zayıflık düşüyor.

Meyhanenin piri ve saki beni sarhoş ediyor. Meyhanede şeyhten ve delikanlıdan memnunum.

Ey "Fânî", aşk vadilerini katetmede yiyeceğin ciğerden, suyun gözden olması gerekir.

41

Hayat çeşmesi, o Nahşeb'in ay gibi güzelinin ağzına o dudakta yetişen yeşil hattı sulamak için geldi.

Aşk yolunda akıllı pir, okul çocuğu olmuş. Benim cilveli sevgilim, okula doğru salınarak gidiyor.

Başımı terkine bağlamanın yolu var mı? Bineğinin tırnağının değmesi şerefi yetmez mi bu çukura?!

Senin atının ayağının nalıyla, yeni ay nasıl aynı olur ki! Bu gümüştendir, o aşıkların çehresiyle süslenmiş.

Ey ecel, ayrılık hastalığıyla can vermem için bütün sebeplerin hazır olmasına üzül.

Ey "Fânî", isteğin fenâ sıkıntısı oldu, sakinin elinden saf şaraptan başka bir şey isteme!

42

Çimende sevgilinin yüzünde gülü seyrediyordum. Sevgilinin kokusu bana gelince yenilendim.

Sevgilinin gül yüzüne birazcık benzedi renkte ve kokuda. Başımın üzerinde ona yer verişim, sevgiliden dolayı.

Gözyaşı seli yerinden koparsa, helak olmak isterim, beni sevgiliye götürecekse bundan korkmam.

Ey seher yeli, Allah için onun mahallesinde öldüm. Toprağımı sevgilinin mahallesinden götürme!

Sümbül senin zülfünün kölesi oldu. Sevgilinin zülfünün bekçisine köleyim.

Onun nazik mizacının değişmesiyle ölmeliyim. Sevgilinin hiddetli huyundan dolayı nasıl ölüm korkum olur?

Her ne kadar "Fânî", zayıflıkta sevgilinin saçı gibi değilse de, her iki alemin mülkünü onun saçının bir teline nasıl verir?

43

Kadehte güneş şarapla doğdu. Gölgen başka bir güneş oldu.

Sakinin ve saf şarabın yüzüne baksana, insanları başka türlü yakıyor.

Senin yüzünün ve şarabın güneşiyle gece gündüz gibi oldu. Artık güneşi ne yapayım.

Meyhane, feleğin üzerine kemer olduğu hoş bir âlemdir. Orada parlak şarap kadehinde kırmızı şarap vardır.

Küpün ağzı şaraptan dolayı parlaktır ey hekim! Meyhanenin karanlık köşesinin aydınlık güneşi?!.

Kadeh güneşini saklı tut. Yeşil felekte dolaştıkça güneş.

Şarabın ışığıyla meclise ışık ver gecenin çadırında güneş başını saklar.

Güneş olduğunda ayın karanlık olması gibi, şahın meclisinde de karanlık altın kadehte güneş.

Sultan Hüseyin Hüsrev Gazi, yüce mekanda başını güneşle parlatır.

Dünyanın süsü, güzelliği güneştendir. Güneşin süsü ve güzelliği de senin vahşi atından olsun.

"Fânî" senin şarap kadehinin tortusundan faydalansın. Fikirlerinin nuruyla güneşe ulaşsın.

44

Ebedî ömür için herkesin bir sebebi var, Hızır'ın âb-ı hayât, rindin üzüm suyu.

Karanlık bir gecede sabaha kadar sana arkadaşlık edeyim dedin. Bizim ayrılık günümüzden daha karanlık hiçbir gece yok.

Güzelliğin bütün anlamı yanağında ve yüzündedir. Bir defteri bir sayfaya ne güzel de seçmişsin!

Güzellikte yüz Yusuf gibisi kölen olur senin ey sevgili! Tuzun kaynağı sen isen ona nasıl Yusuf lakabı veririm?

Sıkıntıdan dolayı tattığın her şey hayat sebebidir. Kavuşma gününün göz yaşı, kederlilere neşe verir.

Her ne kadar kimse dosta istediğinden dolayı ulaşmadıysa da, ulaşan, isteyenler zümresindendir.

Şarabın özelliklerine nasıl hayret edilir. Ateş özelliği olan suya şaşılır mı?

"Fânî", sevgilinin eziyet sebebini bize sorma. Fenâ ehlinin adeti sebep sormak değildir.

45

Gönül o yanağın şimşek gibi ışığıyla aydınlanınca, güneşin gölgesindeymiş gibi güneşe döndü.

Sevgilinin mahallesinden gül bahçesine düşen gönül, sudan karaya düşen balık gibidir.

Uykusunda gördüğü rüyadan dolayı sıçrayan kişi gibi onun kakülünün hayaliyle boş yere ıstırap çekiyorum.

Ömrün her ne kadar herkese aynı derecede acelesi varsa da, sadece bana değil, herkese acele ediyorsun.

Gönlü parçala ki, o yanağın şekli ortaya çıksın. Gonca örtüde olsa da açmış gül daha iyidir.

Yanağındaki zülfünün halkaları imandan sakınan küfür ehli gibi baş kaldırıyor.

Dudağındaki ter damlası gönlüme neşe katıyor. Şaraba su katma neşeyi artırıyor.

Ey saki, ağzına kadar dolu kadehle aklımı yok et, bu harap meyhanede aşırı sarhoş olmam iyidir!

46

Ey saki, kadehe neşeyle şarap dökünce, onu dudağa değdirmeyince nasıl mutlu olurum?!

Senin yakut renkli dudağınla hayat bulmam şaşılacak bir şey değil. Senin dudağın olmadan yaşamak şaşılacak şeydir.

Güzellikte Yusuf senin kölendi. Köle şahla karşılaştırılmaz. Edebi terk etme.

Ağzının bilinmeyen noktasını istedim. Akıl dedi ki bana: " *oradan isteyemezsin*".

O çenenin teri, dudağından çene çukuruna sızmış ve akmış hayat suyudur.

Aklın aşktan kaçmasına şaşılmaz. Akıllı aşkta okul çocuğu gibidir.

Bu baş ve ayağın çıplaklığı, dervişçe bir güzelliktir. Bu gece olanlar şaraba ayakkabı ve sarıktır.

Feleğe iki dilim ekmeğin değerinin sebebini sordum. Bizim sebep araştırmamız gerekmediğini bil dedi.

Aşığı meyhanedeki şarap olan içki tutkunu rindin yakınlığı, "Fânî"yi aramaktır geceye yakın.

47

Sakinin yanağı saf şarapla gül gibi açtı. Benim zahidlik binam, şarap seliyle harap oldu.

Her şeyim şarap uğruna gitti bu meyhanede adın ve sanın anlamı yok.

Şarap iç ve divane ol alemde. Zira şarap meclisi divaneliktir alem için.

Şarap iç ve divane ol. Şarap meclisi alem için divaneliktir.

Sarhoşluk, bahar ve aşk ateşi gençliktir. Şarap getir, deliliğin bütün sebepleri tamamdır.

Bu karışık yerde emniyet istiyorsan, meyhaneden çıkma ve sarhoş ol.

Kafasında şarap arzusu olan bütün dostların, sonunda kadehin başında can vermeleri gerekir.

Eğer "Fânî" gibi yok olmak istersen, sana ulaşanı felekten çevirme.

48

Allah'ım, o gencin ateşten dolayı baş ağrısı olmasın. Zira onun başının sadakası bu güçsüz pirdir.

Ayrılıktan dolayı ağlayıp inleme felekten kaldı. Ey Allah'ım, bu inlemeden beni nasıl kurtaracaksın?

O ay yüzlü sevgiliye ulaşma ümidiyle belki Allah'ım, ayrılık gecesi gökyüzüne ulaşırım.

Ey Allah'ım, akşam meyhane meclisine sıkıntım ulaştı, ateşimi işitsen ne olur!

Saki, meyhaneden sarhoş olarak şehre çıktı. Ey Allah'ım, meyhaneye zühd ehlinden düşünce ulaştır.

Şeyhin riya mahallesine gitmesi hoştur. Ey Allah'ım, ben Mecusîler sokağından başka yere gitmeyeyim.

Riya yolu serkeşlik olunca, Ey Allah'ım, "Fânî"nin başı meyhanede eşiğin toprağı olur.

49

Bekçi küp kırmak için meyhaneye gelince, rindlerin canı yandı.

Kilise ehli onun vahşetinden kaçındı, din ehli bekçinin şeytan olmasına şaşırmaz.

Afet attı onu rakiplerin halkasına. Onun canına yetişir afet, değişen feleğin dönüşüyle.

Ayrılık akşamı parlak felekte ah ateşi olmasa, feleğin kızıllığının şafaktan ne farkı kalır?

Mutluları iyi bil, iyilerin suç işlemesi nasıl olmazsa, kötünün suç işlemesi de kötü olur.

Aşıklık ve dert çekmeyi meslek edin, eğer olmazsa, aşk derdi çekenlerle ilgi kur.

Ey "Fânî", fenâ çölünü katetmek istiyorsan, muğların pirini içten kazanmalısın.

50

Senin boyun, yüzün baştan başa güzel. Güzellikte her güzel senin güzelliğinin kölesi.

Lutuf da, sıkıntı da olsa, nasıl oluyor ki yaptığın her şey birbirinden güzel?

Vefa servi boylularındır, iyi ağacın meyvesi iyi olur.

Ey nergis, görüş sahipleri iyi görsün diye o güle bakma.

Yusuf senin yanında iyi gözükmüyorsa, güneşin yanında ayın güzel gözükmemesindendir.

"Fânî", tenkitçi, itirazcı olma. Çirkinse de güzelse de yaratılıştandır.

51

Şarap denizinin ortasında boğulan beni, saf şarap gemisinden başka ne kurtarabilir?

Ey, şarabın oluşum sırlarını anlamayan! Şimdi şarap kadehini eline veriyorum, anla.

Muğların meyhanesinde sevgiliye secde etmek üzere girdin. Meyhanenin piri sana işaret ederse, yüzünü çevirme.

Gönlüm yer almak için göğsümden çıktı, senin kaşın, mihrap köşesi oldu.

Sarhoşluktan o uykudayken sevgilinin ayağına iki gözümü sürdüğüm o gece ne hoştu!

Saki şarapla harap oldu. Gönlüm onunla sarhoş oldu. Sarhoş olan gönül nasıl ayıplanır?

Ey ömür: "Niye acele ediyorsun?" dedim, "Nasıl acele etme diyorsun?" dedi.

Bırak tesbihin hesabını ey zahid, fenayı seç! Senin ve "Fânî"nin ibadetini bu dünya hesaplamaz.

52

Ben ve ayrılıktan dolayı ay yüzlü her gece ağlayıp inlemekte. Her gece gökyüzüne ağlama inleme ulaşmakta.

Söyle, gençliğin taze aşkından bu güçsüz pire binlerce sıkıntıdan başka ne ulaştı?

Şahın meclisinden evine doğru o genci seyretmek için bir köşeye gizlenirim.

Ben onun mahallesinde, o da kendi sevgilisinin mahallesinde. Ben ondan gizli, o da ondan gizli.

Zaman zaman kendimi onun mahallesine atarım, fakat köpekler çeke çeke beni dışarı atarlar.

Senin meclisine gelip, eşiğinin toprağında çok yalvardım.

Ey "Fânî", onun binlerce belayla dolu mahallesine, canını ve başını terk etmeden gitme her gece.

53

Sarhoşlukla bu gece sevgilinin yüzünün hayali gönlüme düştü. Ansızın elimde olmadan beni ağlattı.

Mum halime üzülürse söyle gitsin. Ayrılıkta sabaha kadar benim halim böyle.

O peri gibi güzelin hayaliyle delice dağa ve çöle düşmek istiyorum

Komşular damlarda seyredip görmekte; bu mecnun artık ağlamaktan rahatsız olmuş.

Ey nasihat eden, eğer gözyaşımda boğulursam az öğüt ver ve biraz bizi kendi halimize bırak!

Ey gönül, sıkıntıdayım hayatımdan. Ne yazık ki, ömür kervanı hareket etmeyecek garipler ülkesinde bu gece!

Ey dönen saki, şarap kadehi verme! Hazin vücut, bu gece inleyen candan ayrılmak istiyor.

Ey "Fânî", ayrılıktan bin gecem gündüze böyle ulaştı. Fakat, benim gibi böyle bin gece geçiren gün yüzü görmez.

54

Ben, meyhane ve sarhoş sakî, bu gece sarhoşlukla gönlümüzü kaybetmişiz.

Peri gibi güzel, mest edici cilvesiyle nefes alınca, delilik ehli bu gece nasıl durmadan nara atar?

Bazen elini kâkül gibi uzatmış çenene, zülüf gibi ayağının altına almış bu gece.

Bütün gece gönül o zincirin her halkasına bağlandı. Onun zülfünden kurtulmam mümkün değil.

O yüzün mumu pervane gibi vücudumu yaktı. Varlığımdan iz var diyemezsin.

Hıristiyan güzel, bu gece gönül senin sıkıntından kurtulsun diye meyhanenin asmasını o kadar gösterdi ki.

masını o kadar gösterdi ki.

Sabaha kadar neden "Fânî"nin aklı başına gelmez? Bu şekilde o meyhaneci çırağının elinden sarhoş olmuş ya bu gece!

55

Sabah, şarap sarhoşluğunun sıkıntısını çekiyor, fakat sonraki akşam şarap bekliyorum.

Bin tövbe ediyorum, ama nasıl? Kadeh şarap seçmek için dönünce tövbe kalmıyor.

Aşk ve şarap kararttı günlerimi. Aşkın da, şarabın da dünyası kararsın!

Ey arkadaş, bana iyilik ve züht yaraşmaz. Çünkü sarhoş şarap işinden başka bir işe yaramaz.

Ey saki, içki mahmuru değil sarhoşum! Ayıptan ve sarhoşluktan dolayı dün şaraptan utandım.

Dünya gamından bir an kurtarırsa şaşmam. Böyle bir şey olursa şarabın esiri olurum

Harâbât mahallesinden şarap içen olmuştu "Fânî", cennette rahat etti.

56

Aşk meyhanesinin sıkıntılarının gönlüne şarap yüzünden ne fitneler düştü.

Her sabah baş dönmelerim sarhoşluktan değil, sarhoşluktan utanmamdandır.

Utancı defetmek için şarap gerekir. Bu bahaneyle şarap içerim.

Şarap şırasının etrafındaki şarap hisarından kopmuş, fitne taşıyla düşürülmüş sarhoşlara bak.

Aşk şarabının tutkunlarına bak. Uzun yolda şarap yüküne el atan sarhoş deve gibiler.

Her ne kadar şarap şişesi, şarabın perdedârıysa da, saflıktan yüz binlerce edepsizlik yapar.

Benim şarap dilenciliği yapmam niye ayıp olsun? Ben meyhane köşesinde içici oldum.

Meyhanede "Fânî" nasıl sarhoş oldu deme! Sakilerin elinden şarap kurtulamaz.

57

Benim ay yüzlüm, sabah meclisinden harap sarhoş olarak çıktı. Güneşin doğusun-

dan cilveli ve hayran olarak düştü.

Meclis ehli her tarafta yıldızlar gibi indi, gözleri sabah vakti uyku mahmuru nergisin gözü gibi oldu.

O, beni sarhoş görünce kavga etti, bana öfkeyle hitap etti.

Ey, bizim özel meclisimizin reddedilmesi mümkün olmayanı, belki talihsizlikten ayrılıkta azaba düştün!

Senin başının ortasına ölüm kılıcını sürdüğümde kanınla yeryüzü boyanır.

Dostlarla şarap içtiğimiz sabah sen kayboldun, yoksa bu meclisten uzaklaştın mı?

Ben titreyerek yanağımı yere koydum, dilimde yüz söz vardı fakat cevap haddime miydi?

Zamanımın değiştiğini, durumumun kötüye gittiğini gördü, güldü ve o zaman sakiden bir kadeh şarap aldı.

Ey "Fânî" elimizden şarabı al ve iç, çünkü ben içtim ve yokluk mülküne doğru acelem var.

58

Ezel sabahının doğuşu, dervişlerin doğuşudur. Ebediyetin değerlerinin mahzeni, dervişlerin elbisesidir.

Gül bahçesini aydınlatan güneşin ışığıdır. İçki meclisinin bir gülü, dervişlerin ferahlığıdır.

Dünyanın her işinin ortaya çıktığı yer Cemşid'in kadehidir. Eski bir çömlek dervişlerin sohbetindendir.

Meleğin kanadının süpürgesi olduğu en yüksek makam, yüksek divan kubbesi, dervişlerin haşmetidir.

Arşta oturacak yeri olan kutsal kuştur. Haberci hazreti derviştir.

Yıldızların incisiyle süslenmiş atlas felek, dervişlerin namus hareminin perdesidir.

Düşünceler ordusunun sineği gönle hücum edince, onu sürmek dervişlerin merhametine kalmıştır.

Eğer kaza mızrabında bela oku bir tarafa sıçrarsa, onu çevirmek, dervişlerin gayretiyledir.

Ey "Fânî", aydınlığı dervişlerde ara. Rahmet gözü açan dervişlerdir.

59

Ey cilve esnasında boyu kıyamet olan, o güzel boyun boy değil, kıyamet!

Salındığın zaman bin can, vücudun dışında gidiyorsa gitsin, sen selamette ol.

Sensiz bir an yaşamaktansa ölmem daha iyidir. İsa nefesi varsa pişmanlık yeridir.

Şeyhin kınamasına üzülmüyorum. Kınayanların kınamasına üzülünmez.

Bahçe gezmek ve seyretmek için, mahallenin köşesi yaşamak için güzeldir.

Aşk nasıl oldu da onunla oldu? Her taraf pişmanlık ölüsü!

"Fânî", şanını, şöhreti bırakırsan iyi. Çünkü hepsi halk içindir.

60

Sakilerin hayali benim canımın içindedir. Meyhane köşesinde ağlayıp inliyorum.

Put gibi güzelin zülfünün kemendini zünnâr yaptım. Meyhanede her toplantıda benim hikayem var.

Saf kadehe bak. Ondaki kırmızılık benim kan saçan gözümden bir işarettir.

Dağ kazana ve Bîsutûn'a bak. Istırap çeken gönül ve benim ağır sıkıntım zannedersin.

Şaraba testinden saç düşmüş deme. Benim güçsüz gözümün kirpiği göz yaşı içinde kalmış.

Bu yolda kendimden bir alamet olmayınca yokluğa alametsizlikten düştün.

Bin bela oku çekersen, yüzümü çevirmem. Beni imtihan etmek içinse, üzülme.

Ey gönül, yeni anlamların hoşluğuna bak ve gül bahçemin gülleri neredendir diye sorma!

"Fânî" senin mahzenine gönül ve canın değerini teslim etti. Artık senin mi, benim mi diye sorma!

61

Ey meyhane piri senin cömertliğinden dolayı sarhoş olunca başımı kaldıramazsam iyi.

Her zaman sana şarap verenin nefesiyle meyhanenin toprağı olmam nasıl ayıp olur?

Ey melek, aşk ateşinin toprağını çok yazma. Zira bela ateşiyle senin kalemini tutuşturmaz.

Saba rüzgarı senin hareminin mahremi olmayınca, senin çadırına nasıl girebilirim?

Gönül sayfasına, senin gam derdinden dolayı canım kalmayınca, nasıl hayat yazarım.

Ey ay gibi güzel, o güzel huylulara karşı göğsümü yarıp canın ortasına seni çizmek istiyorum.

Dertlerin ocağı oldun ey gönül! Güzellerin aşk aleminden haberin olursa, buna şaşılmaz.

Feleğin varlığını yokluk bil ve kendini hoş tut. Zira onun yanında senin varlığın yokluğa eşittir.

Ey "Fânî", nice itibarsızlık ve sayısız büyüklük varken, ulaşma hayalini aklından çıkar.

62

Meyhanede o güzeli aramaktan başka işim yok. Onu tekke ehline sordum, birinin haberi yok.

Bir kadeh içtim, dumanlar yükseldi başımdan feleğe doğru. Söyle feleğe, kan içsin, duman ah değildir.

Dışarı çıkmadıysa, meyhaneye giremez. Kendini beğenmişlerin sarhoşların mahallesine yolu yoktur.

Meyhanede her çömlek Cem'in kadehi oldu. Çünkü orada dilenci ve padişahın hiç farkı yok.

Aklın varsa, mutlak varlıktan başkasına gönül bağlama. Çünkü anlamsız varlıklar sana aniden gelmemiştir.

Ey saki, senin dudağın ve saçın şarabın zünnârıysa, senin kapına secde etmem, benim istemeyerek yaptığım bir şey değildir.

Zahid, rindi secdeye uzağa düşürdü, kadehe el uzatmak, "bismillah"tan başkasıyla olmaz.

Ey "Fânî", aşk tarlasında kavuşmak, saman gibi yüz, üzüntü verici inlemeden başka bir şey değildir.

63

Aşk sarhoşluğu açıklamanın ötesinde bir şey, benim ciğer renkli göz yaşım şaraptır, onun ki nasıldır?

Şarap, o gül yanaklıdan dolayı o renk, yoksa o yanağın rengi, o gül renkli şarap-

tan değil.

Benim aşkımın kemali ve onun nihayetsiz güzelliği halkın düşündüğünün ötesinde.

Saba, o saç zincirlerini birbirine değdirme. Yüz bin gönlün yeri Mecnûn'dur.

Şeyhin aşk ve şarap üzerine yaptığı vaazı istemiyorum. Çünkü o bazen efsane, bazen sihirdir.

Getir şarabı! Bu ömrün üç beş günlük süresi, iyi bakarsan feleğin hilelerinden biridir.

Bu beş günlük ömür için şarap getir. Aşk dünyanın hilelerinden biridir.

Meyhanede şarap karışıklığını ganimet bil. Çünkü dışarıda dünya karışıklığı başkadır.

Fenâ lafıyla emrin tersini yapar "Fânî", kulluğun yolu ey alçak, böyle mi yoksa?!

64

Ey saki, şarap ver, divanelik akıllılığımdandır. Mecnun'un ve benim kadehimi boşaltır.

Haremin tanıdıkları sonunda yabancıdırlar. Dünyanın tanıdıklarının yolu yabancılıktır.

Dört kadını nikahına almak adamlık değil, kadından ve kadın kılıklılardan uzak durmak adamlıktır.

Ey gönül, feleğin sıkıştırmasıyla viran olmaya üzülme. Çünkü aşk yolunda âbad olmak viraneliktir.

Zühd ve afiyet efsanedir. Aşk mahallesinde rezillikle efsanelik olmaktan da memnunum.

Rindler aşktan dolayı kuvvetliler. En yükseğe uçarlar. Şeyh ise ev kuşu gibi halvete inmiş.

O kavuşma gecesinin aydınlığından halk memnun. Bizim yanıp yakılmamızın makamı kelebek olmaktır.

Terk ettim evimi, düştüm mahalleye sarhoşça. Yol ortasında uyuması köpeğin, evsizliktendir.

"Fânî", dünyada hiçbir şeye kanaat etmeyenlerin bu tavrı, acizlik ve zavallılıklarından değil, bilgeliklerindendir.

65

Senin zulüm ve sitemin gönlümdedir. İyilik ve korumayı şükürle yapamıyorum. Nasıl şikayet edeyim?

Karanlık gecenin sabahı için meyhanenin yolunu buldum. Yoksa meyhane piri mi bana yol gösterdi?

Sakinin sarhoşluğu işvesiyle aklımı başımdan aldı. Ne biçim şaraptı ki o tatmadan etkiledi?

Dönen kadehten çok acı şarap içtim. Fakat ayrılık şarabının kadehi son derece öldürücüdür.

Sıkıntı ve derdimin hiddetiyle sevgilinin aşkının ne başından, ne sonundan haberdar oldum.

Ey şarap satan güzel, kadehi niye dolduruyorsun? Maksadım senin kadehinden bir yudumla yetinmek.

"Fânî"nin katili olunca, fenâ şarabından başkasıyla arkadaşlık etmek, seni varlık ordusunun hücumundan korumaz.

66

Şarap ayna gibi saf, kadeh ayna ağızlığıdır. Sevgilinin yanağında başkası haramdır.

Kadehin ay yüzlü saki gibi işvelidir. Takva nasıl hikayedir? Zühd hangisidir?

Şarap suyuyla çerez tanesi aynıdır. Benim meclise gelen neşe kuşlarım sevinçtir.

Sarhoşluğum akıl dairesinden çıktı. Sanki şarabım kadehin alt çizgisine kadardır.

Cilvede senin uzun boyun beni öldürdü. Allah'ım bu nasıl yol ve tarz? Bu nasıl salınarak yürümektir?

Meyhanede çok fazla kavga oldu. Seyirciler kapıdan bacadan hücum ettiler.

"Fânî", fenâ kadehinden içersen sana helal olsun. Kevser suyundan içersen zühdden haramdır.

Meyhane köşesi emniyetli ve dostların sarhoşluğu, sürahi gibi acı şarap içenlerin ağlamaları hoştur.

Solgun vaiz kavgayla hal kuşunu korkuttu. Gönlü yaralıların aşk hücumundan feryadı hoştur.

Mutluların yakut renkli kadehi o kadar hoş değildir. Eski çanakta sıkıntı çekenlerin kanlı gözyaşı hoştur.

Ey sıhhatli olan, sıhhatin şükrü için bazen merhametle hastaların halini sormak hoştur.

Fenâ ehli Cem'in kadehinden içer, meyhanede mutlu olanlar için büyük kadehin varlığı hoştur.

Ey "Fânî", hangahtan harâbâta geldin, zühdü bırak, burada şarapçıların şekli hoştur.

67

Gönlümde ateş onun muhabbeti. Gözümdeki su, onun ayrılığının sıkıntısındandır.

Gönlümün sıkıntısı servi şeklinde değildir. Gönlümden kurtulan onun servi boyudur.

Şarap bulaşmış yakut rengi dudağı, kana bulaşmış gözüm onun hasretinden dolayıdır.

Bulutun, rüzgarın parlaklığı, nallardan çıkan kıvılcım, onun dergahındaki hareketin yıldırım gibi afet yağdırmasındandır.

Ey şeyh, aşk ve şaraptan dolayı aşağılanıyorsam, bu alçaklık da onun isteğidir.

Ey zahid, meyhanenin kulu kölesi ben, onun sohbetinin sıkıntısıyla rahatladım.

"Fânî" ve harâbât dilberi, fenâ da onun hizmetinde bulunmakta.

68

Benim kulübeme adım atman, senin sonsuz lutfundandır. Kul senin kulun, ev senin evindir.

Ey gönül, onun mahallesinde gece sana neler oldu ki gündüz şehirde, dağda, halkın ağzında senin efsanen var.

Ben fakirim, sen zenginsin. Ey genç, şarap sat. Bütün küplerin zekatı senin hazinendedir!

Senin ayağının toprağıyla gözümün karartısı aydınlandı. Senin eşiğinin çivisi gül gibidir.

Elinde zulüm kılıcıyla sarhoş gönlüme girdin. Şimdi gönlümün her tarafında senden eser var.

Elime düştün ve inkar ediyorsun ama, aramızda geçenleri dudağın bilir.

Ey çalgıcı, senin çalgının sesi meyhaneye aks etti. Rindlerin ayak uydurması senin nağmendendir.

Ey felek, sana hileyle veya bahaneyle bakan aşıklar her murattan uzaktırlar.

Ey "Fânî", sakîlerin aşkına düşünceye kadar fenâ yolunda muğlar nağmesini söyle.

69

Ey can bağım, senin çevganınla kıvrılınca, atının başının etrafında benim başım top gibi döndü.

Okun gönlümü yakıyor. Ona kılıç vurman daha iyidir. Ok damlasıyla bu ateş yok olmaz.

Senin güzelliğinin cilve edeceği yer benim gözüm ve gönlüm olunca; gönül, sana mecnun olarak, göz sana hayran olarak geldi.

Ey ay yüzlü, göz bebeğimde senin gölgen olmayınca gönül başkasının değil, senin canını gözledi.

Başım, ayağım yaralı. Mahallenin etrafına bak; eziyet senin mahallenin köpeğinden ve kapısındandır.

Güzelliğin, dudağın can bağışladığı zamandı. Canlandırırsa da onu öldürürüm.

"Fânî", eğer varlığın seni bu karardan pişman etmemesini istiyorsan, istek yolunda önce kendi benliğinden sıyrıl.

70

Sevgili uzağa gidiyor, benim işim zor. Uzaklığın acısı vücudumda, ayrılığın acısı gönlümdedir.

Ey arkadaş, şarap ondan uzakta beni nasıl neşelendirir ki? Hayat suyu onsuz katilin zehri gibidir.

Ya gönlümü yaktı ya gönlümden ateş aldı. Onun ateşlerinin yeri, sahrada her yerdir.

O güzel güneş, benim değerli ömrümdür. Böyle acele gitmesine nasıl şaşılır?!

Eğer içime iki yüz sabır ve tahammül nakşedildiyse de, ayrılık selinin dalgasıyla yok olmuştur.

Ecel beni yok etmeye çalışıyor. –ondan uzak olsun- Sanki ayrılığının beni öldür-

düğünden habersiz.

Kafiledeki bu kıyamet kavgası, mahmilin çan sesinde değil, parçalanmış gönlümdendir.

Hangi toplantıda onun gamı yer aldı ki? Her mahfilin efsanesi benim aşk hikayemdir.

Can cananla birlikte gitti, "Fânî" ölürse şaşılmaz canansız ve cansız yaşamak zordur.

71

Rindlerin hepsi meyhanede seni harap etti. Ey alımlı saki, şarap seni nasıl sarhoş etti?

Senin lutfun ve keremin yalnıza ok çekmiştir.Vefa ehli naz ve nazlanmayla can verir.

Sen, gönüle ve cana giren bir perisin. Eve girmenle kimse senden utanmıyor.

"Ay ve güneş güzellikte benim gibi değil midir" diye soruyorsun, ey ay, cevabın güneş gibi aydınlıktır.

Görüş ehlinin gözünde o yüz açıktır. Varlığımızın karanlığında başka örtü yoktur.

Aşk çölüne oynayarak gidilmez. Orada çok zarar ve çok korku vardır.

"Fânî", varlık şarabından başka yiyecek ve uyku olmayınca, maksada ulaşmak için adım atmıyor musun?

72

Meyhanede barış ve dindarlığın numarası da, orada şarap içmekten başka çare de yoktur.

Ayyaşların hali gizliyse de manastır ehlinin hali de açık değildir.

Gözyaşı denizinin sahili benim sahilim oldu, bu kenarı olmayan tuhaf bir şeydir.

Feleğin cefasıyla parça parça olmayan gönlüm; feleğin cefa kılıcını parçalasa, aşıklar ordusunun da kalbini.

Aşıklar ordusunun kalbini kırmak istiyorsan, bir hu yeter, davula dümbeleğe ihtiyaç yok.

Aşk şehrinde akıllı pir beceriksiz olmadığı için bunak akıl kendine gülme.

"Fânî", bir bakışla hayatına göz dikti, bakışa göz dikmeye ihtiyacı yoktur.

73

Dünyada pir-i muğanın eteğini tutanlar, onu kurtuluş için tutabilir.

Zamanın hafifliğinden, meyhanede büyük kadeh tutanların artık sıkıntısı kalmaz.

Gönlümü ondan sakındım. İşveyle gönlünü alabilirim ama nasıl yapacağımı bilemiyorum.

İki cihan malına ulaşana, değerli inciyi bedava elde etti denilebilir.

Hangahta gönül riyadan başka bir şey görmeyince, meyhaneye gitti ve rindlerin dinine girdi.

Yeryüzünü saran sıkıntım, göğün etrafını saran şafakta olmaz.

"Fânî" aklını, fikrini, gönlünü, ailesini terk ettiği gün dosta ulaşmaya niyet etmişti.

74

Yanımdan gittiysen de seni nasıl bırakırım, seni tekrar getirsin diye seni Allah'a ısmarlıyorum.

Ezelden ebede kadar sana ulaşmaya çalıştım. Yüz kere beni bıraksan da ben seni nasıl bırakırım?!

Elim eteğinde. Başımı kessen de eteğini bırakacağımı sanmam.

Canı bırak, beni gönlünden çıkar diyorsun, seni gönlümden çıkarsam da canıma koyarım.

Madem isteğim olmadı, ömürden de ümidim yok. Saki şarap ver ümidim sendedir.

Kıyamet sabahında seher vaktine kadar sıkıntılarımı sayacağım bir gece olma.

Ey "Fânî", "*ayrılık gününü hatırlat*" diyorsun. Sana verdiğim şeyi nasıl unutuyorsun?!

75

Şarabın sıcaklığıyla başımı ateş kapladı. Şarap yine yakıcı ateş olarak başımızı ağrıttı.

Meyhanenin çanağında mıydı ki dün meyhanede saki bana altın kadeh tuttu?

Böyle iki kadehi birbirine vuranlar, kıyamet günü başlarını topraktan kaldıramazlar.

Şarap için dünya mülkünü verebilecek olan rindin kölesiyim.

Ey şeyh, benim putperestliğimi ayıplarsan, piri muğan küfür dininde bu sanatı öğrendi.

Ey rind, riyayı soruyorsan içki iç. Belki "Fânî", zahid ve bencilin yolunu tutmuştur.

76

Gönlünü senin misk kokulu zülfüne bağlayan kişinin canı, senin can artıran yakut renkli dudağına ümit bağladı.

Gönül, senin mahallenin yabancısı oldu, ara sıra ona senin için niye vatandan yolculuğa çıktığını sor.

Ezel ressamı, kanın dalgalanmasını istedi. Senin yakut renkli elbisende ne nakışlar olduğuna bak.

Senin cefandan dolayı zamanın çimenine gözünü kapatan maktulüne acıma gözünü aç.

Ey gül, kavuşma bahçesinde gönlüne sana ulaşma isteğini düğümleyen gonca gibi gönlünü çok açma.

Posta güvercininin kanı neden senin ayağında, sanki felek, senin ayağına gönlümün kanlı mektubunu bağlamış.

"Fânî", ayrılık akşamında kelebek gibi yandın. Yoksa mum senin yok olman için ordu mu tuttu?!

77

Parlak şarap dolu kadehin yanında ayın parıltısı yoktur, güneş gibi kadehin sıcaklığı varsa, bu su nedir?

Ey vaiz, hurinin elindeki kevser'i övüyorsun. Sence gül yanaklı sakinin elindeki şarap saf değil mi?

Dostları kendine çeken, gönlün muhabbet kancasıdır. Bu kancanın sırrı çelik ve demir olması değildir.

Rindlerin baş koydukları yer, meyhane pirinin dergahıdır. Secde ederlerse bundan daha iyi mihrap yoktur.

Saki bana boş yere şarap verme, ilaç ver, ayrılığın sıkıntısıyla birkaç gecedir gözümde uyku yok.

Ey şarkıcı, ahenkle gönlümün yaralanmasını istiyorsun. Tarın üstünde tırnağın mızraba ihtiyacı yok.

78

Yanağında örtü olan o misk kokulu kakülün örtüsünü kaldırmak için işim ahtır.

Senin güzelliğin, zamanı bayındır yapan bir hazinedir. Fakat benim deli gönlümü sen harap ettin.

Saki, sun aydınlık şarabı. Gamlı gönül yasta çünkü; feleğin dönüşünden, zülfünün kıvrımından.

Ay değilsen nasıl uzaktan geçtin, ömür değilsen içeri girmeye acelen nedir?

Kadeh verip, "*dudağımdan isteğin nedir*" diyorsun, yine sen söyle ey can, cevabın nedir?

Talihim üzere ömrün sonunda o an uykuya dalınca, kendi efsanemi sana nasıl söyleyeyim.

"Fânî", meyhaneci çırağının elinden ne zamana kadar ah vah çekeceksin? Muğların pirine göre tövbe zamanı şimdi..

79

Senin boyunun arzusuyla çektiğim elif, benim alınyazımdı.

Senin boyuna benim canım feda olsun! Ömür bahçesindeki fidan senin boyun gibi yetişmedi.

Kısmetim şarap olunca mutlu oldum. Sıkıntı çekenler, fazla kısmet arayanlardır.

Ayrılık gecesi şafağın kanı gökyüzünden gitmedi. Zira gözyaşı denizimin dalgası, feleğimin yanağını yıkamıştı.

Felek, gönül ehlinin gönül nakdini öyle bozdu ki, alçakların nakdinden başkası sağlam kalmadı.

Kâbe'ye ulaşma isteği varsa, onun çölünü katetmekte ne keskin ne yumuşak ol.

"Fânî", rindlerin meclisinde şarap bitince, testiden şarap içmek için çabuk ve çevik ol.

80

Saf şaraba su döken, ateşe su döken karanlıktan başkası değildir.

Yazık ki, o ay yüzlü güzelin uyku yerine tuz döktüğü dudağının hayaliyle artık uyumam mümkün olmuyor.

Yar, benim misafirim oldu. iki gözüm mutluluk gözyaşını, onun yoluna saf yakut olarak döktü.

Arzum onun kadehiydi, deva için kadehime gül suyu dökmesi tabibin hatasıydı.

Allah'ım, hesapsız yaşlanan o genç, kirpik hançerini çekti ve gencin yaşlının kanını döktü.

"Fânî"ninki kadar uzak değilse de hayatımdan eser kalmayınca, bu yorgun asker yarasından nasıl kan döksün?

81

Benim cennet bahçesi olan meyhane köşesine, huri tabiatlı sakinin elindeki kevser şarabına ulaşma zamanımdır.

Senin yanağının yazısı, kudret kalemi senin yeşil hattının yazısını yazınca, ezel günü önce bana geldi.

İster mescit, ister kilise köşesinden olsun, her evden Hakka yönelene şarap ver.

Felek toprağımı kerpiç yapsa da hoştur. Belki küpün üzerinde o kerpicin yeri olur.

Çiftçinin işi emek biçmek olunca, bu tarlaya insaf tanesinden başka birşey ekmez.

Zâl, eski felekte nasıl cilve yapsın? Çirkin zahid kıymetli giysiyle güzelleşmez ki.

Ey "Fânî", rintlerin nefesiyle gönül aydınlanır. Çünkü kömür yoğun ateşin etkisiyle kömürdür.

82

Senin yakut renkli dudağını istemede gönlüm saf kan döktü. O kebap ateşine dökülen tuzlu sudur.

Saçının siyahlığı, gönül sayfamda, kitap üzerine dökülen siyahlık gibi oldu.

Baharda yanağın laleler açmış, yoksa kan saçan gözyaşına bulut su mu döktü ?

Meyhanede aydınlık ve safa gör, çünkü saki, güneş kadehine saf yakut döktü.

Bekçinin meyhaneye gidip şarap dökmesini söylemelerine seviniyorum.

Söyle; ömrü hesaplarken, çalgıcı için dökülen altın ve gümüşü, hesapsız döktüğü şarabı yazsın.

Meyhanede eski çanağın dilencisi değilim. Şarap döken, sevabı için döktü.

Şarap, yanağın teriyle gül kokulu oldu. Yoksa saki, gül renkli şaraba gül suyu mu döktü?

"Fânî", yaşlılıkta yanağa gözyaşı dökmek, gençlikte de kadehe şarap dökmek hoştur.

83

Sevgilimin gitmesiyle kıyamet karışıklığı oldu. Ey Allah'ım, onu öldür ve selamete bırak.

Ayrılığında başıma yıldızlar ve dünya düştü. Senin ayrılık akşamın benim için kıyamet günüdür.

Ey cennet sakini, gül tûbâ'nın üzerinde görülmez ise, o yanağın ve boyun üzerinde gör.

Ey şeyh, rintlerin yanına keramet için teşrif etmezsen, bir kenara çekil!

Her an senin hayalinle boşuna söze düştüm. Akla söyle bu delilik alametidir.

Şimşeğinle senin varlığın yokluk olunca; ey gönül, ne faydası olur şimdi kirpikten pişmanlık yağmuru yağınca!

Gönül dünyanın sıkıntısıyla her tarafa yayıldı. İkamet yeri meyhane köşesi oldu.

Meyin coşkusu harâbâtta şeyhe ulaştıysa, söyle hırka ve seccadeyi rehin bıraksın.

"Fânî", Hâfız ve Câmî'den bir yudum çekince, Cemşid senin kadehinin yudumuna dilencilik yapar.

84

Gönlümde misk kokulunun ayrılığıyla karanlık bir hal var, onunla zor nefes alıyorum.

Sana doğru uçan cazip kuş değildir. Bu aşığın sıkıntısıyla için rahat olması şaşılacak şey!

Benim kanlı gönlümün üzüntü, sıkıntı dumanı, yanağındaki misk kokulu kakülün sıkıntısındandır.

Zamanın sıkıntısından bir kadehle kurtulamazsın. Ey saki, rindlerin yanında acaba bir ihmalin mi var?!

Sabah, meyhanede şarap satan saki, bana şarap kadehi verdi, ne kutlu bir talihtir!

Zamanın işveli yaşlı kadınına bak ki, zavallı Rüstem gibidir, ne acayip Zâl'dir!

Ey "Fânî", o ay yüzlünün ayrılığını iki hafta çektim, şehirden iki haftalığına gitti, benim gözümden bir yıldır.

85

Senin yanağının bahçesinde şarabın ıstırabıyla gül açmış, her gülden, senin hasta aşıklarının gönlünde birer diken.

Gül bahçesinde o yüz ve boyla ortaya çıkarsa, afet olan boyun, davranışın kıya-

mettir.

Zülfünün tuzağıyla Cennet bahçesinin kuşlarını avlarsan, her tarafta ben tanelerinin bulunmasına şaşılmaz.

O güzelliği korur ve başka güzele ihtiyaç duymazsan, ümidim Hak Teâlâ'nın seni korumasıdır.

Ey şeyh; aşk bana, zühd ve riya sana kısmet oldu, beni kendime bırak, sen de kendi işinin peşine düş.

Ey felek, etrafında işli takından dert ve sıkıntı tozu yağan mütevazı bir kulübe istiyorum!

Meyhane piri kapını bana aç, tövbe ve takva özrüyle boynuna zünnâr bağlayıp sarhoş geldim.

Aşk dilencisinin bugün biraz hatırını sor; ey güzel padişah, yarın karşılığını görürsün!

Sen ey "Fânî", başında ne varsa bırakıyorsun. Sarığın olmayınca başını bırakmana şaşılmaz!

86

Dokuz tak feleğin altında eğrilikten başka ne iş var, bu dönen dünyanın eğrisinde doğruluk nerededir?

Gönlüm tekkeden ve zühdden meyhane yolunu tuttu, başıboş saki nerededir?

Mescit ve şeyh beni kibre attılar, meyhane nerede, kadeh ve şuh saki nerededir?

Tevhit sırrını istiyorsan, gönlünden derdi uzaklaştır. Muğların harâbâtından başka sırların mahremi nerededir ?

Meyhanenin eğimi ve alçaklığı beni sıkıyor. Sevgilinin "elif" boyu gibi doğru istiyorum.

Aşk şarabını içince, kendinden haber bekleme. Çünkü meyhanede kendinden haberdar olan var mı ki?

Başım vefa mahallesinde toprak oldu. Ona cefa gösterecek yar nerede?

"Fânî", kirpiksiz ve zülüfsüz yüz bulunamaz. Dikensiz gül, yılansız mahzen nerededir?

87

Benim ayrılık akşamında sevgilimin yanağının aksi, o akis için de ayna gibi şarap

nerededir?

Şarap istiyorum, eğlence meclisim için gül bahçesi yapan gül yanaklı saki nerede?

Güzelliklerin sebebi, bu eğlence meclisinin sermayesi benim can dostum, o güzel sevgili nerede?

Ey arkadaş, sabah kavuşacağıma nasıl söz veriyorsun, ayrılığımın seherden izleri nerede?

Ey saki, bir-iki kadeh ver ve aklımı başıma getir. Çünkü ayrılıkta şarap, arkadaş ve dert ortağı nerede?

Ey "Fânî", riyakar dostlara göz atma, sana gerçek dost gerekli gerçek dost nerededir, söyle.

88

Gel ki meyhanenin alanı bayındır bir işret, sohbet yeri. Onun alanında sıkıntının çeri çöpü rüzgara karışmış.

Onun yüce kapısının kitabesinde: "*iki dünyadan yüz çevirmeyene açılmayan kapı*" yazısı var.

Onun yüksek takından kulağa bu ses ulaşmış: "*Gel, emel köşkü çok gevşek temelli*".

Sakiye, rindine kalk "Şarap getir, ömrün yapısı rüzgar üstüne kurulmuş" de.

Onun şarkı söylemesi, zamanın işi zulüm olduğu için "*meze ve şarapla hayatın hakkını veriniz*" ifadesidir.

Testi, şarabın gürültüsüyle seslenmiş: "kadeh iç, eski meyhanenin senin gibi çok hatırası var".

Saki o şarap kadehini kaldır, ömür gitti, onun şevkiyle işim ah ve feryattır.

Sarhoşu "Fânî" gibi kendim terk ediyorum, harap olmuş sarhoş, böyle bayındır oldu.

89

Harâbât köşesi benim tekkemdir, tekkesi olan benim. Sabah şarabı içmek benim sabah işimdir.

Sakinin aşkından çıkan felekteki duman benim ahımdır.

Ay gibi güzellerin aşkında yeni sıkıntılar gör. Baştan başa benim kara talihimdendir.

O güzelin ayrılığındaki canlılık suçunda, kuvvetli kale, emniyet ve sığınağım var.

Meyhaneden dışarı çıkmıyorum. Çünkü feleğin işyerinde benim kırmızı gözyaşım, sarı yanağım ve özür dileyenim var.

Kilisede put gibi güzelin önünde secde etmek istiyorum. Çünkü Allah şahidimdir, hayal etmiyorum.

"Fânî" gibi bazen meyhaneye mahmur gidiyorum, zira bu durumu def eden içki, benim yok olmamdır.

90

Bizim meyhane dilenciliğinden başka, ezeli kısmetimiz olan, seçme hakkımız olmayan işimiz nedir?

Zamanın gam evi vefasızlık olunca, şarap getir, bu sarayda bir an akıllı olmak da nedir?

Zamanın işinin başlangıcının ne olduğunu, sonucuyla mukayese edinceye kadar kim bilir?

Zamanda ayrılıktan başka şeye ulaşmayınca, zamanın ayrılığının esiri olmak da nedir?

Zamanın gül bahçesinde murat gülü açmayınca, bülbülün sözündeki bu ağlayıp inleme de nedir?

"*Sevgilinin eliyle içki içmeyi ganimet bil*" diyorsun, önce içkinin ve sevgilinin ne olduğunu söyle.

"Fânî", sıkıntıyla inleme, yoksullara bak. Allah'ın isteğine razı olmaktan başka ne yapılır?

91

Ufukların mülkü, bütün bu meyhaneden başkası değil, hayatın esası büyük kadehten başkası değildir.

Ey vaiz, cennet bahçesinden bahsetme. Çünkü benim ve onun mahallesi, cennet bahçesi değildir.

Bütün bunlar köpeklerin gürültüsü değil, dün gece narayla perişanlıkla onun bana söyledikleridir.

Dünyanın makamı ve ikbali hep su üzerindeki kabarcıklar gibidir. Bütün bu hokkabaz zinciri gibisi yoktur.

Ey perişan gönül, zamanın işveli güzeline aşık oldun! hepsi bu kadar değil.

Bütün bu güzellik ve letafet benim güzel yaratılışımdandır, beşer cinsine bakarsan, hepsi bu kadar değildir.

Zamandan her nefesime yüz zulüm ulaştı, yoksa zaman ehlinin zulüm ve sistemi bütün bunlar değil.

Mahallesinin toprağı meleklerin gözüyle mi nakşedildi? Yoksa bütün bunlar aşıkların çehresinden işaret değil.

Ey "Fânî", ayrılık sıkıntısıyla can ver. Bütün bu inceleme, karışıklık ve figanın lüzumu yoktur.

92

Benim aşk harâbâtından başka yolum, meyhaneci dergahından başka sığınağım yoktur.

Kendisinden başka baş vuracak yerim olmayınca, o put gibi güzele secde etmek istemem şaşılacak şey midir?

Bakışın beni öldürmek için kirpiği niye saf çeker, karıncayı öldürmek için orduya ihtiyaç yoktur.

Gönül mülkü sensiz güzellik ehlinden kurtulmuştur. Ordu, ortada şahlık olmayınca ne işe yarar?

Aşk davamın doğruluğuna iki şahit isteme. Çünkü bu sözümde Allah'tan başka şahidim yok.

Eğer gönlüm senin vücudundan vefa istemezse, ayıplama. Kimsenin gönlünden böyle bir isteği terk etmekle lekesi yoktur.

Ey "Fânî", fenâ çölünde yeşillik ve gül arama. Çünkü ahımın ateşinden onda ot yoktur.

93

Meyhane köşesinde aşık ve sarhoş olarak ebediyyen kalıp, Allah'ın ruhları bir araya getirdiği gün, şekillerin tutkunu oldum.

Meyhane harabelerinde, ayyaş olana kadar, her an sürahi gibi kadehe baş koyuyorum.

Ey saki, sarhoşluğun ıstırabıyla kendimden geçtim! Bir yudumdan beni men edersen lutfetmiş olursun.

Ey saki, bu eski kilisede gönlümü kırma! O kadeh kıran güzel, kavgacı sarhoştur.

O bel kucakta, birisi olmadığını söylüyor. O ağız değil, sen ağız sanıyorsun.

Meyhanede rintlere hizmetten dolayı iki büklüm oldum. Pir omzuma çok şarap küpü yüklemişti.

Ey zahid, ne kadar çaba gösteriyorsun?! "Fânî", bir fenâ kadehi içti ve kendinden geçti.

94

Meyhanede elinde şarap kadehi olanı, akşam sabah sarhoş ve haraptır diye ayıplama.

Üzerindeki kabarcık gibi şaraptan başını kaldıramaz.

Bu meyhanede harap düşen her sarhoş, işinin maksadını harap olarak çeker.

Cennet hurisinin elinden kevser şarabı içiyorsun. Ey gönül, mahmurluğun Cehennemde azaptır.

Fenâ kilisesinde istek olarak kadehini ara. Senin düşünce perdene örtü bağlanmış.

Ey saki, yanağın sülünün yüzü gibi, sülünün kanı saf şarap gibidir.

Bu zaman, bir göz atmayla değişti. Ey ömür, yanımızdan gitmeye ne acelen var?!

Meyhanede tövbeyi bozup, şarapta boğulsam! Ey şeyh, bizi görmeyiver. Dünya su gibi geçidir.

"Fânî", zamana nasıl tutkun olursun, fenâ çölünde hepsi serap örneğidir.

95

Feleğin denizinden dolayı ömür gemisinde yüz bozukluk var, devası şarap denizi ve gazel gemisidir.

İnce şarap, hayatın kıymeti gibi benzersizdir. Şefkatli güzel, aziz ömür gibi eşsizdir.

Ey aşk, aklıma göre muhtemelse de ona ulaşmama ihtimal vermiyorum.

Harâbât rindinin gözü teslimiyetten başka bir şey değil. Çünkü tekke ehli baştan başa mücadeledir.

Ey fakih, git ki aşkın sonu fenâ olsun. Aşk, gönülde ezel şarabının yaşamasıdır.

Ey gönül kuşu, zamanın gül bahçesinden ümidi kes. Çünkü kutsal kuşun tuzağı emel ipindendir.

"Fânî", fenâ yolunu katederek ulaştın. Evet bu yolda murat amele uygundur.

96

Meyhane dilencisinin padişahtan sıkıntısı olmadı, meyhane pirinin iltifatlarından da eksik kalmadı.

Zelillik toprağına düşen sadece ben değilim. Felek insanlara sitemden başka bir şey yapmadı.

Şarap dolu eski bir var. Ki bu ne İskender in aynası ne de Cem'in kadehidir.

Kavuşmada sevgilisinin cefa ve zulmü ganimet olmayan herkesi, ayrılıkta emire söyle.

Esirlere doğru salınarak giden senin boyundan başka, zamanın bahçesinde servi sehi bile dik durmadı.

O şuh çocuk, halkın gönül kuşunu, kıvrım kıvrım kakülünün tuzağı olmamasına rağmen avladı.

"Fânî",o ağız düşüncesiyle ölürse, yokluk mülküne niyet etmemişken nasıl ayıp olur?

97

Ey Allah'ım, o şuh saki, kimin meyhanesinden, meyhanedeki sarhoş, kimin çömleğinden, kadehindendir?

Mescide doğru gitti, ben onun peşindeyim. Biliyorum gerçi kesinlikle kimin evinde olduğunu.

Hazine güzelliktir, muhabbet ehlinden başkasına bırak. Onun gönlünün kimin viranesine meyli var?

Halk, o kıskanç perinin benim sevgilim olduğunu bildi, sevdalı gönül kimin divanesi olduğunu söylemedi.

Rindimin şöhreti yoksa da meyhanenin her toplantısında kimin hikayesinin olduğuna bak.

"Senin siyah gözün kimi katil etti" diyoruz, kan dökücü şuh güzele bak kimin sarhoş nergisidir?

"Fânî"nin gönlü eğer o göze kastetmediyse senin saçın ve benin kimin tuzağı ve kimin benidir?

98

Harâbât meydanının alanı ıslanmış, eğlence meclisi hazırlanmıştı harâbât eyvanında.

Harâbâtın piri oturmuştu orada kadeh çekerek, hizmetinden Harâbât rindleri saf bağlamıştı.

Şuh muğbeççe sarhoşça oturmuştu kucağına harâbâtın sultanı gelmişti güzellik ülkesine.

Çalgıcı her an, gönülleri çalmak için, muğların şivesiyle harâbâtın hikayesini anlatmaktaydı.

Her kadehte harâbâtın gizlilikleri yine harâbât sayesinde zahir olmaktaydı rindlere.

Şarap ver, çünkü harâbâtın çıplak dilencisi bir yudum şaraba yüzlerce padişah hilatini değişmez.

Kevser'den, cennet bağından yana ne işittiysen, şaraba ve harâbâta dairdir.

"Fânî", yokluk harâbâtına girdi de benlik utancından kurtulup konuğu oldu harâbâtın.

99

Gönül, pervane gibi sevgilinin yanağının ışığıyla yandı, yazık ki pervanenin ışığıyla ev yandı.

Senin beninin üzerinde yanağındaki ateşe rağmen tüy olması şaşılacak şeydir, yerde tohum yanınca yeşermez.

Gönlüme aşk düştü; gönlüm yandı, viraneye ateş düştü; divane yandı.

Ayrılıkta istek azalmadı, gönül ateşiyle yandı. Gece ışığı söndürdüler ama, o evde ışık yandı.

Hırka şarapla doldu ve yalnızlığıma ateş düştü, yanağından bir ateş düştü, ev yandı.

Senin yanağının ateşinin alevi, benim kara toprağıma yaraşır. Toprak kurdu, pervanenin kolu kanadı gibi yandı.

Çıplak kalmışım ve tövbe suçundan zelilim. Meyhane piri benim hırkamı ceza olarak yaktı.

Süzme şarap meyhanenin ateşiyle yanınca "Fânî"nin meyhanenin şarapçısı olmasına şaşılmaz.

100

Peşimizden fenâ harâbâtına gittiğini gördü, başlar yükseldi, fenâ rüzgarıyla gitti.

Senin ayrılığında sabaha kadar benim gönlümün sıkıntısı vardı. İnsanlar, yoksa "*saba rüzgarı gitti*" mi dediler.

Yolda zahidlerle çok kavga etmişler, o sarhoş kafir, dün bizim yanımızdan gitmişti.

Bizden ayrıldı, artık onu bizimle aramayın, o periydi gitti ve nereye gittiğini bilmiyorum.

Şah gelip oradan dilenci olarak gittiyse de, fenâ mahallesi, aşkının durak yeri idi.

O ay gibi güzel gitti. Hemen senin yanına gelelim de, bakalım o dertli gönlün belalısına ne belalar ulaşmış.

Halktan insanlık özelliklerinin kaybolduğu gün, herşeyden çok sanki vefa adeti kalkmıştı.

O güzel sûfîden nasıl safa beklenir ki ? Onun saygıdeğer ömrü iki yüzlülük ve riyayla gitti.

Herkes zamanın olaylarıyla bir tarafa yürüdü, "Fânî", fenâ harâbâtına gitti.

101

Temiz olmayan gönüle feyz haramdır; dost yüzünün aynası, ayna gibi gönüldür.

Sakinin yanağını kadehin aynasında gördüm. O aynanın dönmesi, kadehin dönmesi gibi.

Kadehim âb-ı hayâttan zevk arzusuna ulaşmıştır. Ömür boyu şarap acıdır ve benim ömrüm damağımdadır.

Aşk meyhanesinde şarap bana helâl olunca, artık zühd tekkesinde ekmek bana haramdır.

Hem rüzgar kendine geldi, hem su kendinden geçti. Ey servi, gül bahçesinde bu nasıl salınarak yürüme!

Kendinden geçip dosta ulaşmaktır, "Fânî" fakirlik yolu uzunsa da, iki adımdır.

102

Gel ki; meyhanenin seslenicisi dün, gizlice şarabın sırrıyla ilgili söylenemeyecek bir hikaye söyledi.

Meyhaneci bu durumu öğrenince; beni selamladı, lutuf ve ihsanla şöyle dedi:

Ey harâbât dilencisi, ümitsiz olma. Çünkü vicdanın sana gerekeni söyledi.

O zaman gönlüm aşk şarabıyla neşelendi, zamanın bütün zorlukları kolaylaştı.

Meyhanecinin sözüyle yola düştüm, tekke şeyhi bu sözleri başka türlü söyledi.

Kanlı gönlün sıkıntısı ve ayrılığın eziyetiyle gönlüm yakut gibi kanlandı, içim yandı.

Zünnâr bağlamam ve putperestliğimin sözünü halka, o Müslüman olmayan güzel söyledi.

Gönül onun zülfüyle karışınca, toprağında dolaştıklarım hep perişan dediler.

Feleğin şemsiyesi altında zamanın ehlini terk eden, üzüntü girdabından kurtulur ey "Fânî"!

103

Meyhaneciye göre zühd, ayıp ve ilginç bir şey. Kadehte varken ona içirmemek edepsizlikten.

Sakilerin aşkından kurtulma ümidi yok. Bu bela bana aittir, sonradan elde edilmiş değil.

Beni canımdan eden esmer bir güzelsin. Türk güzelliğinle ve Arap fesahatinle beni öldürüyorsun.

Benim içkinin eziyetiyle susuzluğuma sabah şarabından başka ilaç olmaz.

Çin ve Halep mülkündense, Çin sürahisi ve Halep şişesindeki o şaraptan bir yudum daha iyidir.

104

Ben o huri tabiatlının boyunun elifini istiyorum. Çünkü ezelde kader bana bunu yazdı.

Meyhanecinin küpün başından alıp bana vermesini ümit ediyorum. Çünkü mezar zindanında başımın altına kerpiç gerekecek.

Vefa hurmasını isteme. Çünkü kader çiftçisi bu tohumu zamanın çimenine asla ekmedi.

Bugün isteğim; şarap, saki, meyhanedir. İhtiyarlıkta ve yarın kevser ve cennete kabul isteği olacak.

Onu gafletten mescitte bulmak mümkün olmaz. Huzura çıkınca isteği ne mescit ne havra olacak.

Güzellik ve çirkinliğin redde ve kabule bağlıdır. O gizli olunca da kimin güzel, kimin çirkin olduğunu nasıl bileceksin?!

Elinde değil kimsenin iyi ve kötü, getir kadehi "Fânî", iyi huylu da kötü huylu da gelse.

105

Kevser ve firdevse ulaşmak için uzak ve uzun bir yol var. O hayatı ganimet bil, zira meyhanenin kapısı açıktır.

Sürme Rahş'ı nazla. Öldürme peşinde, çünkü her tarafta düşmüş toprak üzerine niyaz ehlinin kafası.

Gül renkli şarabın kabarcıklarına bak, Ayaz'ın yüzünde Mahmut'un gözü vardır.

Senin zülfün, ayrılık gecesi ve aşk yolu mu ki karanlığı ve iniş çıkışı var?!

Rind, omuzuma şarap testilerini talihin parçalarına süs olarak eklemişti.

Göz berraksa, sevgilinin yanağına bakış, mecaz değil, hakikat gözüyle olur.

Tevhit sözünü tekkede nasıl söylerim. Harâbâtın rindi gibi sırrın mahremi var.

"Fânî", şarapta boğulmadı, niye puta tapıyorsun? Meyhanede yıkanmayan nasıl namaz kılacak?

106

Yüz Yakup Peygamber sana mürit, iki yüz Yusuf senin kölen olsun!

Birlik bağının rüzgarı esince, gül bahçesinde gül açsın!

Feleklere yöneldin, kavuşma müjdesini alınca, seni gökyüzünde gezmeye götürsün.

Yakınında gönül gibi sığınağın olunca, dünyanın eziyetinden bedeninin niye korkusu olsun!

Ayağın Kâbe tuzağına ulaşmadı. Boynuna kader bayrağı ulaştı.

Rahmet kapıları kilitlenince, kilidin zülfün gibi kıvrıldı.

Ey "Fânî", o kapıda dilenciyim diyorsun, o mahallenin köpek sürüsünden hangisi seni gördü!

107

"*Senin kırmızı renkli şarabın, kırmızı yakuttur*" dedim. Yakut ve akik değil, nasıl bir cevherdir bilmiyorum.

Zühd ehli: "*Eğer tûbâ senin boyuna eşittir*" derse, demektir ki ot, tûbâya eşittir.

Biz, firdevs ve kevser istemekten mahrum, harâbât hareminde ve şarap kadehindeyiz.

Elinde çömleği olan meyhane dilencisine bak. Sanki elinde altın kadehi olan bir şah.

Ey meyhaneci, şimdi hırka şaraba rehin oldu. Başka kadeh getir, sıra defterdedir.

Ey şeyh, eğer bir gece fenâ kilisesinden geçersen, düzen ve hileden başka her isteğin mümkündür!

Ey dünyanın eziyetinden dolayı yüzü kederli olan, bir kadeh içince dünyan değişir!

Bahçe kuşunun evi yok. Feleğin ve yıldızın tesiriyle nasıl yeri yurdu olsun?!

"Fânî", kendinden geçti ve putperestlik kendini beğenmekten daha iyi olduğu için sevgilinin aşkını seçti.

108

Şarap bulaşmış yakut renkli dudağınla sarhoş oldum. Ey şuh saki, şarabın nasıl sarhoş ediyor?!

Ey aşk, havan nasıl bir bahar ki, harmanımızda fenâ kalpliler senin bulutunun şimşeği olsun?

Fulya çiçeği gibi yanağınla, eğer şarap içersen, saf şarabınla yüzünde ne güller açar.

Güneşle artırdığın nur ve safanda asla örtün yüzüne engel olmaz.

Ey servi, seni hep gönül ve gözünün kanıyla suladığı için elbisen gül renkli elbise olmuş.

Ey saki, çok tövbe bozdun ve günah oldu. Eğer bizim tövbemizi bozarsan sevap olur.

"Fânî", manalar denizine yalnız geldi, sözündeki tuhaflığa şaşılmaz.

109

Senin yakut renkli dudağın nebat, sözün âb-ı hayâttır, o dudağın köşesindeki uçuk, bitkinin tohumudur.

Ben kiliseden mescide hareket etmiyorum. Ama sakinin meyhanede güzel hareketleri var.

Manastırdan kendimizi harabelere attık. Zira benliğimizden kurtulmamız orada mümkündür.

Bütün sıfatları melek tarzında olan o güzel hurinin nasıl bir kişi olduğunu

bilmiyorum.

Fal, rütbe ve dereceden yüz kez daha kutsal olan iki zülfünün siyahlığı nasıl etkilidir?!.

"Fânî", aradıkları Firdevs cennetinin yolunun Herat Caddesi olduğunu kesinlikle bil.

110

Ey zahid, bahçede sevgilinin elinde şarap yoksa, bahçe bana göre içki satan kulübeden daha güzel değildir.

Aşıkların kavuşma bahçesi gibi bir cennet yoktur. Kevser ve tûbâ, sevgilinin yakut renkli dudağı ve boyu gibi değildir.

Gönül senin cefanın dikeniyle doldu da, başını çıkarınca diken olmayan kirpi gibi değeri yoktur.

Senin neşeli gözün, bir an naz uykusundan uyanmayınca benim inleyen halimi nasıl seyreder?

Sevgilinin sıkıntısından bahsetmek cana iyiliktir. Dostların gönlünde sevgilinin eziyetinden dolayı sıkıntı yoktur.

Ey, gönlünde sana çok çok cefası var diyen! Gönlünde çok olmadığı için mi ona az az gösteriyorsun?

Ey saki, sevgiliden ayrılıkta büyük kadeh ver. Ecel ağır gelirse de o kadar değil.

Ey "Fânî", aşkta çektiğin her sıkıntıya sevin. Çünkü aşk ehli eziyet ve zelillikten utanmaz.

111

Gözün gördüğü güzelliğe gönül meyleder. Gönlün feryadı gözden dolayı, benim ahım gönüldendir.

O yüzden çehreden örtüye ateş düşsün istiyorum. Ne sebepten o yüz gözüme engel oluyor söyle?

Ayrılığın zulmünde yeşil su içiyorum, o âb-ı hayât değil, katilin zehridir.

Her ne kadar gönül şarap güneşiyle aydınlanıyorsa da, o da senin güzel gül bahçenin süsüne dahildir.

Hızır suyunu ve İsa nefesini niye arıyorum? O dudak elime geçerse ikisi de ortaya çıkacak.

Senin yakut renkli dudağını candan, gonca gibi ağzını gönülden gösterir. Sanki yaratılışın sudan ve çamurdan değildir.

"Fânî", güzellerin aşkının olduğu yere girince, mekanın tehlikelerinden gafil olma!

112

Yine gönül tövbeye nifak ve bela soktu. Şarap kadehini vurup, kendini harâbâta attı.

Bu tarafa harâbât ordusunun gürültüsünü, o tarafa münâcat ehline korku saldı.

Kendini afetlerden dışarı atamasan da, rindlerin gayreti ona rehber oldu.

Harâbâtın pirine attığı başı, vazife olarak değil, övünme ve iftihar olarak attı.

Riayet için sarhoşlara göz atan şarap satan sakinin kölesiyim

Meyhaneciyi ve cömertliği gördü. "Fânî" artık şeyhin tarzına ve kerametine nasıl bakar?

113

Meyhane kapısının dilenciliği benim merasimimdir. Sakinin kirpiğindeki eksikler, benim dinimdendir.

Ey şeyh, şarabın dostluğundan bahsediyorum. O, gamlı gönlüme bereket ve bolluk getiren arkadaşımdır.

Meyhanede meyhanecinin içicisi oldum. Alçakgönüllülük ve ağırbaşlılığın gürültüsü haremdedir.

Beni teskin etmek için cennet ve huriler varsa da, sensiz sıkıntının bana faydası yoktur.

Sana ulaşmakla hoş bir nefes aldım. Felek dönüşüyle yazık ki bana düşmanlıkla yüz bela kılıcı çekti.

Meyhanede senin yakut renkli dudağını tarif ettim. Dünya rindlerinin duası, benim tatlı sözümdür.

"Fânî", onu bunu bırak, yola koyul, fenâ merasimi yoktur, o benimdir. Benimkidir.

114

Aşkımın kafiri, put gibi güzellerin sevdası, benim dinimdir. Puthanenin toprağı olmak, benim tarzım ve adetimdir.

Senin atının nal izi ve köpeğinin ayağı, ayrılığın karanlık gecesinde benim ayım ve yıldızımdır.

Felek, akıl vesvesesinden dolayı bana kin besleyince, nasıl meyhaneden çıkar ve akıllı olurum?

Dilsiz bülbül deme. Kış mevsiminde, gülün ayrılığında senin yüzünden uzak, benim gamlı gönül kuşum var.

"Yorgun", "aşık", "divane". Rezillik sıfatlarını beni belirtmek için açıkladın.

Güzelin önünde meyhanecinin secdesi, sabah şarabı hep tarikat havasında benim için telkindir.

"Fânî", kendinden kurtuldu ve fenâ çölüne gitti, onu kendi gözümle görüyorum.

115

Ben senin hatırına ayrılık zehrinin tortusunu içiyorum. Sen saf gıda iç, âb-ı hayât senin olsun!

Biz, sarhoşluktan muratsız olarak öldük, senin murat kadehin boş kalmasın.

Ey riyayla sıkılan, şarapla mutlu olan, Allah mutluluğuna sıkıntı koymasın!

Eğer takva tekkesinde kapı kapatılmışsa, korkun olmasın, fenâ alemi açılmıştır, sana da açılacak.

Rindlik yolunda itikadın temizse, harâbâtta şarap bulaşmış hırkana sıkıntı yoktur.

Rıza yolu kısmetinse de hızlı gitmiyorsun, ibadetin kimedir şaşıyorum.

"Fânî", kendi iradeni mi, dostunkini mi istiyorsun? İrade halkasına baş kaldırmalısın!

116

Her ne kadar meyhaneci elime kadeh verdiyse de, saki işveyle beni sarhoş ve şarapsever yaptı.

Şeyhten, tekkeden, huriden, ravzadan kurtuldum. Yaşlılığım ve gençliğim böyle kolay değildir.

Yüce feleğin yüksekliğine, toprağın alçaklığına bak: Alt üst olmak istemiyorsan, kendini alçalt.

Fenâ kadehinin sarhoşluğuna memnunum. Buna şükür ki, kendini beğenmişlik şarabıyla sarhoş değilim.

Gönül çekici zülfünle düştüğün her yenilgiye, ona bağlı olan bir gönül yenilir.

Ey gönül, kendi varlığının resmini şarap ateşinde yak, bu işi yapmayan kendinden kurtulmaz.

Ey şeyh, harâbât rindine şarap sözü verme, onun nasibi sakilerin "elest" sözü olmuş.

Ey saki, istemeden şarap ver. Zira burada istek gönüle düşmez.

Vuslat gerekir ayrıl kendinden ey "Fânî"! Çünkü benliğinden ayrılan ona kavuşur.

117

Ey gönül, Allah'ın sırlarını fani sâlik bildi. Eğer sen fani olursan, bu sırrı bilebilirsin.

Gönül ülkesinin mahremi ol ki, Cemşid kadehle, alemin açık ve gizli bütün sırrını bildi.

Manaya giden yolu istiyorsan, gözü şekle kapa, manaları bilen şekillerden uzaklaşır.

Çimen'in kuşu, dünün yağmalarından dolayı sonbaharın zararını bilirse, baharın güllerine bakmaz.

Vakti değerlendir. Çünkü yolun piri vaktin perişanlığını ümitler ve arzulardan bildi.

Benim inleyen gönlüm, can güvenliğini, sakinin can katan dudağı ve ruha tazelik veren yanağında bildi.

Ben, isyandan dolayı yaşlandım. Şimdi zühdün ne faydası var? İtaat yolunu gençlikte bilene ne iyi!

Fenâ, fânî alemin tarzını bildiği için, "Fânî", o gün bakî devlete doğru yol aldı.

118

Cazip bahar geldi ve güller açtı. Gönüller, o neşeyle gülden daha çok açtı.

Senin yanağının güzelliğiyle gönül, seher vakti açan gonca gibi açtı.

Çimenin gülünden kanlı aşk kokusu geliyor. Zannedersin ki goncalar kederden açmış.

Ağlamama, gülmesine şaşma, bulut gözyaşı dökünce, taze gül açtı.

Saki bahar gitti, çimenin tomurcuğuyla baştan başa açan kadehimi dök.

Meyvesiz ağaçta açan gül gibi, kavuşmadı ama, yeni yetişmiş ağaçtan aşıklara güldü.

"Fânî", gülün açmasına şaşırma. Açtıysa, senin bulut gibi gözyaşından dolayı açtı!

119

Gözünün cefasıyla hasta olmayan gönül değil, gönlün sıkıntısıyla sabaha kadar uyanık olmayan göz değildir.

Dünyanın eğriliği normalin dışındaysa da, o sevgisiz ay gibi güzelin cefada eğrisi yoktur.

Gam köşesi ve gönül kuşu, özel kişileri birleştirmek için vardır. Viran olunca baykuşun gül bahçesinde yeri olmaz.

Ferhat'la Şirin'i aşkla bağlayamam. Çünkü akıllılarla divanelerin işi değildir.

Eğer bir gece ayrılığın şiddetiyle aşk yüzünden sıkıntıya düşersem, yine sabaha kadar işim istiğfardan başka bir şey değildir.

Talihsizlik ipi boynumda. Bende zühd ve din arama. Ey meyhane sakini bu zünnâr ipi değildir.

Ey rakip, "Fânî" o mahalleye onu düşünerek gitmedi. Elini çabuk tut da o da aynı şeyi düşünmesin!

120

Vücudum, çaresizlik içinde eziyetle yandı, gönlüm aşktan avare olarak yandı.

Gönlümü aşk parça parça yakıyordu, ayrılık geldi ve ansızın yaktı.

Onun atının nalından ateş sıçradı, sanki ahımla beygirin nalı yandı.

Eğer şarap içmekle yanıyorsam şaşılmaz, semender de ateşte kolayca yandı.

Yanağından bir parlaklık düşüp binlerce seyircinin her tarafını yaktı.

Saki, o ateş renkli sudan ver. Çünkü felek bizi hileyle yaktı.

"Fânî" aşkına çare bulamayınca, çaresizin çaresizlikle yandığına bak.

121

Bazen dudağın gülerek âb-ı hayât ve şeker döktü. Tatlı, akıcı konuşman da benzerini döktü.

Ölme geleneği belki bir gün dünyaya yerleşirse, tatlı canın o şeker dudaklardan dökülmesi yeter.

Yusuf'un sıkıntısına Yakup birkaç kere kan saçan göz yaşı döktüyse de, benim gibi ağlayan olmamıştı.

Sana yakut renkli şarabı menetmek için, nüktedan şeyhin öğütle döktüğü incilerin

kıymeti yoktur.

"Fânî" sarhoşluktan kurtuldu. O sarhoşun muhtaç olduğu kadehi dökenin kevser ümidi olsun.

122

Yine meyhanede sarhoşların gürültüsü var. Elebaşların hazine dağıtma sözü var.

Felek, sarhoşların en alt menzili iken, çalgıcı hakimin isteğiyle nasıl şarkı söyler?

Can alıp vermeyi sakinin dudağına sor, geceye kadar bu şekilde verip almıştır.

Servi her ne kadar çimenin ağaçlarından yüksekse de, hurmanın yanında senin güzel boyun alçaklardandır.

Ey şeyh, İslam Kâbe'sinin vadisine nasıl giderim? Benim kafir güzelim Türkistan'dadır.

Benim için, onun bu çeşit yüz hikayesi varken, feleğin benim sarhoşluk ve rindliğimi hikayelerle anlatmasına ne yapabilirim?!

123

Senin yakut renkli dudağının üstündeki ayva tüyü nedir? Senin âb-ı hayâtının üstündeki karanlık peçeden başka nedir?

Ey gönül, kavuşma kuşu sana meyledince, bir an huzuru seç, bu sıkıntı nedir?

Her akşam, ona sabahtan kalmış sarhoşluk sıkıntısı değilse, güneşin titreyerek toprağa girmesi nedir?

Kaza hadisesinin dışında bir iş yoktur, eğer seni yıldız ve felekle incitirse öfkelenme nedir?

Sûfî, her ne kadar meyhane çıraklarıyla yola koyulduysa da, onun harap sarhoşun meyhanesine düşmesi nedir?

Eğer isteğin sevgilinin yüzünün aksi ise, şarap kadehinden başka örtüsüz ayna nedir?

"Fânî", uykudan ve hayalden vazgeçtim deme, varlığın rolü hayaller ve uykudan başka nedir?

124

Bu dünyada onun olan her şeyle mutlu olayım, onun sıkıntısından da gönlüm, bu da onun diye mutlu olsun.

Kavuşmamda neşesi, ayrılığımda onun sıkıntısı oldukça, zamanın neşe ve sıkıntı-

nın hiç farkı olmaz.

Onun ayrılığının acısı gönlümde, ona ulaşmanın merhemi onda, benim yaramın da merhemimin de ondan olması hoşuma gidiyor.

Can gittiyse de, dostun sıkıntısı onun yerine geçti, benimki onunkinden az oldukça niye sevinmeyeyim?

İnsanoğlunun her türlü sıkıntısı ve mutluluğu ondan olunca, insanoğlu değilim ki onun sıkıntısına rehberlik edemem.

Sevgilinin sıkıntısından usanmışım. Bana şarap verirse, mutluluğum şaraptan değildir, gönlümün onunla mutlu olduğunu bil.

Ey "Fânî", benim kavuşmamdaki sevinç ondan, matem olan ayrılık da ondan olunca, matem ve eğlence birbirine eşittir.

125

Sarhoş saki, saf şarabı kadehe döktü veya bulut laleye yağmur damlası döktü.

Bahar mevsiminde bulut ve lâle kadehe şarap dökerek ruhu canlandırdı.

Misk kokulu şaraptan ve misk kokusu olan o güzelin saçından dolayı, topraktan misk kokusu geliyor.

Eski şarap, yılların sıkıntısına dökülünce, ihtiyar gençleşir.

Senin yüzündeki, çizginin üzerindeki, gözün altındaki ben, ceylanın yeşilliğe ve güle döktüğü misktir.

Yakut renkli dudakta ve inci dişlerde, bulutun gül yaprağına nasıl jâle döktüğüne bak.

Ey "Fânî", saki feleğin etrafında kadeh yaptı, adalet yurduna döktüğü bu adalet kadehini iç.

126

Gel ki, meyhaneci testiye şarap koydu; sakinin isteği gönüllere ıstırap koymak.

Saki, sadece yanağının terinden kadehe damlatmadı. gönlümün neşesi için şaraba gül suyu döktü.

Sabah şarabının ardında çalgıcıları aradı, fakat görünce beni uykuya daldı.

Feleğin işi sıkıntıdan başka bir şey değil. Vücudunu sıkıntı olarak şarap girdabına sokması ne hoş!

Eğer rind, sıkıntı celladından kaçmadıysa, neden meyhaneye aceleyle kendini attı?

"Fânî", aşağılık, topraktan dolayı kendini niye üzüyorsun ki? Şahın dergahının toprağına seni felek hazretleri attı.

127

Eğer onun gözü cefa gözüyle gönlümü kırarsa, sarhoş kâfirden nasıl insanlık umulur?

Gönül kuşum tuzak korkusundan kurtuldu, saçın halkasına kâkül olarak bağlandı, gönlün bulunmak, dolanmak istediği yer kâküldür.

Rindler kendini satıp, şarap aldı.Şeyh gibi kendini beğenme değil, rind gibi şarap severliktir bu.

Meyhanenin üstünden, feleğin çatısına inmiyorum. Aşağıya meyletmenin bana yardımı olmaz.

Ey zahid, sakinin elinden şarap içiyorum. Bu iki dünyada var olan kevser ve huridir.

Ey "Fânî", varlık şarabıyla kendini yıka, kendinden kurtulmak, bin beladan kurtulmaktır.

128

Gel ki meyhaneci kadehi şarapla doldurdu, meclisin şarapçıları için şarap hazırladı.

Saki kendine benim karşımda yer yapınca, rindler beni meclisin en aşağı yerine oturttu.

İyi kadehi sadece ileri gelenler için değil, testiden şarap içenlere de saf şarap ikram etti.

Çokça testiyi ve yanındaki birkaç kadeh ve kabı şarapla doldurup, süzülmüş şarapları ayırdı.

Meyhaneci ordusundan da birkaç sakiyi rindlerin hatırına şarap ölçen sarhoş yaptı.

Gönlümü ve dinimi kaybetmek için bu ayini yapan topluluk bulamadım; meyhane piri nereden buldu bunu?

Ey "Fânî" bu şarapla kim muradına erdi? Kendi işini kötü yaptı, belki de mahvetti.

129

Sabah, şebnemin güle gül renkli kadehle şarap dökmesi gibi, saki de rindlere gül

ağızlı kadeh dağıttı.

Gönlüm dinlendi, böyle bir gönül rahatlığıyla huzursuz gönüllerin huzursuzluğuyla şarap döktü.

Meyhanede bol olan Cem'in kadehindeki saf şarabı, rind akşamdan kaldı diye eski çömleğe döktü.

Akşam, sabah eğlence içkisini sabahtan akşama kadar kadehe dökene kutlu ve uğurlu olsun!

Öldüm, onun cefa kılıcıyla insanların kanını bencil katilinki gibi dökmesinden dolayı gönlüm muradına ermedi.

Her ne kadar meyhanede yüz suyu döktüyse de, "Fânî"nin bir kadeh şarapla rindlerin yanında yüzü kızardı.

130

O güzele, onun okunun gönüle olan etkisini gösterdim, o etki, başka oklara sebep oldu.

Bülbül, dün gülün sıkıntısıyla inledi, o ses benim sabah şarabı içmeme sebep oldu.

O ay yüzlüye gönlümdeki oklarının izini gösterdim, o yer başka okların gelmesine de sebep oldu.

Gönlüm onun beni ve yanağından dolayı saç tuzağına düştü, kuşun müptelâ olmasına su ve yem sebep oldu.

Zaman zaman meyhaneye meyletmeme, zaman ve zamane ehlinin cefası sebep oldu.

Sarhoşluk ve deliliğimin sebebini niye soruyorsun, hepsi dünyanın karışıklığına sebep oldu.

"Fânî", yüz bahaneyle kendinden kurtuldu, onun fenâ ovasına gitmesine bu bahane sebep oldu.

131

Şah, ihtiyaç zamanı ülkeden haraç isterse, meyhanecilerin bulunduğu yerdeki şaraptan daha iyi ne vardır?

Ey saki, eğer şarap hayat suyuyla karışırsa, beni öldürecek özel şarap ver.

Meyhane piri eğlence meclisini söyledi, rindlerin meclisi sakinin güzelliğiyle revaç bulursa hoş olur.

Ey riyakarlık zühdünden yüz hastalık bulan kişi, yüz hastalığa bir ilaç olarak şarap iç!

Eğer meyhaneci "Fânî"nin tövbesini bozmak isterse, bir işaret yeter, teklife gerek kalmaz.

132

Meze ve şarapla harcamanın dışında arkadaşlarla harcanan para ne iyidir!

Ey arkadaş, biz çıplak kalmışız ve ömrün sonundayız. Şarap için hırka ve seccadeyi harcasak ne olur?!

Şeyh, vakıf parasını şaraba vermedi ama, aptal adam ayakkabı, sarık ve asaya harcadı.

Ey saki, rindler yoksulsalar da, bir adım at, çünkü varlıklarını din ve gönülleri karşılığında harcamaya hazırdırlar.

Para sevdalılarının canı kıymetli bir dirhem oldu. Bir arpa değmez Kârûn'un hazinesi saçıp savurursa.

Fânî, sevgilisi misafiri olunca canını verir, tecrübeli derviş neyi varsa verir.

133

Gönül mülkünü gam ordusunun yağmaladığı kimsenin, tedavisi için şaraptan başka ilacı yoktur.

Güzellerin deliliği ve aşkı rezilliğime sebep olmuştur. İhtiyaçsız hazırlanan şarap nerededir?

Aşk mahallesinde, dilenci ve şah arasında fark vardır. Biri sevgilisinin önünde başından tacını atar.

Şarap kadehine karşı yakut nedir? Gönül mülküm değerli, mülke haraç olan nasıl cevherdir?

Zahid meyhaneye gel, şarap seni deliliğe karşı, beni zayıflığa karşı tedavi etti.

"Fâni", muhtaç olup sen zengin olunca, zekatı ona ver, muhtaç olmasın!

134

Sabah rüzgârı, denizin üzerinde dalgalanan rüzgâr gibi şarap kabında dalgalandı.

İçkiye şarap kayığı atarsan, denizde dalgalanan gemi gibi olur.

Dostları helâk etmek için üzümün kızı, mahalleden lale renkli dalgalı ipek kumaş giymiş gibi gözüktü.

Yanında başkasının olduğu gece, kıskançlıktan kendimi dalgalı sevda denizine attım.

Kaşın kıvrımı ve çene çukurundan beni aşağı çektiler, çünkü boğulmalar dalga yerine girdaptandır.

Acaba beni dalga, şarap denizinden çıkarır mı? Boğulmuşu dalga, deniz kenarına götürmez.

Fenâ denizine bak, denizin ortasında dalganın yaptığı çizgilerden "Fânî"nin hayatını oku.

135

Bülbülün sabah vakti neden inlediğini biliyor musun? Sabah şarabı içenlere sabah mesajı veriyor.

Yani önce şarabı, çimenin güzelleri yakut renkli lale ve nergis de sabahın altın kadehiyle tutsunlar.

Hurşit gibi gül renkli şarabı kadehte iç. Sabahın gül ağızlı yanağının kanı, hurinin gözüyle yıkanmıştı.

Gonca gibi gülünce, an be an gonca gibi sabahın ağzından safran gelir.

Dağların üzerinde bayraklar gözükünce, şimdi meyhaneye sancak dikmek gerekir.

Bir seher vakti o gül, benimle sabah arkadaşlığı yaptı. O nefesle, sabahı anan herkes için gül gibi yaka yırtarım.

Bir seher vakti akşama kadar arkadaşlarla sarhoş ol, akşamın sonunda sabah olacak.

"Fânî", sabah vakti bulduğunda huzurlu bir zamanı, uygun olan onu kaybetmemesidir sabah vaktinde.

136

Meyhanede güzel konuşan mutlu saki vardır, onun nefesiyle Mesîh'inki gibi ruh tazelenir.

Ey şarap satıcısı, iki kadehe namazlık rehin oldu, başka kadehe de namazlığın yanına tesbih gider.

Âb-ı hayât ne kimsenin ömrünü ne de neşesini artırır. İkisi çok olur, birini tercih et.

Bahçıvan, servim sen güzel yüzlünün boyu gibidir, tam yalansa da doğru gibi gö-

zükür dedi.

Şeyhi meyhaneden pazara sarhoş götürdüler, bu kadar rezilliğe sebep, zühd davası oldu.

Tuz karışınca balın mezeliği kalmadı, sevgilinin tatlı dudağı mezeliktir.

Senin mahallen, "Fânî"nin sıhhatine sebep oldu. Seferde sıhhat müjdesi olarak hangi doğru söz vardır?

137

Zamanım kadehle son zamana kadar hayat gibi aydınlıktı. Şimdi kadehten başımı kaldırmıyorum.

Şarapta boğuldum, sarhoşluktan başımı kaldırırsam, tanecikler gibi başımı rüzgara vermeliyim.

Ferahlatıcı yakut aklımı kurutuyor, canın yiyeceği kadehle su verilmiş yakut dudak olsun.

Saki, dudakda kadeh gibidir. Eğer şarap deniziyle dolarsa, kalan bir damlayı kadehte nasıl bırakırım?

Aşk yüzünden içkiye engel olamadığım gibi, içki yüzünden de aşka engel olamıyorum.

Ne berrak kevser gerekir, ne âb-ı hayat. Güzel şuh bir yudum verirse kadehten şarap içerim.

"Fâni" gibi o sevgiliyi görme hevesinde olunca, meyhanede kadehten dolayı divaneyim.

138

Cesur saba o çimene giremeyince dilenci ben korkusuz olarak o mahalleye nasıl girerim?

O çocuk şuhlukta canıma kastediyor, çocuk güzel için cesurca yakışanı yapar.

Rindlerin başı meyhaneye toprak olunca, zühde oraya cesursa adım atmak yaraşır mı?

Şaha cesurca dava edilemezken, zulmü nasıl anlatılır?

Dindar şarabı cesurca kınayınca, dili tutulan, harâbât rindinin kalesiyim.

"Fâni", fenâ ehlinin yolunda toprak olursun. Fenâ yoluna cesurca adım atılabilir.

139

O beyaz tenli genç o kadar güzeldi ki, güzeller arasında onun gibisi yoktu.

Aklım başımdan gitti, iki mest gözü birbirinden daha güzeldi.

Güzelliğin, her güzelin senin yanında daha tedbirli olacağı kadar olsun.

O zalimle zulümden dolayı ilgi kesmez, güzellikten aciz kalmak güzele mahsus değildir.

O güzel çocuk, sınırsız güzel olunca, babaca öğütle nasıl huzur bulur?

Peri yüzlüler temkinli olsalar da her şekilde beni divane ederler.

O güzel, genç bir çocuk olursa, "Fânî", yaşlıların canını helak eder.

140

Lale renkli şarap kadehi acıysa da, ayrılık kadehi ondan acıdır.

Her ikisi acıysa da, haddinden fazla acı şarap içmek başkalarına dost olur.

Ayrılıktan dolayı ömrüm o kadar acı ki, yaralansam, acı kan çıkar.

Ayrılık şerbetinin acı olduğunu gör, senin içki kadehin acı oldu deme.

Kederim, şarap içme esnasında ters yüz olmuş feleğin kadehinden acı şarabın dökülmesidir.

Hayatım acı olursa ayıplanmaz, vefa ehlinin hayatını felek aşağılıyor.

"Fânî"yle dost olunca kederlilik olmaz, onun hayatının acı olduğunu kesinlikle bil.

141

Sabah, doğu hükümdarının başına sancak dikince, hükümdara yakışır kadehle şarap içmek hoş olur.

Eğri külahıyla sabah vaktinde lale gibi yakut renkli kadehe, kırmızı şarap dökmesinin sarhoşluktan olmadığını söyle.

Güzel bahçede ona, altın kadehten gül renkli şarap içen güzel gül gibi gözükmek yaraşır.

Başını ya işlemeli tacın altına soktu, ya da övünmek için tacın sıkıntısını çekti.

Diğer bahara kadar bir bahar sabahı sakinin elindeki gül renkli kadehin, fulya çiçeği çıkarması çok olur.

Feleğin ocağında mum, başından vazgeçip baş kaldırdığı için gölge gibi ol.

Cem'in kadehinden Hızır suyu içenin başı eğilmez. Meyhanenin çömleğinden şarap içerek dert içmiş olursun.

Uzun eteğini dokuz kat gökten daha yükseğe çektiği için meyhane pirinin eteğine elimi ulaştıramıyorum.

"Fânî" tekke köşesinden muğların kilisesine gitti. Bu dünyadan öbür dünyaya giti.

142

Çevirip yüzlerini gitseler de hepsi, yaydılar yeryüzüne aydınlık ve neşeyi.

Sözleri akıl ve büyüklük olsa da onların, akıllı değil, akılsız çocukturlar onlar.

Akılsız çocuk gibi değilse de tarzları, oyuncak bir eve razıdırlar onlar.

Çocuk değillerse manevi hayata neden ağlayıp, yok yere gülerler.

Başarıya ulaşanlar, çocuklarından uzaklaşanlar, temiz pirlere uyanlar olur.

Kılavuz pirleri olmayan yolcular, korku dolu bu yolu katetmede çocuktur onlar.

Yoksa senin kılavuzun ey Fânî, adım atmandan yola hoşlanmazlar sûfîler.

143

Halvette olanların hayran oldukları vahdet sırrını harâbât rindlerine sor, bilirler.

Meyhanenin her tarafına şarap koydularsa da, bizim deftere yazılan, rehin olarak bırakılan hırkamız, sarhoşluk sebebi olarak çok değildir.

Aşk şarabını içenler habersizliklerine rağmen, dünyanın sırrını şarap kadehinin etrafındaki çizgiden okurlar.

Meyhanede her dinin karşılığını bir yudum şaraptan alamayan ilginç sakilerdir.

Görüş ehli sevgilinin yanağının sıkıntısından acizdir. "*Göz yumuyoruz*" derler, yapamazlar.

Saadet hazinesini onların gönlünden iste. Bu çölde fenâ selinden dolayı viranedirler.

"Fânî" gönlünde aşk, sözünde akıl vardır. Senin gibi delice akıllı yoktur.

144

Muğların mahallesine gidip tutsak olan, şarap tortusunda sarhoş olarak kalsın!

Gönül, sevgiliden haber getirmek için gitti, habersiz olarak geldi. "Erken geliyorum, çok kalacağım" dedi.

Seyre gidenler sakilerin yanından geldi, meyhanede inleyen bizim gönlümüzdü.

Aşıkların yarası kapanmaya yöneldi, benim uzak düşmüş gönlüm, fikirlere tutsak oldu.

Sarhoşluktan başımı ve tenimi kurtarırsam, ayıplama. Çünkü meyhanede ne hırka

ne sarık kaldı.

Sevgilim gitti, fakat gönlümdeki işe bak ki, puthanede duvar gibi kaldı.

Bu dönen feleğe hayrette kalan, belki feleğin etrafındaki karışıklığı defedebilir.

"Fânî", sana ulaşmakla bir sayfa yazmak istedi, eli gitti, gönlü engel oldu.

145

Rüzgar, sevgilinin saçının her teline , her telin altında tutsak gönüllere ne yaptı?

Onu süsleyicinin süslemesi gibi çizdi, o yanağı ve yüzü ne hale getirdi.

Ayrılık gecenin gündüzümü nasıl inlettiğini bilirsen, taş kalplilere acırsın.

Ya Rab, o şeker dolu yakut cevherine neler sığdırdın ki dudağın can bağışlayıcıdır, bilgi hazinesidir?! "Fânî"

Şirin'in dudağının yakut renkli parlaklığı dağa kederli Ferhat'a ışın vererek nasıl aksetti?

O zülüften şeyhi men etme, meyhaneci boynunda canla zünnâr halkasından başka ne yaptı?!

Feleğin durumuna akıl erdiremedi. Filozofun bu konuyu çok düşünerek nasıl hak ettiğine bak.

"Fânî", namaz ehli gibi meyhaneye geldi, şaraba rehin olarak hırka ve sarık olmayınca ne yaptı?

146

Senin aşk şarabının kokusu, idraki yok etti, rengi akıl rengine unutkanlık getirdi.

Senin konuşman, aşk ehlinin büyüsüdür. Onu dinlemek, suskunluğun mayasını getirir.

Senin yakut dudağın acaba halsizlik ve şaşkınlık vermesi bakımından şarap mıdır?

Meyhanenin piri - Elinin feyzi devamlı olsun-, her ne kadar onun cömertlik kadehi iyi gelse de.

Ölüm zamanı kalenderlik yapan şuha, cüppe giyme adeti getiren zamana yazık!

Meyhanenin her kadehi dünyayı gösteren kadeh olunca, fenâ yoluna gidersen gayret artırır.

147

Güzel sakinin arkadaş ve cana yakın olması ne hoş! Yalnızlıkta şarap, meclisin mumu oldu.

Meyhanenin dilencisi, saki ve şarap işinde yoksulsa da himmetinin büyüklüğüyle zengindir.

Gönlüm, yakut renkli dudağının ve sarhoş gözünün arzusuyla, bahçede üzgün gül yaprağı ve inleyen nergis oldu.

Gamzenle gösterdiğin garip oyunlara akıl piri çocuk gibi heveslendi.

"Fâni", meyhanenin olduğu yerde şuursuz kalınca, ne akıl ona kılavuz oldu, ne his ona yardımcı.

148

Gönlüm muğların harâbâtından çıkmayacak. Ona nasıl tekkeyi göstereyim?

Gül yüzlüden ve gül renkli şaraptan başkası olmayacağına göre rindin, gülşenin ve gülün etrafında aşığı niye arıyorsun?

Beni görmek için yürüdüğü delilik çölünde sevda öğrenmek için Mecnûn'un yanında olmayacak.

Hırkamın her yamasının altında bir dirhem varsa, şarap ve sevgilinin yüzüne uygun olmayacak.

Ona kavuşma kadehinden bir damla koklasan da, gönlümün onu istemekte buram buram kan olacağı anlaşılmayacak.

Eski ilim evraklarına göz atmanın şaraba rehin olamayacağı için değeri yok.

Ben meyhanede himmeti yanında olan harâbât rindiyim. Bir yudum şarabın karşılığı, Feridun'un hazinesi olmayacak.

Meyhanecinin durumu dokuz kat gökten yüksek oldu, dünyaya sahip olmakla mutlu veya mahzun olmayacak.

"Fânî"yi ayrılık belasıyla öyle incittin ki, ebedî ömründe sana ulaşmaktan başka bir şeyden memnun olmayacak.

149

Gel, dünkü asker, yeşil orduyu yağmaladı, şaraba buzlu şişelerle işaret etti.

Giden harareti şarapta ara. O ateş kendi sıcaklığıyla harareti şikayet etti.

Meyhaneye şarap için defter ve seccade götürelim, çünkü kim bu ticarete giriştiyse kazandı.

Bu mevsimde tövbe bozana, kefaretini bozmak günah oldu.

Şarap, bizim sarhoşluğumuza sebep oldu. Her ne kadar kötülük yaptıysa da Allah

ona hayır versin!

Meyhanenin havası içmeyi artırır, meyhaneci yoksa şarabın suyuyla mı bu evi yaptı?

Riyakarlık zühdünün kirinden, secde için şarap ibriğiyle temizlenen dost tam olarak temizlendi.

Gönül, dağa ve çöle uğrayınca, anla ki bu ziyareti yapanın haccı kabul oldu.

150

Meyhaneye uğrayana, ay yüzlü sevgiliye gizlice bakana ne hoş!

Ey nasihat eden, benim hazin gönlümü sanatı olan aşk ayıbına mahrem kılma!

Bu tatlılık ve keyfiyet başkadır diye sevgilinin dudağındaki şaraba kevser'i nispet etme.

Benim kanlı gözyaşım onun mahallesine kederli olduğundan yüz bela götürür.

Felekte benim ahımdan dolayı yıldızlar var. Aşk ateşinin bu sebeple hem çok dumanı hem çok kıvılcımı var.

Diken yerine hep sıralı neşter varken çölde, aşk yoluna fena ayağıyla gidilebilir mi?

Meyhaneci genç, belki bir kadehle yerden kaldırır diye yokluk çölüne düştüm.

Şarap karışımı dudaktan dolayı yanan gönlüme aşk şarabı neden böyle tesir etti?

Ey "Fânî" kavuşmayı ölümde arama, dosttan haberi olmayanın, kendinden haberi olmaz.

151

Dün sevgililer, aşıkların arkadaşı oldu, sabaha kadar rindlerle kavgaya candan istekli idi.

Sarhoşların arasından dokuz kat göğün eğrisi altında sesi olan Zühre'yi oynatmıştı.

Onda yüz naz, bizde yüz kadar niyaz olması, güzellik ve aşkı hakattiğimizdendi.

Güneş meclisin safa ve nurundan gizlenmişse de, şarap kadehinin parlaklığı ondan daha berraktı.

Rindlerin sarhoşluğu şaraptan olsa da, daha çok o iyi huylu ayın şefkatindendi.

Rindlerin şefkatinden dolayı o hengâmede aklım başımdan gitti.

Kurtuluş için sarhoş olmalısın. Zira ufuktakiler, kendi ehlinin eziyetinden

kurtulamaz.

O gece, o şaraptan bir yudum nasiplenen, dünyada kıyamete kadar mutlaka rind kalır.

"Fânî"nin tarikat yolunda her gördüğü iyidir. Fakat iki yüzlü sofuluk zordur.

152

Onlardan bir parçası da Kâbe'nin örtüsü gibi baksana dikilmiş mihrabın üzerine musalla olmuş.

Gönül gençliğimi kaybettim, şarap onun aşkını elime verdi, beni başıboş, rezil bıraktı.

Harâbâtta bana "sabır ve aşkının değeri nerede" diye niye soruyorsun ki, önceki gün, şarap ve sevgilinin fitnesiyle yağmalanmadı mı?

Benim için zühd ve akıl çok karanlık, meyhanede sarhoş aşık olan rind hoştur.

Ey gönül, aşk ve muhabbet vadisinde sınır yoktur ki, bu bela çölünde "Fânî" daha avare olsun.

"Fânî", mutlak varlıktan başkasını arama, çünkü gönül bağlılığına onu korumamak yaraşmaz.

153

Bana o mahalleyi gezerken, ister kapalı ister açık olsun, bahçemin gonca ve gülü gibi senin ağzın ve yüzün gerekli.

Kadehimin aynasında hakikat sırrı nasıl gözüküyor diye sorarsak, önce şarap ver.

Meyhanenin toprağından gelen bereketli rüzgar göze aydınlık, gönle neşe verir.

Rind, gece tekkeden meyhaneye fakir olarak giderse, şeyhin cüppesini çalmasına şaşılmaz.

Bülbülün şarkı söylediği, gülün ve tomurcuğun sıkıntısının bittiği baharda, nasıl şarap elden bırakılabilir?

Gönül sevgiliye secde edince, başka şekilde eğilirsin. İç temizliği olmadan, aşka namaz yaraşmaz.

154

Gönlü yanına dindarlıkla çeken o derviş, zahidleri dertlilerin bulunduğu yere çeker.

Sarhoşluktan ve güzellikten güç gösteren her elif boylu, doğruların gönlünü yüre-

ği yaralının yanına çeker.

Herkese korkusuzca çektiği kılıcını belki bana ulaştırır diye seviniyorum.

Aşk doktoru ayrılık hastalarının adını okuyunca, bu hastalıktan benim adıma ölüm çizgisi çeker.

Senin dönüşünle daha iyi şükrederse de, felek bütün zulüm kılıçlarını şikayetçi gönüllere çeker.

Yaşadıkça şarap iç, öldükten sonra zaman, toprağa bırakılmışları unutur.

"Fânî", aşk oyununun derdini ve sıkıntısını tam olarak dünyaya çeken kimsenin yokluğu kesin olsun!

155

Senin gibi sevgiliye gönlünü kaptıran, her kılını feda eden candır.

O nazik teni yanıma çekmeyi hayal edince, her tarafta göğüsten çıkmış bir ok gibi olurum.

Ey Müslümanlar, Müslüman olmamakla kilisede dinime yarık açıp mescitte nasıl güleriz?!

Umumî ahengi görmekle hayran olan ben, o peri gibi güzelin yüzünü nasıl görebilirim?

Gönlünde lale yüzlünün ayrılığından gizli yaralar varken, yüzüme nasıl kanlı gözyaşı sürer?

Ondan ayrıldım, güçsüzlükten onun sıkıntısındaki ah ve göz yaşımın her an tufan olduğunu bilemedim.

Nasihatçi "Fânî"'ye delilik ve aşkı yasakladı. O cahil olunca ona nasıl inanılır?

156

Dünya, iyi talihimi bana göstermiyor, meyhanecinin eliyle kadeh vermiyor.

Can şarabını kimden istiyorsam bana, şaraphaneden başkasını göstermiyor.

Ayrılığımda boğazım düğümlendi, onun feryadı benim bağırmama izin vermiyor.

Ey arkadaş, ömrüm çabuk geçti. Dönen saki, bana büyük kadeh vermiyor.

Felek, başka yerde sıkıntılardan aman vermediği için bana meyhane gibi emniyetli yer gerek.

Felek, gözden yüz damla sıkıntı damlatırım diye, bir damla suyu dudağıma vermiyor.

"Fânî", eleğin halka verdiği murat ve hayattan hiçbiri bana şarap gibi gelmez, şaraptan da bana vermiyor.

157

Şarap, âb-ı hayâtın sırrından bana bir haber getirdi. Meyhanede Hızır'a beni arkadaş olarak getirdi.

Seher rüzgarı dostun kokusunu getirsin diye, sabah şarabı içenlerin canını rüzgara vermek istiyorum.

Nasıl meyhane ki çömleğinin tortusu, dilencinin isteği şahlık tacını başına getirdi?

Eğer akıllıysan, gel, hırka karşılığında şarap iç. Zira şeyh onu meyhaneye aptallığından getirdi.

Benim ayımın otağında Venüs şarap içince, onun eğlenmesi için gökyüzüne ahenk getirdi.

Senin zülfünün kemendi aşıkları zincire bağladı, bir düğümle yönümüzü değiştirdi.

Ey "Fânî", aşk belası insanlardan kaçtı, virâneye yöneldi.

158

Bize bakan o vefasıza ne oldu ki söz veriyor ve sözünde duruyor?!

Sakilerin eziyetinden şikayet edenin meyhaneciye sığınması gerekir.

Şahlara iltifat etmeyen şuh, sarhoş, rind ve dilenci olan bana nasıl etsin!

Ömrün sonunda şarabım olursa; saki kadehini tutmayan beni elinden bıraksın.

Senin başına gelene senin yetkin olmayınca, derviş kime neden ve niçin şikayet etsin!

Aşıklara kendi canı için acıdı, belki bu garibe Allah için yapar.

Şarap ver. Zira şuçumuz iki yüz inleme ve niyazdır. Şeyhin gururla ve riyayla yaptığı zahidlikten iyidir.

Ruhum dostun mahallesine gitti, ilacı yoktur, kuş da gül bahçesini ister.

Fetih, beka mülkünü isteyen "Fânî"nindir, fenâ çölüne meyletmesine şaşılmaz.

159

Senin ıslak gül yaprağı gibi dudağın mı şaraba karışıyor? Yoksa Mesîh'in şaraptan çekinmesine şaşılır.

Senin baygın gözün işveyle her köşeden bir fitne uyandırır.

Gönlüm zayıf, şarap sert. Yoksa saki yanağının terinden kadehe gül suyu mu dö-küyor?

Gönül senin belinin hayaliyle her zaman seni belagat güzelleri gibi ipten asarlar.

Safayı şarapta arama, felek fitne tozunu bela eleğinden eledi.

Sevgilimiz nazla oynamaya kalkınca, Zühre'nin yerinde kalması şaşılacak şeydir!

Aşk ülkesinde aslan saldırınca, tilkinin deliğinden kaçması hileci akla yaraşmaz.

Gönlüm, mum ışığıyla kavga eden bir kelebek gibi fazla şaraptan dolayı yandı.

"Fânî" gibi saki ve şarap isteyen, meyhane toprağında sıkıntıya bulaşır.

160

Muğların makamına gitmeyi azmeden rindler, şarap için dini, saki gibi böyle a-rarlar.

Onun zülfüne bağlanmakla imanı kaybedince, neşeyi büyük kadehle tartarlar.

Yaşam için sarhoşluğa boyun eğenler, yedi kat gök yıldızlarının sevincini anlatır-lar.

Çanakta sarhoşça şarap içince, altın işlemeli güneşi onun feleği sanırlar.

Çok içerlerse, kadehleri felek olur. Gözyaşı dökme yeri olarak ufkun kenarını gös-terirler.

Dostun yüzünün aksi şaraba düşünce, cilveli olarak içerler ve boş olduğu o zaman gözükür.

"Fânî" kendinden kurtulmadı. Dost izini bulamazsın. Zahidler akşam sabah yoksa bunu mu söylüyorlar?

161

Meyhane pirinin elinde gül renkli şarap vardı ya da sakinin yüzünün gölgesi şara-ba düşmüştü.

Kiliseye gittim, ortada rindlerin azameti ve aşkla gelen her şey vardı.

Meyhaneci haşmet ve görkemiyle oturmuş, felek eğri boyuyla onun kapısına baş koymuştu.

Sarhoş rindlerin her biri yüksek rütbeden hakaret gözünü açmıştı.

Her tarafta güzellik olarak mutlu ve sade yüzlü bir saki, sade gönüllerde iki yüz hayalin izi vardı.

Meyhane piri, şarap kadehini gösterdi, hayatın hasılatı bu isteğim doğrultusun-

daydı.

"Fânî" sıfatlı, sakiye can feda ettim, zamanın annesi doğurmamış sandım.

162

Sıkıntımı yanındaki sabaya anlatan gülün, bir bir ona beni anlatması hoştur!

Senin gamzen gönülleri memnun etmez. Onun elinden inleyen gönüllere kastetmekten başka şey gelmez.

Bazen salınarak esire kılıç vuran, bazen de ona dua eden o mahmur kötü huyluya bak!

Bin kere İsa onu tedavi etse de, senin ayrılık sıkıntının tarlasında kavuşmaktan başka ne kazancımız var?!

Gönlüm fenâ yolunu şehrin şeyhiyle bulamadı. Yoksa meyhane pirine mi sığınsın?

163

Bütün o peri gibi güzelliği o doğulu güzel bilir, diğer bin çeşidini insanoğlu bilir.

Dünyanın güzelleriyle güzellik köşesinde kibirlenince, liderlik tarzını bilir.

Gönül ülkesine bela ordusunu çekerse, öldürme ve kine ait bütün zulüm çeşidini bilir.

Eğlence meclisinde Cem'in kadehini elinde tutarsa, feleğin gizli şeylerini uğurlu bir yıldızla bilir.

Sencer'in mülküne heves ederse, siyah zülfünün ortasında Sencer'e ait gölgeliğin olacağını bilir.

Meyhaneye düşerse, bırak sarhoş olsun, kendi helâkini bütün Azerî güzeller bilir.

Bu padişahlık ve ululuğuna bela olarak bakma, dilberliğin yolunu ve kulu gözetmeyi bilir.

Kadehin cevherinin halis cevher olduğunu bilen rinde, kırmızı renkli şarap helâl olsun!

Meyhane dilencisi, İskender'in gönül aynasının nuruyla kara ve denizdekilere sahip olacağını bilir.

Şarap küpüne şarap testisi düşerse korkulmaz. Çünkü denizin ortasındaki ördek yüzmeyi bilir.

"Fânî" nin sarhoşluğu Hâfız'a ulaşınca, Câmî'nin kadehinin ve rüzgarın rehber

olduğunu bilir.

164

Aşk, vücudumun parçalarını senin yoluna toprak etti. Senin zulüm taşın, o topraktan beni toz olarak çıkardı.

Aşk yolunda sıcaklık ve soğukluk görmediysem de, o ayıptan sıcak gözyaşı ve soğuk ah arındırdı.

Deliliği def etmek için bana birkaç muska yazıyorsun, zahid bu karışık yazıları katlıyor.

Dertsiz nasihatçi, dert ehlinden başka kimsenin derdine vâkıf olmadığından, bizim derdimizi anlamadı.

Kanlı gözyaşı sarı yüzümü kızarttıysa da, sarı rengim ve yüzümün etkisiyle sarı su kan olur.

Eğer Mesîh gibi o güneşe ulaşmak istersen, ey "Fânî" feleğin insanlarından ayrıl, tek ol.

165

Yine zulüm kılıcı kötü huylumun eline geçti, iki yüz kişinin kanını bana ulaşıncaya kadar her tarafa döktü.

Onun gamına benim gözyaşı tufanımdan ulaştıysa da, yeryüzünde önce bana ulaştı.

Feleğin taşçıları yüz yerde başımı da kırdı. Zulüm taşı sadece benim testime ulaşmadı.

Her ne kadar halkın sözlerinden dolayı sıkıntı çektiysem de, halk da benim sözlerimden sıkıntıya düştü.

Zulüm kılıcını saçımın her teli gibi vücuduma da vurdun.

Sultan Hüseyin öldürülmemi emretti, aşk muhafızı beni soruşturmak için geldi.

Ey "Fânî", ayrılık isteğinde o korkusuzun kılıcı, ansızın boğazıma ulaşan su damlası oldu.

166

Senin yüzün kırmızı renkli şaraba mı aksetti?! Yoksa kadehe köşesinden gül mü düştü?!

Gül kuruyunca, taze gül destesine, senin güzel endamlı vücuduna düşen sıkıntının

şekli gibi bağladı.

O saki, meyhaneden sarhoş çıktıysa da, İslam'a düşen bu afet ve yağma nedir?

Ey zahid, senin iyi isminin, bizim ismimizin geçtiği aşk rezilliğinde farklar vardır.

Perdedârdır gece, perde yırtma gündüzün tarzıdır. Bu sebeple gizli hayat, akşama düştü.

"Fânî"nin gönlü senin gül yüzünden dolayı zülfe bağlandı, gül bahçesinden bir kuş, tuzağa düştü.

167

Yalnızlıkta kadeh bahane olsun, saraydan muradım, evin bir köşesi olsun.

Aşkının okundan göğsümde bir yara istiyorum: gittiğim her yerde senden bir iz olsun.

Her eşiğe yüz sürmemden maksat, eşiğine göz aydınlığı vermemdendir.

Gönlümün muradı senin ay gibi yüzündeki o bendir, karıncanın isteği harmandan bir tane olsun!

Aşk ateşinin kıvılcımı şimşek ve cehennem ateşi değil, bir alev olsun!

Peşinden koştuğum atının yürüyüşü esnasında isteğim başımda bir kırbaç olsun!

"Fâni", halkın sınırsız eziyetinden maksat, insanların bir kıyılarının olmasıdır.

168

Ayrılığından canıma ölçüsüz eziyet, gönlüme açıklanamayacak kadar dert ulaştı.

Yazık ki, yakanın yırttığı dikilemez, çünkü yakamdan eteğime ulaştı.

Vücudum, çocukların çıplak vücuduma attıkları taşlar yüzünden kan ve yarayla cennet bahçesi oldu.

Ahım ve göz yaşımdan yeryüzü değil, bilakis gökyüzü yerinden ayrıldı.

Ey Müslümanlar, İslam'a ve dine o Müslüman olmayanlardan ulaşan bir şeyden birini söylemek bana yaraşmaz.

Dönen kadehim, ey saki, başka aşıklardan iyidir, çünkü aşk ve dünya ehliyle dolu eziyet ulaştı.

Ayrılık vadisinde gönle neşe gelince, sıkıntı kervanı o çölden peş peşe geldi.

"Fânî", kavuşmaktan bahsetme, şükrü yerine getir, dostun hayaliyle maksadına ulaştığını biliyorum.

169

Karanlık hükümdarı, şemsiyesini dağlara açınca, keyvanın yedinci kalesine davulların sesi ulaştı.

Aşıklar karanlık içindeyken, kara bulut her saat zamanın yüzüne ağlayanların gözünden su dökmekteydi.

Ben, kavuşma ümitsizliğiyle halkın yüzüne kapıyı kapatmıştım ki, sevgilim merhametle ansızın gelişini uman aşıkların kapısını çaldı.

Meyhanenin kapısını açtım, içeri sarhoş girdi. Yanağının ışığı, kararsızların canını ateşe vermişti.

Kirpikleri binlerce zehirli ok çekmekteydi, fakat hepsi gönlü yaralıların yarasına düştü.

Misk kokulu zülfünün örgüsünü çözdü, fakat gece uyumayanların tespih ipleriyle bir araya getirdi.

Her tarafa yakut kadehinin aksi düşünce, tövbekarların canına binlerce şimşek düştü.

Lalelik, halkın kanını aleme yaydıysa da, dostlarla içilen bir iki lale renkli kadehin dostluğu iyidir.

170

Meyhane kapısında akıl perişan oldu, halkası rindlerin meclisi oldu.

Onun servi boylusu bahçede salınamaz. Çünkü gülü sıkıntı, dikeni kirpikten oldu.

Onun dilencileri, Kayser'in ve Hakan'ın gönül genişliğiyle benim meyhanenin kölesi oldu.

Feleğin işi her an başka türlü olunca, şaraptan uzak kalma, sarhoşlukla bağırma.

O korkusuz kafir meydana sarhoş gelince, şehirde nasıl kavga olur?

Rind ve rüsva ol, o zaman rindlerin yanında salın, çünkü takvalı olan meyhaneye gelemez.

Riya ehlinin yanında manastırı tavaf etme. Çünkü oraya giden, pişman olur.

Ey "Fânî", fenâ çölünün şaşılacak yer olduğunu bil, çünkü oraya Müslüman olarak gelen, aşkın kafiri olarak gider!

171

Anılsın ki meyhane benim meskenimdi. Hatırımda o güzel sakinin şaşkınlığı vardı.

Gece, meyhanenin kapısı sabaha kadar kapanınca, harâbât rindlerinin meclisi cennet gibi olurdu.

Eski ev, cennet sarayı, hurisi saki, kevser'i şarap olurdu.

Meyhane piri meyhanesinin ortasına geldi. Sarhoşluktan dokuzuncu gökten bağımsızdı.

Elinde, içinde şafak renkli şarap olan hilal şeklinde kadeh vardı. Zannedersin ki Musa'nın "yed-i beyza" mucizesi oldu.

Sarhoşların işi hep çengin, defin ve neyin inlemesiydi. Harâbâtta sabaha kadar kavga vardı.

Ey "Fânî", senin varlığın tamamen yokluk olmayıncaya kadar, böyle bir toplantıya asla ulaşamazsın.

172

Gül bahçesine gittim, nazlı salınan servim yoktu. Ağlamaya başladım, çünkü sevgilim yoktu.

Ağlamaktan, karışıklıktan, inlemekten başıma bir şeyim olmayınca, kendimi bulut gibi hissettim.

Gönlü sabır sınırına çekmek istedim, fakat ayrılığın sıkıntısından ona takatim yoktu.

Gönlün ıstırabıyla eğer rezillik çekersem, sabretmeye de kuvvetim olmaz.

Meskene kargaşasız gelmek gerekir, fakat sabırsız ve sıhhatsiz gönlümde buna tahammülüm yoktur.

Ey Fâni, ayrılıkta o peri gibi güzeli kıskanmamı mazur gör, böyle bir deliliği yapmamama imkan yok.

173

Eğer büyük meyhaneye yeni yolculuğa çıkarsam, meyhanedeki rindlere haber götürürüm.

Eğer o salınarak giden sevgili yanıma gelirse, güneşin ışığı, servinin gölgesi üzerime düşer.

Eğer meyhanede işveli saki, yanıma elinde şarapla gelirse, beni sarhoşluktan kurtarır.

Bekçi geldi ve tekkede sarhoş olduğumu anladı. Muğların meyhanesinden eşyamı

götürmezsem yine gelir.

Fenâ harâbâtının toprağını gözüme çekince, iki dünyanın değerini nasıl bilirim.

Ey "Fânî", o ay senin yanından kızgınlıkla gider, cömertlik yoluyla dönerse, bâki olsun!

174

Senin mahallenin toprağından, aşıkların beğendiği koku geliyor.

Dünyanın mülkünü zulümle esir eden şah, henüz gitmedi, senin yanına esir olarak geliyor.

Ağzından henüz süt kokusu gelmesine rağmen, benim kanım, senin gözüne cazip geldi.

Aşıkların öldürüldüğü aşk mahallesinde esirlerden feryat geliyor.

Ey felek, sevinçten gözümden bir şeyler uçuyor, yoksa şah fakirlerin yanına mı geliyor!

Ey "Fânî", ara sıra aklıma hayalime gelen ulaşma ne iyi olurdu!

175

Serviye meylim, senin gönül alan boyunu istememdendi. Gül yaprağına aşık olmam da senin yüzündendi.

Feleğin takının küpünde hilâl yayının duruşu senin kaşın ve göz yuvanın güzelliğindendir.

Kıskançlıktan öldüm, şevkle dirildim. Seherde gül kokusu olarak çimende senin kokun vardı.

Dün, meyhanede kırmızı renkli şaraptan ve senin saçından dolayı sabaha kadar kavga vardı.

Her yerde göz senin yüzünde oldukça, gönlüm de sana meylettikçe Kâbe ve kilise arasında fark yoktur.

Kutsal feyiz yetişir "Fânî" nin nüktesinden. Her an, onun sözü konuşan yakut dudağından dökülür.

176

Senin saçının bağından kurtulmak mümkün olmaz. Bağından kurtulsan da, ayrılmak mümkün olmaz.

Ey Mesîh, nefesini sakla. Çünkü ayrılığın öldürücü derdi kavuşma olunca, içmek-

ten başka çare bulunmaz!

Bize salınarak gelince, zavallı beni görsen de can sana feda edilemez!

Güzellerin önünde secde bir daha ele geçirilemez, ey zahid, bu kazası olmayan nasıl namazdır!

Ey gönül, göz nuru istiyorsan, meyhanede topraktan başka şeyle göz sürmesi yapılamaz!

"Fânî" gibi harama ulaşmak isteyen, gönlünü fenâ çölünden başka yere çeviremez.

177

Meyhanecinin meyhanesinde şarap kadehi olana, naz ve nazlanması olan erişir.

Meyhanede büyük kadeh tutanın şarabının üstünde felek kabarcık hükmündedir.

Ravza, huri, kevser; şahit, emniyetli yer ve saf şarabı hatırlatır.

Senin damarlı yüzünün ateşinin, ayın kaynağı gibi acaba güzellikle maviliği ve parlaklığı var mıdır?

Taze gül yapraklarından bir kitabı olan bülbülün sesinin neden feyzi yoktur?

Onun güzellik ülkesi, yokluk zararıyla dolmuş, vefasından dolayı hatırları soruyor.

"Fânî", dünyada arşın güneş gibi şahı olunca felekten ve yıldızlardan neden şikayet etsin!

178

O ayın sarhoş olduğu gece tövbekarlara ne oldu? Ben öldüysem söyle, gece uyumayanlara ne oldu?

İtaatsizlikte, ne gönül kaldı, ne akıl, ne din. Rindler belaya uğradıysa, dindarlara ne oldu?

Sarhoşluktan öldüm, kimse bana şarap kadehi vermedi. Zahidin mazereti varsa, şarap içenlere ne oldu?

Ayrılığın karanlığı ayrılık ovasında karanlık mıdır? Dağlara ulaşan şimşek parıltılarına ne oldu?

Bu akşam gönül bahçemde yetişmeyen gül halime ağlamadı, bahar bulutuna ne oldu?

Soluk gönüllerimize bir ateş düştü. Akıllıların sarhoş sesine ne oldu?

Ey "Fânî", zamane dostlarının sıkıntısına üzülme, dostlara ne oldu dersen, dost nasıl senin olur!

179

Aşk, gençlik ve şarap gözükünce, elimden gelirse iyi tövbe etmeliyim.

Bir güzele aşık oldum, kıskançlıktan can veriyorum, gönülden çıkarsa, göze giriyor.

Onunla gönlüme ve ciğerime ulaşan neşter ve kılıç, eğlencem için sebze ve su gibidir.

O fitneci güzeli gördüğümde titreme tuttu, yere düştüm.

Şarap kadehinden ara sıra kaçışım yok. Çünkü felekten her zaman başka bir sıkıntı geliyor.

Fâni, o yüzden mest bülbülün aşk şarkısı söylediği bahçeye meyletti.

180

Dünya rindlerinin halkasında olan, muğ harabeleri köşesinde sarhoş olacak.

Rindlere yumuşak bakma, eğer bakarsan, her hırkanın altında bir âlem gizlenecek.

Halk "ne zamana kadar aşk sarhoşu olacaksın?" diye sordu, "meyhaneden ve şaraptan nam ve nişan bulundukça" dedim.

Bu sözden pişman olunmaz, dediğim gibiyim, sonsuza kadar böyle gidecek.

O perinin Mecnûn benim figanımı işitip, dostlara "*falandır*" dediği gece ne hoş!

Durumun açıklamaya ihtiyacı olamaz. Çünkü dosta ayan olacağını biliyorum.

Şaraptan eğer ebedî ömür kazanılırsa, rindlerin ebediyyen meyhanenin kapısında mekanı olacak.

Yaşlı ve aşığım. Hayatım, o genç sevgilinin toprağına hediye olacak.

"Fâni", "*bize aşıksa esirdir*" dedi. Ey dost, ne dediysen o olacak.

181

Gönlümüzü fenâya meylettiren şarap, riya menziline götüren zühtten daha iyidir.

Sevgili gönlünü götürünce rahat ol, gönül onundur, bırak istediği yere götürsün.

Dosta gidiş gelişim zayıflığımdan değil, yoksa o yere nesîm getirip, sabâ mı götürsün!

Henüz servi boyluyu istiyorum, rüzgar vücudumun tozunu havaya götürse!

O nankörün yanına ulaşma hayali günahtır, hiç kimse bizi dile getiremeyince.

Bana saray gerekmez, fakat meyhane dilenciliğinde saki hayali beni her saraya götürsün.

Hazır hayat ganimettir. Felek, hayatını elinden almak için seni oyuna getirmiş.

Vefalı güzel isteme. Çünkü Allah, güzellik verdiği kimsenin gönlünden vefayı alır, götürür.

Ey "Fânî", feleğin eziyetine karşı, meyhaneye göç etmekten başka çare var mı?

182

Kim sevgilimizin dudağından bir söz işittiyse, Mesîh'e ait söz işitmiş demektir.

Eğer o gül vefasız dikenini bana batırdıysa ne oldu? Zamanın gül bahçesinden kim vefa kokusu aldı ki?

Sakilere olan tutkunluğum gizliydi, meyhane piri bu macerayı yüz defa işitti.

Gönül, kötü kokulu yarasını kimseye söylemedi, o gül duyduysa, duymuştur.

Dün onun uyumamasının sebebi şaraptan, sarhoşluktan veya benim iniltilerimi duymasındandı.

Gökyüzüne gürültümüz, feleğin kubbesi altında bulunanların işiteceği kadar yayıldı.

Aşk meclisinde ister sevap olsun ister hata, edebin şartı itiraz değildir.

Gönülü aşka düşmanların sözüyle sorma. Belki dostlardan bu konuda çok şey işitmiştir.

Gönül, sabah vakti yalvarmakta. Seherin gaipten seslenicisi dün gece meyhane köşesinde bu nidayı duydu.

"Fâni", eğer ebedilik istersen, önce fenâ rüzgarından zahmet gülünün kokusunu işitmelisin.

183

Meyhanede, saki elinde kadehle gözükür, ayrılık esnasında halkın ağlaması yükselir.

Lale bahçesinde ceylan oyuncu gibi gözükünce, ay gibi güzelin yüzünü ve gözünü hatırlar, ağlarım.

O amber kokulu saçın kokusu gelince, her iki gözüme sürmek, koklamak isterim.

İsteğim lale renkli şarap ve sakinin yanağıdır. Gönlün muradı erguvan ve laleyle nasıl gerçekleşir?

Ayın etrafındaki ışıkla yüzü gözükünce, onu öpmeyi hayal ediyorum.

Maksadım yıllanmış şarap olunca, niye zahidlikle kırk yıl kevser için üzüleyim?

184

Seher vakti sevgilinin eteğini tutanlara, sarhoşluğu gidermek için şarap kadehini tutanlara ne mutlu!

Meyhanecinin yüceliğini, feleğin kıskançlık ateşiyle kıvılcımlarını tuttuğu yıldızlarda gör.

Biz rintlikle meyhanenin kapısına bayrak çekince, iyi ki bizi nasihat erbabı takip ediyor.

Asıl olan rintlerin dünyadan el etek çekip, sevgilinin eteğini tutmalarıdır.

Ona: "*güzeller bir öpücükle canlanırlar mı*?" dedim, gülerek "*evet, canlanırlar*" dedi.

İnsanlar feleğin altında o gün karar verirler, ey "Fânî", aydınlık felekten karar alırlar.

185

Felek, cennet hurisinin güzel yüzünü ortaya çıkardı, senin güzel yüzünü görünce, Kâbe'den af diledi.

Yazık ki, meyhaneden sarhoş çıkan kafir olur. Beni bağlamak için, tespihin ipini zünnâr yaptı.

Bahçıvan, onun ağzını goncaya benzetinceye kadar, gönlümü oklarla yaralamak için daha çok çalıştı.

Kudret kalemi, o kadehin etrafında, feleğin yaptığı zorlukları çözdü.

Onun rindliğine helal olsun ki, sevgilinin aşkına meyhaneciye hırka ve seccadesini rehin vermişti.

Yusuf, güzelliğini pazara satışa çıkardı, onun yanağının önünde kulluğa karar kıldı.

Dün ayrılıktan ölünce, sürahi kan ağladı, mum da sıkıntımın acısıyla intihar etti.

"Fânî" meyhaneden sarhoş ve aşık olarak çıktı. Ne kadar inkar ettiyse de doğruydu.

186

Fenâ meyhanesinde uğradığımız rindlik tarzını kim yerine getirdi.

Ayrılık akşamımızın nuru ve safası yoktu, o ayın yüzünden nur geldi, şarap safa getirdi.

Ey ömür, bir ceylan gibi gönlüme hayat ver, bir an gitme. Çünkü seni buraya Allah getirdi.

Bakışla, başıma aşk belası getirdi. Bana bela getirdiyse de kendi de gün görmedi.

Muğların mahallesini dolaşarak dilencinin getirdiği her şeyi rindlerin meclisinde meyhaneye döktü.

Kaza değişmez, razı olmak iyidir, başımıza gelen her şeyi kaza getirdi.

O ay gibi güzelin "Fânî"'ye geldiğini söylemez ama, siyah yüzlü rakibi nereye getirdi?

187

O güzelin huyunun gönlümüzü alması şaşılacak şey! Dağa böyle bir sel ulaşırsa, bırak kökünden söksün!

O serviyi rakibi seyrettirmek değil ama çimende seyretmeye gitmek çok hoştur!

Mecnûn'a dönmüş gönül, Leyla'nın avı gibidir. Götürürse onu arap, yararını göremez.

Gönül solgun, aşıksız gözüküyor. Keşke sam yeli bu çölde onu yağmalasa!

Mümkünse orada aşık- deli adını söyleme, onun yanında beni deli diye çağıran kimdir?

Ey "Fânî", şarap ve Hıristiyan sakinin götürdüğü gönlü, acaba meyhaneden ölü olarak mı çıkarırlar?

188

Şefkatsiz ayın düğüm attığı iki zülfün ayın üzerine örtü, güneşin üzerine peçe attı.

Zülf halkası, yanak mushafında tavusun kanadı gibi kendini gösterdi.

Onun muradı; elinde şarap dolu kadeh olsun, beni meyhaneye o şarap atsın!

Saf şaraba Hızır suyu katan, yoksa Hızır suyuna zehir mi karıştırdı?

Yoksa sarhoş saki şarap karışmış dudağıyla canıma ateş, gözüme ıstırap mı attı!

"Fânî", ateşle içimizi yakan müflis gibi, aşkıyla içimizi yakmıştı.

189

Gözüm senin ayın kıskandığı yüzüne düşünce, kaydı gözümden yıldızlar ve yüzüme düştü.

Senin yanağındaki ter, şafakta cennetteki şebnemden taze gül yaprağına düşen inci gibi yıldız değildir.

Gözümdeki kaygı çoğalınca sıkıntım açığa çıktı, sevgili gibi gözüktüyse de gözümden düştü.

Bu suç eğer bülbülün boynuna kalırsa, benim inlememden dolayı sabaha kadar uyuyamaz.

Aklıma dudağından düşen öpücük hasretiyle o yakuttan içime ne kanlar düştü.

"Fânî", Sa'dî'nin yoluna bir adım atarsa, onu sözüne uygun olarak gör.

190

Şarabın isteği kabarcıklar gibi yukarı çıkmaktır, şarabın üstüne çıkarsa şaşılmaz.

Aşıklardan her gece gönül hikayesi dinler, bana sıra gelince uykuya dalar.

Başkalarına bakıp üzülme, bana azabı uygun görme.

Meyhane rindi içeride aydınlanınca şaşılmaz, içeriye şarap güneş gibi girer.

Ne mutlu o kişiye ki, sabah meyhaneye mahmurluktan dolayı harap gelir, ve akşam kadehten dolayı harap gider!

İçki gönle sıkıntı verir, "Fânî"nin meyhanesine sıkıntıyla giderse ayıp değildir.

191

Harâbât çömleğinde Cem'in kadehi varken, meyhane dilencisinin zamanın şahından ne sıkıntısı olur?

Kırmızı elbiseyi, asanın ucuna bağladım, şarapla boğulan dilencinin artık bayrağı var.

Meyhaneden Kâbe'ye baktım. Çünkü haremin yanında delik var.

Eğer gönlünün zamanın cefasıyla sıkıntısı varsa, meyhaneye gel ve şarabın dostluğunu gör.

"Fânî" gibi yokluk yolunda yokluk havasına giren, onun ağzından bir ize rastlar.

192

Sabahleyin muğlar, meyhanenin kilidini açın, sır ehlinin sözleri iki kadehe sebep olsun.

Allah korusun, zühd ve riya ehli terk ederse, namahremle konuşmaktan çekinin.

Ey güzeller, sizden isteğimiz ölümdür! İster gamzeyle öldürün, ister nazla.

Senin güzel kaşına secde edip can verdim. Size gelirlerse, böyle namaz kılın.

Ravza ehli cilvelenince, o başı yüce servinin boynuna Tuba'yı feda edin.

"Fânî" aşık olunca, halkı öldürme esnasında suçluyu ve suçsuzu ayırın.

193

Fenâ meyhanesinde şaraba meyleden rindler, acaba bize kadehi gösterirler mi?

Ey doktor, içki eziyeti öldürücüyse de, yine şarap kadehiyle tedavi etmeli!

Meyhanenin toprağı biziz, bu sürmeyi gözlerine sürenler yüzlerinden örtüyü kaldırıyorlar.

Damlası gibi aziz cana kıymet verdikleri için, meyhanede canımın yarısına şarap vermezler.

Meyhanede kötü sarhoşluktan kararan rindlere bir şişe götüreyim de sevinsinler!

Zahidler dindarlıktan hoşlanmazlarsa, "Fânî" gibi fenâ meyhanesine gitsinler.

194

Onun ayrılığında bir gece çektiğim sıkıntıdan, bir yıldır hastalık çekmiş olan birine benziyorum.

Ayrılık sıkıntısıyla gece sabaha kadar uyanık olan, ayrılıkta yıllarca çektiğim sıkıntıyı bilir.

Kavuşmak için aşk aradım, ayrılık karşıma çıktı. Yazık ki, kolay zannettiğim şeyin zorlukları çıktı.

Gül yanaklı sakinin elinden narçiçeği kadeh alan, hayat bahçesinden gül topladı.

Bakışının azlığıyla ölen ben, çoğaltınca nasıl canlanırım!

Ey saki, bir kadehle sıkıntımı kaldır. Çünkü sıkıntımın zehrini felekten çok güzel çekti!

Ey dostlar, dostun sıkıntısını çekene canım feda olsun!

Kendi ağır yükünü atan veya mutluluktan çeken "Fânî" gibi benzersiz ol.

195

Sakimiz kırmızı renkli şarabı etrafa dağıtıyor, nice fitneyi de zaman etrafa dağıtıyor.

Rindlerin aklı, şarap kadehiyle gitti. Zannedersin ki, akılsızın ilacını kadehe koyuyor.

Bendeki ateşli şarabı başkasına verdi, güçsüz ve rahatsız gönle de ateşimi atıyor.

Bülbül, o gül endamlı serviye bakınca, sabahleyin üzüldü.

Ecelin eğlence kuşları için tuzak kurduğu göl suyunda rüzgarın etkisiyle dalga olmaz.

İslam ülkesine ayrılık düşüyor, yoksa o sarhoş saki meyhaneden mi çıktı?

Şeyh meyhanede sarhoş oldu, güzelin yanında mushafı yaktı, suçunu da adı kötüye çıkmış bana yükledi.

O bencil kafirin eline gönlünü verdiği için "Fânî" nin dinini vermekten başka çaresi yoktur.

196

Ne hoş ki rind, şarap için muğların meyhanesine geliyor, sarhoşluğun ıstırabıyla her an dünyada bir kargaşa oluyor.

Sakinin şarap kadehi, meyhanecinin oldukça, bazen bunu başının etrafında döndürüyor, bazen ayağının altına alıyor.

Bu eski meyhaneden bahsediyoruz. Mesîh yanımdaysa mecliste aynı fikri paylaşmamıza hayret artıyor.

Ey saki, beni güçsüzlüğümden dolayı mahallene çekersen, meyhanenin köpeklerinden başkası bu kemiklere yaklaşmasın.

Vahdet sırrını mescitten değil, kiliseden sakla! Bu gizli sırrın dile düşmesini istemiyorum.

"Fânî"nin isteği zühdlük ve dindarlıkta gerçekleşmeyince çoluk çocuksuz fenâ çölüne düşmesine şaşılmaz.

197

İçki satan şarap kadehine bakınca, içim titrer, vücudum zayıflar.

Aşk harâbâtı, şarap kadehi çekenin başka aleme geçtiği nasıl alemdir?

Hırka ve seccadeyi rehin bırakarak feleğin kadehini başıma çekmem hangi işi halleder?

Sakinin isteği beni bozguna uğratmak olunca, iki yüz başım olsa, meyhaneye feda ederim.

İsteğim gül tatlısı yemek olunca, onun sıkıntı ve eziyetinden dolayı niye ağlıyorum ki?

Şeyh rintliğinden dolayı reddederse beni, şaşırma. Çünkü sanatkarları ayıplayanlar, sanattan anlamayanlardır.

Aşk mülküne fenâ yolundan geçersen, "Fânî"nin yolunun güçlüğünü bil.

198

Sakinin güneş gibi gölgesi kadehime düşünce, güneş kadehinden şarap içmek isterim.

Sevgili sakinin yüzüne şaraptan güller düşünce, güneşte yıldızlardan yüz gül açar.

Öpücük sözüyle yüz kere benden kurtuldu, sarhoşluk ve delilikten artık ne dese inanıyorum.

Sarhoşluktan dolayı meyhanenin çatısından düşmekle beni korkutma, meyhanenin çatısından hareme düşen sarhoşun ne korkusu olur ki?

Yoksunluk çölünden ulaşırım amacıma "Fânî" gibi o çölde. Eğer doğruluk Hızır'ı kılavuzum olursa.

199

Ey genç, senin boyun gibi ince uzun, narini, senin şarap içen yakut dudağın gibi taze gül yaprağını kimse görmedi.

Can, senin dudağınla söz söyler, fakat o ağızdan söz çıktığını kimse görmedi.

Senin gibi nazlı, güzel ve gönül çelen bir çocuğu, anne ve babası naz beşiğinde görmedi.

Güzellik, konuşmadan aciz bir durumsa, görüş sahibi kimselerden başkası onu göremez.

Şarapsız bu dertten başını kurtaran olmayınca, saki şarap kadehini getir.

Ayıplama bizim rintlik yolumuzu ey "Fânî", zahid bizi bu hünerden başkasıyla görmedi.

200

Eğer saki kadehe gül renkli şarap katarsa can bağışlar. Kırmızı renkli yanağa cilve katarsa öldürür.

O nazik servinin güzelliğine bakanın gözüne gül diken gibi gelir, serviyi utandırır.

Aşıkların rahatı ve sabrına sebep olunca, sabırsız ve rahat gönlüme yüz işkence verir.

Her gece ben ve meyhane, sabaha kadar karışık ve figan içindeyiz, o saki her akşam bu halime cilve yapıyor.

Bakışıyla İslam'da kargaşa çıkarınca, dinim sağlam kalmaz.

Saki, kadehe ateşli yanağının gölgesini düşürünce göz aydınlanır, fakat gönül ve can baştan başa yanar.

"Fânî", riyakarlık zühdüyle dosta ulaşamazsa, mertçe fenâ yoluna girse iyi olur.

201

Ateşperest güzelim, gamlı canı yaktı. Mabette rezillik evimi barkımı ateşe verdi.

Delilikten günüm karardıysa, peri gibi o güzelin sevdası beni yaktı.

Meydanda o güzel usta binici dört nala gidince, halka nalın kıvılcımıyla ateş açtı.

Ne mutlu o rinde ki, meyhanede dünyanın kadehi sakinin elinden onun eline geçse, sadece birini içer.

Ey "Fânî", mutluluğu bulan yaşlılığında kendini mutluluğa ve güzel düşünceye verendir.

202

Dostlar bir bir benden ayrıldılar, kimse nerede olduklarını bilemedi.

Sonunda yolları yalnızlık olacaksa, niye ayrılık çekenlerle tanıştılar?

Keşke onların vadilerinin toprağı ölüm rüzgarından yükselen toz gibi olsa!

Yüzlerce yazık, toprak gibi alçak gönüllülük gösteren dağ kadar yücelere; zamanın hızlı rüzgarlarından her tarafa dağılmışlar.

Bütün güller ot olur korkusuyla gül bahçesinde bana ot gibi gül yetiştirdi.

Gözden uzaktılar, gönülde hepsi huzurda. Gözümüzden kayboldularsa da gönülden gitmediler.

"Fânî", fenâ yolunu seçti, fenâ yolunda yoldaş oldular.

203

Meyhaneye en kıymetli canlarını getirip, can azığı götürürler. Oraya can atarak bak ki; ne getirip, ne götürürler.

Meyhaneye zühd ve dindarlık hırkasıyla gidince, artık oradan beni yüz divanelik ve çıplak olarak götürürler.

Böylece belanın kurşuna dizmesiyle helak oldum, yüz orduyu ok için toprağımdan izinle götürsünler.

Sevgililer aşıklarına gönüllerini zorla verirler ama, çalacakları gönülün isteğini kolay yerine getirirler.

Yıkıldığında baksana ey "Fânî", sanatkar mimarlar nasıl onarırlar bir yeri, nasıl

çekerler toprağını?

204

Harâbâtta rindlerden bahseden önce adımını dünyaya atmalı.

Nasihat eden, yaralı gönle öğüt merhemi sürerse, yazık ki, yarayı o merhemle iğnelemiş olur.

Aşk fırtınası ufukların tarlasından geçince, sabır ve tahammül harmanımızı birbirine kattı.

Ey "Fânî", o yükle bu yolda yürüyemem diye, yükü omzumdan attım.

205

Her sâlikin fenâ yolunu kazanması için meyhaneye sığınması gerekir.

Sakinin yüzüne bakmayı bilen, meyhanenin toprağıyla gözünü aydınlatır.

Başı harâbât toprağıyla yükselen, dokuz kat gökle yükseklikte nasıl mukayese edilir?

Ömürde kaçırdığım her namazı gönlüm o güzele secde ederek kaza etmek ister.

Akıl ve zekaya yabancı kaldıysam da, biri beni düşünceyle tanıştırırsa memnun olurum.

Onu düşünmeye nasıl müptelayız? Yoksa onun aşkı lale yanaklının sıkıntısına mı müptela ediyor?

"Fânî", senin vefana karşılık o cefa gösterirse de dost rızasından başını çevirme.

206

Sakilere olan sevdam asla başımdan gitmiyor. Beni öldürseler de, meyhaneden atamazlar.

Güzel görenin muradı çoktur, senin güzel yüzün asla gözümden gitmiyor.

Kişi aşk yoluna, başına bin kılıç ulaşsın da başka yere gidemesin diye adım atar.

Sevgilimin mahallesine giden kişi, günahsız beni öldürdüklerini görünce iyi ki daha çok gitmiyor.

Fenâ denizinde boğulmakla haber elde edilmez, kimsenin mezarına haber ulaşamaz.

"Fânî", fenâ çölünü katetmeye benliğinle gitme, kimse bu sefere kendini terk etmeden gitmez.

207

Meyhanede bir gece meclis olursa, sevgilimin o meclisin ışığı olması iyi.

Servi ve yaseminden yüz kere ayrı olsan da boyu ve yüzüne rağmen nasıl bahçeye meylederim?

Her dalganın altında yüz bela kemendi varken gönül avı dalgalı saçtan nasıl kurtulur?

Kıyamette meyhane bahçesini istiyorum, garibin mahzun gönlü vatandadır.

Senin feleğin sıkıntısına karşı iki yüz sözün varsa, hafızadan silinecek şarap nerededir?

208

Sabahleyin gökyüzünden ayın parıltısı düşmüş, kendi ayımla sabah beni karşılaştırmıştı.

Sabah böyle doğmayana ne yazık! Benim güneşim sabahla anlaşmıştı.

Bazen gözüm onun yüzünde hayretle açılmış, bazen beraberlik yüzünden başım onun ayağına düşmüştü.

Yanlış söylemedim, feleğin murada ermeyenlerle arası bozulunca, bu murada ermem hayaldir.

Yeni bir yara gibi "Fânî"ye o güneş yüzlüden talih yıldızı ışıldamaya başladı.

209

Harâbât köşesinde padişahlar dilencidir, aşk şarabının sarhoşları akıllılardır.

Gönül karargahında, sevgilinin saçına kararsızlar varken o kâkülü ne yapayım?

Onun yanağının gül bahçesinde, benim gibi binlercesi varken bülbülle ne hesabım olabilir?

Ey göz, ilkbahar gülleri beş günlük olunca gençliği lale yanaklıların güzelliğinde gör.

At sürerken her tarafa bak ki, gönlü yaralılar her tarafa nasıl can saçıyorlar?

Arkadaşlar beni fenâ meclisinden kovsalar da, "Fânî" gibi oradan sarhoş olarak çıkmıyorum.

210

Dün kadehimle fenânın yakıcılığını hatırladım. Mum ağladı, çeng feryada başladı.

Dün senin ayrılığının sıkıntısıyla nasıl sıkıntı çektiğimi bilirsen, bütün taş kalbine

rağmen bana acırsın.

Çimendeki gençler sonbaharda döküldü, sadece servi doğruluğundan dolayı böyle bir ayrılıktan kurtuldu?

Dün gece harâbâta gittim ve uzun zamandan beri gönlümde olan üzüntüleri attım.

Ey "Fânî", çölü katetmek, Allah'ın uygun gördüğü kişi dışında sana zordur.

211

Talih, meyhaneye gitmeme izin vermiyor. Talihsizlik isteğimi vermiyor.

İsteğimden haberi yokmuş gibi araştırmama da izin vermiyor.

Candan değerlidir. Şarap satıcısı bana büyük kadeh vermezse şaşırma!

Elinden ayağından bir kez öpmek için söz verdi, fakat ayağının altında ölmemem için vermiyor.

Meyhaneyi emniyetli yer olarak bana gösteriyor; felek, sıkıntı ve üzüntüyle bana aman vermiyor.

Felek, ona ulaşacağıma söz verdi, ulaşamayacağımı bilsem de ümitliyim.

212

Kaç gönül dünyanın sıkıntı ve düşüncesini silecek? Bu karanlığımızı yoksa saf şarap mı giderecek?

Meyhanenin çatısı, isteği elde etmek için iyi. Çünkü felek eğlence meclisini İsa'nın çatısından götürecek.

O saki ne kadar meyhaneden sarhoş çıkacak, sabırsız ve tahammülsüz gönülle aklı ayıracak?

Aşksız gönül yok olmuştur. Ne olur ki gaipten cilve edebilse ve gönlümüzü götürse!

Kişi Kâbe'de yerleşse de, meyhaneden dalgalı şarap seli gelir ve gönlünü oradan götürür.

O güzelin nazik hatırı incinmez "Fânî"! Onun mahallesinden bu "Ya Rab, Ya Rab" sesleri ve kavga iyi ki gitti.

213

Sabahleyin, saki bana renkli şarap kadehini verdi. O zaman bana akla ve dine vâkıf olma müjdesini verdi.

Sanki onun elinden renkli şarap içtim, o anda onun aşkından başka gönlümdeki

bütün sıkıntıları yatıştırdı.

Başka kadeh verene can saçtım. Tatlı dudağın yakut renkli şarabıyla yüz can verene canım feda olsun!

Yanağına gül ve nesrin rengi veren, gül ve nesrinin güzelliğinin cilvesiyle rahatlattı.

Gül renkli şarap yanakta bahar gibi hoşa gider, hele şimdi, sabah rüzgarı, ilkbahar müjdesini de vermekte.

"Fânî" gönlün ayrılığıyla adalet istedi, kulağına böyle insaf ulaşmayan zalim şah ne beladır!

214

Sabahleyin, sabah şarap içen rindler, meyhanenin kapısını çaldılar, meyhanede sarhoşçasına şarap içtiler.

Aşk küpünde dopdolu olan renkli şarabı uzaklaştırıp, kadeh yaptılar.

Melikin işitemeyeceği sırları, o nükte ve masalla kadehteki şaraba döktüler.

Ben meyhaneye dudağımda bir damla şarapla girince, beni suçlarcasına kınadılar.

Allah'a şükür, o şaraptan mahrum kalmadım. O mecliste beni akıllılardan saydılar.

Mumun ateşiyle sadece kelebeğin gönlü yanmadı. Mumun ateşi de kelebeğin ateşiyle yandı.

Aşıkların gönlünü meyhanenin toprağına düşürdüler, sakilerin saçını ne yüzle taradılar?

Her ne kadar zulüm ve sitem taşını bu divaneye attılarsa da, peri tabiatlı çocukların mutluluğundan memnunum.

215

Feleğin altın güneşi makamımıza düştü, senin gibi vahşi ahu tuzağımıza düştü.

Eğer bizim kadehimizin tortusundan onun kadehine düşerse, senin kavuşma gününde Cemşid hayat suyu içer.

Eğer ömrün sonunda felekten istenen kadeh damağımıza düşerse, feleğin muradı ölmek olur.

Bize göre gam gecesi ayrılık gününden daha karanlık oldu. Keşke o ayın ışığı akşamımıza düşse!

O kadehin kokusu burnumuza gelince, hayat ve canla başla birlikte şarap içiyorsun.

Ey "Fânî", adımız silinince, devlet kurasının adımıza düşmesinin ne faydası olur?

216

Hırka ve seccadem birkaç şaraba düşse de, meyhaneye birkaç adımda gitmek istiyorum.

Felekten birkaç elem görünce, birkaç kadeh çek ve feleği yok say.

Hür nergis gibi birkaç dirhem bulunca, feleğin gül bahçesinde kadehi çevir.

Kelebek ve gül neredeler; o gül endamlı mumun ayrılığıyla birkaç gam var diyeyim?!

Arkadaşlar, değerli ömürden birkaç an kalınca, şaraptan başkasıyla arkadaşlık yapmayın!

Sıkıntılı aşıkların gönül halini, meyhanede aşk ve deliliğe birkaç sanık varken niye soruyorsun?

Ey meyhane piri, fakir "Fânî" senin yanına gelince, azlığı gördün ve biraz cömertlik gösterdin.

217

Felekle gönlü gamlanan, Cem'in kadehi yerine meyhanenin çanağını tutan rinde ne hoş!

Saki kadehle, bolca meze de verince, zavallı ben de ara sıra kadeh tutmak isterim.

Aşık olup şarap içince, züht hareminde kendini muhterem sayan kişiyi benden daha aşağıya görürsün.

Gümüş ve altınım olunca, şarap alma hakkımdır. Onu harcarsam, rehin olarak hırka da verebilirim.

Yusuf'u ağırlığınca gümüşle satan, mana cevherini verip, dirhem alan kişiye benzer.

"Fânî" gibi bâki devlet isteyen, sadece kendi varlığını yükseltip, yokluk yolunu tutan kişidir.

218

Hırka, zühd ve ilim evrakı rüzgara gidince, şimdi ben ve kadeh kaldık ne olursa

olsun!

Muğların şarabını ganimet say, sakilerden beri gel, meyhane piri doğru yolu sana gösterir.

Zamanın binasının temeli olmayınca ömre güven kalmaz, şarap iç.

Bu harap cihanın yıkmadan başka işi yoktur. Hayat sarayını kadehin suyuyla bir an bayındır kıl.

Görüş sahibi olmak için, meyhanenin toprağını sürme yap da, istenen güzellikle görüşün aydınlansın.

Şarabın tortusunu içenlere sonuna kadar ey saki, adalet kadehini ver. Bir damla hatırına macera ve inat vardır!

Zemzem ve kevser'le ayağımı yıkarsam, henüz meyhane toprağına şarap koyamam.

Dünün reyhanlara eziyetiyle, belki ağlama ve feryat, bahar bulutunun işidir diye haber gelmiştir.

Ey "Fânî", bir an kendini mutlu etmek istiyorsan, bu gam evinde günah işleme.

219

O ay bedenlinin yakut renkli dudağı bulaşmadı şaraba, senin gül yanağının hayat suyuna bulaştığı kadar.

Ay, gökyüzünde yüzünün aşkıyla, kül karışmış divaneydi.

Benim çöle kapıya karışmış kanlı gözyaşımdan baharda lale bahçesi olmaz.

Başka yüze bulaşan kanlı gözyaşımdan şafak olmaz.

"Fânî"nin halini evraktan okuyanın defterine gözün kanı bulaştı.

220

"O beyaz tenlinin dudağına bal bulaşmış" demiyorum. Islak gül yüzüne bulaşan can suyudur.

Kederimden yanağıma kirpik bulaşmıştı; gözyaşımla yıkamak isteyince, daha kötü bulaştı.

Dudağının ayrılığıyla gözümden kan akmakta, o yaramdan kan sıkıntılı akmaktaydı.

Gece onun mahallesinde secde etmiştim, seherde o altın bulaşmış toprağı görsünler.

İçilen her yudum beni başka türlü yaptı. Çünkü her defa dudak şaraba başka türlü bulaştı.

Zahid Allah'a secde etmedi, puta secde etti. Meyhanede onun zühd hırkası şaraba mı bulaştı?

"Fânî", baştan başa sıkıntımızın bulaştığı fenâ çölü lale bahçesi midir?

221

Artık aklıma eski şarap düştü, yeniden harâbâta düşmek istiyorum.

O dudak, kanlı yakut renkli şaraba karıştı, kıskançlıktan ciğerime ne kanlar düştü!

Her an bana cefa taşı atan o hurma ağacı, meyve vermeyen bir ağaç gibidir.

Senin aşkınla her tarafa bela şimşeği sıçradı, yanan ateşten her tarafa kıvılcım düştü.

Eski çömlekle, sarhoşluk meyhanesinde sonucu göremeyen o göz, altın kadehe düştü.

Hâlede, senin yüzünün çizgisi şarapla renklenince, o yüzden ayın etrafına ne belalar düştü.

"Fânî", fenâ çölünden yokluğa mı düştü, yoksa senin ağzının sevdası onun aklına mı düştü?

222

Eğlence ve şaraptan başka aklıma bir şey gelmeyince dersten, ilimden, dilden hangi konu açılsın?

Senin vefa güzelliğinden başka, senin güzellik ve iyiliğine hiçbir güzel gelemez.

Allah'ın bana yazdığı şarap kadehiyle maksada ulaşırsam zahid bana ne der?

Süsleyici gözümün bebeği olan ben yerine onun yanağına ne koysun?

Senin güzelliğinden korkarak sıkıntıya düştüm, senin yüzünü görmeden içim rahat etmez.

Ey zahid, şarap meclisinden dön, senin temiz eteğine şarap bulaşmasın!

"Fânî", senin suçun beşerin haddine değildi. Belki de Allah seni cömertliğiyle bağışlar.

223

Yanakta fenâ meyhanesinin kapısını açanlar, gözünü safa kadehinin parıltısıyla açsalar!

Fenâ meyhanesinin kapısında, şahlara kapıyı kapatırlarsa, dilenciye açarlar diye dilenciyim.

Sevgililer saçtan düğümü oynayarak çözünce, zorluğumuzu da çözseler!

Sevgililer, aşıkları sormaya gelince, yakut renkli hokkayı deva için mi açarlar?

Gözlerini nazla sevgililere açanlar, dilenci aşıklara nasıl açarlar?

Saba'ya: "o yüzden perdeyi aç" dedim, "belki isteyerek açarlar" dedi.

Bülbüller, seher vakti gülü seyretmek için yüz yapraklı ve taze gonca perdesini açsalar!

Belki fenâ çölüne adım atanlar "Fânî" gibi isteklerine ulaşırlar.

224

Başımda aşk şarabının zevki nasılsa, meyhanenin yolunun toprağı da öyle.

Fenâ çölünde kural adsız, sansız olmak olunca, gönüle adını nasıl sorarız?

Sarhoşluktan dolayı sıkıntım çoğaldı. Bu gam çekişle saki olduğu gibi değil.

Gönlüm meyhaneden nasıl çıkabilir ki, yine öylece sakiyi gözlemekte?!

Gönlüm o gece yine öyle tutkunken, tarikat pirlerinin eteğine nasıl el sürerim?

"Fânî", onu meyhanede aradı, dediler ki "burada", ancak deli gönlündeki şüphe henüz duruyor.

225

Ezel günü, meyhaneye havale edileceğim. Kısmetimde sakilerin eliyle şarap vardı.

Uyku esnasında hayalimde o perçemi misk kokulu güzel olunca, rüyamda hoş gül ve sümbül gördüm.

Vücudumu yakan gönül acısına şaşırma. Bu lale acısı değil, ayrılık acısıydı.

Bülbül, ona göre çimende gül yapraklarından risâle olunca, aşktan bahsetmekteydi.

Gülün cefası dikenden belliydi, onun inleyişinde ah ve feryat vardı.

Yıllarca başımı meyhaneden çıkarmazsam, bil ki gönlümde meyhanenin üzüntüsü yıllanmıştır.

226

Sûfî, sırlara vâkıf olan beni şaraptan uzaklaştırdı, ben de ne içeyim, yapılabileceği yapayım.

Fenâ çölünde başını muğların pirinin yolunun toprağı yapanla ebediyyen iftihar

etti.

Yataktan kapıya geldi ve kıyamet oldu. Doğudan gelen gönlü güneş sandı.

Pir, bir iki nefesle arkadaşı olduğu her piri gençleştiren iki yıllık şaraba şaşırdı.

Çimenlik çiçeklerinin üzüntüsüyle bahar bulutu, dünkü fırtınayı görünce, yüz kez titreyerek bağırdı.

"Gönüle bağırıyorsun, onu nasıl göreceksin söylediğimi yapmıyorsun" dedim, gördü ve aynısını yaptı.

Varlık yolunu katetmek, şaşılacak kadar uzak ve uzundur. "Fânî", kendinden geçmediyse ne yaptı?

227

Şarabın saflığı, meyhanenin safası var. O yöne gidiyorum, ne acayip suyu ve havası var!

Kaşının cilvesi, şaraptan dolayı başımı aşağı düşürdü. "Hoş bir pusulası var, secde et" de.

Köpek vefalı ve cefalıdır dünyada. Köpeği gösterme ey gönül, ben vefalının köpeğiyim!

Gönül senin yanağının ve dudağının hasretiyle incinmiştir, gül ve şekerin devası aynıdır.

Eziyet ve elem karışımı yiyeceğe sahipken, onun köpeği benim gönlümün kanını içer, ben onun gamını.

Ey "Fânî", bela çeken şarap içenlerdir. İsteği belanın olduğu meyhaneye gitmekse, söyle gitsin.

228

Sabahleyin, mescide doğru birkaç adım atamıyorum, meyhanede sabah birkaç yudum şarap çekiyorum.

O arkadaşla dünyada ömrün gül bahçesinde karşılaşıldı. Birkaç gül endamlı servi onun arkadaşıydı.

Sevdalı benim ne kadar haberim yoksa da gözyaşım o güle doğru hafif rüzgar ve poyrazla geliyor.

Ruhumda Mesîh'in dualarından bereket yoktu. Senin yakut renkli dudağından birkaç kötü söz vardı.

Şarap veren, kerametleri olan meyhane pirim, zahidlerden, tuzağı yalan ve riya olanlardandır.

Meyhane kapısından iyi ad istenmez, kötü sarhoşluğun ve adı kötüye çıkmışın meskeni varken.

Zahidler ne zamana kadar beni cehennemle korkutacaklar, ey Fâni, bu hamlıkla soğuktan yandım!

229

Zahidler ne zamana kadar kadehten men ediliyorlar, kendi burunlarını da ara sıra ıslatırken?!

Kadehte şarapla feyiz bulanlar, bu şereften başka mahrumları nasıl men ederler?

Şarap satanlar, bir gün şarabı saflaştırırlar. Dini liderler buhurdanı bu kokuyla kokulandırırlar.

Bülbülün seyretmesi için gül yaprakları rüzgar ve yağmur eksiltse de güzeldir.

Ey saki, huri ve kevser'i vasıflandırmasına rağmen meyhane pirinin yudumunu ver.

Temiz yürekli zahid, diline geleni söyler. Bu efsaneye inananlar daha temizdir.

O iki saf kirpikle süslenmiş nasıl gözlerdir ki, bir bakışla bir âlemi fethediyorlar?

Bahçenin bekçisi, "Fânî"nin şiirlerinden yakut ve inciyi götürüp hurinin yanağını ve kulağını süslüyor.

230

Gönül eğer kırmızı şaraba meylediyorsa, bunu o güzel sakinin yanağının aksi için yapıyordu.

O nasıl yüz ki, şarapta aksedince, güneşin aksi âb-ı hayâta vuruyordu!

O gölgeyi şarapta seyreden, şarap gibi sarhoş, o gölge gibi gereksizdi.

O, rütbede feleğin güneşi, biz yerin toprağıydık. Toprak, güneşten nasıl kavuşma ister?

Sakisiyle, fenâ meyhanesinde bizim gönlümüz için meclis kuran meyhane pirinin kölesiyiz.

Vakti ganimet bil, şeyhin bugünün ücretini yarının veresiyesi olarak izlemesi hataydı.

"Fânî", seherde seccadeyle meyhaneye gitti. Akşam, zünnâr ve hacla değiştirmişti.

231

Sakinin yan bakışının belası bize yönelince, kimse, yüzlerce belayı defetmesin.

Zulmeder ve onun muhabbetiyle ölürüm. Eğer sözünde durursa, nasıl canlı kalırım?

Ayrılıktan toprak oldum, fakat o mahalleyi istiyorum. Yoksa bu devlete saba mı yol gösteriyor?

Kendi sevgilimin hizmetine secde edip halime merhamet etmezse, Allah eder dedim.

Meyhane pirinin yardımının bereketiyle öyle sarhoşum ki, felek hata yaparsa cezalandırırım.

Zamandan bana bin sıkıntı ulaşır, şarap getir. Şaraptan başka kim bu derde deva olur?

Fenâ menziline gitmeye azmedenin, "Fânî" gibi kavuşmaya ebediyyen ümidi vardır.

232

Saki, eğer ay yüzlünün aksini kadehe koyarsa, ayın etrafına tamamen çirkinlik koyar.

Onun bana itaatkar olmasını isterim fakat, kim böyle güneşin kuşunu tuzağa düşürür?

Sevgilinin çehresini, ayna gibi olan şaraba atılan göz gözler.

Gül her şeyini toprağa döker ve servi elden gider, servi kendini gülüm gibi salınmaya bırakır.

Sûfî, sabahleyin başına nur perdesini atınca, kimsenin kadehe ve şaraba bakmasına gerek kalmaz.

Eski felek ufuk yatakhanesinde akşam otağının saldığı şafakta şarap içer.

Ey "Fânî", git. Mertçe bu çöle adım atan, istediği yere ulaşır.

233

Yanağında bahar olan benim yeni açmış gülümün ürkek gönlünde bir değil, bin bülbül var.

Gece şarabından dolayı sabahleyin bahçede öfke var; kuşlar sarhoşken ağlamayın!

Ayrılık gecesinde gönül hayat sermayesini korursa, kavuşma günü ümidiyle arkadan dağıtır.

Ben, bineğinin tozuyla gözüne sürme çeken, vah ne gezgin, ne mutlu ona ki, senin gibi şehsuvarı var.

Zamanın karanlığından dolayı gönlünde toz olana, neşe artırıcı şarapla gönlünü cilalamasını söyle.

Ey "Fânî", dost senden canını isteyince onu ver, onun işi varsa, zaten sana yaramaz.

234

Şarabın vasfını kağıt gibi yazmak isterim, gül renkli şarapla kağıdı renklendirmem gerekir.

Tûbâ dalı kalem, feleğin yüzü kağıt olursa, açıklama tamamlanmaz.

Yüreğimin yangınının şerhini yazdım bir yaprağın üstüne. Yazıya dökülünce, kağıt yandı mazmundan.

Al yaprağın sıkıntımla yazıldığını, kağıdın kanında boğulduğunu sanma!

Sinedeki yaprak, yakut renkli dudak, elif gibi boy ve sıkıntım, hep yaramdandır.

"Fânî" gönül sıkıntısı ve derdiyle çok yazdı. Şimdi kağıt gerekirse, bulunamaz.

235

Ömrün baharında senin güzelliğinin gül bahçesindeyim. Şarapta ömür laleliği, yüzünün lale rengidir.

Yazık ki; ömrüm ayrılığın karanlık akşamıyla geçti, senin ayrılığınla ömrüm karardı.

Gül bahçesinde eğer ömrümü misafir edersen, ayağının altında ömür hediyesi olarak candan başka bir şey bulunmaz.

Kendi ömür şarabımın suyundan isterim, fakat ömrün sebebi olarak âb-ı hayâtı kabul etmem.

Bizim kendi seçimimizle ömrümüzü verdiğimizi bil, fakat ömür seçimi kimsenin elinde değildir.

Nuh kadar yaşarsan, gitme zamanı bir nefes kalınca, bir nefesle ömrün sayısı azalır.

"Fânî", şarabın ruhu kuş gibi ömür dalından uçunca, dünyaya gül bahçesine adım atarak gönlünü bağlama.

236

Seher vakti, baharın neşe veren rüzgarı esti, bahar havası şarap içmeme sebep oldu.

Eğlence için bahardan iyi bir mevsim yoktur. Mevsimin methini bahar için yapalım.

Bahar, letâfetin değerini dostlara feda etti, kıymetli canı bizim gibi aşıklara bahar feda etti.

Bahar, gönülden gamı giderirse de, şarabın dalgaları, baharın sıkıntı törpüleridir.

Seher vakti gül dalında sayısız gonca açtı, çimene doğru baharın gönlü ferahlatıcı rüzgarı esti.

Canın ölü olarak nefes almasına şaşırma; baharınmış gibi nefeslerinde ruh nesîmdir?

Hayat için gençliğin baharı ganimettir, gençliğin baharına kadardır. Başka nerde bahar var?

Ey "Fânî", baharın fenâsı gibi onun fenâsı da erkense ömrün baharını ganimet say!

237

Ey saki, şarap ver ve tövbeni akıldan çıkar! İtaat ve takva defterini söyle rüzgar götürsün!

Ben onun servi boyuna hasretle can verince, bahçıvan, benim eşyamı şimşir ağacının gölgesinden götürsün.

Ey ayrılık muhafızı, beni öldürmekten başka maksadın yoktur, boynumu bağlayıp o celladın bakışıyla götür!

Ey aşk, ondan başkasını anmak gönüle sıkıntı verir, kederlinin hatırına dosttan başka her şeyi götür!

Tövbe evinin temelini dindarlıkla atınca, şarap seline söyle gitsin ve bu evi temelinden götürsün.

Ey gönül, ben zayıf çocuklar gibi Mecnûn olunca, benimle alay etmesi için o peri tabiatlı huriye götür.

Ey "Fânî", aşk yolunun azığı kendiliğinden yetişmez. O çöle gelince, bizzat evladını götür.

238

Ey gül yanaklı, senin gözün bela, belanın altındaki nokta yanağın beni oldu.

Can ve gönüle ateş verdin, gönül bu yüzden cana minnettardır.

Senin yakut renkli dudağındaki şarap ortada ama gözün neden sarhoş oldu?

Senin gibi servi boylunun cilvesi hayat veriyor ama, davranışın beni çekiyor.

Ey saki, yaşam kadehin dolunca iç, ve içkileri yere dökme!

Bülbül gülşene aşık olduysa da, her gül bahçesinde yüzlerce diken gördü.

Ey "Fânî", verimli olmayan ümit dalını zamanın çimeninden götür!

239

Bahar bulutu gölgesinin karanlığında lalelik, gece bahar ordusunun ateşleri gibi gözüküyor.

Lale ateşlerinin dumanı gökyüzüne yükseldi, gördüğün bahar bulutunu dağa yükselt.

Hava yakut renkli havana lale kokusu sürünce, çölden misk kokulu rüzgar esiyor.

Lale, boş eğlence şarabıyla dolu Cemşid'in kadehidir. Ey saki, kadeh de Cemşid de kalmadı, şarap getir!

Lale yüzlülerle lale renkli şaraplar hoş olur, özellikle laleliğin kenarında eğlence meclisi!

Lale yüzlüden ayrılıkta, gönlümde lale gibi siyahlığı lale gibi kanın ortasına oturmuş yeni bir acı var.

Çağın insanlarının lale gibi vefa kokusu yok, saba gibi gönlü siyah olanları bir kenara çektim.

Ey "Fânî", ömrün laleliğin yüzü yoklukta olunca, mümkün oldukça lale renkli kadehten başını kaldırma!

240

Ey gül yanaklı, gönlümün yarığı senin oklarınla dolu. Doğrusu dikenle tutulan yarıklara benziyor.

Yanağın gözükünce göz yaşım kan rengi oldu. Bahar gelince sel şarap rengi oldu.

Ayrılık günü o ağzın hayali gönlün dostu oldu, küçük bir sır kötü günde işime yaradı.

Ayrılık akşamı aşk ıstırabından sıkıntım ortaya çıktı. Bütün gizlilikler, kıyamet günü ortaya çıkar ya!

Ey saki, şarabı çevirip etrafıma dök. Çünkü sarhoşluğun utancından canım çıkacak!

Ey bekçi, şaraptan dolayı kavga ve karışıklık çıkardığımı düşündün. Deliliğim sarhoşluktan değil, mazur gör!

"Fânî", eğer zahid kazanacaksa kendi zühdünden dolayıdır, Biz de sevgilinin lutfundan ümitliyiz.

241

Hayatın işi tövbekar pirlerle sağlam değil. Bu macerayı şarap satan sakiye götür.

"Arkadaşımız sarhoşluktan eve giremez, taşırım" dersen onu omzuna al.

Şaraba hırkayı rehin bırakırsan kalk ve meyhaneye git, fenâ elbisesini hırka giyilen yerden al.

Ey Hızır, değerli sonsuzluğu âb-ı hayâtta arama, o şarap içen güzelin kadehinin tortusundan al!

"Fânî", meyhaneden kurtulmak için bu güçlü feleğin kubbesi altında dolaş.

242

Benim iki cihanda ondan başka dostum, onun sıkıntısından başka işim yok.

Ey gül, ben iki yüz cefa dikeni olan bülbül değilim. Senin cennetinse, başka gül bahçesine de yönelirim.

Meyhane piri beni beğenirse, o sakinin kakülünden başkasına bağlanarak nankörlük etmem.

Ey saki, kadeh bize ulaşınca, dudağa ulaşana kadar diğer kısmı da dökülür.

Ey vaiz, bu vaazla yüz kez düşünceni söylediğin öğüdü kabul etmiyorum.

Dert iste "Fânî", istersen bul; başka bir yaralı gönül ve başka bir düşüncelisine.

243

Senin yakut renkli dudağından dolayı yüz parça olan gönlüm başka türlü kandır, her an göz yolunun dışındadır.

Ey bâd-ı saba o zülüfte olan Mecnûn'un gönlüne, "o zincir halkasında nasıldır" sor.

Başka süsleyicinin süslemesi mi ki? Ay gibi yüzün ve hattın başka türlü güzel, siyah renklidir?!

O peri, işveyle şarap kadehini elime verdi, başımda başka sarhoşluk ve delilik, a-

teşi var.

Gönül, yaşlılara yakışır şekilde takva kuvvetinden bahsetti. Elinde bir çocuğun aşkı başka türlü zavallıdır.

Aşk gamından yazık ki sevgili gelince kurtuldum. Şimdi gamım başka türlü çoktur.

Ey tabip, ayrılıktan vücudu zayıf, içinde başka türlü sıkıntı olunca, "Fânî"den vazgeç.

244

Meyhaneden başka ev güzel değil, sakiden başka da sevgili.

Diğer kadehimiz hadiseyle dolana kadar, kadehlerimizi şarapla doldurun.

Vaiz, bu efsaneden başka senin başka efsanen olmayınca, cehennem azabından ve şarap içenlerden bahsetme.

Ey gönül, aşka dağda, ovada senin gibi başka divane oldukça, "Mecnûn kim" deme!

Yüzün güneş ışığı ve aşk ehlinin zerreleri olunca, senin ışığının önünde her zerre de başka türlü kelebektir.

"Fâni", bu fenâ sarayından gidiyorsun, yoksa başka eve gitmeye mi niyetin var!

245

Dış görünüşte bütün görünenlerden gizli olan bütün nur seninle ortada, fakat sen onda gizlisin.

Zülüf, iki yanağın örtüsü oldu, fakat senin örtünün karanlık ve nur olması ne güzelliktir!

Onların gözünde güzelliğin makbul olmayınca, nazar ehli niye seni yüz özelliğinle açıkladı?

Senin yanında zühd ve dindarlıktan laf edilmesi, bu vesveseyi uzağa atman içindir.

Seni anlatmaktan aciz olmaya şaşırmam. Çünkü güneşin etrafındaki zerre özrü bilmez.

İster ayrılık meclisinde, ister huzur köşesinde bir an sensiz olmayan o rinde ne mutlu!

Arif, eğer felekler birbirinden ayrılırsa, onu görmekle noksan ve kusur şüphesine

ulaşamayacağını bil!

246

Ey her yanağında şarabın ateşiyle başka türlü parlaklık olan, her ter damlasının parlaklığına başka bir güzellik kattığı!

Rüyamda senin dudağının tadıyla canlandığımı gördüm, başka rüya arzusuyla vücudumda can yoktur.

Senin yakut rengi dudağınla sarhoş oldum. Onun hayaliyle saf şaraptan nasıl hoşlanırım?

Mihrapta senin kaşından başka secde yeri olunca, o an kıbleden yüzümü çeviririm.

Senin zülfünün zincirinden başka boynumda çengel olmadığından deliliğimden memnunum.

Gece onun hayali bana misafirliğe gelince ne yaparım? Dağınıklığımdan başka şeyim yok ne yapayım!

Ey "Fânî", dünyada onun yüzü gibi dünyayı parlatan başka güneş olmadığından benim gözüm aydınlıktır.

247

Her an dünyadan gönlüme başka bir sıkıntı geliyor. Seninki başka bir âlem benimki gibi gam değil.

Meyhane dilencisinin İskender'in aynası ve Cem'in kadehi gibi başka türlü şarap kadehi var.

Meyhane pirine: "Sakinin eziyeti olmayınca başka bir mahremim yoktur" diyorum.

Ayrılık acısıyla gönlüm yok oldu. Keşke Allah kavuşma neşesi ve başka bir mutlu gönül verse!

Bu an, şefkatli arkadaş ve şaraptan başka arkadaşı olmayana ganimettir.

"Fânî", feleğin dünyası senin gözyaşı selinle yarıya kadar eğildi!

248

Saki veya pir tövbe ettiğimde bana şarap verirlerse, bu işte kendilerinden razı olmam.

Ey şeyh, meyhanede tövbemi bozduysam, takdir kalemi gitmiş olur tedbir nerede?

Zahid'in gönül acısı riyakâr takvasıyladır. Ona sahte ağlayışla çok tesir etmez.

Senin zülfünün zincirinden boynuma zincir dolanırsa, bağdan kurtulmayayım.

Ey şeyh, başımızı takdire teslim edince, şimdi senin tedbirin neyi çözer?

"Fânî", eğer aşıksan, aşk sözü doğru açıklanmayınca, aşktan bahsetme!

249

O dudak bana mutluluk ve can bağışladı, yoksa saf şarap mıdır? Ruhumu arıtıyor, yoksa eritilmiş yakut mudur?

Senin kirpiğinin hayaliyle gözümde uyku yok. Hint ordusu saf çekmiş, yoksa uyku eşkıyası mıdır?

Hurinin elinden kevser suyu sarhoşluk vermez. Gül çehreli sakinin elindeki şarap mıdır yoksa?!

Gönlümün sıkıntısı ve karanlığı onun gamıyla harap oldu. Yoksa evimin viran köşesi mi haraptır?

Pire: "Aşk ve şarap bana neşe vermiyor" dedim. Akıllı pir: "Yoksa gençlik zamanı mıdır" dedi.

Şarap seli, akıl ve zeka ülkesinde beni boğdu, ey "Fânî" şaşırdığım içki âlemi midir?

250

Ey saki, vakti ganimet say ve kadeh tut. Kadeh senin el öpmeni istiyor, onun toprağından al!

Meselâ hurinin eliyle kevser şarabı tutulursa, sakilerin elindeki muğların kadehi gibi olmaz.

İster feleğin dönüşüyle, ister yıldızın etkisiyle olsun, benim güneş gibilerden memnun bir parçam yok.

Meclisimiz senin yanağın olmayınca söndü. "Yüzünü göster, o yanağın şulesiyle sohbeti koyulaştır" de.

Ömrün bir günlük kalıcılığı yok ey lale, kırmızı şarap kadehiyle sevgilinin nefesini tut!

Ey gönül, aşkta deliliği terk etmeyince, delilikle o peri gibi güzel sevgilinin eteğini tut!

Ey vaiz, "Fânî"yi meclise çağırıyorsun ya, yararı iki üç başka yalanında ara.

251

Onun gibi başka zalim sevgili, benim gibi onun sıkıntısından biçare başka aşık yok.

Onun köpeği yüz parça gönlü yemeye geldi. Yüz parça veriyorum, o başka parça istiyor.

Şirin'in gönlünde Ferhad'ın eliyle yumuşattığı sert taş gibi sağlam başka taş yoktur.

Ey gönül, hayret vadisinde senin gibi başka avare yokken, niye Mecnûn'un halini araştırıyorsun?!

Güzelliğin her bakışta hayret artırıyor, yazık ki beni başka bakışlara sebep kılıyor.

Yüzünün bir tarafını açtın, ben öldüm, başka yüzlerde yaşamak için aç.

"Fânî", eğer şarabın yıldızıyla neşelendiyse de, başka yıldızlar bunun gibi olmaz.

252

Ey saki, sarhoşum, sarhoşların şarap kadehini getir. Dinimden korkarsan, zünnâr getir!

Kendi içtiğin saf şarabın tortusundan gönlü yaralılara deva olarak merhem getir.

Varlığımı yakmam için yüzünü aç. Halil'in gül bahçesinden narçiçeği renkli ateş getir.

Mana yolunda seni küfürden çevirirsem, cefakarın önüne meyhaneden şarap testisi getir.

Ey kutsal kuş, varlığın dar kafesinde inleyen canımı götür, sevgiliden müjde ver!

Bahçıvan, artık gül bahçesinden bahsetme, ya da o sevgilinin yanağından örnek olarak bir gül getir.

Ey şarap satıcısı, hırka rehin oldu, başım hoş değil. Sarığıma karşılık bir iki kadeh şarap getir!

Ey haberci, ne felek dost, ne ömür vefalı. O vefalı sevgiliden haber getir!

Ey "Fânî", senin sevgi göstermene o naz ediyorsa, bir daha sevgi gösterme!

253

Yüzün ateş gibidir, su da denilebilir. Ay senin inceliğinden utangaç, güneş de.

Dünya meclisinden rindlerin yardımıyla meze ve şarap ulaştığından beri meyhane dilencisiyim.

Zühtten öldüm, şarapla aşkımı sarhoş eden, harap eden şarap satıcısı saki nerede?

Aşk yüzünden sıkıntı çekenler, benim misafirim gibidir. Gözün kanıyla şarap, gönülden de kebap veririm.

Maksadın elden bellidir. Bu yolda erteleme de acele de iyi değildir.

Ey öğüt veren, rezilliğimin sebebini sorma! Aşktır. Şarap kadehidir. Bir de gençlik çağı.

"Fânî", seher vakti meyhaneye gözyaşı yağmuru döktü, sıkıntının etrafında oturdu, kapı da açıldı.

254

İlkbaharda kadehe neşeli şarap doldur. Bulut gibi feleklerin kubbesine naralar at.

Küre gibi feleğin dönüşüyle ne kadar baş döndüreceksin, kadehin dönüşüyle yeryüzüne fitneyi at.

Ey aşk, riyakar zühtten vücudum soldu. Ah şimşeğini bu harmana çerçöp olarak at!

Allah'ım, sarhoş ne zamana kadar dinlerde fesatlık çıkaracak, o korkusuz kafirin gönlüne acıma, at!

Allah'ım, bu feyzi olmayan bencil zahidi idrak aynasındaki kadehten bir gölge olarak at!

Yüz kadar parlaklığı olan senin güzelliğinin yüz yapraklı gülü, bütün ışıklarını bu yüreği yaralı gönle atsın.

Ey saki, "Fânî", Hâfiz'ın yudumuyla sarhoş oldu. Kalk ve şarap kadehine neşeli şarap doldur.

255

Meyhanede sarhoş, kavgacı, şarapla bela ateşini keskinleştirenler sakilerdir.

Yan bakışla aklı avla. İşveyle takvayı yak. Söz vererek ruhu aldat. Hileyle renklendir.

Avlama zamanı kementleri cazip, kalp kırma zamanı okları kan dökücüdür.

Kâküllerinden kokunun yayıldığı her diyar halkı günahkar ve de kötü kalplidir.

Aşk ve rezillik var, şarap getir. Takva elbisesini ve zahidlik hırkasını yak.

Ey gönül, kıyamet yaratılıştan aşkı ortaya çıkarınca, kıyamet karışıklığından niye korkayım ki?!

Kadehle sarhoş olduğumda, padişahın yüzüğü ve Perviz'in tacı nerede?

Feleğin içinde senin hadisen olunca, nasıl çıkılabilir? Bundan kaçma.

Ey "Fânî", birazcık seçim hakkın olmayınca, rıza yoluna git, kavga yerinde kalsın.

256

Sarhoş kafir meyhanede yine canıma zarar verdi, meyhane şarap seliyle yine beni viraneye çevirdi.

Feleğe yükselttiğin her züht ve takva binası, yazık ki benim tufanımla yine yerle bir oldu.

Şarabın taze acılarıyla ıslanan hırkam, hep ayrılık acısının ateşi ve hararetiyle yine kurudu.

Meyhaneden çıkıp Kabe'ye gitmeye niyet edince, gönül yine gittiğine pişman oldu.

Ey şeyh, züht perdesinin ne faydası var? Bu sarhoş Mecnûn, meyhanede yine şaraba rehin olmaya soyundu.

Sakinin aşkıyla meyhaneye gidince, din ve dil yine onun işine yarayamaz.

Aşk yüzünden yüreğimde gizli acılar olunca, yakamın yırtığı yine eteğimle birleşti.

Aşkta ölmem ayrılık ulaşınca zor. Ey "Fânî", fenâ yolunu takip etmek yine kolay oldu.

257

Henüz sarhoş olmayıp iki gözünde sarhoşluktan eser bulunmayınca, rindlerin meclisinden gitme.

Henüz bir an bizim isteğimizle oturmayıp kendi isteğinle gitmeye nasıl heveslениyorsun?

Zamanın olaylarına henüz zarar vermemişken, ayrılıkta niye bizim gönlümüzü kırmayı istiyorsun?

Ey saki, henüz senin şarap kadehine elim ulaşmamışken takatim kesildi ve yok oldum.

Ey sûfî, meyhanede henüz şarapsever olmuşken sakinin beni şaraptan men etmesi de ne oluyor!

Ezel sarhoşluğuyla henüz kendime gelmemişken, aşk sarhoşu olan bana aklı niye soruyorsun?

"Fânî" gibi gönlüm o saçın halkasına henüz bağlanmışken, delilik kemendinden nasıl kurtulurum?

258

Bugün benim ayrılık şiddetinden dolayı sıkıntım var. Yazık ki ben iyi değilim, sen bugün nasılsın?

Divanelikle çok rezil oldum, delilik yüzünden çok utancım var bugün.

Vâmık ve Mecnûn yüzünden beni hikmet ve akılla yüz kere okşadı. Bin tesellim var bugün.

Meyhaneye gidiyorum. Sanki bu acının ilacı şarap ve çalgıcıya havale edilmiştir bugün.

Meyhaneci yolun kılavuzu olduğundan kadehi ele alınca, sarhoşluk görünür bugün.

Şarap nasibini bana şeyh menetti, alemin emriyle onun yok olması cehalettir bugün.

259

Gönül henüz itaat etmedi ama, amacım aşkı terk etmek. Sarhoşluktan tövbe etmemi istiyorlar ama, henüz yapamıyorum.

Tövbe ve zühd hangi cemiyette bana ulaşır? Çünkü ben, bazen aşktan, bazen sarhoşluktan perişanım henüz.

Nasihatçi, senin öğüdünü meyhaneye gitmeden anlamıyorum. Bazen aşktan, bazen sarhoşluktan perişanım henüz.

Seni görünce ayağına kapanmam ayıp değildir. Çünkü başı mı ayağa, ayağı mı başa koyayım bilmiyorum henüz.

Bir gece o ay bana misafir oldu, onun üzerinden bir ömür geçti, ama hala yatak odamdan bana ayın ışığı geliyor.

Mümkün olduğunca o alımlı güzel beni öldürmek için kılıç çekiyor, fakat onun aşkından konuşarak uzaklaşmama imkanım yok.

Bir ömürdür onun can bağışlayan yakut renkli dudağının şehidiyim, halk viran kabrimden can kokusu alıyor.

Ayrılık akşamı, sevgilinin ayrılığının uzunluğuyla feleğin kubbesi altında henüz sıkıntıyla ağlamıştım.

Ey "Fânî", göğsü yaran ayrılık kılıcına bak ki, merhametliler yakamın yırtığını hâlâ dikmedi!

260

Her ne kadar ona kavuşma ümidim yoksa da, gönlüm onun hayali olmadan asla yapamıyor.

Onun gibilere gönlünü ver, ondan kurtul deme. Onun gibi güzellerle olmadı, asla olmaz.

Her ne kadar boyu, orta boyun dışındaysa da, orta boydan asla az ve çok değildi.

Onun eziyet ve sıkıntısı gerçekleşmeden, gönlümün sıkıntısını gör ve şarap ver.

"Fânî", senin ayrılığının derdiyle halsiz kaldı. Ne oldu da onun halini asla sormuyorsun?

261

Ey gönül, meyhane sana sığınak olarak, meyhane kapısının dilenciliği de rütbe ve şeref olarak yeter.

Sen özür dileyemezsen, dostun yardımı ve keremi özür dileyen olarak sana yeter.

Murat gülü ve rüzgar sana yardım eder. Akşam kanlı gözyaşı ve sabah ah sana yeter.

Onun zülfünü karanlıktan çıkarmak istersen, o boyun ve yanağın hayali, yolun ışığı olarak sana yeter.

Meyhane fezasında sıkıntı ordusunu defetmek için, sürahi ve küpler safı her tarafta sana asker olarak yeter.

Ey katil, halkın kanını istiyorsan, kötü kalpli sevgilinin iki gözü sana delil olarak yeter!

Felekten senin vefan ve sevginin olmamasına şaşılmaz. Sen sevgi ve vefa ehlisin, bu günah sana yeter.

Ey "Fânî", meyhanede sefil dilenci olarak kalma. Vakit geçti, şahlık kadehine meyletmek sana yeter.

262

Ayrılık acısıyla öyle yandım, ayrılığının acısından canım öyle yandı ki sorma!

Zülüf zinciriyle gönlü cezp etme. "Mecnûn böyle mi perişan oldu" diye bana sorma!

"*Yakut renkli dudağın ayrılığıyla nasılsın*" diye bana niye soruyorsun? Şirin'in canı bu ayrılıkla öyle bir gitti ki sorma!

Ey saki, çevir ve büyük bir kadeh ver, feleğin yüzünden o kadar ağırım ki sorma!

Yüz çeşit belası olan gizli aşka düştüm. Bu sebeple öyle pişman oldum ki sorma!

Akıllılar aşıklıktan ve şaraptan men ediyorlar. Cahil insanlara öyle üzülüyorum ki sorma!

Şarap satan saki o kadar cilve yaptı, yüzüne öyle hayran kaldım ki sorma!

Kavuşmayı mı istiyorsun? "Fânî" gibi fenâyı ara, aşk zorluğunu öyle kolaylaştırdım ki sorma!

263

Bize cennet bahçesinden kevser ve huri, meyhaneden şarap ve saki yeter.

Bencil zahid, sana veresiye olarak tûbâ, bize o salınarak yürüyen selvi boylunun yüksek gölgesi yeter.

Alem halkının dizginini tutar, eski ve yeni olarak bize eski şarap ve o genç yeter.

"*Felek yüzünden canda ne afetler var*" diyorsun, ay gibi alımlı güzelin gamzesi bizim canımıza afet olarak yeter.

Biz neredeyiz, kavuşma nerede? İşte gönül ve can. Senin ayrılığının sıkıntısıyla mutluluk bize yeter.

Senin aşk ateşini muhabbet ehlinde ararlar. Senin yüreğimizdeki vefa acın bize işaret olarak yeter.

Ey saba, vefa ehlinin her biri dosttur. Falanın dostluğu ve sevgisi dünyada bize yeter!

"Fânî", insanlardan yakınlığı kesmek mutluluktur, mutlu ol. Çünkü bu huy ve tabiat bize yeter.

264

Senin sabah kadehin defe ve neye heves ederse, şahın zurnasının, davulunun gürültüsü yeter.

O alımlı katilin sana dedikleri doğrudur. Sabaha kadar mum gibi olmak ölmektir.

Bir kadeh sabah şarabıyla ömürden nasibini al. Çünkü sabaha kadar kimsenin sana itimadı yoktur.

Onun yanağına ulaşma hasretiyle çaresizim. Yazık, hiç kimsenin kavuşma çaresi

yok.

Genç sevgilinin aşkında eski şarap ateşte yağ gibi olsun, biz de ortada çöp gibi.

"Fânî", fena şehrine ulaşınca şarap iç. Orada ne muhafız korkusu olur, ne bekçi sıkıntısı.

265

Ey gönül, benim yerime o nazlının elini öp, elini vermezse, eşiğini öp.

Bu da olmazsa yere öpücük ver. Yani benim yerime oraya git, yeri öp.

Onun köpeğinin ayağının altını öptüğümü gör. Sana elini verirse, böyle yap.

O boy ve yüz olmadan bahçenin kapısını vuruyorum. Servinin ayağını, yaseminin yüzünü öp.

Ay her delikten içeri girer, o çadırda oturan ayın ayağından öp.

Düşerse o ay eğer "Fânî"nin eline, ayağını öpmek olur onun işi.

266

Zühd ehline aşk meyhanesini, riya ehline de kavuşma yerini sorma.

Meyhane dilencisinin sırrını padişaha, padişahın mahzeninin durumunu dilenciye sorma.

Sevgili, neşe ve hayat özelliklilere nasip oldu. Sıkıntı, dert ve beladan başkasını bize sorma.

Biz dert görmüş, deva ummuşuz. Bize derdi sor, devayı sorma.

Aşk ehline aşk yolunun tehlikelerini sor. Tanıdık sözü tanıdıktan başkasına sorma.

Rindlerin meclisinde yukarı aşağı yoktur. Gittiğin yerde daireye otur, yer sorma.

Ey gönül, zamanenin vefası olmayınca, sakın zamane insanına vefa yolunu sorma.

Ey "Fânî", bencilliği medrese ehli bilir. Bize fakirlik ve fenâdan başka şey sorma.

267

Feleğin meyhane gibi yüce temeli yoktur. Oraya akıllı gidersem, gönlümde korkuyla gelirim.

Onun her küpünün bir feleğe benzediği söylenebilir. Her kabarcığı da bir yıldızla kıyaslanabilir.

Ona başka bir alem denebilir. Çünkü bir iki kadeh içince kişi başka bir aleme düşer.

Onun sofrasına şerefle adım at, nefesini tut, orada nefesin ruh veren İsa nefesli o-

lur.

Meyhanecinin gönlünü sakinin yüzünden koru, güneş ışığını yansıtmak için yerinden çıkar.

Uygun rehber ve yol bilen piri olmadıkça, yoldan çıkan yolunu bulamaz.

Kendi bedeninden beklentisi olmayanın, meyhane şarabından bir yudum ümidi olmaz.

Ey "Fânî", fenâ dünyasını kazandırdığı zaman, meyhane pirinden bir kadeh isteyebilirsin.

268

Gündüz tekke şeyhine karşı mahcubum. Çünkü dün, şarap satan pirin dindarlık örtüsünden kurtuldum.

Ey akıllı, meyhanede aklı başından giden benim. Zühd adına okuduklarım aklıma gelince, mescide yöneliyorum.

Dini yağmalama olarak saydın. Sakiyle meyhane pirinin meyhanede dün tartışma ve kavgası vardı.

Benim dinimi kabul etmedi, doğal olarak şamata etmem gerekir.

Din meyhanede reddedildi. Dinde Müslüman olanlar; saçından, sakalından utansın.

Yakut dudağın ve uzun kirpiğin yüzünden aklım başımda değil. Ey ay yüzlü güzel, ya o zehri içimden, ya da içkiden çıkar!

Gönül ehlinin yanında söz değişir, diğer anlamıyla bu sözde mana bulan susar.

Kaza işinde çalışmayı terk etmek, çalışmanın aynısıdır; çok çalışana çalışmamak zor gelir.

Allah'ın sende sakladığı her ayıbı ortaya çıkarma. Belki halkın da örtemeyeceğin kadar ayıbı vardır.

"Fânî", nüktedanlıkta sarhoş ve korkusuzdur. Hâfiz'ın şarabını Câmî'nin kadehinden mi içti yoksa!

269

Tekkeden meyhaneye eşyamızı götürünce, şansımızdan memnun olmamız şarap sebebiyledir.

Yazık ki, ayrılık kılıcıyla parça parça olmuş tenimi, kendi parça parça olmuş göm-

leğimde gizliyorum.

Meyhane dilencisi, benim gibi bütün malını, canını şarap seline verdiği için çıplak kalıyor.

Meyhanedeki sakilerin benim şişem için katı kalplerindeki taşlarına bak.

Toprakta oturan dilenci, şahın kendi tahtında olmayan haşmetiyle meyhanenin tozu olsun!

Aşk yolunda daha mutlu olmak istersen, "Fânî", gönlündeki ahla pılını pırtını ateşe at!

270

Biz ve benlikten başka tarzı olmayan bencil şeyh, belki bir iki düşünceyle kurtulur.

Ey zahid, ezelden vatanı muğların meyhanesi olduğundan, gönül beni tekkeye çekmez.

Oğlu kaybolmuş pir, hüzünler evinde alevin yandığını görürsen, sensizlikten yüreğim yanıyordur.

Sarhoşluktan baş ağrısı çeken, ilaç olarak kırmızı sandalı vücut ağrısına da sürsün.

Ömrün sonunda iki arkadaş birlikte halvete gelirler. Ey felek, yüzünü çevir ve birbirine yanaştırma!

"Fânî", fenâ meyhanesinden sarhoş gittiğinde onun kefenini meyhane toprağıyla kokulandırın.

271

Meyhane pirinin kadehinin üstüne, dibine, onun güneş ve ay gibi olan altın ve gümüş tabaklarına bak.

Yüz bin gönül ve can bakışına feda olsun! Sarhoş saki de onun yanına oturmuş.

Meclisin etrafında meyhane rindlerinden halka oluşmuş. Şahın etrafında da ordunun yakınları yine öyle.

Nice meclis ve şarap gören, âb-ı hayâta ve şah meclisine nasıl yönelir?

Bana kendi kadehinden bir yudum verince, utanıp onun yolunun toprağından başkasına bakmadım.

Ey "Fânî", meyhane pirinin kölesi ol ve başını mağrur, servi boylu sakiye feda et.

272

Onun siyah gözü bir bakışla bana cilvelendi, diğer bakışına maruz kalınca nasıl ölmem?!

Ey bâd-ı sabâ, gönlün kanlı gözyaşıyla gözüm karardı, onun yolundan bir toz ulaşsın diye bekliyorum.

Feleğin süsleyicisi, senin güzelliğini süslediğinde güneş ve aydan öyle utandı ki, karardı.

Meyhanede benden haberi olmayan gönül, yine eğri külahlı sakiye sordu.

Keşke bana bir kadeh içirse ve beni öldürse! Çocuk gibidir, şarapla öldürmesinin günahı olmaz.

Gönlüm feleğin sıkıntısından meyhaneye koştu. Olay olunca oradan başka sığınılacak başka yer yoktur.

Ey bülbül, gül kokulu sevgilide vefa yoktur. Gönül ararsa da ona gönül verme!

Ey "Fânî", fenâ iddiasında bulunan herkes, lafının iddiasının yoludur burada tanığı.

273

Onun vücudundan bana elbise ve gömlek ulaşırsa, gömleğini bırak, elbisesi beni helak ediyor.

Ondan söz dinlemeye takatim olmayınca, başka sözlere nasıl tahammül edilir?

Onun dalgalı zülfünden rüzgar esince incindim, ama ruhum onunla tazelendi.

Allah'tan hayatı ve ölümü kimsenin ağzını görmediği dudağın tebessümüyle göstermesini istiyorum.

Şirin'in can bağışlayan dudağındaki aşka bak. Ömür geçti, onun "dağ kazan" adı yaşıyor.

Gönlüm zaman ehlinin eziyetinden ve sıkıntısından rahatlayınca şarap ver.

"Fânî", fenâ yolunda hızlı gitmek istiyorsan, yükünle gitme, onu omzundan at.

274

Gel saki, meyhane hoş bir yerdir. Suyu ve havası aşk ve şarap sebebiyle güzeldir.

Beğenilmeyen kibri ve güzel kıyafeti olan saltanattan çok, onun kapısındaki dilenciliği bil.

Gönül onun dudağından gizlice istekte bulundu. Güldü ve "*hoş isteklerin var*" dedi.

Aşıkların figanı, sevgi ve vefanın hoş sesli bahçe kuşları gibi etkilidir.

Ne iddia yerinde, ne kibir, ne gurur. Ey gönül, Allah için hüzünlenme.

"Fânî", huriye, cennete ve kevsere bakmadı. Sevgili ve şarap meclisine ulaşmakla övündü.

275

Seher vakti, meyhanede kulağıma sabah içki zamanı: "gir ve şarap iç" diye bir ses geldi.

Fakat gözyaşınla önce yolu yıka, sonra sıdk ve safayla fenâ hırkasını giy.

Sonra sevgiliye secde et, daha sonra meyhane piri için iki kulağını tutup yeri öp.

Bütün şartlar yerine gelince, meyhaneye salınarak gel, yüz bağırıp çağırmayla şarap tortusu içenlere bak.

Bir hoş sesli çalgıcıdan, bir de şarap içip aklı başından giden sakiden vazgeç.

Bir şarap tortusu içen rindin kadehinden dolayı şarkı söyle, bir şarap satan pirin elinden kadeh çek.

Bir yudumla dünya ve ahiret düşüncesini gönlünden uzaklaştırmak, şarap düşkünü rindlerin cazibesine yaraşır.

Aklında o acının coşkusu olunca, sen de susuz dudakları bir yudumla muradına erdir.

"Fânî", meleğin haberi olmadan aşk kadehi içmeyen, tortu çeken rindleri inkar etme!

276

Meyhanede saki, çehresiyle öyle ateş saldı ki, din ve zühd ehlinin ailesine ateş düştü.

İlk olarak o aşk benim viran gönlüme ateş olarak düşünce, afiyet köşesinde rahatladım.

Eğer o ateşin ışığının parıltısı cehenneme düşerse, cennet hurileri ateş gibi kendilerini yakar.

Ey saki, o ateş renkli sudan ver. Çünkü içince, ev halkını değil, canı ve cihanı yakıyor.

Eğer her zaman sakinin yakıcı yakut dudağının hayali can yakarsa, ağlayarak gönül ateşini azaltırım.

Gül bahçesinin her tarafında yanağının baharını kıskandıracak ateşli güller ve yakıcı laleler yoktur.

Ayrılık çölünde aşıklar ordusunun yakıcı gönlü, gece kervan ateşi gibi gözükür.

Onun aşkını yüz parça vücudun çöpüyle örtmek isterim, fakat çöp yığınıyla ateş nasıl gizlenebilir?

Meyhanede ateşi mekan yapan Semender gibi şaraba düşmek istiyorum.

277

Seher vakti meyhane köşesinden Sürûş: "hasta hükümdar iyileşti, şarap iç" diye müjde verdi.

Dostların yine dolu kadehler ve afiyet olsun sesleriyle bizi eğlence meclisine çekmeleri ne hoş!

Bazen çalgıcının sesi şarap gibi sarhoş ediyor, bazen sakinin cilvesi şarap gibi aklımızı başımızdan alıyor.

Şahın halveti için tatlı, hoş davranışlı sevgililer, inci parlaklığındaki gece mumunu kolluyorlar.

Ey gönül, böyle zamanda akıllı olmak hatadır. Ömür binasının bekası yok, sarhoşluğa çalış!

Ey "Fânî", sonunda işin şaha dua etmek olunca, gönlü bir an bundan mahrum etme ve susma!

278

Ayağı burkulmuş sızlanan çocuk gibi, onun ateşli güzel yanağından her tarafa ter damlıyor.

Gece o ay, misk kokulu perdeden çıkınca, şebnem gibi yıldızlar onu seyretmek için yere iner.

O ay, peri, huri, melek de olsa, akıl hayret artırıcı şekilden bir an kendi şekline girmez.

Sen, güzel bahçede güzel servi cilvelenince, çemendeki güzellerin kuraklık yılı geldi sanırsın.

Yasemin gibi zülfünü yanağına dağıtınca, yaşantımın gündüze akşam tozu elediğini sanırsın.

Ey saki, dünya endişesinin beni afiyet öğreten zühdle ve iyi iş çıkaran akılla helak

etmesine karşılık kadeh ver!

Ey saki, zahid içme derdini men edince, ilk şarabı verince, süzme şarabı bırak.

Kibirlilerin yanında kibirle ilgisi kalmayınca, yolunun toprağı olan ben ondan nasıl iltifat görürüm?

Ey "Fânî", şarap sırrını kadeh çizgisiyle göstermemi, ama başkalarına göstermememi istiyorsun!

279

Melek, her an günahını yazmak isteyince, onun güzel şimşeğinden kalemine ateş düştü.

Gam ordusunu ah ateşiyle aşk mülküne çekerim, ordusu olan şahın budur bayrağı.

Aşkla yanan gönlüm cehennemden niye korksun? Ateşli güllerle zehirlendi niye üzülsün?

Gonca gibi gönlümü o ağız renklendirdi. Varlığın yoklukla beraber olması bu yüzden.

Meyhane pirinin hizmetinde çok bulundum ama, onun cömertliğinden beklediğim muğların kadehidir.

Bâd-ı sabâ, gönlümü onun zülfünde bulamayınca, kıvrımın içinde niye arasın?

Büyük kadeh al. Çünkü sevgisiz âlem, gamlı cana sıkıntıdan başka birşey vermedi.

Aşkın kavuşma hareminde hürmet ettiği azizi felek nasıl aşağılar?

Ey "Fânî", sevgilim gitti, sen de git de, o sıkıntıyla ben de göğsümü parçalayayım!

280

Derdimi yaralı aşıklara bağışlasam, her birine yüz binden çok düşer.

Güzeller, ürkek gönlümüzü, avcının avda yaptığı gibi kin kılıcından bağışladılar.

Ey gönül, dostun sıkıntı ve belasının hepsini aşk mahallesine götürme. Bizim için de bırak, bağışla!

Peri yüzlüyü istemekle delirdim. Saki, bana deliye yakışır iki kadeh bağışla.

Aşk derdi ve belasına ve gönlümün muhabbetine ayrılık kılıcı çekip bağışladılar.

Ey şarap satıcı, şarap ve sarhoşluktan dolayı sarhoşluğu gidermek için bir dolu şarap bağışla!

"Fânî", senin boyun ve yüzünün hasretiyle toprak olunca, sevaptır mezar dilencisine mum bağışla.

281

Ezelî kadehi yaratma peşinde olan, artık ebediyyen aklını bulamaz.

Kaza kalemi kadeh dairesini çizince, sanki sıkıntının rolü yörüngenin dışında kalır.

Meyhanede sarhoşken Cem'in kadehinden utanan, elinde eski çömlekle tortu içene bak!

Gönül, aşk ve delilikten yok olmaya yönelince, kazaya rıza göster, çok öğüt verme.

Ey saki, eğer meyhane piri değerli söz söylediyse, az şarap ver ve sakın onu inkar etme!

Felek sana kin besleyince, meyhaneye gir, iki üç sarhoş kadehiyle onu yok say.

Bizim sıkıntımız yüzünden uykuya dalan sarhoş alımlıyı kimsenin aceleyle uyandırmasını istemiyorum.

Sevgili gidince, gönlün de onunla beraber gitti. "Fânî", şimdi onun derdinden kurtuldun, onu Allah'a havale et.

282

Bu gönlü yaralı, hep senin kılıcın yüzünden, gizlice gönül kulağına bağrının yarığından bahsediyor.

Gönlüm sana kavuştuğuna memnun oldu, fakat hep senin ayrılığınla endişeli ve tedbirli.

Ey vaiz, ay yüzlü saki elinde kadehle otururken tövbe sebebiyle kurtulması mümkün mü!

Meyhanede kafir güzelleri yağmalarsam dinimin kıymeti nerede kalır?

Kınayan, dil kılıcıyla gönlümü yaralayınca, şarap tortusuyla derdi uzaklaştırırım.

Dilenci ve şah, laf ve dervişlik davasında dervişten başka her şeyle alay etti.

"Fânî", yüz kere sızlanarak onun derdini istedi, o ay yüzlünün cömertliğiyle her birine yüz sıkıntı ulaştı.

283

Senin okundan göğsümde çok temren var, üstelik sayıları yağmur damlalarından

çok.

Senin ağzını istemede gönül kanım gonca gibi görünüşte az, fakat çok gizli.

Senin güzel şekline olan delilik ve hayranlığım, aklın düşündüğünden çok.

Nasıl bir konak bu aşk çölü? Oradan çalgı ve nameden daha çok gönül kulağına ah ve figan geliyor.

Belki rüzgar değil, su dindiriyordur ki, benim ahım ve gözyaşım tufandan çok tesir etti.

Ey saki, halktan çok, etrafımdakilere şarap ver. Çünkü derdim ve sıkıntım halktan çok etrafımdakiler yüzünden.

Mübalağa etme ve sakinin döktüğünü iç. Takdir edilen rızkı kazanmaya ne çok imkan var.

Saba, o güle doğru gitme, onun sümbülünün önünde bazen çok perişan oluyorum.

Yol adımla sayılınca, ey "Fânî", kavuşmak için koşma. Çünkü aceleyle gitmek çok gitmek değildir.

284

Hoş bir sevgili olmayınca; güzel hava, saf şarap ve hoş bir bahar nasıl güzel gözükür?

Bana hoş bir sevgili yeter. Çünkü onun aşkıyla hava hoş, yanağıyla da bahar hoş olacaktır.

Ey gönül, sevgilinin şarapla gül açmış yanağının bahçesini seyret, lâlelik ne güzel açmış!

Benim isteklerim bir bir oluyordu, felek çaldı. Felek utansın ve o hoş günleri hatırlasın.

Sevgilinin yüzünün şeklini unuttum ama, hem onu hatırlamaktan memnunum, hem ey gönül, hoş bir hatıram var!

Senden ayrı kalmaktan dolayı gözyaşı denizimde incilerim, gönül ocağımda da yakutum var. Eğer vuslatına erecek olursam önüne güzel hediyeler saçacağım.

O vahşi ahu sana itaat edince, ey gönül, şimdi tuzağı kur, eline hoş bir av düştü!

Ey gönül, sarhoşluktan memnun olmadığını görüyorum. Ağzına kadar dolu iki kadehle sarhoşluğu defetmek mümkün!

Ey "Fânî", sevgili senin yanında, rakip avare oldu. Güzel yaratanına şükür için ağzını aç!

285

Yanağın gül bahçesi gibi ateşlendi, senin menekşe tarlası hattın, o ateşin dumanıdır.

Senin ay gibi güzelliğinden ayrı kalmakla bil ki yanıyorum, gece alev gökyüzüne kadar ateşleniyor.

Bizim sıkıntımızla gönlünde gizli bir yara olursa, içimizdeki gizli ateşle buhar gibi olur.

Gönülden akıl, sabır ve zeka gitti; menzilde kervandan ateşin kalması gibi, senin aşkın kaldı.

Yananların vatanı aşk ülkesinden başkası değildir, bilakis semender ordusunun mekanı ateştir.

Şarabın izine bak, hırkamdaki yaralardan başka ateşin izini ne belli eder?

Yanan gönlüme, inleyen vücuduma acı ki, aşıklık delilikle evimizi ateşledi.

Ey "Fânî", yanağın şarap ateşiyle dünyayı yaktı, o ateşten gönül alemimize de düştü.

286

Şahlığa heves edince, kendini bırak, fena meyhanesinin dilencisi ol.

Ey ay, sana rakiplerle ol demiyorum ama, şefkatli ve vefalı yüzünle de bazen bizimle ol!

Temiz hava, saf şarap, saf saki. Sen de safa ehliyle safanın başında ol.

Ey gönül, eğer saltanatın tacına tahtına heves edersen, meyhane pirinin dergahının toprağında dilenci ol!

Yaratanın ve yaratılanın rızasını istersen, kaza gelince, rıza göster.

Eğer murat mahallenin gül bahçesinde oturmaksa, yolun toprağı gibi, sabanın takipçisi ol.

Ey gönül, uyum için rindle rind ol, işin düşünce, dindarla dindar ol!

Eğer kendi gönül derdine deva istiyorsan, dertle bir ol ve devadan kurtul.

"Fânî", şahlığı ve yüceliği istersen, Hâfız'ın kölesi ve Câmî'nin yolunun çeri çöpü ol.

287

Sabahleyin, mahşer sabahı akla gelene kadar, şarap satıcısı pirin içirdiği kadehin zorluğunu bilirim.

Öyle bir kadeh ki, feleğe bir damla saçsan, felek şafak gibi renklenip coşar.

Eğer rüzgar melekler ordusuna onun kokusunu getirirse, baştan başa onların zikirleri sarhoş kavgası ve şamatası olur.

Konuşanlar ve susanlar, eğer dillerini onunla ıslatırlarsa, hem susan onunla konuşur, hem de konuşan onunla susar.

Yıllarca rindlerin yanında omuzumdaki testiyle şarap içince, rindlerin kuvvetine ulaştım.

O yüzden "Fânî", şeyhin köşesinden meyhaneye gider. Satıcı pir odur, şarap satıcı pir buradadır.

288

Ey Allah'ım, o kadehten içen alımlı güzel nasıl bir beladır ki başkasıyla içtiği her kadeh yüzünden benim aklım başımdan gidiyor?!

Meyhaneye çok şarap taşıdığımdan omuzum sarhoş devenin ayağı gibi oldu.

O siyah gözün sürmeye ihtiyacı yoktu. Onun sıkıntısıyla öldürülenler matemde siyah giymişlerdi.

Her ne kadar kavuşma sözün beni oyuna getirdiyse de, o sözün lezzetini asla unutamıyorum.

Gizli sözüm var o güzele ancak cesaretim var mı ki dudağımı götüreyim onun kulağına?!

"Fânî", eğer sen fenâ tarzını istiyorsan, gidene üzülme, gelmeyene bağırma.

289

Öyle bir şarap isterim ki, kuvveti zahidin elini ve aklını parlatsın.

Meyhanenin yarığından çıkan her karınca sarhoş olarak salınsın.

Ey gönül, Allah'ın izniyle, ağlayıp inlemekle, altınla, kuvvetle elde edilemeyecek şarap olsun!

Tatlı candan daha dost olan sert şarap olsun, ben de bir an dünyadan, kötülüğünden ve karışıklığından kurtulayım.

Sakinin yanağının şaraptaki aksi, gönül gözüyle görülebilir, bu görüşle gönül gözleri kör olan zahidler inkar eder.

Devlet kuşunu avlamada belki acze düşer, tuzak ve yeme ihtiyaç duyarsın. Ondaki karışıklığı görememen tuhaftır!

Zahid, rindlik elbisesini giymek isteyince, önce afiyet elbisesinden soyunmalıdır.

290

Tertemiz can dediğim senin yakut dudağın, gülüşüyle temiz canları helak etti.

Gönlüm gonca gibi kana bulanınca, sıkıntıdan her tarafını parçaladın.

Gönül kavuştuğuna seviniyorsa da, ayrılık korkusundan korkusu var.

Ayrılık ışığının yaktığı kişinin cehennem ateşinin yakıcılığından niye korkusu olsun?

Çıplak, aşıkların canı toprağı olsun diye yolun toprağına ayağını basar.

Muğların bahçesinde şaraptan soyununca, Adem gibi üzüm yaprağını örtü yaparım.

Bir tarafa delileri çeker, bir tarafa aşkı, "Fânî" gibi keşmekeşte kalmışım.

Şaşılacak şey değil "Fânî", gönlünün dağa meyletmesi. Çünkü terk etmiş şehirde sarhoşluğu, eğlenceyi, yağmayı.

291

Gönül evimde sevgili, özel sohbet hazırladı, gönül onun sohbetiyle ıstıraptan dans etti.

Kadehi çektim ve sarhoşluk belasından kurtuldum. Sonsuzluk suyunu içince, ölümden kurtuldum.

Sana ulaşma sabahında gözyaşı döken mum gibi oldum. Ayrılık akşamında kelebekler kısasa geldi.

Aşıklar ordusunda sana kavuşma şarabı genel, bana göre ayrılık kadehi özeldir.

Meyhane pirinin önüne ihlasla baş koyarsan, kadehin sakinin elinden kendiliğinden kurtulur.

Kıssacı kıssacıyı sevmez sözünün aksine "Fânî"nin gönlünde yokluk ehline muhabbet var.

292

Meyhane piri bir yudum verirse, karşılık olarak can bağışlarım, belime zünnâr bağlarsa, karşılık olarak iman veririm.

Senin ok yağdıran gamın için her temrene karşılık olarak bir can vereceğim yüz binlerce can nerededir?

Ey saki, sarhoşluktan öldüm. Eğer bana bir kadeh verirsen, Allah sana karşılık o-

larak âb-ı hayât versin!

O dudaktan bir buse verirsen, karşılık olarak can veririm. Canın değerine karşılık yeryüzünün toprağı verilemez.

Meyhane pirinin kölesiyim. Fakirlik töresinde bizden ona ulaşan hatanın ihsandan başka karşılığı yoktur.

Aşk zulmünden dolayı bana acıyıp, beni okşadıysan, Allah karşılığında yüz kadar güzellikle seni bağışlasın!

"Fânî", sevgili uğruna tatlı canını verdi ama, kısmetine ayrılık acısından başka bir şey çıkmadı.

293

Aklımda sevgilinin yakut renkli dudağına, gönlümde gül ağızlının kadehinden dolayı sevinç var.

Gül endamlı, o serviden neşe eklemeyince, gül neşe getirdi, servi sevinç ekledi.

Neşe adına her şey sıkıntı ve eziyetken, sensiz mecliste benim neşe değil, sıkıntım var.

Sana kavuşma mutluluğunu kaybettiysem de, iyi ki neşe ebedî olarak var.

Ey saki, şarap ve kadehten başka neşem olmadığından, neşem hevestir, bana şarap kadehi ver.

Sabahtan akşama kadar kimsenin neşesi yoksa, şarap ve sakiyle bir akşamlık neşeyi ganimet bil.

Ey saki, mahmurluğun sebebi sarhoşluk ve şaraptır. Zamanın şarabından neşe ummak ham hevestir.

294

Gönlüm aşık olunca, Kur'an ezberlemiş yeni Müslüman gibi, sevgilinin lafzını ezberlemiş.

Senin saçını açıklamada zavallı gönlüm yazık ki, baştan başa perişan sözler söylemiş.

Gönül, yüzünün aşkı ve ayrılığın sıkıntısıyla gam günü, Kenan kuyusunun eziyetiyle Yusuf Suresi'ni ezberlemiş.

Dört defteri okuyup, kolayca ezberleyene aşk sırrından bir konuyu öğrenmek zor gözüktü.

Aşıklık belasıyla şeyh San'an'ın halini ezberleyip unuttuğunu görünce, başı dönmüş olarak inliyorum.

Şeyh, dilinde tevhitle canından habersiz, cahilin ezberlediği *Kur'an*'ın manasından uzaktır.

Sevgili, "Fânî"nin nazmını ezberlemiştir, buna şaşılmaz. Çünkü onun güzelliğini ezberindekiyle açıklamış.

295

Bir akşam eğlence meclisine giren mum olunca, o zalim güzelin öldürdüğü mum oldu.

Senin yanağının ateşi ona tesir etti, senin güzelliğinin nurundan mum aydınlandı.

Bütün asiliğin ve güzel ışığınla yakıyorsun, senin boyun ve ay yüzünle mum ne zaman beraber oldu ki?

Ey saki, benim meclisimde bu gece mum gerekmez. Çünkü o parlak şarap ve o çehreden mum hasıl oldu.

O servi boylu divane lambayı yaktığı için ayağı fanüste bağlı, boynu zincirde.

"Fânî", başından taç düşüncesini çıkar, altın taç olan başta mum olduğunu gör.

296

Meyhaneye gir, geniş alanı firdevs gibi, her taraftaki sakiyi benzersiz huri gibi gör.

Feleğin gölgesi ona düşünce, böyle yüksek bir binayı yaptığı için Allah hayrını versin!

Felek hızlı hareket edince, bir burçtan diğer burca bin yılda ulaşılamaz.

Ona yolda yürüyenden durduğu yerde karanlık ulaşır, halkın güzelliğiyle kötü huylar değişir.

Şaraptan bir yudum çeken, dindarlığın bin suçuna bir latifeyle şefaat eder.

"Fânî", o diyara onu zindanına götür, âlemi, etrafındaki şerefli ve şerefsizi bırak.

297

Hırkama şarabı döktü ve kederle giderdiği o eski dert gibi dindarlığıyla rahatladı.

Senin gül yüzün olmadan gonca başımız yakamızda, kanlı gönlümde bahar, bahçe isteği yok.

Gönül evi, karanlık gecede şarapla gamlananı eğlenceyle aydınlatır.

Zamanın bağına nergis gibi başını önüne eğmiş, elinde kadeh bulunan rind, ibretle baktı.

Ey "Fânî", kavuşmak istersen, "fenâ yolunda az dolaş", bunu sana söylüyorum, elçiye tebliğden başkası yaraşmaz.

298

Ey, gönlümde gül yüzü gül bahçesine, iki ateşli yakut dudağı aydınlık şaraba ihtiyaç hissettirmeyen!

Yakamı ne zamana kadar yırtacaktım? Yüz kere şükür ki aşk deliliğiyle bana gömlekten rahat çıplaklık verdi.

Eğer dinlenmen gerekiyorsa, ey gönül, meyhaneye git. Çünkü kimse o emniyetli yerden başka yerde rahat edemez.

Bu nasıl naz ki, o güzel vücutlu servi yüz sevgili de görse, bizden huzurlu oluyor.

Sarhoş sevgili yeryüzünde rahat. Benim yüzümden rahat etmezse ne olacak!

"Fânî" gibi varlığın sıkıntısından kurtulanın dosta ihtiyacı yoktur, düşmandan da rahattır.

299

Şarap kadehinin uğurlu yıldızı bir gece elime düşerse, sarhoşluğu ne mutluluk, parlaklığı ne şereftir!

Her tarafta saki belaysa da, meyhane her beladan korunsun!

Canına kastedince, sıkıntı ordusunu defetmek için küp ordusunun saf çektiği meyhaneye gel.

Yüzün sıcaklığı ve kırmızılığı ilk kadehle oldu, şarap ateşiyle sıcaklık ulaşınca, ikisine de şaşılmaz.

Aşk ve şarapla hayatım mahvoldu, ama yine de böyle mahvetsin.

Şarap küpünün coşkusuyla ağzından salya çıkmış sarhoş develer gibi olan sarhoşların sarhoşluğuna bak!

Aşk yoluna atılan her adımda bin korku varsa da, korkuyu atman için azmet, korkma.

Feleğin eğrisinden ok gibi sıçra ki kurtulasın. Yoksa iki yüz zulüm okuna hedef olursun.

300

Meyhane piri eline saf şarap verince, tövbeyle kendini muaf tutma.

Ey gönül, ayrılık kılıcıyla göğsüm yarıldı. Yırtık gömleğimi dikmenin ne faydası var!

Kirpiğinin savaş ehli gibi saf çekmesiyle aşk ehlinin kalbi kırıldı.

Ey sûfî, aşk dersine gir. Çünkü senin konun anahtarla açılmaz, açıklamayla izah edilmez.

Muhalefetin kavgasıyla söz uzadı ama, aşk edebiyat defteri aslında bir harftir.

Benim senden ve meyhaneden razı olmam, Kabe'den ve zühtten iyidir. Zira derler ki, insaf, itaatin üzerindedir.

Benliği terk etme yolu "Fânî"den ve benlik şeyhten. Çünkü bu her zaman "lâ" dan nükteler söyler, o ise "lâf" tan.

301

Meyhane gibi emin yerin, meyhane piri gibi koruyucun olursa, kesinlikle mutlu sayılırsın.

Arkadaş gönülden zamanın sıkıntısını götürür. Yazık ki, bu zamanda arkadaş bulunmaz.

Ravza, huri ve kevserden maksat, meyhanenin sürahisi, arkadaşlığı ve köşesidir.

Meyhane dilencisi ve eski çömlekteki şarap tortusu, şahtan ve Cem'in kadehinden gelen ruh gıdası ve saf şarap gibidir.

Ben şaraba düştüğümde, onun durumunu sorma. Zira boğulan denizden haber vermez.

Yol kesicilerden kimse bu yolda yetişmedi, yol pirinin emriyle çölü katetti.

Ulaşma sözüyle bana bela vermektesin ama, bu sözü tasdik ettiğimi düşünme.

Bu eski dünyada her topluluğa bağlandım, hiçbirinde dost alameti olacağına inanmadım.

"Fânî", sevgiliye ulaşmak istersen fenayı seç, çünkü ilim ve amel konusu baştan başa telkindir.

302

Ey saki, gönül ateşi ayrılık alametimdir. Şarap getir de, ayrılık canıyla tutuşturayım.

Dünyada sıkıntı ateşi, evimi barkımı yaktı. Ayrılığın evi barkı yansın!

Rindler meyhaneye destan götürüyorlar, ayrılık destanını nasıl anlatayım?

Ben ve ayrılık arasında uzaklık olan, lütfederek gelecek kavuşma nerede?

Hikayemi gizlediysem de, sarhoşluğumda ayrılığın gizli üzüntüsü ortaya çıktı.

Gönül mülkü beni rahatlattı ama, ayrılık kervanından iki yüz sıkıntı ulaştı.

Ayrılık göğünden başımıza bela taşı yağarken, meyhaneden nasıl çıkarım?

Kavuşma meclisinde gözyaşı döktüğüm zaman ne hoş! Ayrılık zamanının sıkıntısını açıklayanı getir.

"Fânî", kavuşmayı fenâdan başkasına mal etme. Zira o kavuşmaya seni ulaştıran, ayrılığın ta kendisi.

303

Aşk kadehinden toprağa bir damla damlarsa, binlerce Mesîh gökyüzünde secde eder.

Yapısı o bir yudum şarap hamurundan olan kişiyi Yüce Allah "isimlerini öğretmek" için emin olarak yarattı.

Melekler O'nun emrine baş kaldırınca, bir kere korkusuzca baş kaldırmaktan niye korksunlar!

Fenâ meyhanesinin haremi temizlerin yeridir; aklı olan, temiz olmayan köpekten kaçar.

Rahmet denizinde özel olan şarabı getir. Ateşli sudan ateşime su dök.

Kendini ibadetle feyizlendir. Çünkü feyizli olan sakınılan suçtan arınmıştır.

Sağlam iple asma ipi örneğindeki gibi, bana göre saf su, şarap tortusundan saftır.

Şeyh, benim yırtık hırkayla fenâ meyhanesine sarhoş olarak düştüğümü görünce hangaha doğru kaçtı.

Yüzünü açınca, tecelli şimşeğinin ateşiyle çerçöpün kalmaması gibi, "Fânî"'den eser kalmadı.

304

Ey yaratılışı temiz çocuk, sadece bedenim değil, ruhum da sana feda olsun!

Senin asil zatın yanında parlak güneş, parlaklıkta kara toprak gibi kalır.

Senin mahallenin toprağına canımı saçmak isterim ama, helak olmanın şaşkınlığıyla nasıl ölünür?

Kalem senin hattına baş koymayınca, kıyamete kadar başı dönmüş, yüzü siyah ve

göğsü yarık kaldı.

Bize: "Gönül yarasını geçirmek için merhem iste" veya "kalp yarasının devası o-larak niye hastalık istemiyorsun?" dedin.

Haşr günü senden şefaat bekleyen, bu yokluk meyhanesinde suça ve korkusuzluğa niye aldırış etsin!

Ey "Fânî", kötü fiilinden endişeliysen de, belki o iyiler şahı sana şefaat eder, ü-zülme!

305

Meyhaneye gidersen, Allah seninledir, züht ve riya tekkesinden uzak dur!

Tuz dökünce şarap içilmez ama, senin tuzlu yakut renkli dudağına can doymaz.

Rahmet bulutunun ona su dökmesine şaşılmaz. Meleğin kanadı, meyhaneye sü-pürge gibi oldu.

Dost gönle ev kurunca, ömür endişesi niye? Şüphe perdesi yüze nasıl mani olur?

Mesîh gibi felekte yürümek istersen, bu ancak meleğin kanadı ve kutsal ruhla mümkündür.

Ey "Fânî", gönül sayfası için feyiz alameti arama, senin yazın bekâ levhasında ya-zılı!

306

Yudumunu saçarsan, biraz toprağa dök. Ben aşk yolunda toprak olmaktan niye korkayım?

Şaraba düştüm ama, vücudumun zayıflığından şarapta boğulmadım. Çöp gibi suda yüzüyorum.

Gözümü gözyaşıyla yıkadım, artık yüzünü göster, senin güzel bakışından başka güzel manzara yok.

Gül yüzlü saki, ne yazık ki bazen şarap ateşinden, bazen ateşli yüzünden canım ve gönlüm yandı!

Başımı kestin ey süvari, onu terkiye bağlarsın da ayağını öperim diye halimden memnunum!

Aşk fırtınası esince, nice kıvılcım, kül, yıldızlar ve felek yok oluyor.

Fenâ bahçesinin gonca ve gülünden yırtık gönlü ve yırtık hırkasıyla sadece "Fânî" gözüküyor.

307

Yakamdan göğsümün yırtığı, göğsümün yırtığından içimin ateşi gözüküyor.

Ey arkadaşım, iple yırtığımı dik ki yine gönlüm çarpıntıyla çözülsün.

Cana kastederek, sarhoşun beni terk etmesinden korkum olmayınca, onun yolunun toprağında can kaybetmekten niye korkayım?

Terkiye asmaya layık değilse de madem senin avınım, başımı köpeğine yiyecek yap.

Ay yüzlünün derdiyle sıkıntılıyım. Ey saki, bana şafak renkli feleğin kadehiyle dolu şarap ver!

Zühd harmanında şimşek kılıcıyla aşk parlayınca, çöp ordusunun gücü nerede kalır?

Ey "Fânî", bütün güzelliğinle her şeyi feda etmekten başka bir şey yapma. Çünkü gözün ve gönlün adeti budur.

308

Yakutun mekanı Bedahşan gibi olan meyhaneye bak. Ondaki her küp yakut gibi, şarapta dolayı yakut madeni.

Hayat bahçesine bak! Şarap satıcısı sarraf gibi renkli şarapla yakut renkli dükkanını açmış!

Senin yakut renkli kulağının ayrılığıyla, gözümün her kirpiğine bir damla göz yaşı yakut gibi asılmış.

Ayrılık dağında senin dudağının aşkıyla işim, gönül kanıyla yakut alâmeti istemektir.

Gül, bülbüllerin yanında yakut sofrasını açınca, nasipleri sıkıntı çekmekten başka bir şey olmaz.

Senin dudağındaki şarabın aksi meyhaneye düştü. Her taraf şaraptan dolayı yakut renkli dünya gibi oldu.

Isırdın ve canımın ipini kopardın. İki dudağının arasında yakut renkli ip oldu.

Taş ve yakut arasında ayrılık olacaksa, bela taşının kırmasıyla ayrılması daha iyi.

"Fânî" senin yakut renkli dudağının hayalini taşıyorsa gönlünde, ortada ya böyle bir şey var, ya da yakut düşüncesi.

309

Servim gidiyor, gidişi gönülde kalıyor. Onun yanağının gülündeki yüz diken gö-

nülde kalıyor.

Can bedenden çıkınca; gönülde figan kalmıyor, onun ayrılığında inilti gönülde kalıyor.

Onun ayrılığının keskin uçları hatıra olarak ok gibi değil, bilakis gönülde çivi gibi kalıyor.

Yaralayan ok gibi doğruca gönülden geçip boyuna gidince, sıkıntıyla gönülde kalıyor.

O gül yanaklı serviden gönülde kalan dikenler batıyor olsa da her birinin yarasından memnunum.

Ey saki, o tatlı güzelin sıkıntısından gönülde kalan nice üzüntüden dolayı bana saf şarap ver.

Ey "Fânî", senin ayrılıktan dolayı o kafirden kurtulman mümkün olmaz. Onun kâkülünün hayaliyle gönülde zünnâr kalır.

310

Şaraba tövbe etmesinden dolayı, harap gönül senin yakut renkli dudağını terk ettiğinden dolayı utanmakta.

İhtiyar ve gencin yanında şarap yüzünden utandım, ne dindarlık, ne aşıklık yapabilirim.

Güneş, şarabın gösterişinden utanmadıysa, bizim akşam meclisimizden niye kaçtı?

Senin affından ümitliyim. Çünkü kıyamette kendi suçumuzdan dolayı azapta ve sevabından da mahcubuz.

Ey gönül, dost cömertliğiyle elimi tutarsa, sorudan dönmeyiz, cevaptan utanmayız.

Ey "Fânî", günahın çoksa, dost lütfüne mazhar olunca, utançtan yüzünü çevirme.

311

Saki, sarhoşluğun eziyetiyle kötü haldeyim, elime dopdolu kadeh koy!

Etrafında sıkıntı rengi varsa, kadehi gönülden temizle!

Öyle şarap içerim ki, rutubetten şarabın tesiri kalmaz.

Yaptığını bilmez sarhoş olurum, varlık alemi aklıma gelmez.

Varlık ve yokluktan bir nefeste gönlümü rahatlatan o şarap ne hoştur!

Eğer senin gibi değerliye ihsanda bulunurlarsa, karşılığında bak sorunun zilletine!

312

Gönül sarhoşken şarap müjdesiyle mi ardı ardına çarpıyor?

Böyle ardarda kalp atışımı belki ağzına kadar dolu kadeh gideriyor.

Belki ay yüzlü saki kadeh verecek diye sevindiğimden kalbim çarpıyor.

Âb-ı hayâttan değil, şaraptan dolayı kalbim çarpıyor her şeyi düşünmeyi bırak, kalbim çarpıyor.

O terli yanaktan dolayı kalbim çarpınca, şebnem beni gülle nasıl teskîn eder?

Kalp çarpıntısı o ay yüzlü şarkıcıdandır. "*Neyin sesiyle kalbim çarpıyor*" deme.

"Fânî"'nin kalbi sakisiz ve kadehsiz çarpıyor, huri ve kevserden dolayı benim kalbim nasıl çarpar?

313

Gönlün onun boyuna tutkunluğu ortaya çıktı. Gül dalı o serviye nazlandı.

Mum sıfatlı ışık, inleyerek yandı. Her gece gönül hastalığından dolayı işim zordur.

Gönlüm, gözüm çok ağlamasıyla kana bulaştı. Vücudum gönül iniltisiyle eziyetten cana geldi.

Gönlümdeki sıkıntı dağın ağırsa da, senden başka gönlün mutluluğuyla mutluyum.

Ey saki, bana kan gibi içeceğim şarabı ver. Çünkü benim işim, gönlün zalimliğimden dolayı canladır.

"Fânî" zayıfladı. Ama kavuşma ümidiyle bir an bile gönlün isteğiyle yerinde oturmadı.

314

Yine gönül beni gül renkli şarap kadehine çekiyor, gül renkli elbiseyle gönlün üzüntüsü oldum.

Senin yakut renkli dudağının üzüntüsüyle gönlümden, kanın içinde gönlün aramakla bulunamayacağı kadar kan aktı.

Gönlüm o şaraba, zaman zaman o bela selinden kafasını çıkartan dalgıç gibi daldı.

Gönül beni onun mahallesinde arayıp bulamıyordu. Yazık ki şimdi ben avare gön-

lü bulamıyorum.

O gül mahallesi çam bahçesi gibi oldu. Orada çamlarla nice aşığın gönlünü aldı.

"Fânî", bir ay yüzlünün aşkıyla şarap içer, şimdi ister kadehin çevrilmesini ve gönül feleğinden şarabı.

315

Gönül yağması akıldan ne zaman kadar ayırır? Gam ve dert ayrılığı böyleyse, yazık gönüle!

Dünyanın onunla süslendiği yanağının bahçesine, gönlün dünyayı süsleyen bahçesi denilebilir.

Şah, put gibi güzellerin gözünden avını düşürürse, işte gönül sahrası Huten ahusuyla dolu.

Gönülün onun güzel boyundan başka, serviye yuva yapan kuşunki gibi düzgün yeri yoktur.

Avare gönlü sevgiliye sormasam ayıp değil. Sevgiliye ulaşmak mümkün olunca kimin gönle pervası kalır?

Aklımla gönlü korusam, üzülürüm, gönlün feryat ve yaygarası beni takatsiz bırakır.

Şimdi gönül, senin zincir gibi zülfüne sevdalandı. Avare "Fânî" gönül sevdasıyla Mecnun oldu.

316

Ne güzel ki, güzel boyunun cilvesiyle gönlümde bela, güzel kokulu saçının her tarından da gönlümde musibet var!

Nisan yağmurunun çokluğuyla kırılan gonca kadar gönlümde senden gelen cefa oku açar.

Gün gelir, onun aşktaki taşkınlığı artar, ne kadar men etsem de, her gece gönülde yüz macera yaşarım.

Gönül ve gözüm seni helak etti. Sen cilvelinin bu zulmü gönle reva görmen uygun olmaz.

Felek, daima vefa ehlini incitince, o vefasızdan gönlüme sıkıntı gelirse, memnun olurum.

Zamanın acımasızlıklarından dolayı gönlümde üzüntüler var. Ey saki, insanlık i-

çin büyük bir kadeh ver!

Eğer ayrılığınla gözüme, gönlüme neler geldiğini bilirsen, bana acıyarak rahmet gözüyle ve şefkatle bakarsın.

Ey "Fânî", eğer gönle fena çölünü kat etmesini söylediysen ebedî hareme ulaşmaya şaşırmaz.

317

Ay, kırmızı şarabın içinde ay yüzlü sakinin gölgesi gibi şafağın ortasında bütün güzelliğini gösterdi.

Fakat ay ve şafak akla sakinin ve şarabın gölgesi gibi, cazibe ve inceliğiyle gelmez.

318

Can gözüm senin yüzünle aydınlık, hüzünler köşesi senin kokunla kokulanmış.

Seni sevgilim bildiğim o zamandan beri senin dostluğunla artık kendimi tanımıyorum.

Saba sevgilinin saçının kıvrımını perişan etme. Zira o düşünceyle gönlüm perişan oluyor.

Ey Müslümanlar, iman ücretini meyhanecilere harcayınca meyhaneden nasıl çıkarım?

Dünya cömertlerine yaka silken bana, meyhanede sarhoş ve dünyadan vazgeçmiş olarak bakma!

Delilik ve aşk kargaşası başka bir alemdir. Akıllı olmama imkan yok.

Meyhanenin içinde kadehin dolaşması nerede? Ben bu meyhanede dolaşmaya hayranım.

Ey şeyh, bende tövbe ve takva sözü arama. Yapamayacağım şeyi nasıl iddia ederim?!

Ey "Fânî", tekkede beni zahidlerden arama. Ben fena çölünde rindlerin ayağının toprağıyım!

319

Bu dünyanın sıkıntısını çekiyorum, ama bu harabiyetten mutluyum.

Vatanım cennet bahçesiydi ama, Adem babamızın günahıyla felekten toprağa düştüm.

Uzak ve uzun gurbet beni hayrete düşürdü, herkesin asıl yeri hatırımdan çıktı.

Bu sıkıntılı ruhaninin kanadını açınca, asıl oturak yeri olan bu kafes nasıl kırılır?

Fakat bu muğların meyhanesi vatanım olduğundan şarap kadehinden ve sakiden başkasına gönül vermedim.

Her ne kadar felekten zulüm ulaşacağını bilmiyorsam da, harâbât mahallesine düşmek daha evladır.

Ey katil, buse vermeyip canımı istiyorsun. Bu çeşit sözü hocam bana öğretmedi ki!

Bu meyhane ehlinden nasıl vefa beklerim? Temelim bu eski meyhaneninki gibi sağlam değil ki!

Ey "Fânî", ahının fırtınası ardı ardına esti. Bu daimî ahının temelimi yıkmasından korkuyorum.

320

Muğların meyhanesinde yaşlı ve gencin aşığı, sakinin ve meyhane pirinin ayağının toprağıyım.

Ey şeyh, içki içme zamanımızı niye soruyorsun ki? Sarhoşluktan geceyi gündüzü bilmiyorum ki!

Boş yere bana "*nasılsın*" diye soruyorlar. Nasıl olduğumu bilmeyince bu meselenin cevabı ne olacak?

Senin ayağını öpünce, ayağından başımı kaldıramayınca bayıldım.

O yüzden bir an benlik acziyetiyle kendi hatırımı kurtarmak için meyhaneye niyet ediyorum.

"Fânî", sarhoş olunca fenâ çölüne gitti, sarhoş olmamayı ondan nasıl beklerim ki!

321

Gül gömlekli sevgili olmadan bostanı nasıl gezerim? Onun ayrılığından gül gibi gömleği nasıl yırtarım!

Onu hatırlamam gönlümü öyle rahatlattı ki, bazen kendimi hatırlamıyorum.

Öylesine kendimden geçmiş o olmuşum ki, kim olduğumu düşünemiyorum!

Her ne kadar bu ödünç vücudu kendimden attıysam da, beni ararlarsa, ondan başka bende hiç birşey bulamazlar.

Allah Allah, nasıl ayrılık ve nasıl kavuşma ki, vücut vatanında canım canan ol-

muş.

Saki ayna gibi kadeh ver ki onda güzel vücutlu, gül yanaklı, cilve yapan kendime bakayım!

Senin yüzünün olmaması benim toplulukta olmam ve yalnız kalmam gibi değildir. Benim yalnız olmamın toplulukta olmamdan ne farkı var ki!

Ey öğüt veren, "ravza" onun yanağını hatırlattığından "hüzünler evi"nin köşesi "firdevs"i kıskanmış.

Ey "Fânî", ayrılık acısıyla kavuşma talihine ulaştım, bu yeşilliğin dikeni ve gülü gönlün merhemidir.

322

Hasretle onu uzaktan görünce, o ayla onun yolunda nasıl oturayım?

Suyu eşiğimden geçince, eşiği de gözyaşımla ıslandı.

Toz gibi onun mahallesinde oturursam, kahredici fırtınası hışımla essin!

Onu bir kere görmek ve sonra ölmek, bir ömür beni her yerde pusuda bıraktı.

Belki dindar olur ümidiyle bir ömür alnım onun yoluna sürüldü.

"Fânî" zahidi aşktan nasıl men ediyorsun? Sen kısmette öyle, ben böyleyim.

323

Senin ay yüzünle tecelli ışıkları, senin, iki kaşının takını dua mihrabı olarak görürüm.

Gönül, eğer aşk karışıklığıyla avare olursa, sonunda her yerde onu senin yanında görmek isterim.

Senin güneşinle her sabah ruhum tazelenir, o yüzden seher rüzgarıyla kokunu hissederim.

Senin İsâ nefesli dudağının yanında can verince senin konuşan yakut dudağında mucize olduğunu görürüm.

Gönlü gece vakti senin sevdanla kaybolan "Fânî", eğer onu bulursam, senin siyah Hintli gibi saçınla bulurum.

324

Ey sevgisiz ay, senin ayrılığınla gönül de, vücut da yok oldu. Ne olurdu ki ben de bu ikisiyle birlikte gitseydim!

Eğer ölürsem, Meryem'den iplik, İsa'dan iğne getirseler de o katilin kılıcının ya-

rasını dikemeyeceğim!

Yarin ayrılığıyla aşkım yüzünden sorun çıktı, yakamın yırtığında, belki eteğimde iş düğümlendi.

Yıl ve ay o zülüf ve yüzden eziyetten dolayı ayrı düştü. Karanlık akşamdan da ve aydınlık günden de usandım.

Ey katil, yine benim başımı boynumdan kaldırdın! Başım da senin kılıcının minnetinin yükü altında, boynum da.

Ey ay, ayrılığınla gönül evim karardı, şimdi mutluyum. Çünkü kılıcın ve okun delik deşik etti şimdi onu.

Başım, etrafa atmak istersen, başının tozu olur. Çok delinin taşını yemekle de sapan taşı oldu.

Ey gönül, şah eğlence meclisi, dilenci ve meyhane köşesidir. Saf kadeh olmayınca, tortu küpü de kötü olmaz!

Ey "Fânî", o kötü sözden gönlü sökebilirsem, bunu ay yüzlülerin sözüne gönül koymama şartıyla yaparım.

325

Yüzümün gölgesini şarap kadehini atınca, sarı yüzü, kırmızı şaraba atmış olayım!

Ey meyhane kapısının dilencisi çalış. Ben manastırda oraya kendimi attıysam, bunu çalışarak yaptım.

Kendimi Mesîh'in balkonundan meyhane kapısına atmamda korkusu olmayan sakiye yazık!

Din ehli beni şaraba tövbe ettirirler. Ey gönül, kendimi ateşperest ve Hıristiyanların arasına atmama şaşılır mı!

O güzel boylunun cilvesine göz atınca, aşık gönül söğüt gibi titredi.

"Fânî" o av elden gitti, divane yapılı köpeği sahraya salmamın kendime ne faydası var!

326

Gönlümün sıkıntıyla ortaya çıkardığı yeni acıyla, ay yüzlünün sıkıntısıyla mutsuz oldum.

Senin zulüm kılıcınla bin parça olduysa da bin parça olan gönlüm sana ulaşma isteğindedir.

Gönül parçam sayıdan ötedir, senin gam ordun yanında gönlüm sayılamaz bile.

Şarap getir. Zira feleğin zorluklarının çözümünde gönlüme rindlik ve sarhoşluktan başkası çare bulmadı.

Seher vakti gönlüm tövbeyi dilediyse de sabah şarabından başkasına izin vermedi.

Ey "Fânî", ayrılık kıvılcımları göğsümden feleğe gidiyor, gönlümü o kıvılcımların biri bil.

327

Aşk: "*şarap iç ve yokluk ülkesine git*" dedi, ona şarap kadehi ver.

Kabın üzerinde şarap örtüdür. Ahımın ateşi, davul ve bayrakla alınmış rind ülkesidir.

Yarım dirheme şarap rehin edilmeyince, şarap acısı seccadede parça parça olmuş ne çıkar!

Ey meyhane piri, tövbeme bakma ve bana kadeh ver. Bana biri gelecekse, o sen ol ey cömert!

Meleğe değil rindlere dost sözü söyle. Zira aşk sırrının mahremi aşk ehlidir.

"Fânî"nin viran yaralı gönlünü şarap tortusuyla imar edersin. Hem güldür, hem merhem.

328

Senden ayrıldığım gece şarabı sürahiden kadehe dökerim. Hayalini arkadaş eder sohbet ederim.

Hayalî elinden kadeh tutar, saygı göstermek için kalkarım.

O şarapla, senin örgülü saçın gibi aklım karışınca, ayrılık akşamının gümüşlerini akıtır dururum.

Bazen düşünce ile onun ayağının toprağına baş koyar, bazen temenna yüzünden gönül elini onun zülfüne asarım.

Sarhoşken elini boynumda hayal ederim, gece bekçisinin askerini gece baskınına getirmesinden sakınmam.

"Fânî" gibi dosta bağlanmaya izin vermiyorum. Yoksa benliğimden ayrılıp kendimden kaçayım mı?

329

Yine meyhaneye ah ve figan getirdim, kendi figanımla dünyayı cana getirdim.

Tövbe günahından dolayı Mecusî zünnârı ile elimi boynumu bağlayıp kendimi meyhaneye getirdim.

Ey saki, bu rezile isteğini yap, gönlün isteği gibi.

Meyhanecinin lütfü benim suçumdan fazladır, utanırsa, başımı eşiğine getirdim.

Ey saki, büyük kadeh ver! Utançtan başım eğik, kendimi sarhoş olarak getirdim.

Adım sanım yoksa da, aşk acısı ciğerime işaretsizlikle işaret getirdi.

330

Renkli şarap kokusuyla mutluyum, iyi ki meyhanecinin yanında oturmuyorum!

Zaman zaman şarap geçtikçe, şarabın yardımı olmadan sarhoş olmak adetim.

Meyhanenin üstünde mesken tutarsam, dünyanın rindlerinin safını iki tarafımdan görürüm.

Rindlerin meclisine iyi kötü bakarım, şarap içmelerinin edebini anlatırım.

Gayb alemi, işin sonu gibidir. Ey şeyh, rindlere karşı bizi nasıl kınıyorsun!

Aşk kafiri ve sarhoşum. Meyhanede şarabın ve sakilerin iş vereni oldu dinim.

Sarhoşluk ve ayrılıktan yaygara çıkardım da maşuğun cilvesi mi beni teskin ediyor!

Alemden eteğimi kurtarma fırsatı eline düşerse, aşk yolunda ilişen dikenden eteğimi kurtarsın!

Ey "Fânî", kurtuluşun ne olduğu bilinmeyince, bu dünyada aciz ve şaşkın yaşarım.

331

Kendimi meyhanede soyup, hırkamı rindlere, şaraba rehin bıraktım.

Her ne kadar mum gibi göz yaşı saçıp, sonra figan ettiysem de, dün gece bana bir yudum vermedin.

Gönlün ilim ve ameller topladığı ömürlerin hepsini o zülf uğruna perişan ettim.

Feleğin çevganının eğrisi beni ümitlendirdi de, elimi o çene çukurunun topuna doğru yönelttim.

Ey zahid, bana şarap suçundan dolayı ateş korkusu verme! Geçmişte emrettikleri-ni yaptım.

Eteğim ve yakama yaptığım düğümler, yırtık hırkamda düğme gibi oldu.

Senin sevdanla viran ettiğim gönül evinin kapısından bacasından kavuşma gü-

neşinin ışığı düştü.

Cennet ve huri hevesiyle kaybedilen gönlü yine sana kavuşma isteğiyle pişman ettim.

Ey "Fânî", kavuşman gerekirse, kendini bırak. Zor hikayeyi sana nasıl kolaylaştırdığıma bak!

332

Senin köpeğinin kabından içtiğimiz tortu, altın kadehten içtiğimiz saf şaraptan daha iyidir.

Sefer pılımızı pırtımızı çöle çeksek de meyhanede Kâbe'ye ulaşmak mümkün mü?

Sakiler işitsin diye, ceng sesiyle meyhanede sarhoşça nara atalım.

Sana tabi olan sarhoşlarla raksetsinler diye, zahidi hücreden, şeyhi halvetten çekip alalım.

Meyhanede ve Kâbe'de yar murattır, yar eğer Kâbe'de değilse, pılımızı pırtımızı başka yere götürelim.

Eğlence günümüzde artık bize sarhoş oldun deme, bizi bırak, bir iki kadeh içelim.

"Fânî", çalışmakla kavuşmamız mümkün olmayınca, ne kadar gecenin iniltisini, seherin ahını çekelim.

333

Gönlüm o güzel vücutlu güzelin saçı gibi perişan, iki kat, yarısı "dal", yarısı "lam".

O gül ağızlı yanağın her tarafa damlayan teri, şafaktan her tarafa yüz yıldızın dökülmesine benzer.

Gamze o zülüf içinde kıvranan gönlümü teskin etti. Ölüm, tuzağa düşen kuşun ıstırabını dindirir.

Ayrılığında şarap içtiğimi gördüğüm o yanağa ulaşmada sabah güneşi yerine akşam daha iyidir.

Ondan mektup getirip, benden haber götüren güvercin gibi; inleyen bedenimi teskin edecek bir gönül kuşu istiyorum.

Saki, altın kadehteki şarap güneşi gibi yanımda olunca, ışıkları karanlık gönül evimi nurlandırdı.

Kadehi sonuna kadar için rindin acı şaraba alışması gibi saf şarabın tadı zühd

ehline iyi gelmez.

Zaman olur ki ; şeyhin sofrasından bir kişi faydalanır, on kişi mahrum kalır. Meyhane pirinin kölesi olayım. Zira onun kadehi herkese feyiz verir.

Ey "Fânî", bu ağır yolu seyirde daha çevik olmak istersen, fakirlik çölünde kendi yükünü at.

334

Ey saki, niye beni şarap küpüne yaklaştırmıyorsun ki, elimde param var ve şarap istiyorum.

Onunla canın kıymetini, şarabın değerini artırıyorum. O can bağışlayan dudaktan ansızın bir buse mi veriyorsun!

Gece olduğundan, omzundaki testiden ve şarap içenlere yolum son derece uzak olduğundan dolayı lütfet.

Sevgilim el öp, gönül bir yudum çekmek istiyor, elini verirse ne hoş olur!

Bu dergahın toprağı bir ömürse, kapıcı beni meyhanenin kapısından niye kovuyor ki?

Benim ahımla o ayna yüzlüye perde çeken perdeyi açmakla gafil oldu.

Ey zahid, ister meyhane sakini, ister Kâbe'ye niyet eden olsun, canımın kıblesi dosttan başkası değildir.

Şeyh ve riya ashabının dindarlarla beraber, "Fânî" ve fenâ erbabının rindlerle beraber olması hoş olur.

335

Sızlayan yüz parça gönül onun yüzüne meyledince, bir gönülle değil, yüz gönülle o ay yüzlünün aşığıyım.

Can bağım senin her saçına bağlanınca, gel bir an otur, o bağı üzerimden çöz.

Kanlı gömlek yaralı vücuduma öyle yapışmış ki, ayırmak istesem, vücudum daha çok yaralanır.

Gönül evine o ayın resmini öyle nakşetmiş ki, kalemin ucuyla oraya düşüncemi resmetmiş.

Onun ayağının toprağına baş koydum. Eğer o topraktan kalkmak istersem, başım toprak olsun!

Her ne kadar gece sabaha kadar uyanık gözüm yıldız sayıyorsa da gam gecesi, göz

yaşı yıldızım hesab edilmez.

Ey saki, kadehi etrafında çevir ve az döndür şöyle. Zira, bu pergelin hareketiyle sarhoşluktan başka şey çıkmaz.

Ey "Fânî", sarhoşluk beni öldürdü, beni tekkenin dışına çek, sen bana şarapçının mahallesine gitmek üzere kılavuzluk et.

336

Sarhoş ben, sabah meyhaneye gidiyorum. Akşam sarhoş olarak evime gazel okumaya gidiyorum.

Gündüz şarap kadehine, gece olmadan kadehin başına geçmeye nasıl söz veririm?

Çok kere meyhaneye kendime yabancı olarak gidince, meyhane yerlileri beni tanımazlar.

Kutsal kuşum ben, evgilimin yanağındaki beni arzuluyorum. Yüzünün gül bahçesine doğru o yemin peşine gidiyorum.

Gece, meyhaneye hep gürültü ve sarhoş narasıyla gittiğim için muğlar ve saki benden sıkıldılar.

Refah için olanlar bahçeye giderler, ben aşktan dolayı viran olunca, viraneye giderim.

Ey "Fânî", fenâ yolu dışında ulaşılamaz dosta ve benim akıllıca ve bilgece gitmem mümkün değil.

337

Senin yanağının ışığıyla o evi aydınlatmam mümkünken, gamlı karanlık köşeni ne zamana kadar mesken edineyim?

Senin mahallende şarap içilir de, eğer gül ve gülşeni hatırlarsam, gözüme diken batsın!

Kendi canımın düşmanı mıyım ki, seni dostun lafıyla kendi dostlarına düşman edeyim?!

Ey saki, şarap ver de, bir süre eğleneyim! Zaman ehlinin sıkıntısıyla ne zamana kadar feryat edeceğim!

Ey "Fânî", aşağılık mertlik lafından iyidir. Mertçe içilen bir kadehle bu lafa çare bulayım!

338

Dindarlık hırkasını şarap kadehine bulaştırdım, şaraba düşmeme sebep budur.

Kiliseye yönel demenin ne faydası var ki, dün gece secdeye baş koymuşuz.

Dünyanın kınama kapısını kendimize açınca, halkın kınamasına gözümüzü kapattık.

Mecnûn eğer bizi tanımazsa şaşırma. Çünkü günlerin anasından ikiz gibi doğmuşuz.

Ey şeyh, şimdi, bize öğüt olarak gönlü korumayı söyle. Zira gönlü kaybettik.

Ey şarap satan pir, cömertlik alemi sensin, biz azlıkta bütün alemden çoğuz!

Ey "Fânî", ne aklı istiyorsun? Çünkü biz kendimizden geçmişiz meyhane çıraklarının ve şarap kadehlerinin etkisinden.

339

Ey arkadaş, kalk da meyhaneye doğru gidelim, sarığı, hırkayı rehin edip, bir yudum içelim!

Tekke şeyhi riyadan kurtulmazsa, oradan çeke çeke meyhaneye getiririz.

Zamanın sırrı şarapla çözülmezse, o macerayı meyhanecinin hizmetine götürürüz.

Güzelliği güneşten fazlayken, zerresinden azken kavuşmak bizim haddimize mi?

Ey meyhane piri, bizim bu kapının dilencilerinin ordusundan olmamız kesinleşti.

340

Biz şarap kadehine, meyhanecinin eşiğine baş koymuşuz.

Sıkıntı akşamında ah ateşi ve kanlı gözyaşıyla aşka karşı mumla ve şarapla hem nefes olmuşuz.

O yüz mushafıyla fal açtık, hurinin dudağında kevser suyu gözüktü.

Meyhanede bizde akıl ve iman arama. Çünkü gönlümüzü sarhoş sakiye verdik.

O peri yüzlü huri yaratılışlı sarhoş olunca, bizim divaneliğimizin, rindliğimizin ayıplanacak yanı yoktur.

Ey "Fânî", eğer fenâ yolundan gidiyorsan git sen. Biz şimdilik aşk ve gençlikle birlikte duruyoruz.

341

Sakinin yüzünün aksini seyretmek isteyince, meyhaneye gelip, şarap aynasına bakalım.

O Çigil güzeli o göz ve gönülde öyle yer etmiş ki, baktığım her yerde onu görüyorum.

Gönül gözünde yol almayan kaşına ve yanağına yazık ki, ne kıbleye baş koyuyorum, ne musallaya bakıyorum.

Her an o güzel yüze bakamayınca, gökte aya, bostanda güle bakıyorum.

"*Dünya düşüncesiyle, testiden kadehe şarap dök*" deme, dünyanın durumuna bakmam için Cem'in kadehini ver.

"Fânî", fenâ ehline hizmette, vakit değerini bırakıp, yarının durumuna bakmam reva mıdır?

342

Bahçede onun yanağının teriyle parlıyordum. Her an, suya doymuş gülü kınıyordum.

Bazen, kaşının aydınlığıyla tekkeye gidip, başımı mihrabın köşesine koyuyordum.

Bazen onun yakut şarap hasretiyle meyhanede kanlı gözden saf şarap damlatıyordum.

"Fânî", gözyaşı denizinde yıllarca az bulunur inciye elimi ayağımı sürmem abes midir?

343

Şarapla yükselen hararetimi gidereyim, yapamam. Nasıl takvayı düşüneyim, yapamam.

Şarap karışıklığı ve aşk şaşkınlığı yüzünden bu çılgın gönüle ne yapayım?

Onu görünce, kendimden geçiyorum, yazık gönül gamını nasıl ifşa edeyim?

O ay gitti ve takatsizim, bu hazin cana ayrılıkta nasıl sabredeyim?

"Fânî", aşk yolunda, o güzelin yanağından başka güzellerin yanağına nasıl bakayım, bakamam.

344

Baharda benim ırmak kenarında ve servinin kenarında olmam ne hoş olur!

Bazen yeşillikle düşüp kalkayım, bazen kadehle alışveriş yapayım!

Irmak kenarındaki sülünler, göz suyum ve gönül ateşim gibi olur.

Gül yanaklı sakinin elinden gül renkli şarap sarhoşluğumu defeder.

Değerim olursa, artık felekten büyüklük beklemem.

Meyhane pirinden, güzelden dolayı kıbleye yüzümü çevirdiğimden dolayı utanıyorum.

“Fânî” gibi kendimden geçince, aşk yolunda yüküm hafifledi.

345

Baharda eğer kadehin temelini gül bahçesine atarsak, gel bu tavanı yarıp yıkalım da yeniden kuralım.

Zamanımızı karartan gam, asker çekerse, kadehin şimşek gibi ışıklarıyla kökünü kazıyalım.

İki yüzlü güzellerden bu bahçede ne zamana kadar görülebilir? Biz de altın kadehe kırmızı şarap dökelim.

Gül bahçesinde şahane meclis kuralım, sarhoşlukla kavga ve şamatayı gökyüzüne yayalım.

Mutlu aşıkları raksa kaldıralım, daha sonra çalgıcıları alkışlayalım.

Sarhoşken şahlar haddinden fazla ayaklarını vururlarsa, Feridun’la övünelim, Cem’e taç takalım.

Bu törende, içki içenleri, dansözleri, sarhoşları kendi rindlerimizle harâbâta atalım.

“Fânî” gibi bu şekilde uyku sarhoşluğuna kapılmış herkesin, kapılmış olduğu gece yaraşır sabah kadehi atarsa mahşer sabahına.

346

Gönül, o ay yüzlü güzelin yanağının sıkıntısıyla yanar. Saki ateşimi söndürecek şarap nerede?

Ben peri yüzlü sakilerin esiri olunca, delice meyhaneye yönelirsem ayıp mı?

Sakinin işvesiyle aklım başımdan gider, yüzümü şarapla sularlar, bu baygınlıktan koku beni kurtarır.

Sarhoşluk eziyeti ve zamanın sıkıntısı beni harap etti. İki kadeh çekmekten başka çare nerede?

“Fânî”, ben güzelin saçının karışıklığıyla perişanken, hurinin zülfüyle nasıl mutlu olurum!

347

Güzel yüzlü olmadan, kadehe meyletmiyorum, huri gibi güzel olmadan kevsere il-

tifat etmiyorum.

Gönülsüz benden tövbe süresi isteme. O Allah'ın iradesindedir, ben karar veremiyorum.

Göz atölyesinde, hayal evinde senin yanağının şekli olmadan geceyi şekillendiremiyorum.

Sarhoşluktan dolayı susuz ölürsem, dudağımı şaraptan başka hayat suyuyla ıslatırım.

Meyhane pirinin cömertliğiyle daima sarhoşum. Şarap dilenciliği yapsam da yapmasam da.

Ey hekim, artık şarap tortusundan beni men etme. Zira onu hayat suyuyla beraber tutmuyorum.

Zaman halkından o kadar zulüm gördüm ki, zalim yasemin kokuluya yaklaşamıyorum.

"Fânî", eğer bana cihanın mülkü kadar saltanat verseler, meyhane mahallesinin toprağından başkasını taç etmem.

348

Öyle sarhoşum ki, eğer meyhaneden kalksam, düşerim. Ey saki, söyle, nasıl kalkayım?!

Sarhoşluktan başım dönüyor, bu yüzden kalkamam. Lütfet büyük bir kadeh ver de kalkayım.

Ruh sineği senin dudağına oturdu, "*kalk*" desem, "*nasıl candan geçeyim*" der.

Gönlüme yüz sıkıntının ulaşmadığı bir zaman yok. İyi ki zaman ehlinin meclisinden kalkmışız.

"*Sarhoşsun, oturamazsın, kalk*" dedi, oturduğum zaman kalkabilir miyim?

Meyhane pirinin yanında bir an oturduğum zaman hep mutlulukla kalkarım.

Ey "Fânî", "o meclisten niye kalkıyorsun" derlerse, "dostla oturmayınca kalkıyorum" de.

349

Onun yüzünü arzuluyorsam da, onun yanındayken bakmıyorum. O ay yüzlü güzelin mecliste olmasıyla mutluyum.

Senin ayrılığından dolayı acı ağlayışlar bana zehir tattırdı. Ne olur ki, bir gülüm-

semeyle canı tatlandırsan!

O an senin servi boylu fidanını, gönül bahçesinde başka ağaç dikmek için kolladım.

Ayrılık kılıcının yarığını diktiğin iğneyle kurtar, belki kirpiğinden birkaç ok gelir.

Kafirin zülfüyle belime zünnar bağladım ama, islamın ve dinin günahını kendime yalan olarak bağladım.

Ey "Fânî", ben delilikle dünyanın rezili oldum. Bu durumda bana öğüt veren benden daha delidir.

350

Bana ok atmakta olan sevgilinin iki gözüne esirim. Zavallı kafirlere esir olan bana, merhamet!

Onun mahallesine, boyuna tutulunca, vaiz bana ravzadan huriden bahsetse de nasıl kabul ederim?

Ecelim rakip ve ömrüm o can bağışlayıcı dudak oldu. Kaçışım ne ondan olur, ne bundan!

Senden bana eziyet gelmez. Nerede sana ulaşılır ? Sen yücesin, ağlayan ben çok aşağıdayım.

Senin mahallene bir bakış için geldim. "Fânî" gibi ara sıra bakışını gizle, seni menediyorum.

351

O kapıdan kaldırdığım başı mihraba koymam, sadece aldığım yere koyarım.

Senin meclisinde içtiğim şarap tortusunun sarhoşluğuyla meyhaneye gelip kavga ederim.

Yıllarca şarap bulaşığı olmuş elbiseyi denize atsam da, bir bulaştı mı temizlenmez.

Kafir olunca böyle bir dinim olmaz, zünnâr bağlamaktan ve haç takmaktan da çok utanmam.

"Fânî" gibi fenâ çölünü kat etmek için adım atsam da, iki dünyaya teslim olmam.

352

Mescit safından, bir köşede menzil kuruyorum, o köşeden kendimi meyhaneye atıyorum.

Meyhanede yer bulamamam da hoştur, acizlikle başımı eğiyorum.

Takvadan yavaş yavaş uzaklaşıp, rindliğe yaklaşıp kendimi ortaya atıyorum.

Rindlerden değilsem de, şarap kavgası yaparken kendimi benzetmek için figana atıyorum.

Meyhane ateşgâhını tutuşturmak için; güçsüz, inleyen vücuduma ateş atıyorum.

Mecliste şarap içen sevgilinin öldürme korkusuyla kendimi oraya nasıl atacağımı bilemiyorum.

Aşka bak, her akşam ayrılıktan beni kıyametlere kıyamet gününe ve ahir zamana atıyor.

Ey "Fânî", kendi yüküm ağırlaşıp, fakirlik yolunu katetmeye mani olabilir, o yüzden atıyorum.

353

Yine meyhanede işveli bir vücut, din ehlini de onun yüzünden kargaşa ve bela içinde görüyorum.

Ey zahid, onun yanağına bakmaktan beni men etme, Allah'ın yarattığına bakmam ayıplanacak şey mi?

Ey ay yüzlü vefasızlığı senden öğrendim, feleği vefa erbabının düşmanı olarak görüyorum.

Meyhane kapısının dilencisi olduysam ayıplama, çünkü o kapıda bütün şahları dilenci gibi görüyorum.

Ey "Fânî", hepsini Hâfız tarzında ve yerinde görünce, Hâfız gibi fenâ kadehini nasıl kırayım?!

354

Biz meyhaneye günahı defetmek için, riyakar zühtten sığınmak için geldik.

İki kadehle iki dünyaya teslim olmadık. Nasıl rütbe ve mevki sahibi olmak için geldik deriz?

Meyhane yoluna yönümüzü çevirince, yolsuzluğumuzdan dolayı bizi kınama, çünkü yol aşmışız.

Meyhaneci cömertliği elinde tutarsa iyi. Yoksa riya denizinde günaha boğuluruz.

Gam ve kederin çerini çöpünü ne tartar? Biz sarhoş olmuş, kendimizden geçmiş, ah ateşine gelmişiz.

"Fânî"nin gözünde senin kapının toprağı sıkıntı olarak kalmış, biz iki kat yük taşımaya gelmişiz.

355

Biz sıkıntıdan meyhaneye sığınmış, yolsuzluktan kurtulup yola gelmişiz.

Zühdün soğukluğu sebebiyle gönül donmuştu, kadehin ateşine sığınmaya geldik.

Ey şarap satan saki, sabah kapıyı aç! Dün gece şaraptan dolayı kötü durumlara düşmüşüz.

Belki harâbât piri şaraba daldırır düşüncesiyle, günaha batmış olarak gelmişiz.

Bulut gibi saçını çöz. Çünkü aşıklarla o ay gibi yüzü seyretmek için gelmişiz.

Ey "Fânî", keşke sevgili yüzünü gizlese! Aynaya rüzgar hızıyla gelmişiz.

356

Dosttan haber ulaştıran rüzgar nasıl rüzgar ki?! Onunla ruhum tazelendi, içim rahatladı.

Ruhumu ve içimi rahatlattıysa da, sana kavuşma haberi huzurumu bozdu.

Gönül, içimde âb-ı hayâtla muradına eren Mesîh gibi atıyor.

Ey ay yüzlü saki, durumun nasıl sona erdiği bilinmeyince şaraba başla!

"Fânî", onun yanında küfür İslam'dan çok kez güzel olmuşsa da, senin dinin onun küfründen güzeldir.

357

Ey gönlü de dini de götüren sarhoş kafir! Canın sana feda olduğunu da bil.

O kâkül senin kulağına fısıldıyor. Kaş işitmek için eğilmiş, böyle bir durum için pusuda.

Güzelliğin Hıta nakkaşının ve Çin ressamının yaptığı. Ne şaşılacak resim ve ne zor şekil!

Ey meyhaneci, ikinci defa tövbemi bozdum. Büyük bir kadeh ver ve günahı da görme!

"Fânî", sıkıntıya niye üzülesin! Bela çeken aşıkların kavuşma zannı, belki de inancı vardır.

358

Benim bela çeken, inleyen gönlüm yok, senin yüzünden içimde bir ateş parçası

var.

Ey saki, kavuşma ümidiyle içeceğim bir yudum şarap ver. Ayrılık yüzünden cefa çeken kaç gönül var ki?!

Topluluğa yüzünü aç, sevdalı benim. O aşığın saçı gibi perişan gönlüm var.

Yeni ay gibi eğilmiş, o çevik güzelin parmakla gösterilen şöhretine sahibim.

Halktan memnuniyetsizlik ulaşırsa "Fânî" gibi memnun olurum. Çünkü zamanenin mutsuzluğuna rağmen mutluyum.

359

Ey genç, "*yolumu süpür*" dedi, "*baş üstüne*" dedim.

"Eğer bir gün zülfümden ayrı ve uzak kalırsan, ilk gece sabaha kadar ağla" dedi "baş üstüne" dedim.

"Eğer yakut renkli dudağımı hatırlayarak kırmızı şarap içersen, sıkıntımla kadehleri doldur" dedi, "baş üstüne" dedim.

"Eğer yüzümle gözünü aydınlatırsan, bütün güzellere bak" dedi, "baş üstüne" dedim.

"Eğer ayrılık akşamıyla gözün kararırsa, yanağımın ışığıyla nurlandır" dedi, "baş üstüne" dedim.

"Gözüne söyle, atımın geçtiği yolun toprağıyla nurlansın, sürmeye minnet etme" dedi, "baş üstüne" dedim.

"Fânî, aşk ehli ay yüzlülere bakınca, sen bize bak" dedi, "baş üstüne" dedim.

360

Meyhanede, ay yüzlü güzel sakinin iniltisi var. Onun ayrılığıyla yanağındaki ben gibi ateşteyim.

Saba rüzgarı, ayrılık akşamında onun mahallesinden esti ve onun zülfü gibi beni perişan etti.

Gönlün işi, zalim Türkler gibi, beni elimden çekip, o hoş güzele götürmekti.

Ey şarap satıcısı, beni zahide, doldurduğun bütün şarap kadehlerini içiyorum diye şikayet etme.

Felek hoşsa da, değilse de niye üzüleyim, ben fakirlik yüzünden başıma gelene üzülmedim ki!

"Fânî", insanlardan sıkıntı çektiysem de beni ayıplama. Zira o peri yüzlü güzelin

aşığıyım.

361

Divane insanlar gibi attığım her adımla, kendimi bahaneyle meyhaneye atayım.

Taş atan çocukların mahallesinde sevgilimi ve kendimi korumak için viraneye atayım.

Her gece zühd ve riya ehliyle akşam namazını, sarhoş narasıyla dağıtayım.

Hırkayı rehin bırakarak meclise getirdiğim mezeyi, meyhane kuşlarına tane olarak saçayım.

Şeyhten utandım, her gün ahdimi bozdum, kendimi meyhaneye atayım.

Hep o tanıdık dosta yeniliyorum. Neden yabancı insanları suçlayayım?

"Fânî", pervaneye göz attığım her gece, kendi ışığıma ulaşarak fenâyı istiyorum.

362

Sakilere heveslendiğimden güçsüz kaldığım için meyhanede, meyhanenin kapısının toprağı oldum.

O eşiğin toprağı olduğum andan beri, aşıklar yolumun toprağını sürme yapıyorlar.

İhtiyarlıkta serde gençlik yoksa da o güzelin aşığı olmak için gençleştim.

İzi olmayan o peri gibi güzelin aşkında deliler arasında izsiz kaldım.

Gam ordusunun korkusuyla vatanım meyhane oldu. Şimdi sığınılacak yerdeyim, sıkıntım yok.

Aşk yüzünden avare, korkak olup evsiz barksız kalıncaya kadar benlik belasından kurtuldum.

"Fânî", falanın aşkıyla perişan oluşumu bundan fazla açıklayamam.

363

Dün ayrılık acısıyla ateşlendiysem de, bu ateşin acısı bugünkünden fazlaydı.

Ayrılıkta senden ve kendimden oluşan, cansız ruhum, ve ruhsuz canım vardı.

Meyhane sarhoşlarına yakınlık göstermem ayıp olmaz. Çünkü onlarla meşrep yakınlığım var.

Onun diken gibi kirpiğini düşünmekten dün gece uykum kaçtı. Sanki gömleğimde, yüz akrep iğnesi vardı.

Ey "Fânî", gam ateşiyle içimdeki acı azalmadı. Sanki dudağımda uçuk vardı.

364

Onun yakut dudağını düşünerek şaraba meyledince, feleğin kadehini kanlı gözyaşıyla doldurayım!

Meyhane züğürtlerinin sarhoşluğunu defetmek için şarap sebebim yoksa, seccadeyi rehin bırakayım.

Şarapla onarırsam bir yeri ola ki işret sonunda evi Ceyhun üzerine kurarım.

Rind değilim, eğer dünyanın olaylarının karışıklığıyla durumum değişirse, başka türlü olurum.

Halkın sıkıntısı makam içindir. Benim meyhanede kadehim var, niye kendimi üzeyim!

365

Müslümanlar! incinmiş gönlüm, sıkıntılı vücudum var.

Ayrılık okuyla incinmişim. Gönüle kavuşma merheminden başka ilaç yapma!

Aşk ateşi olan arkadaşlarımı kendi sıkıntımla soldurdum.

Gönülün yakmadığı, kendi canından bıkmış, sönmüş ateş gibi bir vücudum var.

Zamanın gül bahçesi gibi kendi ümit gülümü, susuzlukla soldurdum.

"Fânî" gibi gönül sayfamın dışında aşığın kılıcıyla kazıdığım bir resmim var.

366

Meyhaneciden ulaşan feyzi ne yalan söyleyeyim, şehir şeyhinde görmedim.

Kıblemi dünyaya çevirince, yüzümün rindlerin dergahının toprağında olmasına şaşırma!

Bekçinin meyhaneye döktüğünden beri, aşk harâbâtının toprağını misk gibi kokluyorum.

Meclisten sarhoş çıkar korkusuyla o kötü huylu güzel yüzlünün hilesine mani olurum.

Onun yolunun tozu yüzümdeki gözyaşı ve sıkıntıyı defetti. Onu nasıl rüzgara verir, nasıl suyla yıkarım?

Allah için, beni meyhaneden Kâbe'ye çağırma. Çünkü, meyhanede onunla olunca Kâbe'ye gidiyorum.

Gürültüyle aşk şarabını içersem, onunla isteğime ulaşmayı ümit ediyorum.

Hârâbât dilencisi ve o mahallenin toprağıyken şahlık tacını nasıl başıma koyayım!

"Fâni", aşk yolunda zorluk çıkarsa, onu Hâfız'ın ruhunda ve Câmî'nin manasında

ararım.

367

Câmî'nin haşmeti sabahleyin Allah'ın keremiyle ulaştı. Güneş sabah şarabıyla cihanı gösteren kadeh gibidir.

Şaraba düşüp boğulmamama şaşırma! Saman sarısı vücuduma ve sarı yüzüme bak!

Dindarlıkta melek olur, her günah ve suçtan arınmış olursam, suç ve günahta günahsızlık iddiam çok olur.

Ey arkadaş, günah dumanıyla kararınca, şarap ateşiyle nasıl yanağım kızarır?!

İyi ve kötü olmama bakma, lütfedip iyilik ve kötülüğümü sorma. Senin iyi olmanı istemezsem benimki kötülükten başka bir şey değildir.

"Fânî" gibi meyhanecinin dergahının toprağıyken beni şahlık mülküne çekemez.

368

Hayal kuşun, gözün oturduğu yere oturunca, gözün işi, o yüzden senin yanına uçmak olmuştur.

Sabah zülfün karanlığı buluta çekilince, ayrılık akşamında aydınlık gözüm gibi olan gündüz karardı.

Kırmızı gözyaşıyla laleler oluştu ama, senin yüzün gibi bir gül, göz gülşenimde oluşmadı.

Senin ayağına dökülen inci, ayağının toprağından göz mahsenine yüz kadar ödül olarak geldi.

Ey göz nuru, göz bebeğinde sakin ol, göz meskeninde nice gözbebeği gördüm ben.

Ben gönül evine kırmızı gözyaşı getiriyorsam, sen seyretmek için göz penceresine gidiyorsun.

Yüzlerce ümitle "Fânî"nin güçsüz gönlünü kirpiğin araması ne anlama gelir gözün ölümünden sonra?

369

Gül dalı yeşermedi, görüyorum. Gül açınca nasıl tövbe ederim sen söyle?!

Bahçenin güzeli su ve renkle cilve yapınca, onun yanağını suyla renklendiririm.

Bahçenin güzeli su ve renkle cilveleşince yanağını suyla renklendiriyorum.

Gençlerin bahçeye kavuşmasıyla övünüyorum da neden Behmen ve Zâl ile onu hatırlıyorum.

Şarap kadehiyle İskender'in aynasını istiyorsan, Cem'in tacından tahtından nasıl haber veririm?

Meyhaneci rehberdir. O yüzden yolunu şaşırmış zühd ehline onu kılavuz kılıyorum.

370

O belin hayaliyle boş bir düşüncem vardı. Boş da olsa bir hayalim vardı.

Sıkıntı çölünde, köpek gibi başım dönmüşse de, ceylanın sıkıntısına sahip olsam da, mutluydum.

Mutluluğum asla karanlık felekten değildi. Kadehte, uğurlu bir yıldız falım vardı.

Ayrılık ve ümitsizlik ordusu gönül mülkünü tuttu. Kavuşma ümidim vardı, o da şansımdan gitti.

Ey saki, feleğin cefasından dolayı gönlümde sıkıntı olmasına rağmen bir kadehle onu aydınlatıyordun.

Akşam aşkının hastalığıyla öyle dolaştım ki, gündüz görenler bir yıl dolaştım sanıyor.

371

Şarap acısıyla gömleğim gül gül oldu, bu kefenim olursa, gül bahçesi gibi de lahdim olur.

Dünyadan öyle sarhoş gidiyorum ki, ceza günü kendime geleceğim bile belli değil.

O ay yüzlünün kavuşmasından dolayı içtiğim şarapla, kim olduğumu bilemeyecek kadar değiştim.

Kuru zahidliktense, şarap rutubeti ilacımdı. Ezelden beri vatanım olan meyhaneye giderim.

Ben âlem-i kübra gibiyim. Kadeh, kıyamet günü bedenim cehenneme sığmayacaksa, kadeh suçumu nasıl artırır?

Bu çimende gelip geçiciysem cennet bahçesinde kalmayı nasıl hayal ederim?

Muğların kilisesine beni şarapçı gençler çağırdı. Kendi isteğimle oraya nasıl adım atayım?

Ey "Fânî", ona kavuşmadan bahçeye gidersem, sümbül ve yaseminin hangisi açılır, hangisi kapanır?!

372

O güzel vücutlunun boyu için ölen aşık ben, bazen sevgilinin hareketinden, bazen bedenin sıkıntısından ölüyorum.

Ömrümün ve hayatımın sayfası kıvrılıp büküldü mü ki, her kıvrımda onun elbisesinin rengine giriyorum!

Muradım her şekilde onun okuyla ölmek olunca, onun her cefa okuna göğsümü siper ediyorum.

Aşk suçuyla ölürsem, canım ona feda olsun! Onun okuyla ölmezsem, kendi aşkımla ölürüm zaten.

Vâmık, Ferhad ve Mecnûn'un yasını tuttum. Şimdi benim gibi matem sahibi kalmadı, bir gün ben de öleceğim.

373

Çin ahusu olmadan çöle düşünce, her adımda gözümü toprağa sürüp, sonra adımımı atıyorum.

Ey arkadaş, onun mahallesinin toprağını benim kanımla karıştırma! Çılgın gönlümün yarasına merhem koymak istiyorum.

Onun zülfünün kıvrımını hayalimde birbirine karıştırınca, kendi sevdalı gönlüme, sevda mayası katıyorum.

Kendi yüzümü onun yüzünde hayal edince, artık güzelin gül yanağına nasıl ilgi duyarım?

Keşke köpeği ayağını gözüme , yüzüme koysa…

Sakinin dudağı deyince, kadehten içme işini kaldırıp nasıl ağzımı kırmızı kadehe koyarım?

Rintlerin kadehinin tortusunu içen ben, ey Hızır, âb-ı hayâta yüz kere muhtaç olarak dudağımı deydiririm.

374

Ben, sarhoş içkiciyim. Cem'in kadehini, onun kapısının eski çömleği sanıyorum.

Onun meclisi özel kişilerin toplanma halkasıdır. İstenmeyen aşık olan benim dostum olamaz.

Dün sanki felek sıkıntısı yüzünden beni, güzelin meclisinin testisi altına attı.

Feleğin sıkıntı yüküyle dün, sanki ay yüzlünün meclisinde testinin altında belim büküldü.

Meyhaneci istiğfardan başka şey işitmeyince, şeyh şaraptan tövbe etmemi nasıl istiyor?

Feleğin ayini düzgün olursa, ey "Fânî", zulüm ve sitem de bana doğru ulaşır.

375

Evim, ocağın külü gibi oldu. Aşk divaneliği beni kara toprağa attı.

Yarın kevser elime geçer mi? Geçmez mi? Ne bileyim! Bildiğim bugün şarabı kaybettiğimdir.

Ey Zahid, Allah dilerse günahımı bağışlar. Aşk şarabı günahsa, günahsız olurum.

Gözüm arzuluyor senin temiz yüzünü. Gözüm güneşe de düşse, yıkarım gözyaşıyla onu.

Kader beni muğların kilisesine çekince, ey gönül, "*takdir pençesinden nasıl kaçayım*" söyle.

"Fânî", İskender ve Hızır'ım. O yüzden ayın kavuşma sözüyle şahın fetih haberi bana ulaştı.

377

Her gün muğların meyhanesine hizmet ediyorum, bu şereften dolayı devlet ehliyle yüz kere övünüyorum.

Meyhane piri, ömrümde bir kadeh şarap verirse, yıllarca o şarabın sarhoşluğuyla eğlenirim.

Aşk yüzünden nasıl Mecnûn olduğumu bildirmedikleri için, her peri gibi güzeli dost olarak istiyorum.

Meyhane dilencisiysem de, bir kadeh şarapla yüz Feridun ve Cem'e haşmetimi gösteririm.

Bir kafir için milleti değiştiren beni Müslümanların yakması bana ceza olmaz.

Bazen zühde, bazen meyhane pirine aldanarak değişmem beni şaşırtıyor.

Ey "Fânî", zahidin yalnızlığı maksada ulaşmak içinse de, ben maksada ulaşınca yalnız kalıyorum.

378

Rindlerden, şaraptan tövbe etmeyi istesem, meyhanecinin kadehi olunca, ben ne yaparım?

Takva zulmetinden dolayı gözüm kararınca, şarabın ışığıyla nasıl parlak bakayım?

Tövbeye niyet edince, şeyhten yardım gerekmez. Hayır işte istihareye ne gerek var!

Şarap yüzünden acı acı ağlayarak, gül yüzlünün hatırasıyla elbisemi parçaladığım an ne hoş!

Kötü talihten muradım olmayınca, "Fânî", felekten, yıldızdan niye şikayet edeyim!

379

Meyhanede eğer kadehe az meyledersem, günlerce kadehin başında ondan özür dilerim.

Feleğin eziyet ve sıkıntısından dolayı lale gibi başıma toprak ve kan doldurmak, toprak ve kanla baş kaldırmak istiyorum.

Muğların tapınağında ölüm esnasında rahat döşeğimi kimin için ateş gibi küllendireyim?

Her an şaraptan bir âleme düşünce, sarhoş olurum. Nasıl başka âleme meyledeyim ki!

Nilüfer bahçesinden dolayı çok sıkıntı dikenim varken, bahçede nilüfer çiçeklerine nasıl meylederim?

Ey hekim, takdirsiz iş mümkün olmayınca, feleğin ve etrafındaki yıldızların hareketini nasıl seyredeyim!

Ey "Fâni", utanınca yokluk yolunda hırka ve seccadeyi kırmızı şaraba rehin bırakmalıyım!

380

Sıkıntı ordusundan kurtulamıyorum. Meyhaneden başka emniyetli yer göremiyorum.

Vücudum senin mahallende öyle yok oldu ki, zayıflıktan bu güçsüz bedenin çalışacağını sanmıyorum.

Ey gönül, saki bana bir kadeh veriyor da meyhanecinin hizmetinden başkasını görmüyorum.

İstediğim öpücüğe cevap vermezse şaşırma! Ağzını hiç görmedim ki!

381

Her an felekten sıkıntı çeken ben, akılsızlık ve sarhoşluktan başka nasıl bir iyilik düşünürüm?!

Belime zünnâr bağlamamı ayıplama. Çünkü ben o katilin hizmetindeki kafirim.

Dervişçe giysi bana fayda vermez. Çünkü fakirlik hırkasında, derviş olmadan gelmişim.

Bütün rintlerden çok tortu içtiğimden mi aşıkların saf eğlencesi bana az geliyor?!

O inci gibi gözyaşımın kanına şaşılmaz. Gözbebeğime kirpikten ok düşmüş de ondan.

Ey "Fânî", ay yüzlülerin bela olmalarına niye üzüleyim? Ben aşkta zaten belaya tutulmuşum!

382

Ey saf tutanların şahı, ok atanların hüsrevi! Senin kirpiğinin safıyla saf bozanların safını bozan sevgili!

Senin yakut renkli dudağının şükrüyle kederlenen içkili dudaklar, senin tatlı dudağınla gülen şirin ağızlılar!

Senin boyunla, şimşir boyluların gölgesi alçaldı. Senin vücudunla güzel vücutlar civa gibi titredi.

Rakiplerden dudağını gizle. Zira Süleyman'ın yüzüğünün Ehrimen'den gizli olması daha iyidir.

Dün kelebeğe yakıcı ateşin etrafında neden döndüğünü sordum.

Şarap kadehi, ağlayarak "*sana göre yakıcı ateşin ne kadat cilveli olduğunu biliyor musun*" dedi.

Ey "Fâni", lale gibi kana bulan. Çünkü bu çölün her tarafında senin gibi kanlı kefenliler çok.

383

Sultan Hüseyin'in tahtına, yaygısına yemin olsun ki, makam ve murat için kimseyle kavgam gürültüm yok!

Düşmanlarını Kaf'tan Kaf'a kadar çekerse, peygamberin yanında Bedir ve Huneyn savaşı gibi olur.

Onun atını hızda feleğin atı gibi bil, nalının aydan farklı olduğunu gör!

Ey "Fânî", kıyamete kadar Sultan Hüseyin'in mülkü ve dini, izzetli Şah Ebu'l Gazi dünya rindlerinin olsun!

384

Meyhanede maksadının ne olduğunu söyleme. Sakinin yanağında ve kadehte ne olabilir ki!

Ey saki, şarap kadehini doldur. Çünkü, kimsenin sonunun ne olacağı belli değil!

Sabahleyin, elime güneş gibi kadehi ver. Çünkü akşama kadar ne olacağı belli değil!

Ey, "*gül yüzlü sakinin elinde gül renkli şaraptan başka ne olabilir deme*" diyen!

Bir an maksada ulaşmak için şarap kadehi iste, sonunda maksada erememenin ne olduğunu bilirsin.

Ben dua ediyorum, o, muradın ne? diyor. Bir iki kötü sözden başka ne olabilir ki?

385

Ey güzel güneş, senin yüzünün ayrılığıyla sabaha kadar yıldız saçan gözlerime bak!

Senin perişan saçını yüzüne çekmen, beni senin için saç çekmeye sürükleyen aşk mayasındandır.

Ey saki, vefa ehli uzaktan hoş değildir. Bir iki kadehle durumu düzeltsen ne hoş olur!

Ey ay, gönül ateşim feleğe ulaştı. Yanağını gizleme ve bu ateşi bana gösterme!

Saba, dostların ayrılığına haddinden fazla üzüldüm. Yanlarına ulaşırsan, beni isteğime ulaştır!

Ey meyhane piri, "Fânî" için dolu kadeh ver, ama bencil zahide bir yudum tattırma!

386

Güneşte gökyüzünü görmeye cesaret edilebilir ama, onun ay yüzünü görmek mümkün olmaz.

Onun yüz rakibini ve bin korkusunu görünce, gönlüme yüz bin bela ulaştı.

Zaman zaman onun güzel yüzünü görmek, ara sıra deliliğimi artırır.

Benim, ayrılıktan dolayı gözümdeki dikenler, bostanın güllerinde bin yük gör-

mekten iyidir.

Onun kaşına göz ucuyla bakmamın kaşının köşesini görmek misali olduğunu bil.

Belirsiz noktayı görmenin imkansız olması gibi akla göre o ağzı görmek de öyle.

Ey gönül, onu görmek için ölümü düşünme! Gündüz gökyüzünü görmek güneşe uzaktır.

Gözümü çevirerek, şuna buna bakarak rakipleri aşkıma karşı yanıltıyorum.

"Fâni", sevgilinin yüzünü başkalarından gizlemek için ondan başkasını kendi gözünden uzak tut!

387

Saki bir iki kadehle yarin yakut hevesini başımdan at! O istekle sık sık inleyen cana istek şimşeğini at!

Ey sevgili, ayrılık günü ve sıkıntılı günler karanlık gecedir. Benim parlak kadehime her gün ateş at!

Dünyanın çiçeklik yeri ve gölgeliği önce şahındır. Eğlence yerimizin örtüsünü bahar bulutunun gölgesine at!

Ey gönül, o perinin meclisine yolun düşmez, öğüdümü dinle! Mecnûn olup, kendini oraya delice at!

O çevik, bir gün avlamak için bana bakış okunu atar diye yıllarca vahşi çölde dolaştım.

Zamanın bahçesinde toprağa gonca ve nergis dökünce akla gönülü getir, bir an göze itibar etme!

Acı şarap içersen, dudağını ısırarak bir kez bana bak ve aklına ümitli bin arzu at!

388

Hırka giyenlerden yüzünü sakla, o zaman şarap içen rindlerle şarap iç!

Hırka giyenler, kendi riya hırkalarını senin sevda ateşgâhında yakarlar.

Şarap satıcıları, şarabı süzmek için, rehin elbisesi olarak bizi şaraba attılar.

Ey gönül, sessizlerin mahallesinde az yaptığımızdan, şarap yüzünden bağırıp çağırma hoştur!

Küpteki şarap tortusu coşunca, tortu içenlerin gönlüne coşku düştü.

Ey saki, sarhoşluğum yakıcıdır, şarap suyuyla ateşi söndürmeme yardım et!

Her mecliste onların testisini omzuna almak rintlerden çok "Fâni"nin işiydi.

389

Aşkının ateşiyle menzilim toprak gibi olur, gönül dumanımın ateşi de kabir bayrağı olur.

Gülümden damlayan gam ve sıkıntı goncaları gönül kanıyla renklendi, senin okunla sulandı.

Üzüntüyle helak oluncaya kadar başkasına ok atıyorsun, başkalarına ruh veriyor, benim katilim oluyorsun.

Benim zorum senin ağzınladır. Bana kötü söz söylemek için ağzını açıp zorluğumu çözmüyorsun.

Ey "Fâni", onun ağzının düşüncesiyle kaybolduğum için bulunduğum yerden fenâ mülküne doğru bir adım atmıyorum.

390

Saki, ilkbahar rüzgarı gibi hayat bağışlar, bulut gibi, dağlara doğru varlık taşır.

Söz dinle, defteri şaraba rehin bırak, mutluluk için yokluk tarzını yenile!

Rüzgar Mesîh'ten dem vurdu, lale dağlara sancak açtı. Ne mutlu ona adım attı dostların meclisine.

Devam et şarap içmeye, deliliğe, sarhoşluğa. Kaybolup gitsin rengi varlığın, utansın akıllılar.

"Fâni", hilekar feleğin etrafında feryat eder, hem dostu hem bütün sevenleri düşman eder.

391

Sarhoşluk belası, meyhaneci genç ve şarap hüznümü artırıyorsa da, üzüntümü gider!

Onun zülfünün her kıvrımı, bin gönül yerindedir. O zülfün bağı olan sevgili de kıvrım üstüne kıvrımdır.

Şafak vakti yıldızlar onun gül yanağındaki çiğ gibi terledi. Benim gönül kanım ve gözyaşım ne şafaktır, ne yıldız.

Onun vücudundaki gömlek ipekten değerlidir. Kıskançlıkla gömleği parçalarsam şaşılmaz.

Yüreğim, tırnağıyla kazıdığım gam dağı, gönül yüküm Bîsutun, ben de "dağ kazıcı" Ferhat'ım.

"Fânî", eğer Hüsrev ve Hâfız senin rehberinse, Câmî de en güzel şekilde senin yol

göstericindir.

392

Ben ayrılıktan helak olup, o güzel de başkalarının sevgilisi olunca, başkalarının canıyla yaşamak nasıl mümkün olur ki?

Başkalarına anlatacak güvenim olduğu halde, durumumu nasıl anlatayım ki!

Yazık ki yüz çeşit sıkıntım var! Halk beni kendi dilimle değil, başkalarının diliyle incitiyor.

Başkalarını denemek için bana zulüm kılıcı çekiyorsun, imtihan için başkasını yakıyorsun.

Diğerleri kabul oldu, ben reddedildim. Geçmişten bu yana başkalarının hayatı bana hep sıkıntı oldu zaten!

Başkaları ulaşıyor, ben onun boyunu, yüzünü arıyorum ve başka bostandaki serviye, güle aşık oluyorum.

Başkalarının vuslatıyla can maksada erişir. "Fâni", başkalarının arasından öldürmek için çıkarsan iyi.

393

O boya "elif" dedik, bizim sözümüzü kesti. O kötü huylunun yanında "elif gibi boydan" söz edilemez.

Kavuşma esnasında ondan sözden başka bir şey çıkmaz. Ama bin bekleyişten sonra bir söz söyler.

Ölmüştüm, bir söz söyledin, canım tazelendi. Mesîh gibi, ruh tazeleyici bu sözü nasıl söyledin?

Sarhoşken başkasının sözü kulağıma hoş gelmiyor. Saki artık başka söz söyleme!

Susmak, sözde mana ve manada söz söylemektir. Rintlerin yanında ne zamana kadar sözde manayı açıklayacaksın?

Ey "Fânî", yalnızken bir sözüm var ama, sevgili yalnızken sadece sözüm olmaz.

394

Ey ben inlerken eli eteğinde olan, senin cilve yapman şaşılacak şey!

Ben gece gündüz senin yolunun toprağı, başında dolaşanım. Melekler katında benim gibi sarhoş makamı yoktur.

Sen güzeller güzelisin, bütün şahlar senin önünde sana kölelik yapıyor.

Sabahım ayrılıkla karardı. Şükredin ki, sevgilinin yanağının ışığıyla geceler ışıldadı.

Sevgiliyi beğenmiyorsan da, gönlümü alıp yüz sıkıntıya atmış oldun.

Fakirlik giysisindedirler. Sevgiliden şikayetle ey "Fâni", salınarak bu hırkadan kaçınma!

395

Senin meyhaneye gelip şarap içmen, şarap satan sakiye imanı feda etmen gerekir.

Haberin olmadan senin kulağına bir sözüm var, ey genç, bu pirin nasihatine kulak ver.

Aşk sohbetinde başka dil vardı. Zahidin bu ahengi bilmesin, sustur!

Meyhane pirinin sözü hayatına kanıt olunca, dinle Sürûş'un nidasını ey hâce!

Ey saki, senin aksin yüzüne güzellikten dem vurdu! Şarap tutup yüzünü ona çevirmek inkar olur.

Ey şarapçı genç, yüzünü aç! Meyhanede "Fâni" sıfatlı ol, akıl örtüsünden soyun, ikiyüz hırka giy!

396

O güzelin hayali gözümden gitmez, dışarı çıkarsa da asla aynadan aksetmez.

Senin kıvrımlı zülfünden dolayı eğer gönülden bir ah çekersem, yürekten çıkan ah, senin zülfün gibi kıvrılarak çıkar.

İçim dert ve gam dolu, dışım baştan başa sıkıntı. Yani aşk ordusunun askeri hem içimi fethetti, hem dışımı.

Saki kavuşmama sevindi. Nasıl meyhaneden çıkarım? Gönül mahremi olan haremden çıkamaz ki!

Gözyaşı ve ah an be an sırrımı dışarı vermezlerse, senin aşk gamını gönlümde ve gözümde saklarım.

"Fâni"ye o ağız fikrini sorarlarsa, ey gönül, "varlık mülkünden, yokluk çölüne doğru gitti" de.

397

Sen bütün şahların eğri külahlısı oldun. Yanlış söyledim eğri külahlıların şahı oldun.

Döktüğün kan ne güzeldir ki, özür isteyenler yüzüne baş koyuyorlar!

Aşkın kan davasına dönüşünce, kan saçan iki gözüm de şahitleri oldu.

Senin ayrılığınla kırmızı yüzlü aşkıma siyah yüzlüler sebebiyle gözbebeğimden kan gider.

Günahsızlar ordusunun kanını dökünce, mahrumiyetten kendi günahını bilmez.

Bazen gözünü padişahlardan dilencilere çeviren "Fâni"ye bak!

398

Sarhoşlar meyhanesinden dışarı çıkan rind, baş kaldıranlardan farklı olarak o yoldaki şanlı, şereflilerdendir.

Sevgilinin mahallesine korkuyla girdiklerinden Mecnûn gibidirler, kavuşmak nerede?

El etek çekerek, dünyadan ve ahiretten vazgeçerek, meyhaneye gitmek ne hoş!

Bir iki kadeh içince, ne şaraptan, ne meyhaneden ne kendinden iz kalır.

"Fânî", yokluk içinde toprak olursan, feleğin zirvesinde şanlı şerefli yerin olur.

399

Madem senin yolunun toprağıyım, ey içki içen şah, şarabının yarısını içtikten sonra, bir yudumunu toprağa dök!

Her gece sarhoşluktan dolayı binlerce kez dinimden utanıyorum da, muğlar meyhaneden çekerek beni dışarı atıyorlar.

Seher vakti sarhoşluğun sıkıntısıyla fenayım. Ey saki, bir iki kadeh şarapla bizi düzelt!

Sana kavuşma kadehiyle saf şaraba kananlar, ne olurdu ki, bir yudum da tortu tatsalar!

Meyhanecinin kölesiyim ama, melek duruma merhamet ederek yolunun toprağını kendi kanadıyla süpürsün!

Dünyada kimsenin adı sanı kalmayacağından aşık oluncaya kadar "Fânî"nin izini ara!

400

Sabah vakti bereket istersen, uykuyu bırak. Ne zamana kadar uyku mahmuru olacaksın? Kadehi şarapla doldur!

Bizi şarap şişesine at ve bunu taş atarak ve saf şarapla değil, azarla, lütufla yap.

Ey nazlı ömür, seni beklerken öldüm! Bir kere de gitmeye değil, gelmeye acele et!

İster ağırbaşlı ol, ister ıstırap çektir. Gün yazılmıştır, çoğu azı olmaz.

Ey ay, ister feleğe naz et, ister yıldızları azarla. Sana sarhoşluk ve gurur ulaşır.

"Fânî", gece hesapsız şarap ulaştır ve onu bize ebedî hayatta hesapla!

401

Akşama kadar ne olacağı belli olmayınca, şarap kadehinin sıkıntısı ne olabilir ki?

Bırak, herkes kadehe başladığımızı bilsin, ama sonumuzun ne olacağını kimse bilmesin!

Bu dünyada yeni sevgili ara. Zira günlerin ne getireceği belli değil.

"*Dünyada maksadın ne*" diye niye soruyorsun, "şarap ve güzel sevgiliden başka" ne olabilir ki?

Hakkın zatı bâki. Dünya ve ahiret, düşünce aynasında şekil ve hayalden başka ne olabilir ki?

Dudağından benim için kötü sözden başka bir şey çıkmadı. Kötü söze bir buse eklesen ne olur ki?

Ey "Fâni", dosttan yokluğa kavuşmaktan başka ne istiyorsun? Boş hayal ve istekten başka ne olabilir ki?!

402

Kabrimin isteği, gül yanağımı güllerle süslemek olunca, mezarımın isteği dünyanın çiçek demeti olur.

Benim sarhoşluğum, sakinin dudağındaki kırmızı şaraptandı. Meyhane şarabıyla sarhoşluğumu gidermek mümkün mü?

Sevgilimin zülfü ve ayrılığı zamanıma sebep oldu da günüm karardı, dünyam da ondan fazla.

Feleğin yağmur, gök gürültüsü ve şimşeği seçme yetkisi yok ki, benim gözyaşı, ah ve inleme seçimim olsun!

Ağlayan gözümden inci çıktı ey "Fânî", benim deniz kenarım, denizin ortasıyla aynı oldu.

403

Bu meyhanenin eski çömleği, saflık aynasıdır. Eğer saf şarap doluysa, dünyayı gösteren kadehtir bu.

Cem'in kadehi, İskender'in aynasıysa, bak ki nasıl ikisinin yerine geçer, nasıl şe-

İster ağırbaşlı ol, ister ıstırap çektir. Gün yazılmıştır, çoğu azı olmaz.

Ey ay, ister feleğe naz et, ister yıldızları azarla. Sana sarhoşluk ve gurur ulaşır.

"Fânî", gece hesapsız şarap ulaştır ve onu bize ebedî hayatta hesapla!

401

Akşama kadar ne olacağı belli olmayınca, şarap kadehinin sıkıntısı ne olabilir ki?

Bırak, herkes kadehe başladığımızı bilsin, ama sonumuzun ne olacağını kimse bilmesin!

Bu dünyada yeni sevgili ara. Zira günlerin ne getireceği belli değil.

"*Dünyada maksadın ne*" diye niye soruyorsun, "şarap ve güzel sevgiliden başka" ne olabilir ki?

Hakkın zatı bâki. Dünya ve ahiret, düşünce aynasında şekil ve hayalden başka ne olabilir ki?

Dudağından benim için kötü sözden başka bir şey çıkmadı. Kötü söze bir buse eklesen ne olur ki?

Ey "Fâni", dosttan yokluğa kavuşmaktan başka ne istiyorsun? Boş hayal ve istekten başka ne olabilir ki?!

402

Kabrimin isteği, gül yanağımı güllerle süslemek olunca, mezarımın isteği dünyanın çiçek demeti olur.

Benim sarhoşluğum, sakinin dudağındaki kırmızı şaraptandı. Meyhane şarabıyla sarhoşluğumu gidermek mümkün mü?

Sevgilimin zülfü ve ayrılığı zamanıma sebep oldu da günüm karardı, dünyam da ondan fazla.

Feleğin yağmur, gök gürültüsü ve şimşeği seçme yetkisi yok ki, benim gözyaşı, ah ve inleme seçimim olsun!

Ağlayan gözümden inci çıktı ey "Fânî", benim deniz kenarım, denizin ortasıyla aynı oldu.

403

Bu meyhanenin eski çömleği, saflık aynasıdır. Eğer saf şarap doluysa, dünyayı gösteren kadehtir bu.

Cem'in kadehi, İskender'in aynasıysa, bak ki nasıl ikisinin yerine geçer, nasıl şe-

reftir bu?!

Ben ayrılıkta can veririm, o halka kavuşunca can verir. Aşk yolunda bu böyledir, buna zulüm reva mıdır?

Gönül kolay elde edilmedi, ayrılığa esir oldu. Şükretmeyenin sonuna reva mıdır bu?

Ben onun sevgisi belasıyla toprak oldum ama o her an başkasının belası oldu, bu ne şaşılacak beladır!

Bir buse için canımı aldı, bir gün yerine getiririm deyince de bu nasıl eda edilir diye şaşırdı.

"Fânî", adım atarsa şeyh, nazla gitme şaşkınlıkla. Riya manastırı bil, yokluk çölüdür bu.

404

Şu sakinin hali nedir? Benden uzak kalınca, karşıma oturup yanı başımdan kadeh sunuyor.

Sakinin hizmetinde, her bakan boğazımı tırmaladığını anlasın diye öyle döküyorum ki kadehi boğazıma!

Saçının bir telinden yok kırgınlığım, umutsuzluğum. Çünkü, her teli güzelliği gibi an be an artırır arzumu.

Benim ve gönlümün şaşırtıcı bir huyu var. Şu aşkın rüsvalığında ne o geliyor benim huyuma, ne de ben geliyorum onun huyuna!

Şu köhnemiş meyhanenin her yanında gerçi çoktur kadeh çeken ama, bela taşı bir benim testime çarptı orada.

Ey "Fânî", bilirim yoktur faydası onu arayıp durmamın, ama bir an olsun aramadan duramam ben onu.

405

Rakiplerle şarap içen gülü görüp, zavallı garipleri öldürseler!

Ey gül, gül bahçesinde cilve yapınca, bülbüllerin figanını ayıplama!

Bülbül ve gül birlikte olmayınca, aşıkların aşkı, sevgililerin güzelliği olmasın!

Yar olmadan bizde takat aramayın. Çünkü sabırsızlardanız.

Gönül yaramı gizleyince, yakamın yırtığı nasıl ortaya çıkar?

"Fânî", nasipsizlerin nasibiyle senin o ay yüzünden nasiplenmek hoş değildir.

406

Cem'in ve İskender'in tarihi bana karanlık geldiğinden beri, yoksa dünyayı gören kadeh bana aydınlık ayna görevi mi yapıyor?

Bana, Nemrud ateşinden ve İrem bahçesinden az söz et, dünyayı gül bahçesine çevirmem için, o ateş renkli kadehi ver.

Felek her gün insanları toprağa atıyor, cesurca bir iki kadeh atarak ölüm kadehiyle ne zamana kadar dostluk kurulabilir?

Ömre güven olmayıp, feleğin de devamlılığı olmayınca, değerli ömürde kadehin çevresindekine ne güzel!

Çağdaşlarına seni seviyorum demekle, şarabı kendine düşman ettiğini bil.

Aşağılık dünya için ne zamana kadar elini ayağını vuracaksın. Bir kere de elini koluna, ayağını da eteğine indir.

Ey şeyh, yalnızken meyhanede bir yarığın olması, ravzada ve senin mezarında delik olmasından iyidir!

Çemenin gençlerinden ömrün baharında ayrıldığı için bulut, gözyaşı dökerek ve inleyerek feryat ediyor.

"Fânî", bu dünyada böyle birkaç gönlün varsa da afetlerden korunmak için meyhaneye sığınman daha iyidir.

407

Ey senin yüzünden dolayı gül ve tomurcukta bahar güzelliği, güzellik zamanı yanağının güneşiyle parlaklık olan!

Senin yakut dudağında âb-ı hayât var ama, canlı ırmak gibi senin güzelliğinden dolayı güzellik ırmağı suya doymuş.

Güneş, her gününe altın saçmakla, felekten senin ayağına hediye saçmış oluyor.

Gökyüzünde ay, bahçede gül ortada. Senin yüzün güzelliğin itibarı oldu.

Senin boyun, başı dik güzel servi gibi oldu. Gülün de güzel sevgiliyle yükseldi.

Leylâ'ya ve güzelliğine aşık olan Mecnûn, güzelliğe benim gibi deli divane olmadı.

Şimdi sarhoş güzelsin. Başına güzellik sarhoşluğu düşmeden önce beni hatırla.

Sultan, senin güzel yüzün, kaşın yardımcısı. Cellat, göz ve zülfün, güzelliğin perdedarı olmuş.

Ey "Fânî", onun sonsuz güzelliğine şükür ki, aşıklık yüzünden güzellikten utan-

madı.

408

Meyhanede şarap tortusu içmekle, şaraba hırkayı rehin bırakıp ayıbımı örtmekle şöhret buldum.

Yüzünden başkasına iyi gözle bakıp, rakibe kötü gözle bakmam hoş değildir.

Zaman ehlinin cefasıyla eziyet çekenler, sıkıntı alanında yol almazlar.

Ziyadesiyle çalışarak içtiğin yudumları az ya da çok olmaksızın rızık bölümleri olarak sana böldü.

Herkes, aşkta aşkla uğraşma yüzünden kemale erdi, maharet çok uğraşmaktaydı.

Gece sıkıntılar çok ağlar ama ayrılıkta ben daha çok inlerim.

Güzel bahçede senin servi boyuna naz yapmak, benim onun salınışına göz atıp inlememdir.

"Fâni", fenâ çölünde toprağı öpmen, kadehin ve sevgilinin dudağını fazlasıyla öpmenten daha iyidir.

409

Ey ay, güneş gibi kadehe meylet, güneşi kına, aya öfkelen!

Her an sarhoşluktan düşmek üzeresin, başını dizime koy ve bir an uyu!

Gönül alemimi gizli kadehle abâd et, veya açıkça şarap içerek alemi mahvet!

Sakın aşk mahallesinde dert ehlini bulamadığın kişinin arkadaşlığından!

Ey arkadaş, sevgilim peri ve ben onun Mecnûn'u oldum. Artık bize "Leylâ ve Mecnûn" diye hitap et!

Benim dine o güzele secde etmek için baş çevirmemi kafir olduğuma dair yorumla!

Ey can, gönle onun zülfünün oku batmış, o şiş ve ateşle onu onun köpeğine kebap yap!

Ben ve sevgilim arasında perde oldu ya Fânî, ey aşk, at perdeyi, çek peçeyi!

410

Ey tortu içen rind, meyhaneden başka yere sığınma, gönlünü sakiden başkası için perişan etme!

Saki, mübarekliğinle senin ebedî olarak kalıcılığın gerekince, eğer âb-ı hayâtı bulursan, kadehe kırmızı şaraptan başkasını doldurma!

Ey genç, bahçeyi dolaşırken, altın kadehe kırmızı şarap koyup bak, güzel güle meyletme!

Dini ve gönlü ateşe verip meyhaneye niyet edince, şarap yüzünden takva topluluğuna karşı huysuzluk çıkarma!

Gönül mülkünü yağmalayıp bize eziyet ve sitem etme! Yüz cilve ve naz yapıyorsun, naza muhtaç olma!

"Fânî"nin aşkından bahsetme. Aleme bülbül sesini yayma, halimizi karıştırıp bundan fazla bizi rezil etme!

411

Muğların meyhanesinde benim gibi korkusuz, kavgacı sarhoş, benim gibi gömleği yakasından eteğine kadar yırtık olan yok.

Güzellikte senin gibisi olmayınca, aşkta da benim gibisi bulunmaz.

Dünyada senin aşk gamından daha kuvvetlisi olmaz, bu kesindir, benim gibi de sıkıntılısı olmaz.

Güzelliğini anla ki, herkesin aşkı var ama, benim gibi anlayışlı, ağlayan yok.

Eğer aşkının fırtınası güzelliğin gibi aşıkları çalarsa, gam ve sıkıntı çölünde benim gibi çer çöp yoktur.

Aşıklık mahallesinin tamiri için çamur gerekirse, gözyaşım gibi su, benim gibi toprak olmaz.

Fakirlik çölünü katetmede çabukluk gerekirse ey "Fânî", bu yolu geçmede benim gibi çeviği yoktur.

412

Aşırı sarhoşlukla bedenimdeki elbiseyi yakamdan eteğime kadar yırtayım mı? Bilemiyorum!

Felek günümü kararttığında, parlak şaraptan başka çarem yok.

Feleğe rağmen felek gibi kadehten ağzına kadar dolu şarap içmek sanatım.

Kadeh dostumdu, bekçi döktüğü için şimdi düşmanım.

Baharda, gül bahçesinde gül yüzlülerin eliyle şarap ne hoştur!

Feleğin okunun açtığı yüzden çok deliğe rağmen gönül evim karanlıktır.

Sakinin eliyle, muğlara yakışır kadeh, meyhaneyi bana mesken yaptı.

Ben, yokluk alemi, zahidler ve mescid. Ey "Fânî", zahid nerede, ben neredeyim!

413

Senin ayrılığının yakıcı ateşiyle öldüm, ayrılığı terk et. Halil'in asasını al ve bu ateşi baştan başa gülistan yap.

Sana: "*Mecnûn'un giysisinden soyun*" mu dedi ki, cennet bahçesini kılıcımla kana buladın?!

Ey ışık, gönül kuşum, sıkıntı akşamında her tarafa lutufla uçtu. O kuşu tut, kendine pervane kıl.

Mecnûn'um, senin kılıcınla gönül yırtığını dikemem. Ey sevgili, bu nasıl terzilik! Ok gibi kirpiğinle ilaç yap.

Bana lutfet, eziyet et veya naz et diyemem. O nazik aklın ne isterse onu yap.

Sen beğenmesen de yüz parça gönlü toplayıp, ona zülfünle bir rüzgar estir ve yine onu perişan et.

Senin ayrılığından dolayı ecel halimden utandı veya bana acıdı. Sen ey katil, madem beğenmedin, bir hareketle onu pişman et!

Felekten dolayı gafil ve senin gönlünden dolayı perişanım. Ey saki, büyük bir kadehle feleğin karışıklığından beni kurtar!

Ey saki, sıkıldım, meyhanede kadeh ver, tövbe ve zühd binasını şarap seliyle viran et!

Ey "Fânî", yardımsız kavuşmak mümkün değilse de, ümitsiz olma ve istek yoluna elinden geldiğince çalış.

414

Gece, benim şarap içen sevgilim tövbemi bozunca, sabah sarhoşluğum gidinceye kadar dua etmek işimdir.

Mor gözüm ve yanağım, yaralı yüz ve başım, o sarhoşun gece beni yere vurduğuna delildir.

Rüzgar niye can artırıcı, toz niye sürme renklidir. Yoksa çölü dolaşırken binicim cilve mi yaptı?

Katilimin kılıcı, sıkıntısı yaralı gönlümden ve tozlu topraklı vücudumdan ne zamana kadar toprağa ve kana düşecek?

Benim sabırlı gönlümden vefa ülkesine doğru dert yükünü taşıma işini yük taşıyıcı yapmadı.

Mezarımın başını servi ve gülle aydınlatınca, ey felek, o boyun ve yüzün beni öl-

dürmesi münasiptir!

Gönül yaram, kararsız gönlümden her nefeste düştükçe, sabır merhemiyle nasıl i-yileşir?

O çocuğun yanında oturmak istiyorum. Yanımda oldukça çocuğun yeri gözyaşım oldu.

Sarhoş meyhane çırakları günlerini gün eder meyhanede. Baksana "Fânî"ye ilim ve din için yorgun düşmüş.

415

Zamanın işine bir süre güven olmaz. O halde sen de şarap kadehini bir süre elinden bırakma.

Kuşun gece ateşten korkusu yoktur ama, sabır ve sükun kuşunun ayrılıkta benim ahımdan korkusu var.

An be an ah ateşi beni feleğe doğru çeker, aşk ateşinden aman!

Çölde beni gören, Mecnun zanneder. Felek bizi ikiz olarak dünyaya getirmiş.

Ömrün her anını ganimet bil. Zira onu ne Mesîh olarak, ne de Hızır olarak kabullenmek mümkün değildir.

416

Köpeğini öpmek için başımı yere eğerim ama, altın taçlı başım asla eğilmez.

Servi senin boyuna yücelik lafı ediyor, bir de aşağı bak.

Gül sayfasında şarap, bülbülün halini anlatıyor. Bahar yağmuru gözyaşıyla o defteri yıkamış.

Başım ve yüzümdeki karalık ah dumanından değil. Semender gibi başımı küle gömmüşüm.

Eğlencenin sonudur. Saki, az şarap ver de, güneşim, kadehin sevinciyle batmasın!

Senin sarayına pencereden ışık düşmedi, belki ay seni seyretmek için bacadan, kapıdan aşağı inmiştir.

"Fâni"nin durumu böyleyse de, kimse deliliği görmesin. Ey peri gibi güzel, bir bakış da ona doğru at!

417

Kavuşma müjdesi geliyor, gönlümdeki yeri nere? Arkadaşım kendinden geçmiş, inlemekte, katlanma nerede?

Ey akıl hekimi, aşk deliliğini def etmek istiyoruz, tamamıyla çekmek için sevgilinin zülf halkası nerede?

Bir sıkıntım olursa, akıl elimden tutsun diyordum. Aşık oldum, aklın onun yanında değeri hani?

Benim rüzgarım, gül gibi meclisimi cennete çevirdi. Güzel sesli şarkıcı, lezzetli şarap nerede?

Meyhaneci kadehten toprağa bir yudum dökerse, benim gibi tozlu topraklı, susuz nerede?

Gönlümün karanlık evi ayrılığın çer çöpüne karıştı, kavuşma mumunun ışığı için o yanağın ateşi nerede?

Her ne kadar hataysa da "Fânî" fenâdan bahsediyor. Ateşli gönül, ağlayan göz nerede?

418

Ey gönül, meyhanenin üstü, kara bahtın gibi, ahından feleğe ulaşmış toz gibidir.

Odamızda ışığa ihtiyaç niye olsun ki? Orada senin ay gibi yüzünün ışığı çoktur.

Ey gözümün nuru, aynel-yakin sürmemiz sabanın senin yolunun toprağından getirdiği hediye gibidir.

Ey meyhaneci, hakka sığın! Senin sığındığın yerde şarap içenler rahattırlar.

İki kadehlik sarhoşluğumuz için özür diliyorsun, iki dünyada da Allah seni bağışlasın!

Ey taze, güzel servi, salınarak geldin, hakikat gözüyle bakılan bahçelerden başka zuhur yerin olmasın!

"Fânî", içindeki ateşten bahsediyorsun, gönül ateşin nerede? Ahının dumanı hani?

419

Ey beni, güneş gibi yüzünün süsü olan! Hayır ben değil, yüzünde cim noktasıdır.

Gönül evime bir adım at. Çünkü seni düşünmekten Çin nigarhanesi gibi oldu.

İddia edilecek kadar benzersizsin, aynada gölgenin de benzeri yok.

Akik gibi şarap, yarım kadehle senin yakut dudağın ve hilal gibi kaşın aklıma geliyor.

Ey meyhaneci, sarhoş sakinin dizindedir! Vefa yolunda senin ayağının altına baş koydu.

Benim sarhoşluk yüzünden ne halde olduğumu gördün. Artık "nasılsın" diye sorma!

Gönlümde senin sıkıntından dolayı korku yoksa da, alemin ağlayıp inlemesinden sıkılıyorum.

"Fânî", kendi yükünü üzerinden atmadıysa, mahallene kavuşma ihtimali nasıl olur ki?

420

Senin sıkıntı verici ayrılığınla gözüm karardı. Yazık ki, aşk beni senin ayağının altında harap ediyor.

Misk artığına bulanarak zülfü menekşeyle parlatarak, senin miske benzeyen saçların menekşeyi kıskançlığından kıvrandırır.

Güldün ve neşeyle gonca gibi dudağını açtın. Gönüller açan gülüşün, goncanın perdesini yırtar.

Ey senin yerine canım senin canında hayat bulsa! Bu bedende can yerine ölüm olmasına benzer.

Kimseyle değil ama, bana gönül ve candan gelirse, ister cana vefa, ister gönle cefa versin, mutlu olurum.

Mesîh nefesiyle eziyet ederek açtığın gönül yaram, senin arzunla gelen fırtınayla şifa buldu.

Ey saki, senden gelen eski çanak ve şarap tortusu, cihanı gösteren kadeh olarak bana zamandan haber verdi!

Zamanın şahlarına sarhoşlukla baş koymayan ben, senin yoluna baş koyup nasıl dilencin oldum?

"Fânî", eğer muğların şarabı ezelden nasibinse, ebediyyen Hızır ve Mesîh'in davetlisi olursun.

421

Sabahleyin meyhanede hırka şaraba rehin oldu da, yeni günle kırk yıllık dindarlığım gitti.

Yalnızlıktaki sessiz ve sakinliğim, çalgıcısız, şarapsız halim kalmadı, telaştayım.

Felek, güneş gibi zirveden başlayıp toprakta son bulur. O halde feleğin tahtına, altın kadehe aldanma.

Karanlıkta yalnızken, ibadet nurunun ışığı kalacağı için mumun ışığına ihtiyaç duyma!

Kalbini ilimle aydınlatınca, lambaya ve ışığa ihtiyacın kalmaz.

Ey saki, şarap ver, özür dileme! Çünkü aşkta anlayış olunca, söze gerek kalmaz.

Meyhaneci, kulluk kemerini bağlayıncaya kadar, ay yüzlü sakiye Keyhüsrev kemerini bağışlarım.

"Fânî", tarlaya can saçan tohumdan başka biçme zamanı sana iyi kötü faydası yoktur.

422

Güneş senden utanınca, senin yüzünden yüzünü buluta saklasın.

Yanağın gül değilse, aceleyle yürüdüğün zaman niye ter olarak yüzünden gül suyu dökülüyor?

Senin yakut dudağını ve yüzünü görünce, harab olmuş sarhoş oldum. Senin yakutunla sarhoş, senin yüzünden harab oldum.

Gönül kuşum odada senin yüzünün ışığını görünce, senin yüzünden yüz ıstırapla kelebek gibi yandı.

Örtüyü atınca, feleğin yıldızları yüzlerini gösterdi. Senin yüzünden örtü düştüğünde nasıl gözükür?

Ey saki, senin yüzünle şarap içiyorum. Yüzünün gölgesi şaraba düşmezse, şarabın asla zevki kalmaz!

Ey güneşin ışığını yüzünden aldığı sen! "Fânî", güzellik için canından geçti bir kul, bir emirden dolayı.

423

Yüzün gül gibi ve dudağının beni onda âlâ. Onun damgası anberden olan kırmızıipek gibi.

Çimenin toprağı onun ayağı altında incinmesin diye, gönül kuşunun isteği o yüzden senin gül bahçesine ulaşman.

Onun hayaliyle göz nurlu, gönül sevinçlidir. Sanki bazen göz, bazen gönül onun yerine geçmiş.

Deliliğin şartı senin zülfünün zincirine sebep oldu. Çünkü onun sevdasıyla her gece beni karışıklığa sürüklüyor.

Meyhaneci benimle gönlünü sıkıntılardan temizledi, zühde elbisesinden, onun süzgeç gibi kadehi temizlendi.

Sakinin işvesiyle dini feda ettim, bana doğru bakmadı. Onun naz ve cilvesine binlerce din feda olsun!

Gönülü feleğin bahçesinin güzellerinden ayırdım. Zira onun güzel gülünde iki renklilik ve iki yüzlülükten başka birşey yok.

424

Onun efsane dolu yakut dudağı, alevini işveyle dile getiren nasıl bir ateştir?

Bahanesi şarap karşılığında beni öldürmek olunca, öldürme anında bahane ederse ne zararı var?

Şarap satıcısı şahtır ve hazinesinde şarap dolu çok küp vardır.

Şarap denizi, bu tarafından o tarafına aklın geçebileceği kadar güzeldir.

Damdan yemiyle beraber atlayan akıllı kuş gibi olan zamanın güzelinin zülfüne ve benine aldanma!

"Fânî" gibi dosta bir nişan götürenin ey gönül, bulunmaz bu dünyada bir izi!

425

Muğların sokağından çıkmak isteme, yolu haram oluncaya kadar adım at!

Senin kafir gözün dinin değerini bildirince, onu itiraftan başka onda kim delil arar ki?

Gönül sıkıntımla ona sığınıp içki içerek sıkıntı ordusundan kurtulurum.

Ayrılık fırtınasıyla yanağına perde çekerim, yani sıkıntına örtü kapatırım.

"Fânî", meyhanecinin dilencisiydi şah oldu, şimdi şah gibi dilenciye yardım ediyor.

426

Ney yüzünden ağlayan gönlün hali işitilmez. Sözü duyulmazsa, figanı dinle!

Senin mahallende benim hikayemden başkası dinlenmez. Kulak ver, bunun şunun hikayesini dinle!

Aşkının hikayesini gönlümde halktan saklarım. Gönlümün içindeki gibi sen de gizlice dinle!

Tevhit sözünden sonra şarap şişesini getir, benim her kadehimde hikayemi dinle.

Yüz yapraklı gülün hikayesini, onun sıkıntı dikenini, ey gönül, bülbülden yüz dilde dinle!

Kâbe yolunda aşk sırrını arama, böyle bir terane istersen, muğların bulunduğu yerden git, onu dinle!

Aşk sıkıntını anlatmak için "Fânî"yi arama, zaman zaman ona söyle, teker teker dinle.

427

Ey zahid, bizim gibi rehin olarak hırkan, seccaden yoksa, meyhaneye eli boş gitme!

Eski şarabı ver, eski ve yeni elinde olan altın ve gümüşü sakiye feda et!

Kötü tohum ekip, iyi ürün istiyorsun, tarlanın mahsulü biçim zamanı anlaşılır.

Ey gönül, talih yıldızından iyi gün isteme, kin gütmekten başka bir şey bilmez bu hırsız!

Ey alımlı güzel, gizli bir sözüm var. Sana kavuşma sözümden başkasını söylersem, dinleme!

Câmî gibi kadeh yudumlar oldum. "Fânî" için o yüzden Hâfız'ın manalarından ve Husrev'in ruhundan yardım geldi.

428

Senin yerin göz ve gönüldür. Başka yere gitme, gözün dışına çıkma, gönülden ayrılma!

Onun mahallesine gidince önce beni gör, daha önce katlettiğin yere gitme!

"*Meyhaneye kendimden habersiz olarak gidiyorum*" dedin, kendinden haberdar oluncaya kadar oraya gitme!

Bir sabah kendine gel ve feryadımı dinle, bülbülün sesiyle kendinden geçme!

Ey nazik gönül, aşk yoluna heves edersen, söz dinle! Hevesliler gibi bu yolculuğa gitme!

Ey şeyh, meyhaneye gittiğinden çok bahsetme, gitsen de, gitmesen de birdir.

"Fânî", göz geçidinden gönüle bela düştü. O geçide gitme ki, selamette kalasın!

429

Sakinin aşkı ve onun eğlence meclisi yüzünden, muğların yaşlı müridi millet tarafından yakalandı.

Suç ve günahtan memnunum. Böyle olmasaydı rahmet denizi dalgalardan temizlenirdi.

Kavuşma mumunda kelebek gibi yandı, o yüzden ondan başka gönlümde bin bela şimşeği var.

Cennet bahçesinde sevgilisiz söz verme. Çünkü onun ayrılığında cennet cehennem oluyor.

Bağışlanmamda şeyh duası gerekmez. Onun sıkıntısını dost lütfu olarak niye çekeyim?!

Onu düşünmeden rahat edemiyorum. Ne olurdu ki gönülde aşk ve dostluk olmasaydı.

Ey "Fânî", riyakar zahidliği fenâya ilaç yapma, bundan başkasıyla afetten kurtulmak mümkün olmaz!

430

Ey meyhanede dolaşan, rindleri takip et! Şaraba karşılık bir şeyin yoksa, can rehin, elbise rehin!

Yeşil hattını ve yay gibi kaşını düşünerek, feleğin yemyeşil tarlasıyla hilal orağını gördüm.

Kendimden geçtim ve yine aklıma kendi ektiğim geldi, hasat zamanını düşündüm.

Gönül evi, dönen feleğin sıkıntısıyla karanlıktır. Şarap güneşi keşke orayı aydınlatsa!

Ey gönül, şarkıcının sesini dinle! Vaiz bağırsa da, kulağını tut, dinleme!

Ey "Fânî", kendi kendine sevgiliye ulaşamazsın, benliğini bırak ve tek başına git.

431

Gönlüm senin mahallene gitti, ondan eser vücudum kaldı. Kuş havalanınca, yuvası kaldı.

Vatanın mülkünden rahatım, senin mahallende avareyim. Evim barkım gitti, ailesiz kaldım.

Ayrılıktan öldüm, o hala beni öldürme derdinde. Canım gitti, ama sevgilinin kaşı kaldı.

"*Köpeğinin önüne kendimi atsam, nasıl yiyebilir*" diyorum, vücudun kuru ama kemiklerim var diye seviniyorum.

Servi boylunun hatırası eğik sırtım için âsâdır; yaşlılıkta yanımda gençlik yıllarıma ait aşk kaldı.

Yokluk çölünde arkadaşsız olarak kervandan kalan zayıf vücutlu köpek gibi "Fânî" var.

432

O Türk ve Tacik güzelim, yüzlerce haneyi, o Tacik kirpikleri, o Türk gözleriyle harap eder.

Muradım gözümü zülfünün teline sürmekti. Eğer isterse, kirpiğimi ona tarak yaparım.

O mumun etrafında o kadar çok dönüyor ki kelebek gibi, bir gece yakmak istiyor gönül kuşunun kolunu kanadını.

Kendimi her an bir gölge uğruna bir duvar dibine atarım. Çünkü ahımın ateşinin buğusundan köşkün tavanı çöktü.

Eğer yalnızlık karanlıksa senin için, ey şeyh muğların pirine yönel. Çünkü meyhane köşesi şarabın ışığıyla aydınlıktır.

Saki, benim için şarap küpünü rintlere kadeh olarak verdiğin gibi kadeh yap ve ver.

Nasihat et ey "Fânî"! Çünkü, akıldan uzak bir şeydir bu, aklı olan hiç bir olur mu deliyle?

433

Seher vakti, meyhaneye şaraba düşkün olarak, sıkıntı ve gam ordusunun korkusuyla acele ederek geldim.

Kapıya halkayı vurunca yetişti ve kapıyı uyku mahmuru saki lutfuyla açtı.

Ne güzel, onun yanağının bahçesinde binlerce gül açmış, gül bahçesi gibi yüzüne ter gibi gül suyu dökmüştü!

Sarhoşluk ve alımla gururlanmış, lutuf ve safalı yanakla güneşin yolunu kesmişti.

Sarhoşluğumun şiddetini görünce, alay ederek, nazlanarak dedi ki: "*Ey şaraba düşkün müflis*"!

Bu şekilde, bu kötü durumda nereye gideceksin? vücudun titremekte, gönlün ıstırapta.

Elimi tuttu ve lutufla beni meyhaneye çekti. Sabah genç, yaşlı muğlar saf kur-

muştu.

Bir iki büyük kadehle aklım başımdan gitti ve meyhanenin toprağına düştüm, yüzüm toprağa bulandı.

Kıyamet gününde bu suyla gözümü açarsam, yarı sarhoş ve uyku mahmuru olarak cennete giderim.

Ey "Fâni", gönlünde bu istek varsa, iki gözünden yaş akmış meyhanenin toprağında şarap iç.

434

O yarı uykulu nergisten dolayı başım döndü, o şarap bulaşmış yakut dudaktan dolayı içim yandı.

Dudağı şaraba bulaşmıştı ve erimiş yakuta bulaşmış can cevheri bana hayat veriyordu.

Ona: "Mahallene gözyaşım bulaştı dedim", "çimenliğe bulutun yaşının karışması kötü olmaz" dedi.

Ey şeyh, senin saf şarap bulaşmış hırkanı riya ibriğinin suyuyla yıkamıyorum!

O muğların pirine, bu harap meyhaneye kanlı gözyaşım bulaştığı için kötü bir şekilde sarhoş olduğumu söyle!

Cömert denizinde suçu yıkanmış ve suya karışmamış muğlar pirinin kölesiyim.

Gönlümün kanlı defterini okuyan herkes, göz suyunu kitabın bütün yapraklarına bulaştırır.

Ey "Fânî", yolcu fenâ çölünde susamadıkça seraba bulanmış olarak gidendir.

435

Göz seni görünce, gönlün yumuşadı. Şefkatli ol, gönül ve göz sana feda olsun!

Senin boyunun yanında servi, yeşil hırkalı, sırtı eğik, dua okuyan yaşlı gibidir.

Kötü sözün canıma tak etti, Allah affetsin, benden başka senin kötü sözünü acaba kim işitti?

Artık o yüz devenin miskini o kâkül bir tel saçı için alınca kendini onun zülfüne niye satıyorsun.

İşin yaralamak, öldürmek, can yakmaktır. İyi ahlaklı olmayı göze almazsın.

"Fânî", meyhaneden sarhoş gelince, zahid olup halvete girdi ve bir köşede sızdı.

436

Fakirlik yoluna Allah'ın izniyle tövbe işaret olsun. Tövbe bozan ben, Allah'tan af diliyorum.

Gündüz tövbe edip gece bozunca, kendimden utandım, o tövbeden dolayı üzgünüm.

Eğer böyle tövbe bozup, tövbe edersem, her gün yüz kere tövbe edip bozabilirim.

Kötülüklere tövbe ediyorum ama ey vaiz, iyilerin isteğiyle tövbe etmek iyi olmaz!

Her ne kadar yaşlı ve çok bunaksam da o gencin aşkıyla tövbemi bozarım.

Ey "Fânî", tövbe bozmaktan halim kalmadı. Ne kadar tövbe ettiysem, aynısını yapsın!

437

Dün gece halvettekilerin mahallesine gittim,yol kapalıydı. Hiçbir zaman kapanmayan meyhanenin kapısıdır.

Onun mahallesinde çok dolaşamam. Çünkü sabah rüzgarıyla kavga yüzünden orada yol kapalı.

Zülfün halkalarıyla, yüzüne yıldızlarla yazı yazmış. Siyah misk kokulu zülfü ayın etrafında hâle oluşturmuş.

Ey Allah'ım, o kafire acı! Öldürmek için, iki zülfünü günahsız gönlüne zünnâr olarak bağlamış.

Tekkenin kuru ekmeğine gönül bağladığından, zahide sevap işlemen gerekirse, şarapla boğazını ıslat!

"Fânî", o kendi ümit ipliğini o siyah zülfe bağlamışken, sevda akşamından ebediyyen nasıl kurtulunur?

438

Meyhaneye şarap kadehi aramak için gittim, kadehimi doldurmadan çıkmam.

Allah'a yakaran şeyhler, harâbât rindleri, ey can Kâbe'de puthanede seni ararlar.

Meyhanede sarhoşum, sıkıntıdan kurtuldum. Şarap içiyorum sarhoşça narayla.

Şarap kadehi katilim oldu, divane aşığa kadeh dost olunca, bundan başka ne olabilir ki?

Vaiz, başı minberde, hep kevserden bahsediyor. Ben de sarhoşum ama bu ilginç hikayeden uykum kaçıyor.

Sen hem bahçe gülü, hem karanlığın mumusun, gündüz hem bülbülün sıkıntısı,

hem kelebeksin.

"Fânî", sözümü dinle, yokluğu ara! Kimse virane olmadan, hazineyle mamur olma!

439

Kadehi, bardağı yapan kaza eli, toprağımı meyhanenin çamuruyla yapmış.

Yaratıcı, feleğin kubbesini yükseltip, meyhanenin toprağıyla bize ev yapmış.

Saki, eğer şaraba cünun ilacı dökmediyse, sabah şarabımızı neden delice yaptı?

Ayrılık selin viran ettiği için gönül evimi, kavuşarak abad et.

Onun nergis oluşu sarhoşun nazındandır. Bizi sarhoş nergis harap etti.

Zamanın halkıyla vefa için tanışma. Onların bu tarzından dolayı felek yabancılaştı.

Ey "Fânî", aşk ve delilik yoluna uy! Kendisini akıllı ve bilgili yapan ahmaktır bu yolda!

440

Gönlün isteyince ölüm fermanımı verdi, cana müjdeledim elhamdülillah.

Ey cahil şeyh, bizi meyhaneye sokma, haramla işimiz yok!

Bülbülün anlattığı gül hikayesi biziz ve o güzelin ayrılığındaki yüz ahtır.

Bizi kovup, gülsünler, akıllı zahidler, bilgili rindler!

Ey asi şeyh, sığınağın her kirden arınmış olsun dergahın temizleri gibi.

"Fânî"yle zühdün gizliliği olmaz. Rind ve aşıktır vallah, billah.

441

Avare benden senin mahallende figanım kaldı. Alametsiz gittim, senden işaret kaldı.

Evimi barkımı senin mahallende kaybettim. Şimdi bak, evsiz barksız, ailesiz kaldım.

Vefa mahallende öldüm ama, köpeğin için yiyecek olarak kemiklerimin kalması da yeter.

Her mahallende onun hikayesi kaldığı için gönlüm Ferhat ve Mecnûn'un hikayesini anlattı.

Onlar hep birlikte gittiler, ben ağlıyorum, kervandan kalan kayıp köpek gibi, kendi başıma.

Gençlik aşkıyla gönlümdeki ayrılık acısının ihtiyarlıkta kadehle gelen merhem olmasını istiyorum.

Ey saki, içtiğin her şarabı, "Fânî"'ye anlatma, kalan büyük kadehi sun!

442

Ey bülbül, gülün sırrını ortaya çıkarıp nasıl döndün! Garip kuş yoksa sır bahçesinden mi geldin?

Senin her nazın için yüz kişi toprakta niyazda, yüz niyazla niyaz ehline mi geldin?

Yoksa gece meyhanede şamata çıkarmak için geldiğinden mi sabah kadehini kırdın?

Ayrılık ateşinden dolayı heyecan ve şevkle geldiysen de, sana gelen suyla rahatladın.

Abdestsiz namaza geldiğin için gönlün temizlenmedi, secdeden başka sana ne faydası var?

Aşka dolaylı olarak geldiysen de Allah sonunda aşkta doğruya çeker.

Hareme gittim, "Fânî döndü, sevgili evinde. Uzak ve uzun yola geldin" dediler.

443

Ey, gönülde ayin yapıp dini yağmalayan! Din ehlinin gönlünü yağmalayıp niye ayin yaptın?

Ey can, eğer hayat bulursan, dudağından uzak durulmaz. Çünkü onu gönlünde çok tatlandırmışsın.

Yüzünün bahçesi şarapla parladı, sanki şarabı bahçeyle renklendirdin.

Sümbül ve nergis senin yüzünün bahçesinde kaldı, sanki tuzak atıp, Çin ahusunu avladın.

Ey zamanın olaylarıyla üzülen "Fânî", rahatla, fenâ şarabı iç ve mutlu ol!

444

Yeşilliğin üzerinde çokça güzel lâle, paslı feleğin üzerinde turuncu bulut gibiydi.

Veya çimenin gelinleri için yeşil yatağa baştan başa kırmızı çarşaf yayılmış gibiydi.

Veya eğlence için zümrüt renkli örtüye gül yayılmış, örtünün üzerine gül renkli şadırvan kurulmuştu.

Bu mevsimde gül yüzlü sakinin eliyle mine renkli kadehte lâle renkli şarap olsa ne

güzel olur!

Bir iki kafa dengi arkadaş ve güzel sesli şarkıcıyı bahçenin köşesine al ve fırsatı ganimet bil!

O gül, gözbebeğinden akan lâle renkli gözyaşı olarak açtı, özelliği zalimlikten başka, gözbebeği gibi.

Toz gibi yükselmek istersen, toprak olmalısın, çünkü felek için her zaman baş aşağı olmak zorbalıktandır.

445

Ey Tatar güzeli, senin damarlı yüzün gül yaprağına dökülmüş bahar yağmurudur!

Oku havaya avlamak için attın, av gibi melekler yaralanıp düştüler.

Can veren âb-ı hayât gibi olan kılıcına ihtiyacım yok, niye çekiyorsun ki?

Gözle belli olmayan o bakış okluğundan öyle bir ok attın ki, gönlüme bir şeyler oldu.

"Fânî", vefalı sevgili niye arıyorsun? Zamanenin dostluğu yok ki!

446

Ey sûfî, meyhaneci misafirliğe götürürse, yapabildiğin kadarıyla elinden kadehini al!

Halka ilimle öğüt veren vaizin davası, cahilliğinin delili olarak gözüktü.

Tövbe etmeye rindlerin meclisinde yabancı olup da pişmanlık fayda etmez diye korkuyorum.

Ey saki, şarap verdin, susuzluğum yatıştı. Ona karşılık başka bir kadeh daha ver!

Dinle de aşkına dair bir iki söz söyleyeyim. Aşk sırrını söylemek gizlemekten iyidir.

Meyhaneciye: "Hakkın sırrını söyle" dedim, "ömür bâki olursa sana söylerim ey Fânî" dedi.

447

Her gece ahımın ateşi feleğin çivisi gibi gözükür, her kıvılcımı yıldızların ateşini yakar.

Dudağıma damlattığın sudan dolayı hastalığa niye üzüleyim? Mümkünse, senin leziz pınarından dudağımı ıslatayım.

Ayrılık ateşi beni kül etti. Ey tabip, Allah için, kim ömründe böyle yakıcı ateş

gördü!

Sevgilinin köşkünde dostların içkilerinin sesi, dışarıda, "Fânî"nin Ya Rab! sesi.

448

Eğer sen bir an meyhanede oturursan, yeryüzü saltanatında fakirliği seçersin.

Şarap satan saki işve yapınca, dininden çok canını verirsin.

O siyah gözlüye tutulunca, dinim gitti. Kafir dinsizlikten başka ne kazandırır ki?

O sümbül gibi saçın ve nesrin gibi yanağının olduğu güzelliğin ne acayip bir lutuf bahçesidir!

Senin yanağının bahçesinde kıvrımlı saçın, çiçek koparan Hintli gibidir.

Bu sıkıntıyı aklından atmak istiyorsan, hoş kadehten şarap iç.

Senin misk kokulu saçın yanağına itaat ederse, başını ayağına koyup miskinlik eder.

Ey "Fânî", sabretmekten başka çare yok. Sen kim, bütün bu huzursuzluğa rağmen kavuşmak kim!

449

Yeni arkadaş, iki ölçü eski şarap, benim gibisine iki cihan mutluluğudur.

Böyle devleti olan herkese, dünyadan başka yer, vatan olarak hoş gelmez.

Aşk harâbâtının köşesini mesken tutan benim gönlüme bağı bahçeyi seyretmek nasıl olur?

Saçtan bir kıvrım yanağının ateşine düşerse, hasret ateşinin üzerinde saç gibi kıvrılırım.

Onun gözü kırmızı şaraptan dolayı öyle değil, aşk yolunda üzülmekten başka iş yoktur da ondan.

Yusuf'u cefa kuyusundan nasıl çıkarırım, yoksa düşünce ipini atıp mı çıksın?

"Fânî" gibi dünyaya düşen, belki şimşek gibi o yolu yürüyerek kateder.

450

Gündüz, gece ibadet etmeyi düşünürüm, gece olunca onun hayali aklımı çalar.

Dudağında sinek avlamak için çok şeker olunca, zülf tuzağı canıma nasıl kasteder?

Gönlüm elinde o çocuğun elindeki gibi bir kuştur. Ne öldürür, ne ona kafes yapar.

Ömre veda zamanıdır, Mesîh nefesiyle bir şarap istiyorum, bundan başka meyha-

neciden isteğim yok.

Meyhanede kafirler mahallesinin köpeği olunca, zünnârdan bir ipimin olması uygundur.

"Fânî", felekten dolayı şaşkın şaşkın gezerken, nasıl bulurlar fenâ kasırgasında düşmüş olan bir çöpü?

451

Onun ay yüzüne ben bağışlarsan, kükürt ateşiyle içime bir ateş atmış olursun.

Ey meyhaneye mutlu giden meyhaneci çırağı! Yazık ki yüz kere tövbe ettin ve bozdun.

Üzerlerine atının nalının kıvılcımı düşerse, gönül mülküne, aşıkların bela şimşeği düşer.

452

Ey peri, kulağındaki altın küpe, doğudaki ayın çevresindeki iki parlak yıldızdır.

Güneşe ay demiyorum ama, güzellikte bir bakıma Zühreye bir bakıma Jüpitere yaklaşmış.

Allah Allah, bu ay yüzlüler arasında zirvede gayet güzel bir yıldız. Onun kemendiyle kulluk gerdanlığı olarak Azerî güzellerin başına geçirilmiş halkalara bak!

Gönül avlamak maksadıyla o kâkülle dokunmuş her iplik, gönül çalma karışıklığıyla anberden bir kemend olmuş.

Ey saki şarap ver de, feleğin çevresindeki belalardan kadehin çevresindeki çember kurtulsun!

Ey "Fânî", boynunda böyle halkalar olursa, başını aşk gerdanlığından dolayı çıkaramazsın.

453

Zamanın bela ve eziyetiyle üzülenin meyhaneye gidişiyle üzüntüsü kalmaz.

Şarap satıcısı bir dirheme ihtiyacı olmayıp bana kadeh verirse sıkıntılarımdan dolayı bana acıdığındandır.

Eğer meyhane dilenciliği için bana bir bayrak gerekirse, çubuğa şarap bulaşmış elbiseyi çekerim.

Kişi şefkat aynasında murat yüzünü gördü de, sevgiliyle sabah şarabı içti.

Gönül sayfa sıkıntıyla kararırsa, temizlemek için suyla parlatabilirsin.

Kendimden geçtim. Keşke ey "Fânî", fenâ çölünü daha önce katetseydim.

454

Ben yaralıyı, aşkınla, çöpümü bela şimşeğiyle yaktın.

Dudağın ve yüzündeki benlerinin aşkıyla hüzünlü cana ne acılar bıraktın.

Gönlüme zulmedip ne zamana kadar yakacaksın bilemiyorum.

Gözünden ve yüzünden gönlüme neler geldi ki, ya yaraladın, ya yaktın.

Derdinle incittiğin gönlümü yoksa deva için mi yaktın?!

Ona tutulana kadar yaktığından, zavallı gönlüm aşkınla dinlenmedi.

Ateşe attığın herkesle beni de ateşe atarak yaktın.

Eziyetler beni kendinden ayırınca, ayrılık acısıyla ayrıca yaktın.

O "Fânî", kendisini yokluk acısıyla yaktığın için ansızın kendinden kurtuldu.

455

Bekçi, şarap kadehini kırmaya yöneliyorsun. Meclisi birbirine kattın, sarhoş musun ki bunları yapıyorsun ?

"*Meyhanede rezillik çıkarma*" diyorsun, rindlere karşı beni rezil ediyorsun.

Ey sevgili, bana ilgin olmayınca canımın yarısı kalıyor, bana meylettiğin an beni tamamlayacaksın.

Aklımı başımdan aldın. Madem naz ve işveyle beni perişan ettin, çıldırırsam niye ayıp olsun ?

Hızır ve Mesîh'i yan bakışınla öldürüyorsun, iki dudağınla yüz Hızır ve Mesîh'i canlandırırsın.

Ey "Fâni", benlik çölünü katetmen, gönlü kuvvetlendirmek için sahrayı dolaşmaktan daha iyidir.

456

Para çalmak niyetinde olan hırsızlar gibi yüz hile ve düzenle yüzüne perde çekip, gönlümü çaldın.

Ey arkadaş, bahçedeki güllerin kanıyla dertlendim, sıkıntı sahibi oldum! Bütün yaralarıma yuvarlak pamuklar bastın.

Ey meyhaneci çırağı, zülf zünnârıyla boynuna ip gibi bağladığın Hintli gibi oldum.

Ey felek, maksadım gençlik aşklarının ve eski şarabın gönlümü birkaç günlüğüne

bu eski meyhaneye kapatmasıdır!

Ey "Fânî", alemin yüzüne hüzünler evinin kapısını kapayınca, dünyanın sıkıntılarından kurtulduğunu bil!

457

Meyhanede saf şarabın sarhoşu olmak daha doğru, baştan başa şarabı kabarcık doldurmak daha hoş!

İşte ilim defterimiz, işte zühd hırkamız. Bu en uygun sarhoşluk şekli, şaraba rehin etmek daha iyi!

Gözüme ve gönlüme elimden gitti diye üzülüyorum. Birinin ateşte yanması, diğerinin suya karışması daha iyi!

O ay yüzlü güzel cilve yapıyorsa da örtünün altında dünyayı ateşe vermesi daha uygun!

Hem Cem gitti, hem padişah, biz de peşlerinden gidelim. Meyhanede şarapla harap olmak daha iyi!

Zahidlikten kurtulup, dindarlıktan uzaklaşınca, meyhaneye gönül bağlayıp içmeye acele etmek daha iyi!

"Fânî", yaşlılıkta tövbe ederek ölmen, gençlikte de rindlere yakışır kadeh tutmak daha uygun!

458

Ben meyhanede daima dilenciyim. Bir iki parlak kadehi kim lutfeder ki bana?

Şarap tortusu saf değilse de, sarhoşluktan mutlu çıkaracak değeri var.

Kadehte yoksa da eski çömlekte çoktur. Ona dök ve onunla bana neşe bağışla.

Ey saki, güzelliğinin zekatını, kazayı def edecek sadaka karşılığında şarap kadehi olarak ver!

Şarap sıkıntıma deva oldu. Ey fakih, sen: "*Deva için içilmesi şeriata uygundur*" demiştin.

Ey "Fânî" gibi arzusu fenâ yolu olan, yoksa meyhane tortusundan evvel fenâyı mı içtin?

459

Cem'in kadehinde dünyadan haberdar olmak istiyorsan, kendinden haberdar olmamak için şarap iç.

Zamanın zahmetinden kurtulmak istiyorsan, bir iki kadeh şarap iç.

Can tarlasına saçtığım ümit tohumuyla, saman sarısından başka rengim yok.

Meyhane kapısının dilencilerinin ayakkabısının toprağını bulursan, şahlık tacını isteme.

Karanlıkta Hızır sana yol arkadaşlığı yapmazsa, âb-ı hayâtla dudağını nerede ıslatırsın?

460

Feleğin gam ve sıkıntısıyla nasıl değişirsin? Şarapla değişmen daha iyi.

Bir yudum çek ve kederi bırak. Feleğin senin mahzun olman gibi bir iyiliği yoktur.

Mecnun gibi o çölde tek başına kalırsan, kasırga seni Leyla'ya ulaştırır.

Her şey Cemşid ve Feridun'un da olsa, aşksız işe yaramaz. Sana Cem'in kadehi ve Feridun'un hazinesi gerekir.

Ey gönül, onun ayrılığından dolayı nehir gibi gözyaşı dökersin, nehrin kenarında olmanın sana faydası olmaz.

Ey "Fânî", kendi malında her aşağıda olanın hakimi olunca, yokluk çölünde ölmen daha iyidir!

461

Riyakar olarak ne zamana kadar seccadeyle birlikte olacaksın? Muğların meyhanesinde şarabı rehin bırakman daha iyi!

Sana şarap verdiklerinde iç. Bütün yaşam tarzını hazırlamış olman gerekmez.

Senin mahallene benim gibi aşık düşmedi, bu aşığa nasıl acırsın?

Zaman çimeninde servi gibi yükselmek istersin, çok çalış da kendini gamdan kurtar.

Her yerde insanoğlunun ve senin güzel yaratılmışa meyletmen delilikten başka nedir?

"Fânî",o gün gönlünün yemini fenâ resmiydi. Çünkü istenen şekilden başkası için sayfayı temizlemiştir.

462

Varlığı ortadan kaldırmak için sarhoşluğu istiyorum. Sarhoşluk kendini beğenmişlikten daha iyi de ondan.

Varlık dünyasında bir ömür seyrettim de nokta gibi ağzın gözümün önüne gelmedi.

Kasırga gibi başını feleğe salmak istiyorsun, o halde kendini alçaklık yolunda toprak kıl!

Ey gönül, sevgiliyle birlikte olmayı istiyorsan, başkalarıyla bir arada oturma!

"Fâni", kendine zarar verme, fenâdan dem vurma! Kendine zarar versen de lafın dürüst olsun!

463

Sarhoş dostlarla devamlı şarap içip, sarhoşlar gibi bize neden yüzünü asıyorsun?

Ey arkadaş, can ve gönül onun okunu tutmuş, ne kadar sağlam çekersen çek, dışarı çıkmıyor.

Ey gönül, o köpeklerin çanağından sıkıntı zehri içersen, Cem'in kadehinden âb-ı hayât içmenden iyidir!

Ey gönül, alem için zulüm ve gam çekiyorsun, bir yudum şarap için yüz aleme nasıl neşe layık oluyor!

Dünyanın eziyeti güzel değilse de, en güzel insanoğlu için çektiğinden mutlu ol.

Ey "Fânî", okunun yarası ebedî hayat bağışlar. Meryem için insanlardan niye sıkıntı çekiyorsun.

464

Meyhanede dilencilik, padişahlıktan iyi, rindlik ve şarap düşkünü olmak istediğin her şeyden daha güzel.

Aşkımız kan davası olarak gözükünce, gözü ve gönlü de ona şahit bildiler.

Ey şeyh, madem red ve kabul yoktur, bizim günahımızdan kaçanları, kendi zahidliğiyle övünenleri ortaya çıkarma!

Her ne kadar isyan dumanıyla yüzümüz karaysa da, onun rahmet denizi dalgalanırsa dert değil.

Sevgilinin gönlünde günahsızlık davası olduğu için, sevgili itiraz ettikçe günahı arttı.

Saki, kehribar renkli kadehe kırmızı renkli şarap koy da, onunla sarı renkli yanağı lale renkli yapalım.

O rind gibi güzel için nazlanıyorum. Zira bazen tac takanların tacını gururla alıy-

or.

465

Servi ve güle istekle koşarım ama, ne senin boyun gibisi, ne de yanağının kokusu gelir.

Arzum sana kavuşmak, isteğim senin güzelliğindi. Ne ondan başka ihtiyacım, ne bundan başka arzum var.

Cahil şeyhin kelimeleri hep "Tûbâ" ve "Rıdvan"dır. Başımız ve servinin ayağı, yüzümüz ve mahallenin toprağı.

O ay gibi güzelin aşkını men edip, üzen sen, bütün dünyaya onun gibisini göster.

Muradımız gönül rahatlığıyla zaman geçirmek, güzel yüzlüye bakmaktır. Bunun için mülkün ve tahtın olmalı.

Ben ve şarapçıların mahallesi, saf şarap hayaliyle olan bin ses ve güzel yüzlülerin gönlündeki hikayeden daha iyidir.

466

Aşk yolunda nasıl istekle ilerlenir ki, yoksa kendinden çıkıp oraya mı gidiyorsun?

Ziyaret için bu yorgunun yanına ulaş, ey Mesîh nefesiyle dünyaca meşhur olan!

Sen kimsesizlerin kimsesisin. Yazık ki, aşk kimsesizlikten dolayı hiç kimsenin yanında yer almadı.

Ben kimim ve sana ulaşmak nerede? Yazık ki, sineğin kanadıyla, ankanın oturduğu yere ulaşmak istiyorum.

Meyhanenin olduğu yere gece huzurla gir. Çünkü orada zabıta korkusu ve bekçi sıkıntısı yoktur.

Ey "Fâni", kılavuzlar o koşuşturmada çok kalmazlarsa da, fenâ çölü yardımsız katedilmez.

467

Ey gam gecesi, ne zamana kadar yarin ayrılığıyla beni öldüreceksin? Senin için yaşıyorum, ne kadar sızlansam da beni öldürüyorsun.

Ey felek, lutfedip o çevik süvarinin atının ayağının altında beni öldürürsen kanım sana feda olsun!

Sarhoşlukla istemeden beni öldürüyorsan da, senin yanında can vermek isteğim değil.

Şaraptan dolayı yüzü al al olmuş aşağılık insanlara benziyorsun. Ben o dikenle inleyen bülbülüm, kolayca beni öldürüyorsun.

Ey saki, şarap yüzünden yaşıyorsan da, sarhoşluğun sıkıntısına muhtaç olmadan beni öldürüyorsun!

Gönül ateşiyle öldüreceksin, ey katil vurucu kılıçla beni vurduğun için öldüm.

Beni öldürmek için ayrılık acısı yetmez. Ayrılık için beklediğim acıyla beni öldürüyorsun.

Ey sevgili, bu hayatta sen olmadan canlı kaldım. Çünkü yanımda utandığımı biliyor ve beni öldürüyorsun!

Ey aşk, "Fâni" yokluktan, senin ayrılığın yüzünden gitti! Ben gizlice yanıyorum, sen kavuşunca alenen beni öldürüyorsun.

468

Felek vefasızlıktan başka bir şey bilmeyince, halkından niye vefa arıyorsun?

Feleğin ehlinden öyle bıktım ki, bana eğlendirici kadeh gerekmez.

Ey peri, sana söyleyeceğim gizli sözlerim var! Neredesin bilmiyorum, nerede söyleyeyim?

Rindlerin halini zahidde arama. Çünkü her sivrisinekte Anka kuşunun kuvveti olmaz.

Eğer vaiz tövbemi isterse, saki şarap kadehi ver, ben kimim, dindar kim?

Ey "Fânî", mescide gitme, saltanat ara, meyhane kapısında dilencilik yapmak ondan iyidir!

469

Her tarafa atını çabuk sürüyor, o rüzgarla gönül ateşimizi keskinleştiriyorsun.

Güzelliğinde güller açtı, rüzgar estikçe, yasemin saçıyorsun.

Ey meyhanenin kadehinden çekinen! Dini terk edip suç işleyen gibisin.

Zülfüne iki yüz gönül asılmış, ey gönül, gönül zülfüne neler asıyorsun?

Dudağına değdirdiğin şarapla neşe olmaz, bu yüzden şaraba neşe katıyorsun.

Şarabın tesiriyle "Fânî" dudağını kapadı. Ey saki, öyleyse onun kadehini niye dolduruyorsun?!

470

Senin yakut renkli şarap kadehini istiyorum ki şarap kadehindeki nasipsizliğime

mutluluk katsın.

Kan damlayan gözümden zamanın yüz gülü doğuyor, evet bahar bulutunun oğlu da güllerdendir.

Ey katil öldürdüğünde toprağıma ve kanıma bak. Gönlü kaldır, parça parça yüreğimi gör.

Ben senin zehir saçan kirpiğinin dikeniyle kana bulanınca, senin halka yakut renkli dudağınla gülmenin bana ne faydası var?

Vücut yaranla gönül evine yerleşmen, bu kapıyı başkasının yüzüne kapatmandan daha iyidir.

Ey akıl, aşık olunca başını al ve git! Zira akıl aşk ehlini fazla oturtmaz.

Ey meyhaneci, meyhanenin yabancısıyım, testiyi kaldırmama yardım ederek sahiplik yapmana şaşılmaz!

O ay yüzlü senden başka aşıklar ordusunu beğenmiyorsa da, ey "Fânî", ondan başka hiç kimseyi de sen beğenmiyorsun!

471

Ey saki, saf şarap verirsen hemen içerim! Sarhoşken de sulu yakut renkli şarap verirsen içerim.

Ey benim gemim, susuz dudağımı söndürüyorsun. Keşke şarap olmayınca, gemi demirini bana fırlatsan!

Kaşındaki beni, sarhoş gönlümün yarasına merhem yapıyorsun, şarap küpünü örtmek için de mihraptaki kerpici verirsin.

Bazen kavuşma ümidi, bazen ayrılık korkusu veriyorsun. O kadehten her içişte de bana gül suyu veriyorsun.

Özel kişiler için mutluluk dolu kadeh çoktur, davetsiz misafir için de kadehin dibini verirsin.

472

Meyhaneci çocuk şüphesiz bana kınama taşı atıyor. Başı boş olan ben, çocuğun esiri oldum.

Çocukluğundan gönlümdeki yaraya ok atıyorsa da, öldürmede, ok temreninin işini yapıyor.

Sabrım az değil, sıkıntım çok, onun da zulmü çok, ama acıması az değil.

Ey "Fânî", maksada ulaşmak için sâlik genç de olsa, çocuk da olsa bil ki aşk yolundan daha iyi bir meslek yoktur.

473

Yine muğların mahallesinde bir tarafta sarhoş aşığım. Ne kendimden haberim var, ne kimsenin bana meyli.

Ey, benim rezil olmamı isteyen! Mutlu ol. Zira senin aşkında benim gibi rezillik bulunmaz.

Meyhanede çekilen her namede sarhoşça raks eder, tempo tutarım.

Zelilliğimi gör ki, meclisi süsleyenin sohbetine katılmayı istersem, başkalarının meclisine gitmeliyim.

Yaşlı ve genç beni kınarlarsa, ayıp değil, yaşlı ben o gence tutulmuşum.

Sevgilim başkasıyla şarap içiyor, kendi halime ağlayıp inlemekten başka söyle nasıl içeyim?

Ey "Fânî", zamane çocuklarından tefrikadan başkası beklenmez. Çekersen yükünü yokluk sınırına, kurtulursun.

474

Gülen dudakta bal dolu gül yaprağı varsa da, yan bakışlarla pusuda yüz ok ucu var.

O ağzın üstünde bir ben var, veya bizzat hattı aşığı katletmiş.

Sıkıntılıları hayat meclisine sür. Ey ay yüzlü, meclis ehli sana feda olsun, niye alnını kıvrıştırıyorsun?!

Ey bülbül, sıkıntılı gönlündeki feryatlara gül goncası sadece gülsün!

Baştan ayağı güzelliğinde cilve varken, sevgiliye karşı naz etmede niye suçlu olsun ki?

Ey ay, doğru söyle senin ayva tüylerinin altındaki gül mü, yoksa yeşilliğin veya yaseminin altında sözün mü var!

Semen veya yasemin ne diyeyim? Güzellikte ikisinden de hem ondan hem bundan güzel yüzün var.

İnzivaya çekilen insanların ailesini kastederek mi o gözün evini sürmeyle karartıyorsun?

Gönül denizinin her köşesinde yıldızdan çok kıymetli incisi olunca, "Fânî"'nin

senin feleğine ihtiyacı yoktur.

475

Ey şarap içen rind, ömre itimadın olmayınca, bir an mutlu olmak için şarap çevirmen iyidir!

Dünya senin gibi binlercesini cezp etti, gönlünü dünyaya ait hile ve düzene nasıl salıyorsun?

Çin nigarhanesinde bütün bu resimler Mani'ye ait olduğundan Mani'den başkasına gönül verme.

Sen çok zayıf bir dost, o kuvvetli bir düşmanken zamanın dostluğuna gönül verme!

Kötü sarhoş, yaygaracı rind, meyhanenin dışındaysa, manastır köşesinde inzivaya çekilmiş şeyhten daha iyidir.

Alımlı Hıristiyan genç, beni helak etmekte, onun sözüyle İsa nefesleri ortaya çıktı.

"Fânî", sana göre Câmî ve Şîrâzî güzelse de, Dihlevî'nin tarzının da hakkı yenilmez.

476

Ok gibi bakışın ve kirpiğinle açıkça saf çekiyorsun. Yoksa gönül ahumu mu avlayacaksın?

Menekşe parıldıyor, servi mağlup oluyor. Yüzüne çekince masmavi örtüyü, sevgiliyi eline alıyorsun.

Benim gözyaşı denizim ağlamaktan eteğime ulaşınca, hırkamın içinden eteğimi mi çıkarıyorsun?

Seni öldürenlerin sayısı iki yüz binden çok olunca sayılamaz oldu. Niye sayıyorsun ki?

477

Ey gönül, sevgilimin köpekleri için yemek yaparsan, göğsümdeki düşüncelerin parçasıyla yap!

Ey çalgıcı, benim ağlayıp inlememden dolayı sesini yükseltirsen, onun meclisinde ses çıkarmanın uygun olacağını bil!

Ne zamana kadar başkalarını incitmemi bekliyor, başkalarının huzuru için neden beni incitiyorsun?

Ey meyhaneci çırağı, şarap tortusu için başım senin ayağının toprağı oldu, sarığımın köşesine şarap bulaşmasından niye korkuyorsun?

Ey saki, inleye inleye ağlamamı ağzına kadar dolu, iki kadehle halledersin.

Ey "Fânî", benim saf aşkıma çok sabredersen, senin gibisini arasalar da az bulurlar.

478

Gönlüm, Hıristiyan beni zülfünün zincirine bağlayınca, meyhaneden başka bir yeri nasıl ister ki?

Ey çevik güzel, senin aşkının kafiri olunca, meyhaneden daha iyi yer olduğuna inanmıyorum!

Yüz güzellik ve letafetle cilve yapıyorsun, Allah için bir nefes ver de seni seyredelim.

Benim gibi sarhoş güzelin nazlanmak haddine mi ki, onun ayağına korkuyla can saçtım?!

Ya Rab, gönlümde görmek ve can vermekten başka bir düşüncem olursa, onun güzelliğini gösterme!

Sen iki yüz naz ve güzellikle gidiyorsun, seni görüp sabırsızca can vermesine şaşılır mı?

Meyhaneye yaşlanmış olarak gidersen, "Fânî", gençlik aşkına sakın yaklaşma!

479

Ayrılık gecesi ayın ne faydası var. Sevgilinin güzelliği gerekli karanlık göze, o sevgilinin yüzünün ışığı gerekli.

Yüzünü tam göremeyip, ayrılık belasına düştüm. Seni görmek için çok bakmak gerekli.

Dost yüzü görmeyip, göç sabahı senin kapından gittim. Şansıma köpeklerin uyanık olmalıydı!

Yüzünü nasıl görmekti ki öldüm. Benim gözümde her kirpiğin yerine diken gerekli.

Şeyh beni hangahın köşesine çağırıyor, riyadan öldüm. Meyhane pirinin yanına ve sarhoşlar kulübesine gitmeliyim.

Ey "Fânî", ona ulaşmak için yüzünü yolunun toprağına sürsün! Bir kere sana ye-

terli olmazsa, yüz kere gerekli.

480

Gel, ay gibi kaşın çadırı aydınlattı, şimdi gökyüzünün sesiyle bulut gibi sarhoş ol.

Mangalı ateşle, içeri gir. Böylece şarap ateşiyle sarı çehreyi kızartmış ol.

Dünyadan haberdar olmayınca, şaraptan da, kendimden de haberdar olmamam daha iyidir.

Kırık kadehteki şarap ve eski keçe külah, altın kadehten ve şahlık tacından daha iyidir.

Gece uzadı ve hikayemizin edası denizin uzunluğunu kısaltmadı.

Şeyh önderinse, yoldan çıkmazsın. Ey gönül, Hızır önderliğinde yolunu kaybetmeyi bekleme!

Ey "Fânî", fenâ yoluna gitmeyi elden bırakma, eğer kendinden ve ondan başkasından kurtulmak istiyorsan!

481

Gönlüm ay yüzlünün mahallesinde kayboldu, izini mahalleden mahalleye takip ettiğim ay yüzlü çoktur.

Ağlayan gözün çevresinde, uzun boylu, ırmak kenarında cilveli salınan servi gibiydi.

Gül bahçede gözümden kaçtı da, ıstıraptan her yöne rüzgar gibi koşuyorum.

Sen güzel yüzlüsün, aşıkları incitme. Zira güzel yüzlünün kötü huylu olması iyi olmaz.

Senin yakut renkli şarabından bana koku mu geldi ki, arkadaşların meclisine doğru omuzumda testiyle geliyorum?

Ey "Fânî", Sa'dî gibi hareme ulaşmak istersen, dilini tut, adımını at, çok söz söyleme!

482

Onun dudağının yanında kevserden bahsetme, şarap oldukça kişi nasıl su ister?

Yanağından ter dökülmüş dudağı, gül suyuyla karışmış şaraba benzer.

Zamanın durumuna bakma. Zira düşünceyle bulunamaz.

Bermek ve Hatem yaygısını dürmen, şarabı kaybetmemenden daha iyidir.

Dünyanın işi gücü rüzgarla olunca, ney sesiyle şarap için.

Sakinin ağzına kadar dolu kadehi olunca, ardı ardına şarap içersin.

"Fânî, o peri gibi güzelin aşkıyla öldü" deme, ölene ne yapılabilir ki?

483

Rüzgar her taraftan eserken, güzellik bahçesinde ve gül yüzlünün nazında çöp gibi kayboldum.

Her an insanları öldüren kötü huyun iyi değil. Ey ay yüzlü güzel, senin gibi iyiye kötülük yaraşır mı?!

Senin aşkına ne pençe atabilirim, ne yüzünü yaralayabilirim. Zayıflıkta ne adım atacak gücüm, ne de kuvvetim kaldı.

Meyhaneye tek ve hızlı gelmem nasıl ayıp olur? Ey şeyh, salikin her yere koşması zaruret oldu.

Ey göz, istersen, ayne'l-yakin meşalesinden ayrıl, pîr-i muğan dergahının toprağından iyi ilaç yoktur!

Ey saki, faydası sebebiyle kadehin üstünü örtme, iki gözüm onunla renkli, burnum ondan dolayı koku alıyor!

Ey "Fânî", o dudağı halvet köşesinde arama, bahçe köşesinde, ırmak kenarında çoktur.

484

Eğer Ferhat ve Şirin benim zamanımda olsaydı, biri benden utanır, biri sevgililerimden biri olurdu.

Eğer Mecnûn aşk çölünde benimle olsaydı, benim viran gönlümün karışıklıklarıyla yaşardı.

Vefa mahallesinde gözyaşıyla kavuşma fidanı bitti deme. Çünkü böyle olsaydı, benim ağlayan gözümle olurdu.

Eğer o mutlu güzel benim eteğimde gözyaşı incisi gibi olsaydı, benim yırtık yakam her seher vakti gül gibi ortaya çıkmazdı.

Eğer o acımasız sevgili bir gece bana misafir olsaydı da, binlerce gece gözükmeseydi.

Eğer o ay yüzlü bazen naz ve işveyle göz açsaydı, yüzüne olan hayranlığımla benim hayranım olurdu.

Ey "Fânî", iyilerin gönlünde vefanın izi olsaydı, sevgili vefasızların değil, benim

olurdu!

485

Ey aşkıyla gönlümde ve canımda yüzden fazla bela olan sevgili! Senin ayrılığın her beladan daha zor.

Gözün, kaşın afet, benin, yanağın bela. Afet üstüne afet, bela üstüne bela.

Mecnûn olan benim bela ve afetimde o perinin başı ayağına kadar afet, ayağı başına kadar bela.

Eğer bela, sakinin kadehi çevirmesi ise, feleğin dönmesiyle aşağı inen her belayı bela sayma.

Aşk korkusu beni incitti, aşkımı helak etti. Belada olmak, bela korkusundan daha iyidir.

Aşk kılıcıyla şehit olan insanlar, fenâ çölündedir. Kerbela çölü de fenâ çölündedir.

SONUÇ

Saygın devlet adamlığı, edebiyat ve bilim çevrelerine önemli katkıları, maddî ve manevî yoğun destekleriyle ün kazanmış, aynı zamanda başta şairliğinin göstergesi Türkçe, Farsça divanları ve diğer eserleriyle bilinen, İran dili ve edebiyatına olan derin vukûfiyeti en büyük Fars şairlerinden biri olan Abdurrahmân-i Câmî tarafından takdir edilen Çağatay şairi Emir Alî Şîr Nevâî, yaşadığı çağın önemli kişilikleri arasında yer almaktadır. Özellikle onun çocukluk döneminden arkadaşı Sultan Hüseyin Baykara ile olan yakın dostluğu, daha sonra bu dostluğun da etkisiyle getirilmiş olduğu makamlarda başta bilim ve edebiyat alanlarında bir çok faaliyeti desteklemesi, kültür ve edebiyat konusundaki gelişmelerin öncüsü oluşu, yaşadığı dönemde çok olumlu etkenler arasında yer almaktadır.

Alî Şîr Nevâî'nin, Hâfız-i Şîrâzî'nin tutkunu ve aşığı olduğu, divanında yer alan ve onu taklit ederek kaleme almış olduğu çok sayıdaki gazelin içeriğinden de anlaşılmaktadır. Öte yandan şiirlerini tahlil etmeğe çalışmamız, divanının hemen hemen tamamına yakın bir bölümünü oluşturan gazellerini Türkçe'ye çevirmemiz ve şiir dünyasına girip dizelerinin içeriğini öğrenmemiz, şairin dizelerinde ele aldığı konular ve şiirdeki gücü konusunda önemli ayrıntılar elde etmemizi sağladı. Yine bu çalışmamız ile; Alî Şîr Nevâî'nin, birinci dereceden söz ustası olduğu herkesin kabulü olan Hafız-i Şîrâzî'nin edebî mektebinde doygunluğa erişmiş bir şair olarak onun derin anlam yüklü dizelerini derinlemesine anlayıp kavrayarak kendi dizelerine örnek aldığı ve yine onun bir çok mazmununu dizelerinde kullandığını, ustaca onu takibin üstesinden gelebildiğini görme imkanı sağladı.

Çalışmaya başlamadan önce, Fars edebiyatı ve Divan Edebiyatı alanlarında daha önceden yapılmış şiir tahlilleri konulu çalışmalar üzerinde belli bir süre yoğunlaşarak yapacağımız araştırmanın sınırlarını belirlemeğe gayret ettik. Yaptığımız ön çalışmalar sonucu geniş bir divan tahlilini yapabilmek için Fars edebiyatında divan tahlili konulu örnek çalışmalar aradık. Araştırmalarımız sonunda Farsça şiir tahlilleriyle ilgili, içerikleri açısından çok kapsamlı olmasalar da, *Tahlîl-i Heft Peyker-i Nizâmî* (Muhammed-i

Muîn), *Tahlîl-i Eş'âr-i Nâsır-i Husrev* adlı eserler, bu alandaki en güzel çalışmalardan biri olan *Hâfıznâme* (Bahâuddîn-i Hurremşâhî) ve çağdaş şiir tahlili konulu *Sefer Der Mih* (Takî-yi Pûrnâmdâriyan) adıyla Ahmed-i Şâmlû'nun şiirlerini incelemesini konu alan çalışmaları gibi eserleri de gözden geçirerek konumuzun boyutlarını belirledik. Öte yandan ülkemizde Divan Edebiyatının ünlü yapıtlarını konu alan şiir tahlili içerikli çalışmaları inceleyip; *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası* (Harun Tolasa), *Nev'î Divanının Tahlili*, (M. Nejat Sefercioğlu), *Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili* (İsa Kayaalp), *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili* (Cemal Kurnaz) ve bu alanda kaleme alınmış daha başka eserleri de inceleyerek çalışmamızın temellerini oluşturduk.

Ancak; özellikle yukarıda isimleri verilen Divan Edebiyatı eksenli şiir tahlillerinin alabildiğine ayrıntılı olması, bizim benzeri bir çalışmayı bir Farsça divan üzerinde yapmamızın çok uzun soluklu bir araştırmayı gerektireceği düşüncesi, öte yandan Fars edebiyatında bu çalışmamızda örnek alabileceğimiz böylesine detaylı bir şiir tahlilini konu alan bir esere ulaşamama şanssızlığımız nedeniyle orta yolu izleyerek çalışmamızı; Alî Şîr Nevâî'nin Farsça Divanı'ndaki özel isimler, dinî, tarihî, mitolojik ve diğer bazı konulardaki mazmûnlar ve terimler çerçeveli bir tahlille sınırlı tutmak zorunda kaldık.

Hem Türk ve hem de Fars edebiyatında önemli eserleriyle bilinen Alî Şîr Nevâî'nin özellikle ünlü söz ustası Hafız-i Şîrâzî, Abdurrahmân-ı Câmî, Emîr Hüsrev-i Dihlevî ve diğer bazı güçlü şairleri örnek alarak kaleme almış olmasından dolayı içerisinde zor anlaşılır mazmûnların yer aldığı divanını incelemek bir takım güçlükleri de beraberinde taşıyan bir teşebbüstü. İmkanlar ölçüsünde bu güçlükleri aşmaya çalıştık. Elbette tam anlamıyla başarılı olduğumuz iddiasında değiliz. Bu araştırmamız, bu alanda yapılacak olan Farsça-Türkçe karşılaştırmalı şiir tahlilleri konulu çalışmaların ne kadar yararlı olduğunu yakından görmemizi de sağladı.

Çalışmamızın önemli bir bölümünü de Alî Şîr Nevâî'nin gazellerinin Türkçe çevirilerine yer verdik. Hem Farsça hem Türkçe divanları bulunan böylesine ünlü bir Türk şairin Farsça gazellerini Türkçe'ye çevirme cesaretinde bulunduk. Özellikle bu bölümün Türk okurlarının ilgisini çekeceğini umuyoruz. Bütün dikkatlerimize rağmen hatalarımız, eksik bıraktığımız konular şüphesiz olacaktır. İlgililerin bu konudaki olumlu ve yapıcı eleştirileri bizi daha iyiye ve daha doğruya yönelteceğinden şimdiden saygı ve teşekkürle karşılanacaktır.

DİZİN

A

B

I

İ

K

L

M

N

O

Ö

P

R

BİBLİYOGRAFYA

Abdulbâkî, Muhammed Fuâd, *Mu'cem'u-l müfehres li'elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, İstanbul ts.

Afîfî, Rahîm, *Ferhengnâme-yi Şi'rî*, Tahran 1372 hş. I-III.

Aksoy, Hasan, *Kuşların Münazarası Deh Murg*, İstanbul 1998.

Amîd, Hasan, *Ferheng-i Amîd*, Tahran 1363 hş.

Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-ârifîn, Esmâu'l-müellifîn ve Âsâru'l-musannifîn*, İstanbul 1951.

Bihiştî, Muhammed, *Ferheng-i Sabâ*, Tahran 1365 hş.

Browne, Edward Granville, *Ez Sa'dî Tâ Câmî* (çev, Ali Asğar-i Hikmet) Tahran 1362 hş.

Ceylan, Ömür, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, İstanbul 2000.

Çelik Ülkü, *Alî Şîr Nevâî-Leylî vu Mecnûn*, Ankara 1996.

Dâ'iretu'l-ma'ârif-i Bozorg-i İslâmî, Tahran 1367 hş. I-XI.

Değirmençay, Veyis, *Farsça Edatlar ve Bağlaçlar Sözlüğü*, Erzurum 2003.

Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1993.

Devletşâh-i Semerkandî, *Tezkiretu'ş-şu'arâ* , Tahran 1338.

Dihhudâ, Alî Ekber, *Luğatnâme-yi Dihhudâ*, Tahran 1346 hş. I-L.

Efşâr, Ğulâmhuseyn-i Sadrî-Hakemî, Nesrîn-Hakemî, Nesteren, *Ferheng-i Fârsî-yi İmrûz*, Tahran 1377 hş.

Enverî, Hasan, *Ferheng-i Bozorg-i Sohen*, Tahran 1381 hş., I-VIII.

Eraslan, Kemal, "Çağatay Edebiyatı", *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 168-176.

Eraslan, Kemal, *Alî Şîr Nevâî- Mecâlisu'n-nefâyis*, Ankara 2001, I-II.

Furûzanfer, Bedîuzzamân, *Şerh-i Mesnevî-yi Şerîf*, Tahran 1381 hş. I-III.

Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mesnevî ve Şerhi*, Ankara 2000, I-VI.

Gövsa İbrahim Alâettin, *Meşhur Adamlar*, İstanbul 1933.

Hânlerî, Zehrâ, *Ferheng-i Edebiyyât-i Fârsî-yi Derî*, Tahran 1348 hş.

Hayîm, Süleymân, *Ferheng-i Câmi-'i Farsî-İngilîsî*, Tahran 1373 hş.

Hayyâmpûr, Abdurresûl, *Ferheng-i Sohenverân*, Tahran 1340 hş., I-II.

Hidâyet, Rıza Kulî Hân, *Mecm'a'u'l-fusahâ*, Tahran 1295.

Hurremşâhî, Bahâuddîn, *Hâfiznâme*, Tahran 1372 hş., I-II.

İbrâhîm-i Hodâyâr, "Emir Ali Şîr-i Nevâyî'nin Fânî Divanındaki Farsça Gazelleri Üzerine Bir Değerlendirme" (çev. Derya Örs), *Nâme-yi Âşinâ*, Ankara 2002, sa.1, s. 59-67.

İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 2001.

İpekten, Haluk, *Nâ'ilî-i Kadim Hayatı ve Edebî Kişiliği*, Ankara 1973.

İslâm Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1940-1988, I-XIII.

Kanar, Mehmet, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1998.

Kanar, Mehmet, *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1998.

Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri I, Tanzimat'tan Cumhuriyete*, İstanbul 2000.

Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri II, Cumhuriyet devri Türk şiiri*, İstanbul 2000

Kayaalp, İsa, *Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili*, İstanbul 1999.

Komisyon, *Dânişnâme-yi Cihân-i İslâm* (ed. Ğulâm Ali Haddâd-i Âdil), Tahran 1368-1375 hş., I-VIII.

Komisyon, *Dânişnâme-yi Edeb-i Fârsî*, Tahran 1375-1378 hş., I-III. (I: *Dânişnâme-yi Edeb-i Fârsî* (Âsyâ-yi Merkezî); II: "*Dânişnâme-yi Edeb-i* Fârsî (Ferhengnâme-yi Edeb-i Fârsî); III: *Dânişnâme-yi Edeb-i Fârsî* (Edeb-i Fârsî Der Afğânistân).

Köprülü, Fuad, "Çağatay Edebiyatı", *İA*, İstanbul 1963, III, 270-323.

Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1991.

Kurdakul Şükran, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, Ankara 1971.

Kurnaz, Cemal, *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili*, İstanbul 1996.

Kut, Günay, "Alî Şîr Nevâî ", *DİA* , İstanbul 1989, II, 449-453.

Levend, Agâh Sırrı, *Alî Şîr Nevâî*, Ankara 1965, I- IV.

Levend, Agâh Sırrı, *Divan Edebiyatı*, İstanbul 1984.

Levend, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1988.

Lutf Alî Beg Âzer, *Âteşkede*, Bombay 1277 hk.

Me'ânî, Ahmed-i Gûlçîn, *Ferheng-i Eş'âr-i Sâ'ib*, Tahran 1373 hş., I-II.

Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1994.

Meydan Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, İstanbul 1987 I- XII.

Mu'în, Muhammed, *Ferheng-i Fârsî*, Tahran 1371 hş., I-VI.

Muhammed Pâdişâh, *Ferheng-i Câmi-'i Fârsî/Ânendrâc* (nşr. Muhammed-i Debîrsîyâkî), Tahran 1363 hş. I-VII.

Mustakîmzâde, Sa'duddîn Süleyman, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 1928.

Mutçalı Serdar, *Arapça- Türkçe Sözlük*, İstanbul 1995.

Nâtil Hânlerî, Pervîz, Herevî, Yûsuf, *Eser Âferînân* (ed. Nâtil Hânlerî), Tahran 1380 hş.

Onay, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Ankara 2000.

Özönder, F. Sema Barutçu, *Alî Şîr Nevâî, Muhâkemetü'l-Lugateyn İki Dilin Mukayesesi*, Ankara 1996.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2000.

Râdfer, Ebu'l-Kasım, "Nevâî-i Nizâmu'l-Mulk-i Sânî ve Emîr-i Kebîr-i Horasân", *Mecmû'a-i Makâlât-i Mutâla'ât-i Îrânî, An Anthology of Iranian Studies*, Tahran 1379 hş.

Ruknuddîn-i Humâyunferrûh, *Dîvân-ı Emîr Nizâmuddîn Alî Şîr Nevâî*, Tahran 1342/1963.

Safâ, Zebîhullâh, *Hemâseserâyî Der Îrân*, Tahran 1367 hş.

Safâ, Zebîhullâh, *Târîh-i Edebiyyât Der Îrân*, Tahran 1371 hş. I-V.

Sâlihpûr, Cemşîd, *Farsça-Türkçe Genel Sözlüğü,* Tebriz 1370 hş. I-II.

Sâm Mîrzâ-yi Safevî, *Tuhfe-i Sâmî*, Tahran 1314, 334-336

Sâmî, Şemseddîn, *Kâmûsu'l-a'lâm*, Ankara 1996.

Sefercioğlu M. Nejat, *Nev'î Divanının Tahlili*, Ankara 1990.

Şâmil İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1990, I-VI.

Şemîsâ, Sîrûs, *Ferheng-i Telmîhât*, Tahran 1375 hş.

Şentürk, Ahmet Atillâ, *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakîb'e Dair*, İstanbul 1995.

Şükûn, Ziya, *Ferheng-i Ziyâ*, İstanbul 1984.

Tarlan, Ali Nihat, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Ankara 1998.

Togan, A. Zeki Velidi, "Ali Şîr Nevâî ", *İA*, İstanbul 1965, I, 349-357

Tolasa, Harun, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 2001.

Tökel, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Ankara 2000.

Türk Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1943-1986, I-XXXIII.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1988-2000, I-XXVII →

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2001.

Yâhakkî, Muhammed Ca'fer, *Ferheng-i Esâtîr*, Tahran 1375 hş.

Yıldırım, Nimet, *Fars Edebiyatında Kaynaklar*, Erzurum 2000.

ÖZGEÇMİŞ

1968 yılında Bayburt'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzurum'da tamamladı. 1990 yılında Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yüksek öğrenimini tamamladı. 1994 yılında aynı bölümde Yüksek lisans yaptı. 1995 yılından beri Erzurum İlahiyat Fakültesi'nde okutman olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir.

